

Szekeres Lukács Sándor

Kodáros kincsei

Fejezetek Felsősófalva és a Székely-Sóvidék történetéből

Szekeres Lukács Sándor:

Kodáros Kincsei

Fejezetek Felsősfalva és a Székely-Sóvidék történelméből

Székelyudvarhely

2002

Impresszum:

A kötetet lektorálta és korrektúrázta : **Barabás László**

A fedőlap terveit: **Szekeresné Hompoth Olga** készítette

A fedőlapon Felsősfalva református temploma és Felsősfalva régi pecsétje látszik, mely fellelhető Tagányi Károly: Magyarország címertára, 1880-ban kiadott könyvében.

A hátlapon a felsősfalvi Székely Mózes Általános Iskola avatóünnepsége; a templom melletti Pap-kút előtt sófalvi viseletben egy legény és leány látható.

A fedőlap belső oldalán Sóvidék térképe, a hátlap belső oldalán a középkori Erdély közigazgatási térképe és Udvarhelyszék címere látható, amelyet Mária Terézia idejében készítettek 1757-ben.

Nyomda: **Infoprint Kft.**, Székelyudvarhely

A kötetet támogatta: **Erdélyi Körök Országos Szövetsége**

☐ Minden jog a szerzőé

Dr. Szekeres Lukács Sándor : KODÁROS KINCSEI

Fejezetek Felsősfalva és a Székely-Sóvidék történelméből

Ott túl a rengeteg homályon
egy szép országot ismerek
partján habverte sziklaszálon
botot cifráz egy kisgyerek.
Haj, elvesztettem s nem találok
szekér az útján nem zörög,
nincs arra jel, nincs arra lábnyom,
eltűntették az ördögök.
Kutatom kéz-árnyalta szemmel
s a szemem köddel lesz tele –
fölötte átsapott a tenger,
tajtékos évek tengere.

Útromboló fekete ördög,
lásd, engem is megátkozott –
Rapsonné asszonyom, könyörgök:
még egyszer add a táltosod!
(Áprily Lajos: Álom a vár alatt)

Előszó helyett

Sok mindent lehet olvasni a székelyekről, de a székelységről írt könyvekből elsősorban érdemes lenne odafigyelni azokra az írásokra, melyeknek írói is székelyek, hiszen nagyon sok írás nem megalapozott vagy éppen elfogult, mert érzelmi okok miatt nem is akar elfogulatlan lenni. Őszintén bevallom, hogy elfogult vagyok, mégpedig a székelység javára, hiszen én is székely vagyok. Ezért is szeretném mindjárt az eszmefuttatásomat I. Lipót osztrák császár oklevelének soraival kezdeni.

Az I. Lipót által 1691-ben kiadott Diploma Leopoldinum részletéből érdemes megszívlelni az alábbi szavakat, mert ha változott is a székelység az idők folyamán, de azért érdemes elgondolkodni, akár székely ember olvassa, akár nem:

"Tizenegyedszer. A **székelyek - az emberiség e legharciasabb fajtája - legyenek teljesen mentesek a jövőben is minden adótól, csakúgy mint eddig, a téli és nyári katonatartás minden terhéértől szintén, továbbá: tizedtől és szolgáltatásoktól is, azon javak után, melyeket a székely felkelés kötelezettségével birtokolnak. Ezzel szemben fennmarad abbéli kötelezettségük, hogy a haza védelmére saját költségükön kell katonáskodniuk.** Nem értjük ide a székely parasztokat vagy jobbágyokat."

Azért tartottam fontosnak I. Leopold császár oklevelét idézni, hiszen ezek a szavak tömören kifejezik a székelység legfőbb jellemzőit a XVII. században, mely jellegzetességek hosszú évszázadok során alakultak ki és hiába változott meg napjainkra a világ, de megérteni csak úgy tudjuk, ha minél jobban megismerjük a múltat. Ezért hiszem én is azt, hogy nem lehet jövője annak a népnek, amelyik múltját nem ismeri. Ezt az igazságot nem én fedeztem fel, hiszen már nagyon sokan megfogalmazták, de meg kell fontolni. Felsősfalva monográfia kísérleténél ezt tartom egyik legalapvetőbb gondolatnak. Sokan kísérleteznek az utóbbi időben könyvírással s ezen belül monográfia írással is. Szülőfalum monográfiájának megírását elsősorban azért kezdtem el, hogy a XX. század végén nagyon felgyorsuló világunkban az eddig oly sok értéket hordozó népi kultúra és az abban gyökeredző nemzeti tudat ne vesszen el véglegesen. Másodsorban pedig azért kezdtem el papírra vetni gondolataimat, mert nagyon sok írással ismerkedtem meg, melyek teljesen hamis színben tüntetik fel a valódi Sófalvát. Én sem állítom azt, hogy feltaláltam a bölcsek követét és még azt

sem állítom, hogy az olvasgatásom és kutatásaim során minden általam leírt vagy idézett gondolat csálthatatlan lenne. Remélni szeretném, hogy fáradozásom hozzásegít ahhoz, hogy jobban ismerjük meg Erdélynek ezt a csodálatosan szép területének – a Székelyföldnek és ezen belül a Sóvidéknek – tájait és a magyarságnak azt a kemény, megtörni nem akaró fajtáját, amelyet úgy ismernek, hogy a székelyek.

A teljesség igénye nélkül igyekszem megismertetni a nagyvilággal a soha nem felejtendő szülőföldem.

Örök hála jeléül ajánlom e munkát édesanyámnak és édesapámnak, valamint felejtethetetlen nagyapáimnak Lukács Józsefnek és Fülöp Józsefnek, mert nem felejtetem soha nagyapáimat, akik a 82. Székely honvédezred katonáiként, majd a Székely határőrség tagjaként keményen harcoltak. Ők azok, akik sem a harctéren, sem a békében nem adták be derekukat. Persze az örök jószág mintaképének tekintett Fülöp nagyanyámat sem feledhetem soha.

Így vagyok azonban nagyon sok falumbélivel, ha rokonok, ha nem. A mai napig álmomban és álmaimban mindig csak otthon vagyok Sófálván. Nem is tudok mindenkit felsorolni azok közül, akik életem alakításában résztvettek és ezért mindenkinek csak köszönetet akarok mondani. Mégis fel kell sorolnom néhány felmenőmet, hogy láthassa meg, bárki, de főleg a sóvidéki emberek, hogy mennyire mélyen gyökerezem. Édesapám az első Szekeres nevű hivatalosan Felsősófálván, mert az ő édesapja Lukács József volt. Lukács József nagyapám galíciai, súlyos, első világháborús harcok után orosz fogságba esett, míg első felesége és gyerekei otthon meghaltak. Lukács nagyapám kalandos utakon 18 magyar fogoly társaságában megszökött és egészen Moszkváig a Német Nagykövetségig sikerült eljutnia, ahonnan a nagykövetség segítségével hajón utaztak a Balti tengeren Németországig, majd ezt követően vonattal, haza Erdélybe. Mire hazaért a fogságból már más országban találta magát. Nagyapám megözvegyülése miatt új társra talált, aki Krall Lídia volt. Krall Lídia nagyanyám, azonban szintén özvegy volt, mert első férje, Szekeres Sándor évekkel azelőtt Bonyhán vízbefűlt és soha nem került elő. A két özvegy élettársi viszonyban, vagy erdélyiesen vadházasságban élt, ezért az ebből a kapcsolatból származó gyerekek, ahogy édesapám is, mind Szekeresek lettek. Ettől függetlenül mi a mai napig Lukácsoknak tudjuk magunkat.

E kis családtörténeti kitérővel még megemlíthetem a többi felmenőimnek családnevét is, hiszen, ebből is látszik, hogy szívvel-lélekkel sófalviak lettünk. A német származású, sziléziai vonal mellett (akik már több generáció óta székely-magyarok lettek) tudtommal csak székelyekkel találkozhatunk így, pl.: Kelemen, Deák, Szilveszter, Kénesi, Miklós, Györfi, stb. Tehát mint látják nincs titkolnivalóm, és tudom, hogy ki fia borja vagyok.

Ha nem is tudom felsorolni az összes ősoimet, az előbb említett felmenőim közül, ettől függetlenül, úgy érzem, hogy minden sófalvi ember szívemhez tartozik, lett légyen alsó- vagy felsősófalvi. Ugyanezt érzem a parajdiakkal is, hiszen a nem messziről idetelepülteket leszámítva Parajd lakosai is végeredményben sófalvi származásúaknak tekinthetők, mert csak 1669-ben vált ki Parajd Sófálvából. Közel áll hozzám Korond és Szováta lakossága, hiszen a vérségi kötelékek nem csak az én esetemben tudnak korondi (Kelemen) vagy szovátai (Szilveszter) gyökerekről, hanem nagyon sokan másnak is. Látható a fentiekből, hogy a Székely Sóvidék nagyon összefüggő terület és nem csak földrajzilag, néprajzilag, történelmileg stb. hanem embertanilag is, de ugyan ez vonatkozik szélesebb spektrumban az egész Székelyföldre, mint ahogy tágabb értelemben fellelhető a Kárpát-medencei magyarságnak is néhány jellemvonása.

A fenti okok miatt ezért nem szorosan vett monográfiát próbáltam írni, hanem akaratlanul is nagyon sok fontosnak tartott történelmi, gazdaságtörténeti, néprajzi stb. gondolatot próbáltam megfogalmazni, előre bocsátva, hogy nem vagyok tévedhetetlen szakember, csak egy sóvidéki magyar ember szemszögével próbálom látni a magyar

őstörténettől az információs forradalmig terjedő időszakot. Írásom ugyan olyan próbálkozás, mint bármi más hasonló tematikájú szellemi tornajáték. Nyitott vagyok az általam leírtakat kiigazítani, tévedés esetén pedig természetesen nemcsak, hogy elismerem tévedésem, hanem meg is köszönöm mindenkinek a kijavítást, hiszen tudatában vagyok annak, hogy én sem találtam fel a bölcsek követ. Hangsúlyozni szeretném azonban, hogy szándékosan nem hallgatók el semmit, illetve nem is ferdítem el a mondanivalót; csak az őszinteségre törekedtem az általam leírtak során.

Valaki elvesztett valamit,
s nem győzi csodálni, mit helyében talált,
csillagok szövete tornyára akadhat,
Kodáros kincse kevés nyugalmához,
a rét, a Rét lombárdi smaragddal,
csalódás szőnyege talpa alá.
Volt-e Éden itt, s ki hagyta elveszni?
(Páll Lajos: Sófálva)

I. Fejezet: Felsősfálva térben és időben

Földrajzi és népességföldrajzi ismertetés

Felsősfálva Erdély vagy Erdélyországnak is nevezett egykori történelmi Magyarország keleti területén helyezkedik el, Európa közepén, a Kárpát-medence Székelyföldnek nevezett táján, az 1947-es, második világháborút lezáró párizsi békeszerződés óta Romániában, Hargita megyében. Egyébképpen Európa földrajzi közepe a Székelyföldről alig 200 km-re északra van, a jelenlegi Kárpátalján, tehát nyugodtan mondhatjuk, hogy a Székelyföld Közép-Európában van, s csak a szovjet politikai dominancia miatt emlegetik állandóan Kelet Európa részeként ezeket a területeket.

Felsősfálva ennél is pontosabb betájolásához szükséges, hogy szóljunk arról, hogy a település hol helyezkedik el a Székelyföldön, hol is van és mekkora a Székelyföld.

Székelyföld Erdély egyik jól körülhatárolható földrajzi-történelmi-néprajzi tájegysége, területének nagysága 13.500 m², jelenleg azonban egyesek a szűkebb értelemben vett Székelyföldön egyesek csak 10.876 km² értenek és közel 600 települést foglal magában. Székelyföld területének elméleti csökkentését semmivel nem lehet indokolni, ha csak nem fogadjuk el azt az önfeladó politikát, mely egyesekre jellemző, hiszen attól, hogy a legutóbbi (1968) területi átszervezéskor kiterjedt területeket és színmagyar településeket csatoltak a moldovai megyékhez, attól az a föld még székely. Ugyanígy vagyunk Aranyosszékkal is, hiszen attól, hogy egykor a székelyek mellé románokat is betelepítettek, akik napjainkra elszaporodtak, attól ez a föld is székely. Székelyföld kiterjedését ha összehasonlítjuk néhány európai országgal, már mindjárt láthatjuk, hogy nem véletlenül nevezik egyesek Székelyországnak, hiszen Máltának 316 km², 381.603 lakosa, Ciprusnak 9.251 km², 754.064 lakosa és az Európai Unióban jelentős szerepet játszó Luxemburnak 2.586 km², 429.080 lakosa van. Aranyosság nélkül a **Székelyföld lakossága 1992-ben 808.827 fő, melynek több mint 80%-a magyar nemzetiségű.**

Székelyföld, latinul Terra Siculorum vagy Regnum Siculorum, románul Tara Secuilor (Székelyek Ország), németül Seklerland a történelem folyamán legtöbbször autonómiával rendelkezett, hiszen a magyar állam történelme folyamán a keresztény magyar államiség megalakulásától (Kr.u. 1000) az ország közepének és fővárosának török által való elfoglalásáig is (1541) a királyi vármegyéktől eltérő sajátos autonóm államigazgatási egységet alkotott, mert **Udvarhelyszék, Maroszsék, Csikszék, Kézdiszék, Orbaiszék, Sepsiszék és**

Aranyosszék sajátos jogi, gazdasági, katonai helyzettel rendelkezett. A székelyek sajátos helyzete a magyar államon belül abból fakadt, hogy mint **a honfoglaláskor** már a Kárpát-medencében jelen lévő népesség, aktív szerepet játszott a magyarság államalapításában és később a magyar állam védelmében. A székelyek katonai ereje volt elsősorban az a kritérium, ami miatt a történelem folyamán sikerült a székelység többségének elkerülnie a jobbágysorba kerülést, a magyar törvények szerint a nemesekkel azonos jogi státussal rendelkeztek.

A magyar állam 1541. évi három részre szakadásával a Székelyföld, a magyar államiság folytonosságát jelentő **Erdélyi Fejedelemség** idején is (1541-1711) megőrizte sajátos autonóm helyzetét, mint ahogy az erdélyi szászok (Universitas Saxonum, Siebenbürgische Sachsen) is és csak Magyarország Habsburgok általi uralma után kezd csökkenni az önállóság tartalma, de jogilag csak 1876-ban szűnik meg teljesen az autonómia, amikor a székely székekből vármegyét alakítanak ki.

Magyarország első világháborút követő 1920-as évi feldarabolásával a Székelyföld is Romániához kerül, majd 1940-től a második világháború végéig, nemzetközi jogilag pedig 1947 februárjáig ismét Magyarországhoz kerül.

Székelyföld autonómiája még a sztálinista Romániában is újraéled, hiszen nagy része beletartozik a **Maros Magyar Autonóm Tartományba**, melyet Nicolae Ceausescu szüntet meg 1968-ban. Ekkor szüntetik meg sajnos Felsősófalva önálló községi státusát is, amikor Alsósófalvával és Békástanyával együtt Parajdhoz csatolják, megszüntetve ezzel a több évszázados önállóságát és lehetetlenné teszik fejlődését is. ezeket az éveket követően kezd csökkenni a falu lakossága is. Az 1968-ig önálló községként működő község vezetője a bíró volt (az utolsó Parajdi Mózes), majd később elnöknek nevezték a falu első emberét. A községi státus megszűnése után Felsősófalvát Parajd község vezetésében a falufelölösök képviselték. A falufelölösök időrendi sorrendben az alábbiak voltak: Parajdi Károly, Szekeres Balázs, Molnár János és Kovács Vilmos.

A kommunista diktatúra évei alatt a Székelyföldnek nemcsak autonómiája szűnik meg, hanem az addigi lassúbb-gyorsabb fejlődését stagnálás és visszafejlődés váltja fel.

Székelyföld közel 600 településének többsége falu, de szép számmal találunk városokat is, mint pld.: Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda, Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Kézdivásárhely, Kovászna, Szováta, Borszék, Tusnád, Szentkeresztbánya, Balánbánya, stb.

Székelyföld lakóinak túlnyomó többsége ma is magyar nemzetiségű, de az utóbbi évszázadokban más népek is letelepedtek a magyarok közé, vagy mellé, mint a románok, cigányok, örmények, zsidók, németek, olaszok stb. E népek egy része beleolvadt a többségi magyarságba (pld. örmények, németek, olaszok), míg mások megőrizték nemzeti sajátosságait (pld. a románok, akik a Székelyföld bizonyos részein, főleg a Marosszék nyugati és északi felén a magyarok egy részét is asszimilálták).

Székelyföld keleti határa egyezik az egykori Magyarország keleti határával, délen az egykori Szászfölddel, észak-nyugaton az egykori Maros-Torda vármegyével határos, északon pedig Beszterce-Naszód vármegyével; észak-déli tengelye Borszéktől Kőkös 168 km, kelet-nyugati tengelye pedig Mezőbándtól-Gyimesbükkig 140 km.

Székelyföld domborzata főleg hegyes, de találunk dombokat és kisebb sík területeket is, ami meghatározta és meghatározza e vidék lakosságának életvitelét. Felsősófalva és a székely Sóvidék.

Felsősófalva és a Székelyföld-Sóvidék

Felsősófalva Székelyföld Sóvidéknek nevezett tájegységének közepén, Udvarhelyszék nyugati felén található, Székelyudvarhelytől 32 km, Marosvásárhelytől 65 km, Szovátaól 15 km, Budapesttől mintegy 500 km távolságra, a Kis Küküllő Korond vizének, vagy Nagy víznek nevezett jobb oldalától északra, a Keleti Kárpátok, Görgényi Havasnak nevezett déli lejtésű oldalain, a 13A országút mentén, mintegy 3 km hosszan. A falu határa nyugaton közvetlenül Parajd lakott területe fölött, a Sódomb nyugati oldalánál húzódik, majd észak felé (Gyergyói medence) a Parajdi Juhod pataka bal oldala melletti hegyeken Bogdán-tetőig, majd Jáhorosmező (1165 m), Nagy-Somlyó (1576 m) , Borzontfő (1492 m), (Putna hágó 1138 m) kanyarog vadregényes lakatlan tájakon, hol a Gyergyói medence falvaival – Borzont, Gyergyócsomafalva – határos, keleten pedig Székelyvassal, Szencseddel és a Korondhoz tartozó Pálpatakával illetve Vadasmezővel határos. A falu mezőgazdasági területének keleti határa Vadasmezőnél a Határ-patak mellett visszaér 13A országútra, ahol az úton túl már Atyha területével határos. Felsősófalva mezőgazdasági területének déli határa nagyjából azonos a Korond vizével, csak az Atyha felőli részen Eger-, Réda- és Deszkáspatak körüli helye lép át dél felé a patakot.

Felsősófalva a **Székely-Sóvidék** központi fekvésű települése. A Székely-Sóvidék települései a központi fekvésű Felsősófalvához viszonyítva, az alábbiak szerint helyezkednek el: nyugatra van Parajd (3 km), Szováta (15 km) és Sóvárad (19km), keletre Békástanya (Felsősófalva szórványtelepülése, 3 km), Pálpataka, (5 km), Fenyőkút (9 km) Korond (5 km), Kalonda-tető tanyavilága (10 km), dél-keletre Atyha (5 km) és délre Alsósófalva (1 km). A Székely-Sóvidéknek nevezett táj településeinek egy része – Parajd, Alsósófalva és Békástanya – jelenleg Felsősófalvának nevezett Sófalvából jött létre. A települések közül Szováta és Sóvárad Marosszékhez tartozik, míg a többi település Udvarhelyszék része. (Lásd, még Vofkori László: Székelyföld Útikönyve, Budapest, 1998)¹

Orbán Balázs a Székelyföld leírása című monumentális művében Sóvidék, Parajd környéke címszó alatt leírja röviden a Sóvidéket és ezen belül Felsősófalvát is.

„ Sóvidéknek nevezik pedig a *Korond-vize* és a *Kis-Küküllő* völgyét is le Szovátaig, azon több négyszög mérföldnyi sófekvetről, mely itt nemcsak a föld keblében rejtőzködik , hanem a föld felületére kitörve egész sóbérceket alkot.

Ily roppant tömegben a természetnek ezen nélkülözhetetlen adománya sehol nem mutatkozik, annyi itt a használatlanul heverő kincs, hogy egész Európa szükségleteit lehetne fedezni, ha elzártágunk és olcsó közlekedés hiánya miatt annyi kincsét ezen isten által dusan megáldott hazának.

A korondi fürdön alól negyedóránnyira a két (alsó és felső) *Sófalva* következik, mindkét falu a folyó ellentétes partján igen festőileg fekszik.”

„Az országut által érintett *Felső-Sófalvának* temploma egy magaslaton igen festőileg fekszik. A torony gombján, az e vidéken divatos nap- és szélkakas ireg-forog a szél irányát jelölve.”

„Sófalván alól, az addig tág Korondvölgyét márványszerűleg fénylő fehér hegyek szorítják egybe, azok az Akna sóbércei, melyeken túl a havasok közül eltörtető Kis-Küküllő mellett fekvő Parajd következik.”

„Alább a vizmosta nyílásnak szűk, alig 300 lépés szélességű völgye nyílik, mely keleti oldalán a *Sóbércz* kopár sószikláit emelkednek fel. Aljában vannak a festői rendetlenségben szétszórótt bányaeépületek, raktárak, idább a hivatalnokok szállásai. A hegymeredek oldalán ragyogósóvirágok, sötét repedések, bányauregek, a dombokon gyönyörűen fekvő őrházak tűnnek fel, s adnak e tájnak sajátságosan festői küllemet; mint az ide mellékelt, a sóbércz alatti aknát és a Nagy-Hollót feltűnő képünk mutatja.” (Orbán Balázs: Székelyföld leírása Pest 1868, 133-135 old.)²

Székely-Sóvidék névadója a sófalvi-parajdi Sóhegy, valamint a Szovátaán található Sóhegy és a több, mint száz sósvízű forrás. A nagy mennyiségű só után kapta elnevezését Sófálva, majd Alsó- és Felsősófalva is, mint ahogy a Kárpát medencében lévő másik két település is, a Beszterce-Naszód megyében található Sófálva, valamint a Huszt melletti Husztsófálva is. Felsősófalva neve románul Ocna de Sus, de e megnevezés nem tükrözi pontosan az eredeti megnevezést, hiszen újra magyarra fordítva Felső Sóbányát jelent. A román megnevezés egyébként csak a trianoni döntés, 1920 után keletkezett, mesterségesen. A trianoni döntést követően teljesen légből kapott megnevezéssel is illették a falut, amikor Somfalau de Sus-nak nevezték. Németül is meg lehetne nevezni a falut, Salzdorf néven, habár ilyen nevet sem viselt soha.

A Székely-Sóvidék földrajzilag egy olyan egységes terület, melyet viszonylag magas hegyek határolnak, nyugaton a Bekecs-tető (1080 m) és a Farkas-tető (638 m), észak-nyugaton a Vész mezeje (996 m), Kaca (1134 m) és az Alsó-Kaca (1205 m), Mezőhavas (1777 m), északon a Bucsin tető (1287 m), Putna hágó (1138 m), Verőfőny sarka (1436 m), Borzontfő (1492), Nagysomlyó (1576 m), észak-keletről pedig a Jáhoros (1162 m), a Hollókő (858 m), és a Somlyókő (781 m) (melynek üregeiből az erdélyi fejedelmek ideje alatt sólymokat fogtak a sófalvi, korondi és parajdi sólymárok, melyből nyolcat ajándékba kellett adni évente a török szultánnak), keleten a Csillaghegy (815 m), Szőlőmál (781 m), Les-hegy (847 m), a Hidegaszó (987 m) dél-keleten Kalonda-tető (825 m), délen a Firtos-hegy (1063 m), Kadácsmező (852 m), Fias-tető (980 m), Küsmődi-kő (991 m), Siklódi kő (1028 m). Természetesen a felsorolt hegycsúcsokat nem lehet éles határvonalnak képzelni, hiszen van amelyik bennebb, míg másik kinnebb esik a községek és lakóik tulajdonát képező földterületen. A Székely-Sóvidéket a Kis-Küküllő szeli át, melyet azonban csak Parajdtól neveznek Kis- Küküllőnek, amikor a észak-keletről összefolyik a Nagyxág és a Kiság pataka. A Kis-Küküllőbe folyi bele keletről a Korond pataka (másképp Nagy víz), mely elválasztja kétfelé Alsó- és Felsősófalvát. A Székely-Sóvidék északon Laposnyával, valamint a Gyergyói-medence településeivel: Gyergyóremetével, Borzonttal, Gyergyóalfaluval és Gyergyócsomafalvával határos, míg keleten Székelyvarsággal és Szencseddel. Dél-keleten a Sóvidéket Farkaslaka és Székelypálfalva határolja, míg délen Firtosváralja, Énlaka, Küsmőd és Siklód. Nyugaton az alábbi települések képezik a „határt”: Kibéd, Nyárádmagyaros, Nyárádselye, Nyárádremete és Vármező. A Sóvidéki medence, melyet emlegetnek Szováta-Parajdi Medencének is gyakorlatilag azonban három kis külön jól elhatárolható medencéből áll. Ezt egyébképpen nem kell magyarázni egy sóvidéki embernek, ha csak szándékosan nem akarja félremagyarázni. Ha a Sóvidék külön álló medencéit meg akarjuk nevezni, akkor az alábbi megnevezéseket kellene alkalmazni: az első medencét nevezhetjük szováta-sóváradi medencének, a másodikat parajdi medencének (hiszen Parajd gyakorlatilag egy olyan völgykatlanban fekszik, ahol Alsó- és Felsősófalvától, valamint Korondtól keleten jól elválasztható a Siklódi hegy és a Sóhegy vonalán), a harmadikat pedig a két Sófálva és Korond által képezett medencének.

A Székely-Sóvidék altalajkincsei zömében feltáratlanok, annak ellenére, hogy a só bányászata már a rómaiak alatt is létezett. Tudjuk azonban, hogy földgáz, kőolaj, barnaszén kincsel is rendelkezik, például Felsősófalva közvetlen közelében, a Bakszeg utca végéhez közel az 1970-es években hónapokon keresztül kutatófúrásokat végeztek, majd a végén forró kőolaj ömlött ki egy elsáncolt területre, amelyre éveken keresztül nem nőtt ki a fű. Felsősófalva és Korond között ez utóbbi határában márványszerű anyagot – aragonitot-bányásztak, melynek bányászását a XX. század folyamán befejezték, mert gazdaságtalan volt. Az Árcsói borvíz közvetlen közelében volt az aragonit gyár, melyben dísz tárgyakat gyártottak.

Ugyancsak fontos megemlíteni Korond borvizeit (ásványvizeit), melyek a Hargita vulkánikus vonulatának utolsó savanyú jellegű vizei. Korond borvízforrásaiból említésre

méltó a Szőlőmáli, az Árcsói és a Fingó forrás. A Fingó borvízforrás, mely Korond és Felsősfalva között található jelenleg talán a legkedveltebb forrás, a nemrég épített benzinkút és a már említett aragonit gyár vonalán, az országúttól mintegy 300-400 méterre. Az Árcsói borvízforrás, sajnos a hozzá nem értés iskolapéldája, hiszen évszázadokon keresztül a Korondi Fürdő Európa egyik igen kedvelt üdülőhelye volt, de a második világháború után és garázdálkodó szocializmus éveiben a borvíz forrását szinte teljesen elapasztották. Az Árcsói borvíz míg a XIX. század alatt Magyarország egyik igen kedvelt fürdőtelepe volt, addigra napjainkra sajnos csak helyi érdekes látványosság, de eredeti funkciója már nem létezik. Sóvidék természeti viszonyairól, földrajzi elhelyezkedéséről a felszínfejlődés sajátosságairól, az éghajlati adottságairól, a település-alaprajzok változásairól, valamint a közigazgatási viszonyokról nagyon érdekes gondolatokat fogalmaz meg Elekes Tibor az alábbiakban:

2. Természeti viszonyok.

2.1. Földrajzi elhelyezkedés, a felszínfejlődés sajátosságai.

Az Erdélyi-medence K-i részében elhelyezkedő Sóvidék a Görgényi-Hargita hegyvonulat Ny-i vulkáni fennsíkja és a Küküllők-dombvidéke között elhelyezkedő peremövezet kis tája. E terület fokozatos átmenetet képez a vulkáni fennsík és az Erdélyi-medence belső, alacsonyabb részei között.

E peremvidék a K-i részéhez kapcsolódik a Sóvidéki-dombság, valamint a hozzátartozó Parajd-Szováti-medence. Az itt felszínre bukkanó miocén korú só sajátos felszínfejlődést eredményezett és a vidék elnevezését is adta.

...A felszín mai képe, a terület szerkezete és a résztvevő földtani képződmények fő vonásai alapján, K-ről Ny irányba, a Görgényi-Havasoktól a vulkáni platón át a dombvidék szintjéig három jellegzetes tájegységet különítünk el: a Görgényi-havasok központi részét magába foglaló Mezőhavast, a diapír övet és a Mezőhavas tömegétől elvált rögök vidékét.

...2.) A Szováta-parajdi tektonikus medence diapír öve. A Görgényi-havasok 900-1000 m magasságú platójának Ny-i előterében, a diapírredők emelkedése következtében, a pleisztocénben a sómozgások átdőlték a diapír öv görgényvölgyi és Szováta-parajdi szakaszán a fiatalabb üledéket. Ez a folyamat Szováton és Parajd térségében egy új domborzati elemet hozott létre, a sőtömsöt. A miocén felboltozódásán, felszínre kerülése után elkezdődött felszínformálása és a sajátos karsztformák kialakulása. Jellegzetes a sósforrások tömeges előfordulása és a sóborsókkal díszített térszíni formák megjelenése. A kősókibúvások oldalán a homokkő, konglomerátum és agyagrétegek meredek dőlése.

...3.) A Mezőhavas tömegétől elvált rögök, a Bekecs és a Siklódkő talapzatában pannon üledékek fekszenek, amelyek a Görgényi-havasok tömege alá is benyúlnak...

2.2. Éghajlati adottságok

A Görgényi-havasok az uralkodó Ny-i, Ény-i légáramlatok irányára merőlegesen helyezkedik el. 1700 m-t meghaladó magassága fokozza a hegység orográfiai szerepét, jelentős csapadékmennyiség kialakulásához járul hozzá. A domborzati viszonyok következtében a Sóvidéki-medencében, gyakori a hőmérsékleti inverzió.

A kiterjedt erdőségek csökkentik a napi és évi hőingadozás értékeit, ugyanakkor késleltetik a hóolvadást, meghosszabbítják a felszíni lefolyás időtartamát és sajátos mikroklimát alakítanak ki. Szováta-fürdő szélmentes, déli irányba nyitott, sok napsütéssel jellemezhető völgykatlanjában a kiterjedt erdőségek kellemes, kiegyensúlyozott helyi klíma kialakulását tették lehetővé. A napsütéses órák száma 1600-1850 óra évente.

A fagymentes napok száma 100-130 nap évente."

3. A természeti adottságok, a gazdasági-, társadalmi tényező és az infrastruktúra szerepe a település-alaprajzok változásaiban

....Szováta a Mezőhavas (1777 m) Dny-i előterében, a Cseresznyés-hegy (912 m) közelében, 440-530 - tszf. magasságban helyezkedik el.

... A gyógyhatásairól ismert szovátai forrásokat a XIX. század elején többnyire csak a környező falvak lakói keresték fel.

...Parajd >a Sóvidék természetes központja<.. ...Első okleveles említése 1567-ből származik. A falu fejlődése elsősorban a sóbányászathoz kapcsolódik. Az 1600 m vastag sótömsz 3 milliárd tonnányi kősót tartalmaz. A só rendszeres kitermelését 1780-ban kezdték el....Az I. katonai összeírás térképein (1769-1773) halmazfaluként van feltüntetve. A Sódóháta mellett lévő néhány ház a bánya jelenlétét mutatja. 1786-ban 640-en, 1868-ban 1375-en lakták.

...Sódófalvát 1493-ban említik először írásos dokumentumok. 1760-tól a régi Felszeget Felsősófalvának, a később keletkezett Alszeget Alsósófalvának nevezték. Mindkét falu közigazgatási szempontból Parajd községhez tartozik. Felsősófalva területén egy római castrum nyomait találták meg.

Felsősófalva a Korond-vize jobb oldalán, vulkáni fennsík szomszédságában, az árvízmentes térszínen helyezkedik el.

Az I. katonai felmérés térképein a Sóvidék legnagyobb települése, jellegzetes halmazfalva. 1786-ban a térség legszámosabb települése: 1565 lakosa volt... A második világháborútól napjainkig majdnem folyamatos az enyhe lakosságfogyás, a település alaprajza évtizedeken át majdnem azonos maradt. Napjainkban jellegzetes havasalji halmaztelepülésként jelenik meg. Alsósófalva...480 m magasságban fekszik. Az 1769-1773 között készített térképeken a térség egyik legkisebb települése. ...1910-ben közel kétezren lakták.

...Korond... Az 1332. pápai tizedjegyzék már említi a települést. A hagyomány szerint, az első középkori település a Korondi-hegyen, a Szállás nevű határrészen volt, mivel a belterületet akkor még mocsár borította. Az itteni fazekasság létezését már 1613-ban említik. Termékeikkel már a XVIII. században bejárták a Székelyföldet és a Mezőséget. 1789-ban közel 1100 lakosa volt.

4. A közigazgatási viszonyok rövid, történeti áttekintése.

Sódóvár az 1332-ben a Telegdi főesperesség dokumentumaiban fellelhető. A későbbi Udvarhelyszékhez tartozó falvak közül Korond neve 1333-ban szerepel először."

Udvarhelyszékhez tartozott 5 település. Felsősófalva, Alsósófalva, Korond, Atyha, Parajd. 1848-ig az etédi járásba.

"Az 1848 előtti évtizedekben, a korábbi évszázadokból örökölt településhálózatot tíz járásba osztották. Ekkor, a korondi járásban találjuk a Felső-Nyikómente falvaival Korondot, Atyhát, Parajdot, Alsó- és Felsősófalvát.

1848 után, a katonai közigazgatási rendszert a politikai tényezők függvényében alakították.

...1873-ban Udvarhelyszék az 1848 előtti területet birtokolta. A korábbi tíz helyett hat járásban találjuk a szék falvait. A Felsősófalva központú korondi járáshoz tartozott Parajd, Alsósófalva, Atyha, Korond és tizenhárom Felső-Nyikómenti falu.

...Udvarhely megyét Udvarhelyszék >>kibővített<< területén hozták létre. A korábbi Segesvár- és Kőhalomszék 7 falujával gyarapodott új közigazgatási egység járásainak kialakításakor a korábbi közigazgatási struktúrákat vették figyelembe. A Sóvidék öt udvarhelyszéki falva az Udvarhelyi járásba lett besorolva, míg Szováta és Sódóvár Maros-Torda vármegye Küküllőmenti járásának részét képezték.

...1910-ben, a korábbi három helyett négy járásba osztották a megye településeit. Az újonnan, nyolc településből alakított Parajdi járás, a Sóvidék tágabb értelemben vett udvarhelyi részét foglalta magába. " (Elekes Tibor: A települések és a közigazgatás változásai a Sóvidéken (I.); Hazanézó XII.évf. 2001. 1.sz., 4-13. old.)³

Felsősófalva folyóvizei: A falutól délre, kelet-nyugat irányban folyik a Korond pataka, vagy a helybeliek által inkább Nagy víznek nevezett kis folyó, mely Parajdnál belefolyik a Kis-Küküllőbe. Korond patakába folyik észak-dél irányban, a Görgényi-havasok felől a Határ-patak, a Súdó-patak, a Bú-patak, a Kodáros-patak, a Likas-patak, a Monyas-patak és a

Kőrisesalja-pataka. Déli oldalról észak felé bele folyik az Eger-pataka és a Deszkás-patak, a többi délről folyó patak már Alsósófalva határába esik.

A falutól északra emelkedő hegyeken - Kopasz-hegy, Csere-hegy, Szoros-tető, Borzos, Gyepű vápája, Engi kertje – túli területet egy szóval Havasnak nevezik, ahol szintén találunk folyóvizeket, de ezek vagy Parajd, vagy Korond vagy éppen Székelyvarság területei felé folynak. A havas nyugati részén a Kiság és Nagyág, az Ábé pataka, a Parajdi Juhod a jelentősebb, kelet felé pedig a Kiság szintén így nevezik a Nagy Küküllő egyik forrás ágát is.(!).

A falu folyóvizeinél meg kell említeni, hogy még e században is a falu déli, dél-nyugati oldalán elég nagy kiterjedésű mocsarak és lápos területek voltak, melyeket szinte végleg lecsapoltak az 1970-es évek végén. E sorok írójának nagyapja arról mesélt, hogy gyerekkorában (1880-as évek), a falu nyugati felén az Átal utcától délre egy állandó tó volt, melyben fürödni is lehetett, Felsősófalvát Alsósófalvával összekötő út – a Katonnya – pedig majdnem egy km hosszan cölöpökön nyugodott, amelyeket a mocsárba vertek bele és arra építették az utat. A falu közvetlen belterületi határához közel, észak-kelet irányba „Tók”-nak nevezett terület van, ahol azonban híre-hamva sincs a tavaknak, a szájhagyomány szerint régebb kenderáztató-tavak (kisebb vízgátak) voltak itt és ennek emlékét őrzi e hely.

Növény és állatvilág

A változatos domborzat – hegyek, dombok, fennsíkok, magas fekvésű rétek, szélvédett völgyek -, valamint a változatos talajösszetétel igen változatos és nagyon gazdag növényvilág létrejöttét segítette elő. Tekintettel arra, hogy a Sóvidék éghajlata mérsékelt égövi, kontinentális éghajlat, ez is nagyban befolyásolja a növénytakaró gazdagságát.

Az alacsonyabb részekben lombhullató erdők alakultak ki. Itt a legjellemzőbb fafajta a bükk, de találunk tölgy, csertölgy, gyertyán, kőris, hárs, éger, nyír, nyár, juhar fákat is és közöttük egész jelentős számban vadalma, vadkörte (a helyiek vadvacskornak nevezik), vadcserezsnye fák is előfordulnak. A vulkanikus talaj és a magas térszint kedvező feltételeket teremtett a különféle fenyőerdők létrejöttének. A fenyők közül nagy számban fordul elő a lucfenyő, jegenyefenyő és a vörösfenyő. A lombhullató erdők szintjén nagy számú különféle cserje fordul elő; ezek közül említésre méltó a mogyoró, a som, a kökény (amit helyben kökényszilvának neveznek), a vadrózsa (csipkebokor, hecserli, seggvakaró), a galagonya (gelegonya), feketebodza, ülfafa stb. A tűlevelű erdők magasságában málna, fekete és piros áfonya (kokojsza, kukujza) és borókafenyő (borsikafenyő) fordul elő. A legelőkön, kaszálókon és a ligetes helyeken nagyon gazdag növénytakaró van, rengeteg gyógynövényt lehet találni különösebb keresgélés nélkül. Május végén, június elején a kaszálók és a ligetes területek rengeteg nyíló virággal pompáznak, sokszor olyan e terület, mint egy virágos kert.

Az állatvilág úgyszintén nagyon változatos. A magasabb térszinteken honos a barnamedve, a szarvas, őz, farkas; lennebb pedig róka, nyúl, vaddisznó, mókus, borz, nyest, menyét, vadmacska, hiúz, sündisznó, görény stb. található.

Nagyon változatos a **madárvilág** is, találunk harkályt (horokály, fakopács), kakukkot, rigót, fajdkakast (erdei páva), császármadarat (mogyorótyúk), gerlét, erdei füles bagolyt, kuvikot (halálbagoly), egerészölyvet, héját, (üllü, ülü), kenderikét (veresfejű madár), karvalyt (madarászülű), őszapót (hosszúfarkú cinege), sólymot, szirti sast (kőszáli sas, sas), szarkát, varjút, csókát (kicsi varjú), hollót, gólyát, fecskét, cinegét, barázdabillegetőt, vörösbegyét, szajkót, mátyásmadarat, seregélyt, pacsirtát, tengelicet, pintyet, töviszűrő gébicset, fülemülét, búbosbankát, verebet stb.

Gub Jenő tanár úr érzékletes leírásából megtudhatjuk a háziállatainkra jellemző sajátosságokat és fajtákat, melyek közül egy érdekes szarvasmarhafajtára ismerhetünk, ez pedig a bivaly, melyet sófalviasan *bihal*nak ejtenek. Felsősófalván a mai napig alig sok

bivalyat tartanak. „A Sóvidéken Felsősófalván tartanak a legtöbb bivalyat, de szórványosan a többi településen is előfordul... Régebben, amikor a sóbányák még nem voltak villamosítva, a parajdi sóbánya aknáiból a söt bivalybőrből készített >>puttonnal<< hozták vel. Egyszerre 600 kg só fért egy-egy ilyen >>puttonba>>”. (*Gub Jenő: Háziállataink dicsérete, Sóvidéki etnozoológia, Hazanéző Könyvek Sorozat, 1999*)⁴ A bivalytartás különlegessége minden bizonnyal szorosan összefonódik a sóbányászattal és a sókereskedelemmel, hisz valószínű, hogy az 1750-es éveket megelőzően is, amikor a sóbánya Sófalvához tartozott a söt ki kellett bányászni és el kellett szállítani. Az is igaz, hogy a szóbeszéd alapján már csak a parajdi sóbányát emlegetik, hiszen a történelmi emlékezet nagyon rövid ideig tart. Hiszen gyerekkoromban még én is tudtam a bivalybőrben felvontatott sóról, saját szememmel láttam azt a szerkezetet, melynek segítségével bivalybőrben, több lóval fel lehetett vontatni a söt, de ezt az épületet sajnos lebontották és Bukarestbe szállították. Szerencse a szerencsétlenségben, hogy a régi sóbánya makettjét a parajdi múzeumban meg lehet tekinteni Szekeres Lajos jóvoltából.

Felsősófalva helynevei

Felsősófalván halad keresztül évszázadok óta az Udvarhelyszék központját Székelyudvarhelyt, Marosszék központjával, Marosvásárhellyel összekötő országút. Az országút régebb nem a jelenlegi helyén haladt, hiszen itt sok helyen mocsaras-ingoványos terület volt, hanem egy kissé északabbra, a falu jelenlegi Sóútalja (a helyiek csak Sótáljának nevezik), Bakszeg, Fülöp utca, Lukács utca, Átal utca vonalán Parajd felé

Belterületi helynevek(Janitsek Jenő és Szőcs Lajos által kiadott Magyar Névtani Dolgozatok sorozatában **Sófalva történeti és mai család- és helynevei** című művükben nagy segítséget adtak munkámhoz, mert ezeket az adatokat nem kellett összegyűjtenem. Tekintettel arra, hogy 23 éves koromig folyamatosan Felsősófalván éltem és még ezt követően is sok hónapot itt töltöttem, ezért nagyon sok adatot ismerek vagy más falumbelinek a helynevekre vonatkozóan is részletes tudásanyaggal rendelkezem. Remélem nem veszi senki sértésnek, hogy a két említett kutató adatait, saját ismereteimmel kiegészíttem. Tehát a helynevekre vonatkozóan Janitsek J. és Szőcs L. adataira támaszkodom, azzal a kivétellel, hogy az általam leírt helyneveknél nem "sófalviasan, a kiejtés szerint" tüntetem fel a szavakat és a felsorolt helynevek között a saját magam által plusszban feltüntetett szavakat kiemelt betűkel nevezem meg.):

„Alsósófalvi út, Alsószer, Átal utca, Bakszeg utca, Bethe, Bú utca, Csármán utca, Csonta domb, Csonta utca, Deák Pista malma, Deák utca, Felsőszer, Finnya temető, Finnya domb, Főút, Fülöp utca, Fűrész-sor, Gátter, Hót-Súgó, Iskola, Keresztút, Kodáros-temető, Kodáros pataka, Korondi út, Külső szer, Léstyán utca, Likas-patak utca, Lukács utca, Oláh utca, Parajdi utca, Pici domb, Súgó, Súgó hídja, Szalma hegy, Szitás utca, Templom utca, Ványolós; (Janitsek Jenő és Szőcs Lajos: *Sófalva történeti és mai család- és helynevei*, Magyar Névtani Dolgozatok 164., Budapest, 2000, i.m. 39. old)⁵ „[Ezen kívül: **Alszei út, Átal utcai csorgós kút, Engi kert, Deák kert, Fábián Gida kútja, Kádár Zsiga kútja, Lukács utca kútja, Malom utca, Monyas-patak-utcája, Nemes Béla kútja, Sófalvi Lajos kútja, Szőke híd kútja, Templom utcai Pap kút; Sz.S.]**

Külterületi helynevek:

Akasztófa, Akasztófa alja, Alszei széj, Átal, Alsó aszalás, Alsó domb, Alsó fenyős domb, Alsó omlás-kút, Alsó-Parajd Lapossa, Aszalás, Aszalás pataka, Atyhai mező, Atyhai rész, Bagoly-domb felé, Bagoly dombja, Bagoly mező, Bakk kútja -Jónás kútja, Bakkszeg, Bálinté, Barátok kútja, Barlangnyak, Bebegő háza, Bedő, Békás, Békás patak, Bérces, Berze, Belső Leshegy, Bojzás, Bojzás pataka, Bornyús kert, Bornyús-kút, Borzás, Borzás alja, Borzás pataka, Bú pataka, Bükk, Bükk pataka, Csere, Csere alja, Csere erdő, Csere tető, Csiga

domb, Csorgós kút, Döggert, Eger pataka, Ember vesze, Engi dombja, Engi kertje, Engi sarka, Fábiánok oldala, Fábiánok pataka, Falu dombja, Faluhej, Falué, Falu tanórokja, Farkas dombja, Fenyőalji kút, Fenyő aszalás, Fenyő domb, Fenyő domb karéja, Fenyődomb kútja, Felső aszalás, Felső dombja, Felső halastó, Felső hegy, felső omlás, Felső omlás kútja, Felső-Parajdi lapossa, Finnya temetője, Fogadó kert, Fülöp Feri háza, Fűrész domb, Fűrész oldal, Fűrész tető, Gálfi, Gálfi malom, Gál kertje, Gyepjú vápája, (sőt újabban Gyapjú vápája !!!), Gyertyán vész, Halas, Halom eleje, Hármaskút, Harom szeg, Hatát patak, Hideg kút, Honcsok, Hosszú osztás, Izsó halála, Jáhoros, Jáhoros erdeje, Jáhoros mezeje, Jáhoros mező, Jáhoros pataka, Jónás kertje, Jónás kert kútja, Jónás kút teteje, Kacsó, Káli dombja, Káli lapossa, Kapitány kútja, Károjjé, Katonya, Kenderes-hely, Kereszt út, Kicsi Sűgő, Kisküküllő, Kodáros, Kodáros pataka, Kodáros teteje, Kopac-vész, Korond vize-Korondi-patak-Nagyvíz, Kőbánya tető, kőkút, Kőrises, Kőrises alja, Kőrises-domb, Kőrises ódala, Kőrises teteje, Kövesdomb, Köves vápa, Középső aszalás, Középső dombja, Kűság, Kűság teteje, Kűssebb-Kűsmező, Kűskorond dombja, Kűsköves, Kűsköves, Kűsmező, Kűlső Leshegy, Kűs-Tető, Lábás csapása, Lábás sarka, László-kert, Lázár kútja, Leshegy, Leshegyi út, Les pataka, Libóké, Likaspatak, Likat-mező, Malom-árok, Malom eleje, Malomárok köze, Malomkő, Maruzsai Dénes Malma, (szerintem **Maruzsán Dénes Malma**, gyerekkoromban még állott a háza, a Parajdi utcáról keletre, a réten), Mátéjjé-Máté mezeje, Máté pataka, Mátyus toplicája, Méj-árok, Moráda sarka, Móre pataka, Nádasfő, Nádasfő alja, Nagymezei út, Nagymező, Nagymező pataka, Nagyobb-Kűsmező, Nagysűgő pataka, Nyerges, Nyergesdomb alja, Nyerges pataka, Nyírdomb, Nyugvó-domb, Nyugvó-domb pataka, Nyugvókövek, Nyugvókövek oldala, Nyugvókövek útja, Oláh Istváné, Oláh István toplicája, Oláh Tamásé, Oláh Tamás teteje, Omlás, Orbáné, Orotás, Orotvány, Orotványi dűlő, Orotvány karéja, Orotvány mege, Orotvány-mege kútja, Pálfi, Pál József heje, Palkó heje, Pap Dani, Pap Pataka, Parajdi aszalása, Parajdi lapossa, Parcsos, Parcsos karéja, Parcsos teteje, Pici-domb (a falu belterületén van), Picula-gödör, Pizda, Pizda pataka, Poc kútja, Poc kút mege, Rakodó-mező, Rókalik kútja, Sándor, Sasfészek, Sasfészek, Sebe mezeje, Sebe kosára, Sóakna, Sóbánya, Sófálvi erdő, Sófálvi föld, Sófálvi hegy, Sóhát-Sóháttya, Sóhossza, Sórét alja, Sószege, Sótető, Sótűt alja, Só úttya-Régi út-Só útja, Sűgőfő, Sűgő-híd, Sűgő hidja, Sűgő köve, Sűgő pataka-Sűgő vize, Suta toplicája, Szalmahegy odala, Szász Bálinté, Szász Bálint vápája, Szászok pataka, Szertő tető, Szerű fele, Szikonyás, Szilvás kert, Szilvás-kert alja, Szoros tető, Szőke Károlyé, Szőke Károly fogadója, Szőke kert, Szőke-széna-vápája, Tamáskó, Tarcsafalvi mező, Tarcsafalvi rész, Tartód karéja, Tartód pataka, Tatár kosára, Tekeres-tanya, Tiba halma, Tóhej, Új út ódala, Vacogató-Vicogató-Bicigató, Vészes, Vészes bérce, Vészes pataka, Vészköze, Vészköze Kútja, Vigató, Zsidó útja.” (Janitsek J., Szőcs L: i.m. 39.old) ⁶ [Ezen kívül: **Barlang kútja, Bornyú kert, Borzos kútja, Deckás pataka, Délő-kútja, Eger, Gyepű vápája, Határ patak, Káruelyé, Katonnya, Kűsmező, Kodáros alja, Kodáros barlangja, Kodáros likja, Kodáros vára, Kopasz-hegy, Kiság, Monyas pataka, Nyír, Nyírdombi temető, Omlás kútja (forrás), Palkó Dénes háza, Parajdi aszalás, Parajdi lapossa, Sőhegy, Sódomb, Sórakó, Szalmahegy, Szerű, Tankoknál, Tóknál, Vészes, Vészes pataka; Sz.S.]**

Pesti Frigyes gyűjtése Felsősófálváról

"Felső Sófálva tartozik Ns. Udvarhely székhez: Felső Sófálva azért neveztetik Sófálvának, hogy a Cs.Kir. Sobánya a Felső Sófálvi határban legyen.

Vadnak nevezetes helyei a határrészekben: falu tanoroka: arról neveztetik falu tanorokának, hogy régen ciheres bokros hely volt - s úgy irtották ki - ismét nevezetes kűs köves, és akasztófa allya: arról neveztetik akasztófa allyának mivel régen a közönségnek cseréje volt- Nagyobb, és kűssebb kűs mező azért hivatnak Kűs mezőnek, mivel irtóványos

helyek - s személyes községi egyének által régen irtódott ki - nevezetes orotván - és orotván mege - mivel irtoványos helyek- nevezetes also Les hegy is felső azon nevezet két hegy, fenvalo helyek melyről messzüre el lehetett látni - ezért neveztetnek Les hegynek. Les hegynek vadnak még a fent meg nevezett helyeken kívül Vicogtatás - Sándor - Soutallya - malom árok - Bakszeg - Oláh tamas - Borzos allya - Kapitán kuttya - Kodáros - fenyő domb - Átal - Hoszszu - Osztás - Békás - Jáhoros - Jáhoros erdős és ciheres havas - a határ széllyen vagyon Korond vize nem nagy folyó víz - melybe keves halak vadnak - Sugo vize kús folyó víz - Likas patak - Kodáros és Fábiánok pataka - mely mint hogy igen lejtőre jönnek be a falu közti víz áradáskor midőn zápo esső van - sok kárt okoznak.

Felső Sófálva Augusztus 9-ik 1864

Szökő György F. bíró

Kral János jegyző." (Janitsek J, Szöcs L.: 39. old.)⁷

A felmenőim közül egyesek sziléziai németek, akik a családi hagyomány szerint a XVIII. század folyamán telepedtek le Sófálvára, de elég hamar elmagyarosodtak, hiszen 1864-ben a falu jegyzője Kral János. Érdeemes megnézni néhai Krall András bátyám sófalvi viseletét, melyen tipikus helyi székely viselet van, hagyományos sófalvi székelyharisnyában. Apai nagyanyám Krall Lídia volt, akit sajnós nem ismerhettem, mert nagyon fiatalon meghalt. Csak édesapám mesélt sokat nagyanyámról, hiszen édesapám, mint a legnagyobbik gyerek sokat segített az anyjának és ő emlékszik a legjobban a testvérek közül.

Felsősófalva temetői

Régen szinte minden családnak külön temetője volt, úgy, hogy egészen napjainkig nagyon sok családi kertben kisebb temetők alakultak ki (pld. Engi kert, Lukács kert, Fábián kert, Deák kert, Bornyú kert, stb.). Napjainkra néhány nagyobb temetkezési hely is kialakult: Finnya, Kodáros, Nyír.

A XIX. századig alig tettek a sírokra sírköveket, hanem faragott kopjafákat tettek, melyeknek hagyományáról Orbán Balázs Székelyföld leírásában is említ, hogy **„Sófálván csak nem minden családnak külön temetkezési helye van, a fejfák czifrán, tulipánosan vannak kimetszve, főként a férfiak sirjain lévő s ezekbe, de csak a szabad székelyeknél (mert a jobbágnak ezt tenni nem volt szabad) egy zászlós kopjanyél van helyezve. Oly szokás ez, mely kisebb-nagyobb módosítással meg van nemcsak a Sóvidéken, hanem a Nyikó és Gagyvize melyékén is. Sok helytt csak a csatákban elesetek, vagy fegyver által kimultak, vagy valamely bátor tett által kitüntek részesülnek ezen megtiszteltetésben. Régi daliás idők maradványai, lovagias emléke azon harcias és szabad korszaknak, midőn minden székely fegyverthordó honvéd volt.”** (Orbán B., i.m. 133 old.)⁸

Az Alsósófálvával és Felsősófalvával közvetlenül határos Atyha temetőjének és temetkezési szokásainak leírását Orbán Balázs még részletesebben adja meg. Ez a részletes leírás azért is fontos, mert bizonyára ilyen szokás lehetett a Sóvidéken is, hiszen itt is katonáskodó szabad székelyek éltek, akik éppen a sajátos autonómiájuk és a magyar királyok és az erdélyi fejedelmek által biztosított kiváltságaik (omnes siculi sunt nobiles– „minden székely nemes” írta Verbőczy) miatt sok évszázadon keresztül meg tudták őrizni szokásaikat „A temetőben itt is megvannak a kopják, s a temetés még most is harcias pompával történik. Egy a közeli rokonok, vagy a falu tekintélyes egyénei közül szabályosan lóra ül, kit kétfelől két legény támogat, a lovon ülő kibontott üstökkel (mit Atyhán még most is viselnek) lovagol a koporsó előtt, kezébe viszi lefordítva a sírkopját. A temetőben a sirnál lőnek, s behantolás után zászlós kopját sirra tüzi a lovag. A zászló feje a fiataloknál, fekete az öregeknél, melyeket időnként midőn rongyosodni kezdenek, megújítanak. Rendes

összeölelkezése az őspogány és a keresztyény szokásnak; mert tudjuk, hogy ázsiai őseink kopjakkal jelölték a hősök sirjait, s e szokást átvette a keresztyénség is s évezred éven át kegyelettel megőrzé és honosítá.” (Orbán B., i.m., 140. old.)⁹ A harcias, honvédő székelység sok évszázadon keresztül folytatott határvédelmi harcai olyan szokásokat alakított ki, melyek még Orbán Balázs idejében is élők voltak. A Sóvidékkel határos Siklódon még élő hagyományként jegyezhetette fel azt, hogy „Régen divatban volt, hogy ha valamely borozda felett összevesztek, Istenítéletre bocsátották a kérdést: azaz kardviadal döntötte el. Ez a jó harcias időkben történt, mikor e hős nemzet minden fia levente volt;”

...”Temetéseknél divatban volt, hogy a fiatalság lóháton, kardosan kísérté ki a koporsót s a behantolásnál lőttek és kardjátékokat tartottak. Alig egy évtized óta ez kiment divatból; de az, hogy a sírra kopját tűznek, itt is meg van.” (Orbán B., i.m. 142. old.)¹⁰

A fenti okok miatt sem találunk nagyon sok régi sírkövet a sófalviak temetőiben, hiszen a kopjafaállítás hagyománya csak a XIX. század második felében kezdett megszűnni., de e sorok írója még látott gyerekkorában néhány régi korhadó kopjafát, melyek azóta sajnos már eltűntek.

A XX. században a kopjafák állítása Felsősófalván is elmaradt, de az utóbbi években, már újból állítottak néhány kopjafát. A kopjafa faragás elemei megfigyelhetők, a guzsalyak, tornácfák (tornác oszlopok) és kapuzábék (székelykapuk kapufája), juhászboto, később pedig a faragott facsillárok és fali lámpák mintázatán is. A fafaragás elemei is ékes bizonyítékai a székelység magyarságának és keleti származásának. Nem ártana ha a finnugrista történelmi elmélet hívei tanulmányoznák ezt a fajta ornamentikát is. Újabban (2000 augusztusában) a keresztyény magyar államiság millenniumának tisztelegve állítottak három kopjafát, a templom bejárata előtt. A kopjafákat ifj. Kacsó Albert fargta és ő adományozta a közösségnek.

Temetkezési szokásokból megemlíthető, hogy a halottat általában otthon a családi házban, a tiszta szobában (belső háznak nevezik) ravatalozzák fel, miután megmosdatták (a férfiakat megborotválták) és ünneplő ruhájukban felöltöztették. A halott állat fehér kendővel felkötik, hogy ne essen le és így helyezik a koporsóba. A halottat két egymást követő este virrasztják, a virrasztóba a rokonságon kívül elmennek a szomszédok és a jó barátok is, és rövid időre a falu református papja is. A virrasztóban zsoltárokat énekelnek, régebb pedig az öregasszonyok sirató énekeket is énekeltek. Az elhunyt legközelebbi hozzátartozói szinte egész éjjel nem alusznak semmit, hanem ülnek szótlanul a halott ravatala mellett. A temetés lebonyolítása a távolabbi rokonok, jó barátok és szomszédok feladata, ők kell a sír kiásásáról, a koporsó elkészítéséről, a temetés után kiszorgálandó „székely-köményes pálinka” és kalács, valamint a halotti torhoz szükséges ételek elkészítéséről gondoskodjanak. A sír kiásása is a közeli ismerősök feladata, a mai napig sem kell a sírásókért fizetni, hiszen az egy olyan közösségi feladat, melyért szégyen lenne pénzt kérni.

A temetés általában a kora délutáni órákban történik. A pap először benn a családi házban mond imát és prédikációt, legközelebbi hozzátartozóknak, majd az udvaron a gyászoló gyülekezetnek is. A gyászoló sereg minden tagja éneklé a református temetési zsoltárokat. Temetőbe indulás előtt a koporsót leszögezék és úgy rakják fel, két ló vontatta szekérre. A temetési menet élén a halott két közeli barátja, két hatalmas fekete gyászlobogót visz, őket követi a szekér, a rokonok, majd a gyászoló tömeg. A halottat kísérő gyásztömeg akaratlanul is rokonsági, illetve jószomszédi rangfokozat szerint áll fel. A halottat a gyászoló tömeg kikíséri a temetőig, ahol a pap búcsúztatója alatt, zsoltárokat énekelnek, néha közeli szomszédok, barátok is mondanak búcsúztatót. A gyászoló tömeg tagjai feketébe öltöznek, az 1970-es évek végéig a férfiak többsége székelyharisnyában, csizmában, fehér ingben, fekete mellényben vagy kabátban, illetve szürke székely újjasba volt öltözve. A koporsó sírba helyezése után mindenki egy kis darab földet dob a sírba. Az elhantolást ugyanúgy ingyenesen segítségalapon végzik a barátok és szomszédok. Temetés után a temetőből kijövet,

az előre felkészült szomszédok mindenkit megkínálnak egy pohár pálinkával és egy szelet kaláccsal. Temetés alatt néha zene is van; régebb amíg a cigányok tudtak magyar népdalokat zenélni, ők voltak a zenészek, vagy amíg létezett a Sófalvi Fúvószenekar, ők is zenéltek, de újabban csak a Parajdi Sóbánya Fúvószenekara muzsikál (főleg ha sóbányászt temetnek). A Sófalvi Fúvószenekar megszületése minden bizonnyal szorosan kötődhetett a bányászathoz, de a XX. század második felében a zenészek többsége nem sóbányász volt, hanem földműves. Az erőszakos kollektivizálás egyik következménye az is, hogy 1986-ban megszűnt a fúvószenekar, hiszen a megélhetés bizonytalansága miatt egyre több fiatal költözött be a városokba és ezzel megszűnt a zenész utánpótlás is. A Sófalvi Fúvószenekarnak még a mai napig is vannak élő tagjai. E zenekar egyik régi karmestere apai nagyapám öccse, Lukács Imre volt, aki az ácsmesterség mellett jó szervező és jó karmester is volt.

Temetést követően általában tort ülnek, melyre a temetőből való kijövet hívják meg a rokonokat, szomszédokat és barátokat. A torban tyúkhúslevest és egy második fogást és kalácsot esznek, evés előtt és után is pálinkát szolgálnak fel (újabban bort és sört is.), sokszor olyan nagy mennyiségben, hogy egyesek vidám nótázásra fakadnak.

II. Fejezet: Sóvidék lakossága

Felsősófalva lakossága:

Az 1992 évi népszámlálás adatai szerint a falu lakossága 1420 fő volt, melyből 1290 magyar, 127 cigány és 3 román, tehát a falu lakosságának közel 91%-a magyar, 8,9%- cigány és 0,2%-a román. Felsősófalvához tartozik egyháziilag és vérségileg Békástanya tanyavilága is (144 magyar lakos), így együttesen **a falu lakossága 1564 fő**, melynek 92%-a magyar nemzetiségű. A falu beszélt nyelve a magyar, hiszen a cigányok többsége sem tud más nyelven. A cigány lakosság száma az 1930-as években csak 9-et tett ki. Felsősófalva a történelem folyamán Sóvidék legnépesebb települései közé tartozott, hiszen 1614-ben nagyobb Korondnál is, a székely katonai lustrák (összeírások) tanúsága szerint még nagyon sokáig Sóvidék legnagyobb és Udvarhelyszék egyik legnagyobb települése. Parajd és Szováta csak néhány évvel azelőtt (1564, illetve 1578) jött létre, Alsósófalva pedig jóval később. Parajd, 1669-ben, Alsósófalva pedig 1802-ben vált el hivatalosan Felsősófalvától, melyet addig csak Sófalvának neveztek. A magas népszaporulatnak köszönhetően 1898-tól létrejött Békástanya (vagy másképpen Sófalvi hegy) nevű település, melynek 1992-ben 144 magyar lakosa volt. A falu lakossága 1786-ban 338 család, 1.565 fő, 1830-ban 1904 fő, 1850-ben 1.395 fő, 1857-ben 1533 fő, 1867-ben 1740 fő, 1880-ban 1761 fő, 1890-ben 1992 fő, 1900-ban 2322 fő, 1910-ben 2177 fő, 1920-ban 2310 fő, 1930-ban 2130 fő (melyből pld. 2112 magyar, 9 cigány, 6 román és 3 zsidó volt, tehát 99, 15 % magyarok lakták), 1941-ben 2113 fő, 1956-ban 1863 fő, 1966-ban 1651 fő, 1977-ben 1711 fő, 1985-ben 1750 fő.

Orbán Balázs: A Székelyföld leírása (Pest, 1868, 15-17. old.) című csodálatos művében Udvarhelyszék településeinek lakossági, vallási megoszlás szerinti adatait ismerteti. Udvarhelyszék 126 településén 96.929 lakos él, melyből 35.759 református, 34.282 római katolikus, 22.263 unitárius, 2054 görög (katolikus) nem egyesült, 1847 görög (keleti) nem egyesült, 115 zsidó, 113 lutheránus, 496 idegen.

Orbán Balázs idejében Felső-Sófalva a lakosság létszáma szerint a 7. legnagyobb települése a széknek, 1740 lakosával, első helyen Székelyudvarhely van 3652 lakossal, míg ekkor a csíkszéki Csíkszeredának csak 1062 lakosa van.

Felső-Sófalva Udvarhelyszék legnagyobb református települése 1651 református lakosával, megelőzve Székelykeresztúr 1561, Alsó-Sófalva 1446, Telegdi Baczon 1390, Siklód 1342, Etéd 1310, Székelyudvarhely 1300 református lakosát.

Az 1830-as és az 1850-es népszámlálások a falu lakosságának alakulásából nagyon könnyen megállapítható a magyar nemzetet súlytó véráldozat, hiszen élesen kitűnik az 1848-1849 szabadságharc és az azt követő megtorlás okozta népfogys, ahogy az első és második világháború vérvesztesége is, hiszen nagyon sokan haltak meg Magyarország védelmezésében a harctereken, de a fogságban is. Nagyon elgondolkodtató és önmagáért beszél az, hogy 1830 és 1850 között 509 lakossal csökken a település lakossága. A háborúk után is, azonban a falu életre kelt, de még a háború borzalmainál is nagyobb veszteséget okozott a szocialista-kommunista diktatúra és a román állam Ceausescu által vezérelt falurombolási kísérlete, melynek keretében először elveszítette önálló községi státusát (1968), majd a mezőgazdaság tervszerű visszafejlesztése miatt egyre többen költöztek be városokba. Utcák vannak a felsősófalviakból Parajdon és Szovátán, de megtaláljuk őket Székelyudvarhelyen, Csíkszeredában, Marosvásárhelyen, Kolozsváron, Aradon, Temesváron, Bukarestben, Nagyváradon, Budapesten, Kiskunfélegyházán, Zircen, Monoron, Kanadában, az Egyesült Államokban, Argentínában és még nagyon sok helyén a világnak.

Sófálva lakosságának alakulásáról, ízelítőül kivonatosan ismertetjük a Székely Oklevéltárban megjelentetett udvarhelyszéki lustrák (katonai összeírások) adatait, melyből egyértelműen megállapíthatók a falu tősgyökeres családjai, valamint az a tény is, hogy nagyon hosszú ideig Sófálva Sóvidék legnagyobb települése:

Ízelítőül érdemes felidézni a Giorgio Basta által elrendelt székely lustrát, még ha nem is teljes, hiszen akik kivonták valamilyen okból a hadi szemle alól, ezek a személyek nem jelentek meg, de ennek ellenére megállapítható, hogy 1602-ben kik azok a hadkötelesek, akik már bizonyítottan sófalviak.

Giorgio Basta által elrendelt összeírás, **1602 augusztus 11.** a Székely Oklevéltárban, az alábbiakat tartalmazza.

L = lófő; Z = szabad székely

Sófálva

L : Zekelj Gieorgj (Székely György)

Kaczio Farkas (Kacsó Farkas)

Lukaczj Daúid (Lukács Dávid)

Illies Mate (Illyés Máté)

Orban Ferencj (Orbán Ferenc)

Leörinczj Peter (Lőrincz Péter)

Lúkaczj Istúan (Lukács István)

Agoston Imre (Ágoston Imre)

Tamas Kouaczj (Kovács Tamás)

Janos Kouaczj (Kovács János)

Agoston Janos (Ágoston János)

Giörgfj Mate (Györfi Máté)

Z.: Albert Tamas (Albert Tamás)

Lúkaczj Balintt (Lukács Bálint)

Engi Istúan (Engi István)

Sebe Gergelj (Sebe Gergely)

Deak Janos (Deák János)

Ola Janos (Oláh János)

Fabian Janos (Fábián János)

Fabian Andras (Fábián András)

Ola Mihalj (Oláh Mihály)

Nagy Tamas	(Nagy Tamás)
Pal Leörinczj	(Pál Lőrinc)
Zaz Istúan	(Szász István)
Marton Bertalan	(Márton Bertalan)
Kouácj Balintt	(Kovács Bálint)
Feiervari Gergelj	(Fehérvári Gergely)
Cziesresnies Balintt	(Cseresznyés Bálint)
Agoston Janos	(Ágoston János)
Swkesd Pal	(Sükösd Pál)
Kaczio Mathe	(Kacsó Máté)
Lúkaczj Pal	(Lukács Pál)
Kis Filep Balas	(Kis Fülöp Balázs)
Barrabas Imbre	(Barabás Imre)
Kis Peter	(Kis Péter)
Filep Bertalan	(Fülöp Bertalan)
Pal Simon	(Pál Simon)
Marton Janos	(Márton János)
Deak Miklos	(Deák Miklós)
Simon Gieorgj	(Simon György)
Lazlo Istúan	(László István)
Farkas Fernczj	(Farkas Ferenc)
Imre Peter	(Imre Péter)

Jobagj : Sebe Peter	(Sebe Péter)
Lazlo Imre	(László Imre)
Sebe Giergj	(Sebe György)

Giorgio Basta féle összeírásban **1602-ben** Sóvidék falvaiból az alábbi létszámokat írták össze:

Sófalua 48,

Korond 29,

Atia 20,

Parajd 11,

Zouata (Szováta) 9

A Giorgio Basta féle összeírást 1602. Augusztus 11.-én jegyezték le, mely még ha nem is reprezentálja a teljes harcképes székely lakosságot, de ezeket az arányokat tekintve is megállapíthatjuk, hogy a felemlített összeírás alapján Sófalva Sóvidék legnagyobb települése. (Székely Oklevéltár, szerk. dr. Szádeczky Lajos, Kolozsvár, 1896, 304-305. Old.)¹¹

1604 március 15. Az udvarhelyszéki, csíki, kézdi, orbai, és sepsi lovasok és gyalogok összeírása:

Sofalua (9): Primipili: Georgify Mathae, Illjes Matej, Agoston Pal, Zekel Georgi, Cheresnies Balinth, Fabian Janos, Enghy Jstúan, Alberth Mihalj, Lukach Jstwan.

Paraid (2), Korond (12), Attiha (5) fővel szerepel a lovasok között.

Demeter Ferencz zaza (századában) ugyanakkor a sóvidéki falvakról az alábbi adatokat találjuk:

Korond (8), Palfalva (10), Paraid(5) –de megjegyzik, hogy Parajdról az öt személy közül egy sincs jelen a táborban, mert solymot őriznek), **Sofalua (19 sz.):** Agoston Emreh, Fabian Andras, Alnok Janos, Josa Albert, Leorincz Peter, Simo Georgj, Deak Janos, Deak Miklos, Nagi Balint, Orban Ferench, Haidu Gergelj, Kouacz Balint, Lukacz David, Janos Kouacz, Fekete Gergelj, Nagi Fwlep Istvan, Palj Leorinch, Kachio Matej, Swkeosd Pal.(Székely O.)¹²

Bethlen Gábor 1614. évi Maros, Udvarhely, Seps, Kézdi, Orbai, valamint Csík, Gyergyó, Kászonszékbeli főnépek, lófők, gyalog puskások, szabadosok, jobbágyok, zsellérek és szolgákról szóló összeírásban Sóvidék falvai az alábbi létszámokkal szerepelnek:

Sófalva 56 fő,

Korond 31 fő,

Atyha 20 fő,

Paraid 19 fő

(Az 1614 február 17-23 közötti összeíráson Sófalván az alábbi családkategóriák szerepelnek. Primipili: 23, Libertini. 1, Job.avit.:8, Job. aquisiti :2, Job. confiscati : 10, Inquilini: 7, Advenae : 5, tehát **összesen 56 család**, ami 300 - 400 lakost jelenthetett.)

Az 1627. évi udvarhelyszéki nemesek, lófők, darabontok és hadi szolgálatra visszaszerzett székelyek és jobbágyok összeírásakor Sóvidék falvai létszám szerint a következőképpen szerepelnek:

Sófalva: 30

Korond: 20,

Parayd: 10.

Sófalviak név szerint: Illjes Mathae (nemes), Lófők: Agoston Imreh, Georffi Sandor, Georffi Andras, Fabian Jstvan, Albert Mihalj, Engy Georgj, Engy Janos, Engy Jstvan, Lukaczj Jstvan, Miklos Gergelj, Agoston Jstvan, Leorincz Peter, Miklos Deak, Kaczio Jstvan, Kaczio Mihalj, Karoly Kovaczi, Pal Leorinczi, Josa Thamas, Orban Ferencz, Agoston Marthon, Josa Balas, Lukaczj Peter;

Recuperati: Pal Jstvan, Kys Phüleöp Balas, Phüleöp Jstvan, Olah Miklos, Agoston Gergelj, Sebe Peter, Kovacz Janos.

1635 november 18. Homoródszentpál

Kovács, másként Deák Bálint által összeírt hadköteles székelyek jegyzékében Sóvidék falvai az alábbi létszámokkal szerepelnek:

Sófalva: 76,

Parayd 35,

Korond 22.

A fent összeírásból is meg lehet állapítani, hogy a XVII. század folyamán Sófalva Sóvidék legszámosabb, a legtöbb katonát előállító település. (Székely Oklevétár (új), Erdélyi Múzeum Egyesület Kiadása, Kolozsvár, 1999, 267-269. Old.)¹³

1712 évi udvarhelyszéki lustrában az alábbi számadatokkal szerepelnek a sóvidékiek:

Sófalva 32 (1 nemes, 31 lófő)

Korond 26 (2 nemes, 24 lófő)

Parajd 13 (lófő)

Örömmel állapítottam meg az Országos Széchényi Könyvtárban, hogy a Székely Oklevéltár különböző kiadásában, bármennyiszer is lapozgattam a Sóvidékre vonatkozó adatokat, azt kellett megállapítsam, hogy az összes székely katonai lustrában Sófalva a vidék legszámosabb települése. Azt lehet megállapítani, hogy Sófalva 1802-1803 közötti két részre való szakadásáig falunk a környék legnagyobb települése, hiszen Sóvidék településeinek lakosságát tekintve még **Orbán Balázs idejében (1862)** is csak Korond kerül az első helyre:

Korond 2386,

Felső-Sófalva 1740,

Alsó-Sófalva 1563,

Atyha 1529,

Szovátha 1508,

Sóvárad 1505,

Parajd 1375,

Sóvidék településeinek nemzetiségi összetételét és a népesség demográfiai összetevőit viszonylag híven tükrözik statisztikai mutatók is, még akkor is, ha tudjuk, hogy az 1848-1849-es forradalom és szabadságharcot követő kemény elnyomás idején a nemzetiségi összetétel bizony egész Magyarország szintjén sántított egy kicsit, tehát az itteni mutatókat egy kicsit fenntartásokkal kell kezelni. A magyar nemzetiséghez való tartozást az 1850-es években nem vették jó néven, mint ahogy az 1930-as években sem. Ennek ellenére azonban azt kell mondanunk, hogy kisebb torzításokkal az adatok megfelelnek. Sóvidék mivel szinte teljesen magyar volt, mint ahogy most is, a csalásokat nem a színmagyar településeken követték el.

Település	Nemzetiség	Év: 1850	1880	1910	1930	1941
Felsősófalva	magyar	1345	1646	2176	2124	2118
	román	9				
	német					
	egyéb	41	109	1		1
	Összesen:	1395	1755	2177	2130	2119
Alsósófalva	magyar	1308	1560	1981	2009	2040
	román	10	15		8	1
	német		2			
	egyéb	76	140		6	
	Összesen	1394	1717	1981	2023	2041
Parajd	magyar	1040	1737	2888	2612	2910
	román	26	19	8	94	3
	német		45	17	7	5
	egyéb	28	183	5	95	8
	Összesen	1095	1984	2888	2808	2926
Korond	magyar	2131	2779	3750	3984	4511
	román	1	40	1	5	1
	német		9	1		
	Összesen	2202	2989	3752	4025	4533
Atyha	magyar	1492	1379	1600	1270	1453
	román		3	2		
	német			6		
	egyéb	35	82	1	6	
	Összesen	1527	1464	1609	1276	1453
Sóvárad	magyar	1267	1490	1946	1677	1709
	román	106	6		15	1
	német				2	
	egyéb	17	73		66	56
	Összesen	1390	1569	1946	1760	1766
Szováta	magyar	1036	1398	2763	2938	3990
	román	68		11	180	40
	német		3	28	4	16
	egyéb	19	70	24	58	14
	Összesen	1123	1471	2826	3180	4060

(Erdély településeinek nemzetiségi (anyanyelv) megoszlása (1850-1941) Központi statisztikai hivatal. Budapest 1991).¹⁴

Egy XVII. századi lustra (katonai összeírás) megállapításai és tanulságai

Homoródszentpálon 1635. November 18.-án az Udvarhelyszéki székelyek összeírási adataiból olyan fontos megállapításokat következtethetünk ki Sófálva népességére, hogy ezt a lustrát érdemes szószerint idézni, a lustra neveinek áttekintése után pedig érdekes egy alaposabb elemzést is tenni. Szó szerint az alábbiakat írták le a homoródszentpáli katonai lustrán:

„SOFALUA

Septem iurati

Fabyan Balint biro
Fabyan Jstuan
Orban Ferencz
Albert Mihalj
Engy Géörgy
Engy Janos
Kouacz Abraham Primipili

(110) Nobiles

Illyes Mateh obyt, Fia Jstvan, az is
megh holt. Ennek Leanyara Zallott
Kaczyo Jstva. Megh mustalt az
Nemesegel.

(268. old. tehát a továbbiakban Primipili Veterani, Recuperati Pedites ill. Recentes folytatódik.)
Engy Géörgy Fiay Géörgy

Jstvan
Mihali Solymar
Engy Janos Zam ado, Fiay Andras

Andrasnak Fia Peter Solymar maga
(110) Engy Jstvan Fia Jstvan Eq. 1
Lukacz Jstvan Fiai Jstuan

Janos
Mihali Eq. 1

Marton
Miklos Gergely Fiay Andras

Balint
Tamas Eq. 1

Agoston Jstuan deficialt. Eóróksegeth
Balint Jstuan es Agoston Marton
birja.

Leórinicz Peter obyt, Eóróksegeth
Madaraz Peter Zalott.

Ennek Fia Gergelj Eq. 1

Miklos Deak Maros Zekbe ment

Eóróksege nem volt.

Kaczio Jstuan obyt, Fia Ferencz
Kaczio Mihalj Fia Sigond
Karoly Kouacz Aknahoz valo Kavucz,
Fiay Janos

Andras
Jstuan

Kuvacz Abraham Zam Ado, Solymar

Pal Lórinicz obyt,
Fia Andras Eq. 1

Josa Tamas obyt, Fia Andras kiczin,
Annorum 9

Orban Ferencz Solymar, Zam ado,
Fiay Jstuan
Balas

Primipili Veterani

Agoston Jmreh obyt, Leanyara
Lazlo Gógi(!) Zallott Eq. 1
Géörgyfi Sandor obyt, Fia ferencz
Géörgyfi Andras Fiay Tamas

Janos

Balint Eq. 1

Géörgyfi Gergely Fia Mateh Eq. 1
Fabyan Jstuan Zam ado,
Fiay Balas

Géörgy Eq. 1

Fabyan Janos obyt
Albert Mihalj Zam ado. Eóróksege
Albert Jstuanra Zalt. Gyalog Mustalt

Kis fwleóp Balas erótelen ember, Fia
Mihali Souago

Kis fwleóp Jstvan Souago
Fiay Janos

Jstuan
Mihalj
Olah Miklos Souago, Fiay Ferencz

Janos

Agoston Gergely Souago, Fia Pal
Sebe Peter Souago, Fiay Gergely
Mihali

(111) Recentes

Olah Andras. Eócze Janos aprok
Fwleóp Balint. Ennek Fiay Tamas
Balint
Eócze Géörgy.

Illyes Janos Solymar
Lukaczy Andras Fiay Géörgy
Janos

Peter
Regi Lofeó embernek mondgiak
a Zam adok. Eq. 1

Albert Jstuan Solymar. Eóczye Jmreh.
Josa Ferencz Fia Janos. Regi Lofeó
embernek modgiak az Zam
adok. Eq. 1

Souagok: Agoston Tamas gyalog Lofeó
Nagy Fwleóp Jstuan Fiay Janos

Peter

Pal Janos Fia Mihalj
Pal Andras Fiay Mihali

Gergelj
Lukaczi

Swkeósd Marton Fiay Ferencz

Balint

Pal Mihalj Fiay Mihali

Agoston Marton Eóczye Gergely E.K.		<u>Andras</u>	
Josa Balas	Eq. 1	<u>Balint Simon</u>	
Josa Jstuan beteges Eq. 1		<u>Fwleóp Geórgy Fiay Tamas</u>	<u>Jstuan</u>
Lukacz Peter Eócej Mihali		<u>Gergeli Jstuan Fia Jmreh</u>	
Janos E.k.		<u>Kis Fwleóp Geórgi</u>	
Recuperati Pedites		Baczio Geórgy Fiay Balas	Janos
Pal Jstuan Fiay Ferencz		Agoston Andras Eóczye Mihali	
Pal E.K.		Agoston Janos	
Mihali Eq. 1		Kaczio Ferencz Fia Andras	
Janos		Eóczye Mateh	
<i>Az So Aknahoz valo ember maga.</i>		Kaczio Andras	
Swkeósd Tamas Eóczye Benedek		Deak Mateh Fiay Geórgi	
Czeresnyes Jstuan Eóczye Lórincz		Andras	
Haydu Geógy Fiay Ferencz		Janos	
Balas			Mihali
Jstuan			Ferencz
Czersnyes Balint Eóczye Mihali		Marton	
Czersnyes Mateh Fiay Janos		Simos	
Geórgy		Deak Jmreh Fiay Peter	
Benedek		Pal	
Jstuan Kouaczj Fiay Mihali		Marton	
Geórgy		Nagy Deak Balint Fiay Andras	
Miklos			Mihali
Kouacz Andras Fiay Geórgy		Leórincz Janos Fia uo[gio]n, neuet	
Gergelj		nem tuggyak	
Ferencz		Nagy Deak Jstuan	
Kett Eóczyej Janos		Fiay Balint, Balintnak Fia Sigmond	
Balos aprok		Janos	
Baczio Balint Fia Pal		Mihali	
Jstuan		Deak Jacob Fiay Geórgi	
Palj Pal Fia Miahali		Gergelj	
Haydu Gergelj		Deak Pal Fia Jmreh	
Sebe ferencz		Nagy Deak Jmreh obyt, Fiay Tamas	
Alnok Balint Fiay Marton		Andras	
Masik kerezteletlen		Lukaczj Geórgy	
Janosi Peter Fiay Janos		Lukaczj Jakab Fia kiczid, nem	
Sandor		tuggyak neuet	
Janosi Lukacz. Kett Fiay uadnak,		Lukaczj Pal obyt, fia Janos	
nueket nem tuggyak		(113) Pap Leórincz az ott ualo Papnak	
Paraydi Janos		Zolgal, Zabados eórókseget bir	
Fabyan Jstuan Fia Balint		Ezek is mind az So Aknahoz valo	
Janos Mihali Eóczye Jstuan, Vagus		emberek.	
Sebe Janos Fia Geórgy		Lukacz Peter obyt, Veres Peter	
Sebe Balas Fiay Pal		Zallott eóróksegebe, az kj veres drabant	
Gergeli		<u>Mihaly Deak, az kj Radnoton Lakik</u>	
Tamas		<u>az bir egy eórókseget, az kj Zabad</u>	
Geórgy		<u>hely, de senkj nem Zolgal rolla</u>	
Kelemen Andras Fiay Mihali			
Gergeli		[Summa]	
Tamas			
Ola Andras Fia Miahali		Primipili	nr. 15
Ezek mind ezeken az facieseken		Recuperatus	nr. 1
Aknahoz valo emberek		Reuperati Salicidei	nr. 5
(113) Nagy Tamas Fiay Mihali		Recentes	nr. 6
Peter		Recentes Salicidae	nr. 49"

(Székely Oklevéltár (új) V. kötet, Erdélyi Múzeum Egyesület Kiadása, Kolozsvár, 1999, 267-269, old.)¹⁵

Az 1635. évi katonai összeírás nagyon érdekes adatokat tartalmaz, melynek alapján a XVII. századi székely társadalom történelmének mozaikjait, demográfiai, körgazdasági, etimológiai, gazdaságtörténeti, pénzügytörténeti, kultúra- és iskolatörténeti adatait is meg lehet tudni.

A lustra első, legszembetűnőbb megállapítása, hogy néhány évtized leforgása alatt, az Illyésy nemesi család teljesen kihalt. Illyésy Bálint 1584 március 6.-án Báthori Zsigmond fejedelem idején oly nagy szolgálatokat tett az írástudó Illyésynek, hogy nemességet kapott. Annak ellenére, hogy Illyésy Bálint mellett testvérei is nemességet kaptak, hiszen a fejedelem Illyésy Mátét és Illyésy Jánost is nemesi rangra emeli, az Illyésyek viszonylag elég gyorsan kihalnak, hiszen az 1635. lustra alkalmával a Nemesek címszó alatt ugyan szerepel Illyés Máté, mint elhunyt személy, de mellette az is fel van tüntetve, hogy leszármazottja, Illyés István is meghalt. Az Illyésy család csak leányágon él tovább, hiszen a nemességi rangot szerzett Illyésy családnak csak két gyermekét említi az összeírás, Illyés Máté István nevű fiát, aki az összeíráskor halott és Illyés Máté lányát, aki Kacsó Istvánhoz ment férjhez. Illyés Máté leányáról érdemes megjegyezni, azt a történetet, hogy a Kacsó Istvánhoz férjhez ment asszony leszármazottainak emlékezetét, még a XX. században is részben ismerték a felsősófalvi emberek. Természetesen senki nem tudta, legalábbis nincs tudomásom róla, hogy tudták volna, hogy a felsősófalvi Kacsók, miért "rangosabbak", mint a többi sófalvi, de még én is tudom, hogy a gyermekkori legjobb barátom Parajdi Sándor nagyapját Kacsó Albertet a kommunizmus előtt még úgy szólították, hogy "méltóságos úr". Az alsósófalvi templom építésekor a sófalviak közül nem csak Fülöp Pál szépapám van megemlítve személy szerint az alsósófalvi tanító 1821.-i évi versében, hanem Kacsó László úr is. Kacsó Lászlóról azt lehet megtudni, hogy annak ellenére támogatja megkülönböztetett módon a templomépítést, hogy nem református hite ellenére név szerint kiemelik a támogatók közül. A XX. század végére az emberek többsége persze nem tudhatta már, hogy a Kacsók minek a révén lettek kiemelve, s főleg Illyésy Bálintról, az írástudó sófalvi Literátiról, nem tudhattak semmit. A történelmi viszontagságok miatt is, részletesen írott történelme a falunak nem volt, az írások egy része is elkallódott, míg más írásokat éppen a román államhatalom gyűjtötte össze. Éppen ezért döbbenetes, a népi emlékezet, hiszen 400 év elmúltával is, még mindig tudták és tudják, hogy a Kacsók nemesi származásúak, pedig ez a nemesi származás nem is olyan nagy dolog a székelyek körében, hiszen minden székely tudta, hogy végeredményben nemesi származású, minden szegénység dacára. A sófalvi székelyek Udvarhelyszékhez címzett beadványaiban mindig úgy kezdték a mondatot, hogy "mű szegény szabad sófalvi székelyek". Az 1700-es évekből származó beadványok még gyerekkoromban és később is megvoltak, mert az egyik bíró leszármazottjánál, Parajdi Mózesnél még meg volt. A fenti szavakra még gyerekkoromból emlékszem, amikor a rejtélyes ládát én is több alkalommal megnéztem a N. társaságában, hiszen együtt játszottunk gyakran és ezekkel az alkalmakkal én nagyon sok régi levelet el is próbáltam olvasni, de emlékezni, csak az elejére emlékszem. A kézzel írott fekete tintával és nekem akkor elég nehezen olvasható módon írt leveleket akkor nehezen tudtam megfejteni, annak ellenére, hogy a régies írásmód miatt ha el is tudtam olvasni, gyerekként, nem nagyon tudtam megfejteni a cirkalmas gondolatokat. Amire még emlékszem, hogy ezek a sófalvi székelyek közösségéhez és valamilyen panaszcímre szóltak. Az id. N. halála után, fia C. sajnos azonban elkótyavetyélte a sófalvi irattár rámaradt teljes részét, melyet próbálok majd legalább másolatban megmenteni, hiszen az 1990-es évek elején egy székelyudvarhelyi ismerőse (akiről csak annyit tudok, hogy a Bethlen negyedben, a gúnyosan csak a Hóvirág kocsmaként emlegetett épület fölött lakik valahol, aki pedig Budapestre adta valakinek a közreműködésével és 1 liter pálinkáért eladta a régi iratokat. Ha meg találom az iratokat, legalább másolatban, akkor, mindezeket, természetesen nem akarom majd megjelentetni, mert C. helyett is szégyellem a történetet.

A nemesek közt más személy nincs jelen az Illyésy családon kívül, sőt az is figyelemreméltó, hogy az 1800-as években nemesként szereplő Mátyus és Csonta családok egyáltalán nincsenek jelen, tehát akkor még nem is éltek Sófálván.

Az 1635-ben élt sófalvi családneveket, a Székely Oklevéltár V. kötete 267-269 old. az alábbiak szerint lehet felsorolni: Ágoston, Albert, Álnok, Baczó, Bálint, Cseresnyés, Deák, Engi, Fábián, Fülöp, Gergely, Györgyfi, Györfi, Hajdú, Illyés, Illyésy, János, Jánosi, Józsa, Kacsó, Kelemen, Kis, Fülöp, Kovács, László, Lőrincz, Lukács, Lukácsy, Madarász, Miklós, Nagy Deák, Nagy Fülöp, Nagy Tamás, Oláh, Orbán, Pál, Pali, Pap, Parajdi, Sebe, Sükösd, Veres.

A családneveken kívül két deák neve érdemes említésre Mihály és Miklós, ez viszont pedig azért nagyon fontos, mert valószínűsítik, hogy a lustra időpontjában Sófálván oktatás folyt.

A lustrából megállapítható, hogy a családnevek között az alábbiak szerint oszlanak meg a nevek: Legtöbb családnév Sófálván a Deák (17) és ha hozzá vesszük a bizonytalan elnevezésű Nagy Deákot, mely lehet Nagy, de lehet Deák is, akkor a Deák nevűek mindösszesen 28-an vannak. (Minden esetre figyelemre méltó, hogy a faluban 28 Deák név van a lustra szerint, hiszen a névadás módozatait ha figyelembe vesszük, akkor feltűnő, hogy nagyon sok a Deák, tehát az írástudó emberek száma igen jelentős lehetett. Ez a tény még akkor is megfontolást érdemel, ha tudjuk azt, hogy a Deákok között Deák Máténak 7 fiúgyermek volt.) Közvetett módon megjelenik az iskola, vagy legalább is a tanítással foglalkozó személyek is, hiszen a lófők között jelen van egy Miklós Deák, akiről még azt is lehet tudni az összeírásból, hogy öröksége nem volt és Marosszékre ment. Épp ez a rövid, de lényeges kijelentés bizonyítja, hogy Sófálván oktatásra szolgáló intézmény létezhetett, hiszen a lófők között szereplő Miklós deák ugyan vagyontalanként van feltüntetve, de társadalmi státusa szerint mégis csak kiemelt helyen szerepel, annak ellenére, hogy a tanításból még akkor is nagyon kevesen és nagyon nehezen tudtak megélni. A sófalvi lustrának az is érdekessége, hogy még egy deák szerepel a lustrán, Mihály deák, aki Radnótra költözött. Mihály deáknak, van ugyan öröksége, de megélhetése Radnóthoz köti. Minden valószínűség szerint Mihály deák csak kitanulhatta a betűvetést, tehát tanult ember lett belőle, de el kellett költözzön Radnótra, mert itt találhatott jobb megélhetést.

A lustrán azonban a sófalviak között nem szerepel olyan kifejezés, hogy iskolamester, ami közvetlenül bizonyítaná az iskola meglétét. Ennek ellenére mégis azt kell mondanom, hogy a sófalvi sóbánya közvetlen közelében, ahol sókamrások és számadók, valamint a fejedelmi udvarhoz közvetett módon tartozó solymárok is éltek, mindenképpen kellett lennie egy iskolának is. Az összeírásból kívül más dokumentumok ezt egyébként valószínűsítik más írások is. (pl. Madar Ilona i.m.). Korond iskolája azonban kétségen kívül szerepel a katonai összeírásban, hiszen "Szabó alias Jstuan Deak Fiay Sandor Schola Mester" azt jelenti szabad olvasatban, hogy Szabó István deáknak a fia Sándor iskolamester Korondon. (Székely Oklevéltár V. Kötet 267 old.)¹⁶

Tehát nyugodtan felül lehet vizsgálni a nem is olyan régen még 300 évesnek gondolt korondi iskola vélelmét, hiszen Korond iskolája is jóval régebbi, mint az eddig ismert 1696, helyette nyugodtan azt is le lehet írni, hogy Korond iskolája már bizonyosan ismert 1635-ben is. Korond iskoláján kívül Atyha iskolájáról is valószínűsíthető, hogy már létezett az előbb említett lustra alkalmával, hiszen "Kouacz Janos Fia Jstuan Eóczie Schola Mester", a mai szóhasználatunk szerint azt jelenti, hogy Kovács János öccse iskolamester, Atyhában. Atyha iskolája is ugyan olyan biztos tény, mint Korond iskolája, még akkor is ha katonai összeírás szükségessége miatt csak épp, hogy meg van említve ez a tény.

Ha pedig a vezetéknevek között a Nagy Deák, a Nagy Fülöp, illetve a Nagy Tamás nevek közül a Nagy név élt tovább, akkor Nagy nevűek is 17-en vannak.

A családnevek előfordulási gyakorisága szerint megállapítható, hogy a legszámasabbak a következők: Nagy (17, de csak abban az esetben, ha minden esetben a Nagy lenne a későbbi családnév egyedül, de azt is tudjuk, hogy nem így van, hanem ezek tulajdonképpen Deák és Fülöp vezetéknevűek lettek.), a Fülöp (17) de csak abban az esetben,

ha Kis-7 és a Nagy Fülöp-3, is mind Fülöp), Pál (16), Lukács (16), (ha a Lukács-9 és Lukácsy-7 azonos), Engi (14), Kovács (12), Ágoston (10), Sebe (10), Kacsó (9), , Lukács (9), Györfi (Györgyfi) (8), Cseresnyés (7), Fábán (7),Fülöp (7), Oláh (7), Baczó (6), Jánosi (6), Józsa (6), Albert (5), Hajdú (5), Sükösd (5), Kelemen (4), Miklós (4), Orbán (4), Álnok (3), Lőrincz (3), Bálint (2), Gergely (2), János (2), Madarász (vagy Madaras) (2), Pali (2), ezen kívül egy-egy család van: Illyés, László, Pap, Parajdi és Veres. Név szerint 232 személy van említve, de természetesen ez szám nem éppen azt jelent, hogy 232 székely férfi van megemlítve a lustrán, mert egy néhányan halottak, vagy két elköltözött család nélkül lévő deák, tehát tanító, vagy írástudó elköltözött és ebben az esetben csak a keresztnévüket tüntették fel. Ezen kívül van egy érdekes név, ami lehet, hogy egyszerűen elírás, az egyedüli női szereplő László Gógi. Furcsa és szokatlan név. Tudni kell azt, hogy a lustrán szereplő személyeken kívül még éltek jobbágyok és zsellérek is, igaz, hogy nem nagy számban, hiszen Bethlen Gábor idejében a legtöbb sófalvi székely újból a szabadok státusába került, sőt jó néhányan visszakerültek a lófők közé. László nevezetű család épp a kivételek közé tartozhatott, hiszen Ágoston Imre leánya László nevűhöz ment férjhez. László vezetéknévű azonban egy sincs a lustrán. Azzal, hogy Ágoston Imre egyetlen gyermeke, a leánya nem lófőhöz, vagy szabad székelyhez ment férjhez, ez a tény azt is jelenti, hogy nem volt elválaszthatatlan szakadék a különböző társadalmi kategóriák között. A lófő származék leány nyugodtan férjhez mehetett akár egy jobbágyhoz is.

Külön figyelmet érdemel az is, hogy a lustrán összeírt személyek közül öt számadóként [Zam ado] van feltüntetve, ugyanakkor Parajdon egy sincs. Az elemzéshez hozzá tartozik az is, hogy az igen kis létszámú Szovátán viszont szintén öt számadó [Szamado] szerepel.

A 76 család között 6 családban Solymár foglalkozás van feltüntetve. A solymárokról tudni kell, hogy olyan fontos foglalkozást űztek az erdélyi fejedelmi udvarhoz kapcsolódva, hogy állandó felmentésük volt a katonai szolgálat teljesítés alul. A solymárokról az is megállapítható az összeírás alapján, hogy a solymár foglalkozás nem volt örökölhető vagy személyhez kötött foglalkozás, hiszen Engi György három fia közül csak egy solymár, mint ahogy Engi János fiai közül is csak az András lett solymár.

A sófalvi solymárokon kívül a lustrában parajdi és korondi solymárok is szerepelnek. Érdekes lenne összevetni II. Rákóczi György oklevelét a három sóvidéki falura vonatkozó adatokkal, talán meg lehetne állapítani, hogy a II. Rákóczi György fejedelem oklevelében felsorolt személyek pontosan melyik faluból vannak feltüntetve. A lustrával összevetve egyértelműen megállapítható, hogy II. Rákóczi György fejedelem által 1652-ben kiadott oklevél alapján a sóvidéki solymárok falvak szerint az alábbiak szerint vannak leírva:

- Korond: Ravasz István, Fábán István és Sükei Márton
- Sófalva: Enghi János, Enghi György, Kovács Ábrahám, Orbán István, Albert István, Lukács János és László Péter, Illyés János, Illyés Miklós és Kovács János.
- Parajd: Illyés András, Illyés Lőrincz és Sylvester András.

Az 1635-ös lustra alapján Sófalván az alábbi solymárokat tüntették fel: Engi Mihály, Engi Péter, Kovács Ábrahám, Orbán Ferenc, Illyés János, Albert István.

Parajd vonatkozásában megjelenik a Sylvester család, mert igaz, hogy a lustrán nem szerepel Sylvester nevű de a II. Rákóczy György oklevelében szerepel Sylvester András. A családi hagyomány szerint a Sylvesterek a XIX. században már Szovátán is élnek és ennek egyik leszármazottja Sylveszter Rozália, dédnagyanyám, aki a korondi hegyen élő Kelemen Imréhez ment férjhez. Tudomásom szerint Sylvesterek éltek Siklódon is. A Sylvester névből is megállapítható, hogy a székelyek kisebb nagyobb távolságokra el-el költöztek, hiszen Sóváradoon megjelennek, a Parajdiak vagy a Nyikó mentén a Sófalvi nevű családok. Nem véletlen az se, hogy Gyergyóditróban éppen a Siklódi nevű családok jelennek meg nagy számban.

A sófalvi lófőkről még meg kell említeni azt, hogy a lustrán megjelenik egy ló nélküli lófő, hiszen az összeírásakor gyalog tekintik meg az összeírók. Ugyancsak gyalog Lófőnek van beírva Ágoston Tamás is, aki egyébként sóvágó is. Régi Lófő embernek mondják a számadók Lukács[Lukácsy] Andrást és Józsa Ferencet, valamint fiaikat.

A Sófálvi sóbánya, vagy ahogy az 1600-as években nevezték, a Só Akna nagyon sok bányászt foglalkoztatott. A lustrán szereplő 76 családfő közül 60 mellé van feljegyezve, hogy sóbányász [Souago], de még a lófők között is találni egy személyt aki a sóbányához kötődik, hiszen Kovács Károly [Károly Kouacz Aknához való Kouacz] a Sófálvi Só Akna kovácsa. Valószínű nem akármilyen kovács lehetett, hiszen az összeírók fontosnak tartották, hogy megjegyezzék, hogy a só aknához tartozó kovácsról van szó. A só akna kovácsa azt is kellett jelentse, hogy már a Sóvidéken is beindult a sóbányászat szakosodása, tehát olyan szerszámokat kellett készíteni, melyek egyébként meghaladhatták az egyszerű kovácsok szakmai tudását.

A sófalvi lustra több alkalommal is tartalmaz olyan bejegyzést, hogy "az Só Aknához való ember maga", "Souago", "Sauagok", "Ezek mind ezeken az fecieseken Aknához való emberek" vagy "Ezek is mind az So Aknához való emberek". Egyedül ez a lustra is egyértelmű bizonyítéka kellene legyen, hogy hol is helyekedett el a Sóvidéki sóbánya, hiszen a 60 sófalvi családfő elegendő, de ezen kívül a sófalvi fejedelmi sókamarásokat is felemlíthetjük. Természetesen a só fontossága, illetve a sóbányászat és sókereskedelem nem csak a sófalvi székelyeket vonzotta, hanem találunk a lustrán parajdi, korondi, atyhai székelyeket is. Az atyhai székelyek olyan sokan vannak, hogy ha a sófalvi sóbányászokat nem számítjuk, akkor a korondi, vagy a parajdi székelyeket ezek létszámban meg sem közelítik.

Sófálva családi nevei

A Sófálvából létrejött Alsó- és Felsősófalva családneveit nagy szorgalommal jegyezte fel Janicsek Jenő és Szőcs Lajos, mely munkáért minden sófalvi csak hálával tartozik. De meg kell jegyeznem, hogy e felsorolás sem teljes, mert találtam olyan neveket, melyek a listából kimaradtak. Nagyon köszönöm Janicsek úr és Szőcs úr fáradozását, azonban azt hiszem nem szentségtörés, ha az általuk leírt listát vastag betűkkel írva, kiegészítem. Az általam kiegészített neveket, vastagított betűkkel emeltem ki. A c. és az r. rövidítés azt jelenti, hogy nem magyar, hanem cigány vagy román nemzetiségű név viselője az illető.

Abodi, Acini(c.), Ács, Adorján, Ágoston, Ambrus, Balázs, Bálint, Barabás, Báránc(c.), Benke, Berei, Bíró, Bokor, Boldizsár, Botezátu (r.), Bulez(c.), Cornea(r.), Czine (c.),Czine-Buzsi (c.), Cseke, Cseke-Vilmos, Cseresnyés, **Csernát**, Csonka, Csonta, Dávid, Deák, Demeter, Domos, Dósa, Duka, Engi, Fábián, Farkas, Fodor, Fülöp (Filep), Gábor(c.), Gáll, Gerebenes, Goguly (r.c.), Gombóc(c.), Gondos, Gradinar (r.), Györfi, Hajdó, Hegedűs, Hoaca (c.), Horvát, Incze, Irímie(r.), Isztojka (r.), Izsák, Izsó, Jakab, Jankó, Jánosi, Kacsó, Kádár, Kalányos (c.), Káli, Kálmán, Kalusi, Kármán, Károly, Kelemen, Keresztes, Kis (Kiss, Kűs)Kopac, Koszta(r.), Kovács, Kovács, Kozma, Köteles, Králl (Krall), Kuron, Lautaru(c), Lőrincz, Lukács, Magyarai, Maksai, Málnási, Maruzsán, Máté, Mátéfi, Mátyus, Miklós, Moldován, Molnár, Molnár-Engi, Molnos, Muntyán, Nagy, Nemes, Némethi, Nyágrus, Nyisztor(c.), Oláh, Pál, Palkó, Paradicza(c.), Parajdi, Péter, Péterfi, Petrás, Piri, Piroška, Punda, Rác, Rác, Ráduly, Ripa (c.), Rostás, Sebe, Siklódi, Simó, Sófálvi, Soós, Sükösd, Szabó, Szász, Székely, Szekeres (Lukácsok lennének vérszerint, hiszen édesapám az első, ezen a néven), Szép, Szécsi, Szűcs, Szigyartó, Szilveszter, Szitás, Szőcs, **Szőke**, Szövérdi, Sztojka, Tekeres, Tóth, Tudor, Vágási, Vajda, Vass, Vencel, Veres, Voicu (r.).

Kihalt családok nevei: Albert, Álnok, Alszegei-Kovács, Andrási, **Andrásy**, Átyim, **Baczó**, Bardóczi, Barta, Bartos, Bicsak, Bonda, Boros, Borzon, Both, **Búzás**, Czira, Csákány, Csató, **Csergezán**, Csernátfalvi, Csibi, Dályai, Dáné, Dani, Debreczeni, Didi (c.), Emrek, Fehér, Fehérvári, Fekete, Ferencz, Fileh, Galló, Gergely, Gönczei, György, Györke, Haller, Halmágyi, **Harangozó**, Henter, Hideg, Illyés, Imre, János-Kovács, Jósá, Kaló, Kató, Katona, Kecseti, **Kerekes**, **Kibédi**, Király, Kis-Emrek, Kis-Fülöp, Kis-Pál, Kis-Szász, Koncz, Kónya, **László**, **Lengyel**, **Lőrincz**, Mackó, **Madarász**, Makai, Márton, Mester, Mór(c.), Nagy-Emrek, Nagy-Fülöp, Nagy-Szász, Nagy-Székely, Negre, Orbán, Pap, Pásztor, Popa, Sándor, Sendelyes, Sípos, Súlyom, Sombori, Szathmári, Szényi, Szilágyi, **Szombati**, Szökő, Tamás-Kovács, Tusán, Várhegyi, **Vitán**, Varga, Vásárhelyi, Zakariás, Zsigmond, (Janicssek J., Szócs L. im 12-23. old.)¹⁷

Antropológiai tűnődés

Előrebocsátom, hogy nem vagyok antropológus és általában az antropológiai tudományából is csak viszonylag kevés könyvet olvastam. Ettől függetlenül azt kell mondanom, hogy mindenképpen figyelemre méltó a sóvidéki emberek antropológiai alkata. Ismerjük, hogy a magyarságon belül a székelység az, amely a legsajátosabb jegyeket hordoz. Ez annak is tulajdonítható, hogy a székelységen belül az évszázadok folyamán soha nem történt olyan mérvű lakosságcsere, vagy betelepedés, mely lényegileg meg tudta volna változtatni a székelyföldi magyarság alkatát. Más kutatók is kifejtették már, hogy a székelységben a leginkább tisztán van meg az a vonal, mely Japántól, Közép Ázsián a magyarságon át igen jellegzetes testi, alkati és vércsoport vagy akár génmeghatározó elemek jelennek meg, amelyek teljesen megkülönböztetik Európa többi népétől. (Kiszeli István: A magyarság őstörténete, Püski Kiadó, Budapest, 1996.)¹⁸

Laikusként is feltűnik azonban, hogy az udvarhelyszéki székelyek közül a sóvidékiek viszonylag sokkal magasabbak, mint általában a többiek. Ezt a megállapítást nem csak én teszem, hanem ezt lehet olvasni Benkő Józsefnél és Orbán Baláznál is. Természetesen akadnak a sófalvi székelyek között is alacsonyabb termetű személyek, ezt igen jól példázza, a katonai lustrán feltüntetett nevek milyensége is, hiszen jó néhány Kis, Kicsi, Nagy melléknevű nevet ismerünk, ilyen például, a Kis Fülöp, Kis Lukács, Nagy Deák stb. Érdekes azt is megállapítani, hogy bizonyos neveknél egyáltalán nem fordul elő a Kis jelző név, tehát következtethetünk abból arra is, hogy az ilyen nevűek általában nem voltak alacsony emberek. A felsősófalvi emberek magas termeténél egy igen érdekes adatot is megfigyelhetünk, a magas emberek között a mai napig jelen vannak az Engi nevűek. Így önmagában ez a megjegyzés nem jelent semmit, de ha ismerjük azt, hogy a középkori Magyarország déli részén lévő Szerémség híres vára és városa Eng volt és ha azt is tudjuk, hogy a szerémségi magyarok a mohácsi vészt megelőző időkben igen sűrűn lakták ezt a vidéket, majd később lassan szórványba kerültek, akkor fel kell figyeljen mindenki arra, hogy ezek a magas termetű erős magyar emberek nem véletlenül kerülhettek a Sóvidékre. Írásos dokumentum természetesen nincs erre vonatkozóan, de ha a magyarság névadási szokásait ismeri valaki egy kicsit, akkor megállapíthatja, hogy ez a feltevés legalább is elgondolkodtató. A viszonylag magas termetű székelyeken kívül még elég sok olyan antropológiai jegy fedezhető fel a sóvidéki embereken, amit érdemes lenne tanulmányozni.

A koponya jellegénél megfigyelhető, hogy nagyon sok hasonló típusú található. Anélkül, hogy állást foglalnék a koponyatípusnál - a turáni, pamíri, taurid, észak-balti, stb. formáknál - szemmel láthatóan és viszonylag elég könnyen meg lehet állapítani, hogy nagyon sok hasonló típusú ember található vidékünkön. Érdemes lenne egy alapos vizsgálatot elvégezni ezen a területen .

III. Fejezet: Szellemi és tárgyi örökségünk

Nyelvünkről

A felsősófalviak nyelve a magyar nyelv székelyföldi nyelvjárásának sóvidéki részéhez tartozik. Elöljáróban megjegyzem, hogy szerintem nincs egységes székely nyelvjárás, hiszen az é-ző, a-zó és ő-ző kiejtés, ugyanúgy előfordul, mint a magyar nyelvterület más részén is. Tagadhatatlanul vannak azonban sajátos székely nyelvjárási szavak is, ezek száma azonban nem olyan nagy, hogy akár a megértést vagy az árnyalatok megértetését zavarnák. A sóvidéki nyelvjárás szerintem sokkal közelebb áll a Pest megyeihez, mint a tőle nem messze lévő – a Kalonda túlsó oldalán fekvő kecsesi nyelvjárás, mely szinte a szegedivel azonos. Sajátos szavaink közül megemlíthetem a következőket: zábé (kapufa), sas (kertkaró), híjú (padlás), harisnya (székely férfiak feszes zsinóros nadrágja), újjas (posztózeke), osztováta (szövőszék), fentő (küllő), pityóka (krumpli, burgonya), törökbúza (kukorica, tengeri, málé)stb.

A sóvidékiek élesebben ejtik a magánhangzók egy részét, mint a magyar nyelvterület más részein, a mássalhangzókat pedig bizonyos esetekben elnyelik, pl.: téföl=tejföl, téfölös=tejfölös, fëfelé=felfelé, bémenyek=bemegyek, kinyér=kenyér,stb.

A kiejtéstől függetlenül megállapítható, hogy a sóvidékiek a magyar nyelv szókészletéből igen jelentős részt ismernek, hiszen alkalmam volt összehasonlítani a sóvidéki szókincset az alföldivel és a gyakorlat azt mutatja, hogy az alföldiek egy része nagyon sok magyar szót nem ismer. Megemlíthetem a burján esetét. A burján köztudottan a Székelyföldön a gyomnövény vagy a gaz szinonimája. Az alföldi részeken viszont értetlenül fogadták a szót, még a Burján vezetéknevűek is; habár értették a burjánzani ige értelmét. Ugyanígy nem értik a бүтү, тönкөly, сánc, петрезылем, гөмбөc, диснóфсájt, eплény, пемете, eгрes stb. fogalmakat.

A sóvidéki magyar nyelvjárásba is be-be kerültek az utóbbi időben nem magyar szavak, annak ellenére, hogy az átlag sóvidéki csak magyarul tud és más nyelveket nem ismer. Már az osztrák uralom ideje alatt is bekerült a székelyföldi magyar nyelvbe néhány német szó, mint pl.: früstök, früstükölni (reggeli, reggelizni), rokolya (szoknya), strimfli (zokni), curikk (hátrafelé), spicc (ék), stift (szeg) stb., de ezek a szavak részben már kiveszőfélben vannak, részben pedig csekély számuk miatt soha nem veszélyeztették igazán a magyar nyelvet. Az utóbbi időben néhány román szó került be a székelyföldi magyarok szókincsébe, de ez semmivel sem több, sőt jóval kevesebb, mint az anyaországban beszélt nyelvben megjelenő idegen szavak száma. Ettől függetlenül nem kell attól tartani egyelőre, hogy olyan nagyfokú nyelvromlás következzen de, mint pl. a Mezőségen vagy éppenséggel Kolozsváron is, ahol a magyar nyelv kiejtésével teljesen ellentétes, romános hangsúlyozású beszédstílus uralkodott el.

Sóvidékiek táncáról

A sóvidékiek gazdag népművészettel rendelkeznek. Még néhány évtizeddel ezelőtt is egy átlagember is több száz magyar népdalt tudott és gyakorlatilag mindenki kellett ismerje a helyi sajátos táncot. Még húsz-harminc évvel ezelőtt is, nagy szégyen volt, ha valaki nem tudott jól táncolni. A társadalmi megbecsülés szempontjából a tánc oly jelentős helyet vívott ki magának, hogy párvalasztási gondokkal küszködött az a személy, aki nem tudott jól táncolni. Ugyancsak a tánc segítségével át lehetett törni a szegények és gazdagok közötti korlátot. A sóvidéki táncok egész Udvarhelyszéken és Marosszéken híresek voltak. Az udvarhelyi vetélkedőkön csak az volt a kérdés, hogy a felsősófalviak vagy a korondiak nyerik-e meg a versenyt. A sóvidéki tánc annyira híres lett, hogy később tanítani kezdték Székelyudvarhelyen, Csíkszeredában, Marosvásárhelyen, Kolozsváron, Budapesten és még

számtalan más városban és faluban is. Az 1970-es évek végén, a Kolozsváron tanuló magyar diákoknak sikerült engedélyt szerezniük egy magyar tánccsoport megszervezésére, ahol elsőnek a sóvidéki táncokat tanulták meg és mutatták be, tekintettel arra, hogy az alapító diákok közül az egyik sóvidéki volt (jómagam). A sóvidéki tánc sikerét öregbíti az évek óta Felsősófalván megrendezett Székelyföldi Tánctábor. Most 2001-ben már a VII. Székelyföldi Tánctábort rendezik meg Felsősófalván, a székelyudvarhelyi Pipacsok néptáncegyüttes vezetőjének, László Csabának a jóvoltából. Természetesen László Csabán kívül még nagyon sokan szorgoskodnak a felsősófalvi tánctábor létrehozásában, mint Szász Tibor református lelkész, vagy Miklós Károly, Miklós Attila, Kovács Ilka és még sokan mások. A Székelyföldi Tánctábor sikere nemcsak az országhatárokat bontotta le jelképesen, hiszen Budapestről, Sopronból, Lengyelországból, Kanadából, Görögországból, Japánból és az Egyesült Államokból is jöttek az egyhetes tánctáborba, hanem hozzásegítette a különböző nemzetiségű és kultúrájú fiatalokat, hogy jobban megismerjék és megértsék egymást. Remélem, hogy a sóvidéki tánc reneszánsza is felvirrad, hiszen az utóbbi évtizedben, mint sok minden más is el kezdett visszafejlődni. A mai sóvidéki fiatalok egyre kevesebben vannak, de a létező fiatalok sem értenek a népzenehez, néptánchoz, népdalhoz és nagyon sok minden egyébhez sem, de éppen e táncház mozgalom segítségével nagyon remélem, hogy visszatálnak eredeti gyökereikhez.

A sóvidéki táncház még az 1980-as években is hagyományos és nem mesterkél, vagy színpadon bemutatott táncokból állott. A táncmulatságot az 1950-es évektől a Művelődési Házban, vagy más néven a Kultúrházban tartották. A Kultúrház jelentősebb igazgatói Bodoni Mihály, Miklós Károly és Vajdáni Kovács Ilka voltak. A Művelődési Ház megépítése előtt a táncmulatságot a falu közepén lévő üzlet pincéjében, vagy csűrökben, illetve üres házakban tartották. Szüleim mesélték, nyáron jó időben még kint a szabadban is tartottak táncmulatságokat. Szüleim idejében a táncban élesen elkülönültek a teremben a fiúk és a lányok, hiszen a fiúk csak akkor kérhették fel a leányt táncra, ha a lány egyértelmű jelekkel adta tudomására a táncolási szándékát, e nélkül senkinek nem volt szabad táncraperdülni. A táncolási szándékot kacsintással fejezték ki. A gyakorlatban előfordult olyan is, hogy a nemkívánatos legényt a leány nem vette észre és addig nem is állhatott fel vele táncolni. E szokás az 1960-as évekkel megszűnt, de ezt követően is csak úgy lehetett felállni táncolni, ha ebbe előzetesen a leány beleegyezett.

A sóvidéki táncrendnek megvolt a saját hagyományos rendje, zenéje, dal- és tánclépés szokása. Felsősófalván a táncban cigányzenészek muzsikáltak. A felsősófalvi cigányok zenéje nagyon értékes régi magyar dallamkincset is fevillantó zenéből állt, hiszen ismerték például a Rákóczi induló népi változatát is. A cigányzenekar tagjai: Nyicu Paradicza Mihály, Paradicza János és Paradicza Jánoska. Nyicu primás olyan gyönyörűen tudott hegedülni, hogy tanult zenészek is elcsodálkoztak virtuozitásán. Sajnos Nyicu halála után a felsősófalvi zenekar megszűnt.

A sóvidéki táncrend, gyakorlatilag azonos Alsó- és Felsősófalván, Parajdon, Korondon, Atyhában, Pálpataknán, Fenyőkúton, és Békástanyán is, csak a szovátaiak és a sóváradiak tánca különbözik egy kicsit ettől. A tánc rendje szerint elsőként a lassú táncot, majd a gyorscsárdást vagy a marosszékit járják, ezt követi a szökő. A marosszéki előtt sóvidéki legényest is beiktattak, de a sóvidéki legényest külön is eltáncolták a teljes táncrendtől függetlenül.

"Kolozsvári székely tánccsoport" címmel 1999 októberében írtam néhány méltató sort a sófalvi táncokat táncoló magyar egyetemista csapatról, mely írás meg is jelent az az Erdélyi Körök Országos Szövetségének kiadásában megjelenő Átalvető című folyóiratban, az 1999 évi IV. számában, mely kis írásommal a Felsősófalván töltött boldog gyermekkoromra akartam emlékezni.

„Éppen húsz év telt el azóta, hogy hosszú és kitartó munka után sikerült a Babes Bolyai Tudományegyetem égisze alatt beindítani, helyesebben újraindítani a székely tánccsoportot. Azért írok az újraindításról, hiszen 1959-ig a magyar tannyelvű Bolyai Tudományegyetem erőszakos felszámolásáig Kolozsváron létezett és működött egyetemistákból álló székely tánccsoport, de a román tannyelvű Babes Tudományegyetemmel való egyesítést követően ez is - mint sok más minden - megszűnt.

Talán fölösleges azt emlegetni - hiszen sokan mások már megtették -, hogy a magyar tannyelvű egyetem egyesítése a román tannyelvű egyetemmel, mennyire volt a magyar egyetemi tanárok és diákok kifejezett kérése, ahogy Ceausescu és társai állították, hiszen a tanárok és diákok "örömükben" mindjárt tüntetni is kezdtek az egyesítés ellen, vállalva börtönt és a megtorlás más eszközeit is. Arról viszont szükséges beszélni, hogy az 1970-es évek közepétől - melyet úgy is nevezhetnénk, mint az erdélyi magyarság újraébredésének kezdete, - a magyarság önazonossági tudata egyre inkább erőteljesen jelent meg, főleg a fiatalok körében.

A táncházmozgalom elindulása, a magyar népi viseletek tudatos hordása, az irodalmi-, szavaló-, és színjátszó körök szaporodása jelezte, hogy valami megmozdult.

Kolozsvár, mint az erdélyi magyarság szellemi központja természetesen élen járt az ilyen mozgalmak elterjedésében, hiszen itt összpontosult Erdély jelentős szellemi potenciálja; Kolozsvár magyar lakosain kívül több ezer magyar egyetemista volt jelen a városban.

A magyar egyetemisták és főiskolások színjátszó csoportja már évek óta nagy sikerrel működött, hiszen olyan ember vezette, mint az Állami Magyar Színházról erőszakkal eltávolított Bereczki Péter. Bereczki rendezésében olyan sikerrel mutattuk be Móricz Zsigmond Úri muriját, hogy a nagy érdeklődés miatt az előadást többször meg kellett ismételni.

A magyar színjátszó diákok körében merült fel az a gondolat még 1977-ben, hogy alakítani kellene egy székely tánccsoportot, hiszen igaz, hogy beindult a táncház-mozgalom, a táncházban, a Monostori úton vagy a Vasas klubban lehetett magyar néptáncokat táncolni, de valahogy ezeken a helyeken a székely tánc csak nem akart megjelenni. Főleg a székelyföldi magyar diákok sorában érelődött meg az a gondolat, hogy mindenképpen alakítani kellene egy székely tánccsoportot, hiszen a kétmilliónyi erdélyi magyar fele a Székelyföldön él, rendelkezik évszázadok óta egy sajátos magyar kultúrával és az egész magyarság kultúrájára káros lenne, ha ez a sajátosság elveszne.

A táncház-mozgalom akkori képviselői először értetlenkedve fogadták az ötletet, elutasító érvek között első helyen szerepelt az, hogy a székelyek kultúrája nem elég archaikus, nem elég eredeti, túlságosan sok az új stílusú dallam, táncuk túl színpadias stb. Nem kell gondolom túl részletesen kifejtem azt, hogy ezek - "a turáni átokból sarjadzó" - vélemények, mennyire szíven ütöttek minket, székelyföldi magyarokat. Érveinkkel hiába hozakodtunk elő, még Kodály Székely fonója sem tetszett egyeseknek. Hiába hivatkoztunk arra, hogy a tömbben élő székelyföldi magyarságnak is lehetnek sajátos értékeik, hiszen dallamaink nem románosak, szászosak vagy cigányosak és lehet, hogy többségük új stílusú, de ettől mi még szeretjük és úgy érezzük, hogy az egyetemes magyar kultúra részét képezi. Főleg az bosszantott minket az ellenérvek sorában, hogy mi székelyföldi magyarok túl radikálisak vagyunk, népdalaink között előszeretettel énekeljük a katonadalokat és ezeket akkor is énekeljük, ha nem népdalok. Aki nem székely, vagy nem ismeri a székelység szerepét a magyar történelemben, az persze mondhatott ilyeneket, de diáktársaink megjegyzései viszont kimondottan fájtak.

Tehát valósággal rá voltunk kényszerítve, hogy a táncház mellett egy székely tánccsoportot hozzunk létre.

A tánccsoport létrehozása azonban nem ment olyan egyszerűen és könnyen, hiszen a nemzeti homogenizáció szellemi agytrösztje Ceausescu épp ezekben az években keményített

be, az egységes nemzetállami Romániát megteremteni akaró ötleteivel. Hiába kérvényeztük, ostromoltuk a Babes Bolyai Tudományegyetem vezetését, hogy adják meg az engedélyt a székely tánccsoport működéséhez - óhajításunk csak sóhajítás maradt -, az engedélyt évekig nem adták meg. (Lám, mit jelent a multikulturális egyetem !) Ám nem hiába mondják, hogy a székely nem furfangos ! Ugyanis 1979 őszén a diákok művelődési házának a lépcsőjén beszélgetve egyszer csak kipattant valamelyikünk fejéből az isteni szikra. Mint minden ember, a román is gyarló, tehát az általános emberi gyarlóság eszköztárával kell élnünk. Szép magyar lányokat kell küldeni az engedély iránt könyörgő delegációba, mert hátha nagyobb hatást tudnak elérni, mint a harcias székely fiuk. És természetesen a szép székely lányok elérték azt, amiért évek óta harcoltunk. Megkaptuk az engedélyt a székely tánccsoport megalakítására és működésére.

Ilyen előzmények és körülmények között alakult meg a székely tánccsoport. Táncolhattunk a Bölcsészkar pincéjében és ritkán a Farkas utcai Józsa Béla Klubban, de a termék használatán kívül semmilyen más támogatást nem kaptunk, sőt ha előadásokat tartottunk Kolozsváron vagy Kalotaszegen, a bevételt mindig le kellett adni a Diákok Művelődési Házának.

Botcsinálta, kényszerkoreográfusként 1981 nyaráig / az egyetem befejezéséig / , én irányítottam a székely tánccsoportot, mivel Sóvidékről származván magammal hoztam a sóvidéki táncok ismeretét. Több mint 14 párt tudtunk kiállítani, otthonról hozott, vagy kölcsönként székely ruhákkal, de a tánccsoport létszáma jóval nagyobb volt ennél, hiszen találkozóhelyként is működtek a próbák, gyakran száznál is többen roptuk a táncot. A hatalom természetesen nem nézte jó szemmel ténykedésünket, harcias vagy annak vélt nótáink énekléséért meg-meg fenyegettek, de nem voltunk ijedősek.

A tánccsoport még 1981 után is működött egy pár évig, de a további történetéről sajnos már nem tudok beszámolni, mert messzire kerültem Kolozsvártól.” (dr. Szekeres Sándor: Kolozsvári székely tánccsoport, Átalvető, 1999.)¹⁹

A sófalviak építésze

Fafaragás és a fa díszítése és a székely festett bútor

A magyar népművészet sajátossága és gazdagsága érzékelhető a sófalvi famegmunkálás terén is. A szépre való hajlam jelen volt a ház- és gazdasági épületek építésénél is, hiszen a régi ácsoknál elképzelhetetlen lett volna az, hogy a háztető kiugró részénél csak sima bedeszkázást alkalmazzanak, mert a génekben rejtőzködő hagyomány szerint oda a csodaszarvast és a Napot kellett illeszteni faragott, vagy deszkából kifűrészelt állapotban. A házak ilyen fajta díszítése, - a szarvasok, csillagok, madarak és a világfa ágai – a régi szkita, hun, avar, magyar jelkép és mondavilág elemei, melyek azért kerültek a házakra , hogy az ég áldását biztosítsák a benne lakóknak. A házat félkörbe megkerülő tornác faragott oszlopai és a tornácdeszka is díszített volt. A házon kívül azonban a legkisebb használati tárgyakat is díszítésekkel látták el, mint pl. a sulyok, guzsaly, gereblyenyél, járom, löcs, osztovata, tiloló, dézsa, stb. A díszítőmotívumok megjelentek természetesen a székelykapukon is. Sajnos az 1970.-es évekig már csak két faragott székely kapuja maradt a falunak, de azóta már újabbak is megjelentek. A fafaragásoknál, a díszítő motívumok zöme még teljesen ősrégi, kopjafamintás, vagy u.n. griffes-indás, tulipános díszítőelemek vannak túlsúlyban. A székely kapun faragott állapotban megjelenik, az indás-tulipános életfa, valamint az ősi hitvilágot bizonyító Nap és Hold. E szép hagyományokat az utóbbi években nagyon szerencsés módon alkalmazták a faragott bútorok elkészítésénél is. A gyenge menedzselési képességek miatt, azonban a gyönyörű faragott bútorok és csillárok készítésével felhagytak, mivel a giccsorientációs piac nem fogadja be az igazi értékeket, a fizetőképes és értő közönség pedig egyre távolabb kerül a Sóvidéktől.

A bútorok készítésénél a XIX század végéig, de még a századforduló után is néhány évtizedig nagy gondot fordítottak az esztétikára. Azt lehet mondani, hogy létezett egy egészséges és természetes esztétikai érzék, mert az ekkor készült bútorok zöme festett bútor volt. A festés alapszíne a székelyek kedvelt világoskék színe volt, mely alapra tulipános, gyöngyvirágos és szegfűs mintákat festettek. A kredencre (konyhaszekrény) felfestették a készítés évszámát is, pl. így: *A 893, ami azt jelentette, hogy 1893-ban készült.* A XX. század sajnos itt is az értéktelen, tömegízlés megjelenését jelentette, hiszen e bútorok zömét eltűzelték, helyettük az ízléstelen, formátlan és anyagában is gyatra (hiszen „PFL”-ből, fűrészporból készített ócska farostlemez) gyári bútorokat vásároltak.

Nincsenek feljegyzések és az emlékezet sem őrizte meg, hogy hol készültek a szép sófalvi festett bútorok. A mai nap ha festett bútorról hallunk, azonnal Vargyas vagy Székelyudvarhely jut eszébe mindenkinek, hiszen itt a legutóbb időkig készítettek festett bútorokat. Ettel függetlenül elmondható, hogy készültek festett bútorok a Sóvidéken is, ha már nem is tudjuk megmondani, a készítésük pontos helyét. Bizonyára nem kellett nagyon messzire menni a festett bútorokért, de ezek a még fellelhető bútorok 1880-as években készültek. Nincs tudomásom arról, hogy az 1900-as években is készítettek volna festett bútorokat, az a néhány, amelyeket lehetett látni az 1970-es években ezek mind a múlt század termékei. Kisgyerekkoromban láttam még néhány szép székely festett bútort és Lukács nagyapámnak is volt, ezért még elég élesen emlékszem a színekre és a díszítőmotívumokra. A sófalvi festett bútor alapszíne égszínkék volt, erre festették rá a zöld indákat és a tulipán leveleket és a tulipán virágát piros színnel. Az indákon, a tulipánleveleken és virágokon kívül feltűntették a gyöngyvirágot és helyenként a búzavirágot. Ilyen festett bútorokat láttam nem csak a szülői házban, hanem néhány szomszédnál is. Arra is emlékszem, hogy teljes festettbútor berendezés nem volt már egy lakásban sem, csak néhány bútordarab maradt meg mutatóban. Szülői házunkban megvolt (és ma is meg van átfestett állapotban) egy kanapé és egy kredenc. Kicsi Dénes bánál egy gyönyörű almáriumot, fali tékát láttam, melyet azonban házaló felvásárlók elvitték.

A magyar népi építészeti archívum kiadványai sorozatban Bíró Gábor "Sóvidék népi építészete" címmel egy nagyon értékes könyvet jelentetett meg Szentendrén 1992-ben. Igaz, hogy Bíró Gábor Siklódot és Szolokmát is Sóvidékhez sorolja, de a sóvidékiek egy része még sem tartja ezeket a településeket Sóvidékhez tartozónak, annak ellenére, hogy szomszédosak és hagyományaikban is több a hasonlóság, mint a különbözőség.

Bíró Gábor által leírtakat csak néhány meglátással szeretném kiegészíteni. Nem térek ki részletesen Sófalva legjelentősebb épületére, a több száz éves református templomra, hiszen ezt más címszó alatt külön említem, másrészt pedig Dávid László "A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei" című könyvében elég részletesen ismerteti.

A sófalvi házak nagy része két, - ritkábban -, három szobából állott, de ezek közül csak az egyiket használták. Mindig kellett legyen egy tiszta szoba, melyet „belső háznak” neveztek, ahová csak a vendégnek volt szabad ágyat vetni. A magyaros vendégszeretet igazi megjelenését lehet tapasztalni a tiszta szoba megléte esetén is, hiszen a legszebb ágyba, a legszebb ágyneműk közé csak a vendég feküdhett.

A sófalvi házak alapja faragatlan kőből készült, az épület falai pedig félgömböjű fából. A házat legtöbb esetben zszindellyel – sófalviasan zszindély – fűtötték és csak nagyon ritkán iszkolával (a zszindelynél ormótlanabb és nagyobb deszka, amit inkább az istállókon és pajtákon használtak. A zszindelyt egyenes szálú fenyőfából hasították, melyet kézzel simára gyalultak, alsó végükből pedig díszítés gyanánt félkör alakban két oldalt kivágtak. A zszindelynek való fát is jól meg kellett választani. Ács nagyapám mesélte, hogy az egyenes és bognélküli fenyőfát holdtőltekor vagy az azt követő napokban kellett kivágni. A zszindelykészítéshez nagyon sokan értettek, de a legjobban mégis az ácsok értették a zszindely

készítési módját. Az ácsok ugyanis télen nem nagyon dolgoztak az építkezéseken, hanem zsindeletet készítettek.

A ház előtt vagy a bütűjén is tornánc volt. A tornánc oszlopait kopjafa mintákkal díszítették, a tornáncdeszkát pedig szintén igyekeztek díszíteni, legtöbbször a két deszka összeillesztésénél tulipántot vágtak ki. A tulipán egyik felét az egyik deszkából, a párját pedig a másik deszkából vágták ki. Amint már említettem, a házak oromzatát szarvasokkal, pávákkal, Nappal és indás-leveles motívumokkal díszítették. Újabban a házakat cseréppel, vagy hullámpalával fődik be és sajnos legtöbb esetben már nem a régi formában építik a házat, hanem u.n. „szocreál” stílusban. A régi házakat szalmás agyaggal, vagy trágyával összekevert sárral tapasztották, kívül-belül és a száradást követően fehérre meszelték. A falak fehérre meszelése, nem jelentett igazi fehérre meszelést, hiszen a mészbe egy kevés kékítőt tettek, így a falak világoskék színűek lettek. A kék színt egyébként is nagyon kedvelték a székelyek, hiszen az ajtókat, ablakokat is ilyenre festették, mint ahogy kék színű volt az ősi zászló is. Alsófalviaknál régen meglévő festett bútorok alapszíne is kék volt, melyre, zöld leveleket, piros tulipántot és fehér gyöngyvirágot, és kék búzavirágot festettek. Az első szoba berendezése, ahol a család élete lezajlott, az alábbi volt: két, vagy három ágy, bölcso, kanapé, asztal, négy nagy székkal és több kisebb támlanélküli szék, kredenc (konyhaszekrény), sarki téka (almárium), egy láda a ruhanéműnek.

Az istállók majdnem olyan nagyok voltak, mint a házak, sőt sok esetben nagyobbak is annál. Az istállót Sófálván csűrnek nevezik. A csűrnek több része van. A csűr egyik fontos része a pajta, ahol az állatok: ló, tehén, disznó, juh, kecske stb. van. A pajtát ugyanúgy megtapasztották sárral, mint a házat is a gondosabbja rendszeresen meszelte. A pajtában hosszú jászol húzódott, ahová hozzákötötték a lovakat és a teheneket, vagy a bivalyat. A sóvidékiek bivalya (bihalnak mondják) állattenyésztési kuriózum, hiszen az Indiából származó állatot csak nagyon kevés helyen lehet fellelni a Kárpát-medencében. A tulajdonképpeni csűr az a rész, ahol a szekeret, ekét, egyéb gazdasági szerszámokat tárolnak. A csűrnek ez a része legtöbbször középen van, és két oldalt van egy-egy pajta. A csűr pajta feletti részét, ahol a szénát tárolják odornak hívják, mely olyan nagy, hogy több szekér szénát el lehet benne tárolni. A pajta bejárati ajtajával átellenben, a csűr hátsó részénél van a törekes, ahol a töreket (összetöredezett széna), sarjút, vagy pelyvát tárolnak. A nagyobb földterülettel rendelkező gazdáknak a csűrön kívül volt még egy takarmány tárolására szolgáló épületük, melyet gabonásznak hívtak, amelyben, kicsépeletlen búzakévéket, később szénát vagy szalmát tároltak. A csürtől elkülönülten építették a disznópajtát és rendszerint erre rá a tyúkpajtát. Ha sok juhot tartott a gazda, akkor ezeknek külön hodályt épített.

A sófalviak, mint általában a székelyek, minden épületüket igyekeztek díszíteni. Még a középületek sem voltak ez alul kivételek. Lukács József nagyapám által készített egykori községháza, vagy a dogánynak nevezett mészárszék fa részei mind díszítve vannak. A díszítés a kisebb használati tárgyakon is ott van.

A székely házhoz hozzátartozott a díszes kapu és kerítés is. Sajnos Sófálván kevés faragott székely kapu maradt fenn. Manapság hét-nyolc faragott székely kapu van.

A családi házakon kívül négy jelentősebb középület van a faluban: a községháza, a kultúrház, az óvoda és az iskola. Az iskolának a neve 2000 májusától Székely Mózes Általános Iskola. A községházát a magyarok bejövetele után 1941-ben építették, egyik építőmestere az ács nagyapám Lukács József volt, mint ahogy ő építette az óvodát és az iskola nyugati felének kitoldását is. Az iskola legutóbbi felújítását Kis T. Dezső vezetésével valósították meg, a pénzügyi részét pedig Parajd Község Polgármesteri Hivatala, valamint a Határon Túli Magyarok Hivatala biztosította 2000-ben. A régi községháza az elbeszélések szerint úgy nézett ki, mint egy bármelyik székely ház. A régi községháza fényképen megmaradt, hiszen előttük fényképezték le a fűvószenekart. A kultúrházat az 1950-es években építették, 1957-től könyvtár is létesült benne (a könyvtárosok: Kovács Gizella, Kacsó Magda), de többnyire

bálokat tartottak benne, ahol székely néptáncot táncoltak még az 1980-as évek végéig is. A református egyházhoz tartozik a papi lak, a harangozó lak, a jelenleg kialakítás alatt lévő tájház, valamint a kántori lak, ez utóbbi jelenleg vendégszállásként és játszóházként működik.

Felsősófalviak népviselete

Az idősebb felsősófalviak még az 1970-es évekig is zömmel népviseletben jártak. A férfiak fehér posztóból készült, lábra feszülő székelyharisnyát hordtak, melyet oldalt fekete zsinór és elül is a zseb alatt díszes zsinór ékesített. A fiúgyerekek harisnyáját, a legényekét és a fiatalembereket is zöld vagy kék zsinórral díszítették. A felsősófalviak székely harisnyája fehér színű posztóból készült. Nem felel meg a valóságnak Gazda Klára és Haáz Sándornak a felsősófalvi férfi népviseletről készített leírása és rajza, hiszen az általuk bemutatott barna színű harisnyát soha nem láttam, pedig gyerekkoromban a férfiak és gyerekek többsége még székely harisnyában járt. A zsinórozás mintája sem egyezik (XLVI. 27. Kép.), ugyanis a sújtás (zsinórozás) mintája az egyik legbonyolultabb és legszebb az egész Székelyföldön, mint ahogy helyesen van lerajzolva az idézett könyv 118. oldalán is. (62. Ábra f.). Nem vitatom, hogy esetleg létezett egy-két ilyen színű harisnya is – habár ilyenről mi a sóvidékiek nem tudunk – de, hogy milyen volt a felsősófalvi harisnya, jobb ha szintén egy sóvidékit hallgatunk meg. Gazda Klára – Haáz Sándor: Székelyek ünneplőben című, egyébként gyönyörű és nagyon sok hasznos is dolgot tartalmazó művében, egyébként még egy tévedést is láttam, XCIII. 112.kép. Sóhegy, (1975) alatt, hiszen a Marosszék-Kis-Küküllő mente rajzai között egy felsősófalvi viseletre nagyon hasonlító, illetve, szinte meg is egyező rajzon egy felsősófalvit látunk. Sóhegy nevű település azonban nincs, Parajd és Felsősófalva között tényleg létezik egy ilyen nevű sóhegy, a felsősófalviak viselete is nagyon hasonló. Felsősófalva mellett létezik egy Sófalvi hegység, vagy Békás-tanyának nevezett település, Felsősófalvától keletre, de ők köztudottan udvarhelyszékiek. Amennyiben ha mégis lenne Marosszéken egy Sóhegy nevű település, akkor természetesen a szerzőktől elnézést kérek. A felsősófalviak viselete a már jelzett 112. képpel tulajdonképpel azonos, ha a férfiak kék zsinórozású harisnyáját, a zöld mellény és a zöld kalap tipikusan sófalvi, én magam is nem egyszer jártam a fenti viseletben. (Gazda Klára-Haáz Sándor: Székelyek ünneplőben, Planétás Kiadó, Budapest, 1998) ²⁰ A harisnya színe pedig fehér volt, leszámítva az elkoszolódott harisnyákat, melyek szürkésék voltak ugyan, mert dolgozni és iskolába is harisnyásan jártak. A férfiak többsége, de a fiúk többsége is a munkaruha funkciójú székelyharisnyán kívül vasárnapi székely harisnyát is viseltek, mely csak abban különbözött a másiktól, hogy az előbbieket patyolat tiszták voltak. Apai nagyapám csak nyolcvan éves korában húzott fel sínadrágot, de azt is csak melegben, mert ősztől tavaszig ezt követően is fehér színű székely harisnyában járt. Bármilyen meleg is volt a nyár a sófalviak többsége még az 1960-es években is télen-nyáron székely harisnyában járt.

A felsősófalvi székely harisnya igen érzékletes leírását adja a parajdi származású, néprajzkutató Barabás László, amikor ezeket írja: „Ki ne emlékezne Tamási Áron remekbe szabott novellájára, a Sóvidéki Társasjátékra?... Ahogy az országúton megjelenik a szekérrel, az író röviden, de annál találóbban jellemzi a társasjáték főszereplőjét. >>Fent egy keresztbevetett deszkán tömött székely ült, derűsen, mókára született arccal. Inge messzire fehérlett. Harisnyáján zöldeskék színben játszott a sokat tekergő zsinór...<< Hm! Álljunk meg az olvasásban egy pillanatra. Tömörség ide, találó jelző oda, a viseletnél nincs valami tévedés? Esetleg írói túlzás, megszépítő messzeség? Az ing fehérségére mindenki rábólint. De a harisnya zsinórja zöldeskék színben játszik? Nem akárhová való székely ül tehát a szekéren >>átlagharisnyában<<, hanem sóvidéki, sófalvi székely. És a székely sófalvi - pontosabban felsősófalvi – harisnyában van. Bárki ellenőrizheti a helyszínen, megnézheti a korabeli felsősófalvi harisnyákon, mert van még belőlük a szekrények mélyén. Tamási Áron leírása

néprajzilag is hiteles és pontos. A felsősófalvi harisnya zsinórozása messziről valóban zöldeskék színben játszik. Abból adódik ez, hogy a zseben futó szegőszövet kék, a vitézkötés pedig zöld, vagy az ellenző alatti vitézkötés zöld, a zseb alatti pedig kék színű zsinórból készült. >>Elegyített<< díszítésű harisnyának mondják az illet a felsősófalviak, mert eredetileg az volt a rend, hogy a legénykéket zöld, a középkorúakét kék, az idősebbekét fekete zsinórral díszítették. Tamási a farkaslaki ember szemével láttatja a szekerező sófalvit, azt emeli ki jellemzésül, ami harisnyáját megkülönbözteti a más falusiakétól, akár egy olyan kis tájon belül is, mint Nyikómente vagy a Sóvidék. A farkaslaki és a korondi harisnya zsinórozása fekete, a parajdié és az alsósófalvié kék, a siklódin és a sóváradin nincsen zsinóros vitézkötés...Az egyik faluban, aki ilyen harisnyában járt, abban élt a lófő-származás tudata, esetleg módos gazda, de semmiképpen sem tartozott a szegényrendűek közé. ...Bár a Sóvidék egészére túlzó az a közszájon forgó vélemény, hogy a két világháború közötti időben mindenki harisnyában járt, >>aki nem úr vagy nem cigány<< -, visszaemlékezésekkel és fényképekkel igazolható, hogy a népviselet leggyakoribb hétköznapi és ünnepi nadrágféléje volt. Felsősófalvára a harmincas években egy Dobra János nevű szabó költözött, emlékezet szerint ő húzott először pantallónadrágot. Nem telt bele sok idő és mindenki >>dobra-nadrágnak<< hívta a pantallót s ez az elnevezés évtizedekig megmaradt, míg általánossá nem vált a pantalló.

A sóvidéki felnőtteknek egyszerre általában három rend harisnyájuk volt. Első a hófehér új, az ünneplő, ezt csak vasárnapokon és ünnepnapokon vették fel. Úgy vigyáztak rá, mint a szemük fényére. Ha megkopott, befogták viselni.” (Barabás László: Kapun belül, kapun kívül –népismereti írások, Impress Kiadó, Marosvásárhely, 2000, 100-102 old.)²¹

A harisnyára fekete, magyaros szárú csizmát húztak. A csizmát azonban általában csak ünnepnapokon húzták fel, hétköznapi inkább bakancsban jártak. A gyermekek zömének nem volt csizmája, hiszen a csizma túl drága lett volna s az örökmozgó gyerekek egyrészt hamar elkoptatták volna, másrészt pedig hamar ki is nőtték volna. Felső testrészükön fehér ing, rajta pedig fekete mellény (lájbi) volt, a fiatalok mellénye elül zöld, hátul pedig fekete színű volt. Télen szürke posztóból készült feszes újjast (zekét) viseltek, melyen csak ritkán volt zsinórdíszítés, de az újjak végét, a gallért és a zsebek szélét fekete posztóval díszítették. Az öregek olyannyira ragaszkodtak a székely viselethez, hogy még nyáron, a legmelegebb időben is vastag posztóharisnyában jártak és nem voltak hajlandók városi nadrágot húzni. A sóvidéki székely lányok viselete piros szoknyából, egy vagy több fehér alsószoknyából, fehér hímzett blúzból és piros mellényből állott. A piros szoknya szélén két párhuzamos fekete bársony csík futott, a szoknyát elül pedig fehér, hímzett köténnyel is díszítették, a piros mellény szélét szintén fekete bársonycsíkkal díszítették. A nők ahogy idősödni kezdtek viseletüket hamar átváltották feketére. A lányok ünnepeken fejükön piros színű, gyöngyökkel és kis tükrökkel díszített pártát viseltek. A nők is általában csizmát hordtak, főleg télen, nyáron azonban félcipőben vagy szandában jártak. A fiuk és a fiatal férfiak zöld kalapot hordtak, melyet a besorozott legények (reguták) színes, gyöngyökkel kirakott bokkrétával és árvalányhajjal díszítettek. Szüreti bálkor úgy a lányok, mint a fiuk mellényükre széles, fehér, hímzett szalagot tettek, a legények ilyen ünnepen csizmájukra sarkantyút tettek és ingükre karmantyút. A sarkantyú és a karmantyú a sok évszázadon keresztül katonáskodó székelyek katonai felszereléséhez tartozott tulajdonképpen, hiszen a ló gyorsabb vágására való biztatásához sarkantyú kellett, a karmantyú pedig a karddal vívó férfi csuklóját védte. A karmantyú anyaga vastag színes gyapjú fonalból készült, a színekombináció általában piros, fehér, zöld volt. A szüreti bál nagy esemény volt a falu életében, mert minden katonalegény (besorozott), egy évben született fiú (u.n. egyidős) kötelező módon részt kellett vegyen. A szüreti bál előtt a katonalegények lóra ültek és végigjárták a falut és a szomszédos falvakat is és hívogatták az embereket a szüreti bálba. A lóra ülés hagyománya 1965-től megszakadt, hiszen ebben az évben került hatalomra Ceausescu és körbejárta az országot. Ceausescu

körútja alatt a székelység híven a régi hagyományaihoz, hogy az államfőt teljes díszbe öltözve lóháton fogadja, ezen alkalommal is így tett. Ceausescu pedig több száz kilométeren keresztül nem látott egyebet a Székelyföldön – egyik-településtől a másikig, hogy székely viseletbe öltözött lovas bandériumok fogadják. Bizonyára mégrémülhetett a látványtól és ezért tiltotta be később, hogy a székelyek rendezvényeiken lóhátra üljenek. Ceausescu félelmét jelzi az is, hogy hivatalos látogatást a Székelyföldön 1988-ig nem mert tenni. (Ekkor is kifütyülték.)

Húsvéti és pünkösdi szokások

A népi hagyományok közül megemlíthetők az egyházi ünnepekhez kötött szokások is. **Húsvétkor** minden kis- és nagylányt és felnőtt nőt illik meglocsolni (megöntözni). A tíztizennégy év alatti fiúk fenyőfát állítanak az ismerősök, barátok lányos házáinak. Természetesen a korban hozzájuk illő kislányokról van szó. A fenyőfát színes papírcsíkokkal feldíszítik, díszként felaggatnak néhány színes tojáshéjat is. A tojáshéjat természetesen a belső tartalma nélkül rakják föl a fára. A nyers tojást két szűkebb oldalán meglyukasztják és ezt követően kifűjják belőle a tojássárgáját és a fehérjét is, így marad üresen a tojás héja, melyet később megfestenek piros, zöld, sárga esetleg kék színekre. A tojásfestésnél régebb csak természetes anyagokat használtak, a piros színt például a vörös hagyma (ami nem azonos az Alföldön megnevezett „vörös” hagymával, ami tulajdonképpen sárgás-fehér és ezért a Székelyföldön és egész Erdélyben fehér hagymának nevezik) héjjából készítették. A feldíszített fenyőfát a fiú általában az édesapjával, vagy ritkábban nagyobb fiútestvérével viszi el a lányos házhoz, ahol vagy a ház tornácára, vagy a kapura, esetleg a kerítésre felszegeznek. A felszegezést követően a kislány szülei behívják a fiút és kísérijét, ahol piros tojással, kaláccsal, tésztával (Erdélyben a süteménynek szinonimájaként a tésztát is használják) és jelentős pénzajándékot is adnak a fiúnak. Az apát borral vagy pálinkával kínálják. A locsolás minden fiúnak, legénynek szinte kötelező, mint ahogy az is, hogy a lányos háznál tisztesség az, ha minél több locsoló járt ott. A fiúk általában baráti körökbe csoportosulva járják össze az egész falut, minden lányos házhoz betérve.

A locsolást megelőzi a **hajnalozás**, mely a katonalegényeknél kezdődik és a konfirmált korosztállyal végződik. Ezek a fiúk korosztályonként csoportosulva, zenészt fogadva járják végig a falut, és minden konfirmált vagy annál nagyobb lányos házhoz betérnek hajnalozni. A hajnalozás alatt a fiúk különböző népdalokat, főleg katonadalokat énekelnek, az utcán egészen addig míg a lányos házhoz nem érnek. Minden lányos ház előtt el kell énekelni az alábbi dalt: „Nyisd ki babám az ajtót/ Csendesen, mert meghallják a szomszédok,/ Ha meg hallják hadd hallják/ Úgy is tudja már az egész világ, hogy én téged szeretlek,/ Amíg élek soha el nem felejtlek.” E dal eléneklését követően a lányos háznál, az anya megnyitja az ajtót és behívja a legényeket, akiket süteménnyel, borral, pálinkával és piros tojással kínál meg. A legények általában nem fogadják el a piros tojást, csak megköszönik. A kínálkozás alatt is szól a zene s a legények a lányt és az anyját is megtáncoltatják, majd ezt követően elköszönnek és énekszóval folytatják az útjukat a következő lányos házig. A köztudottan csapodár, lédér életű lányt nem szokták felkeresni. Így ítélkezik a közösség az erkölcstelenség fölött. Kirívó esetekben a nagyon rossz hírű lány kapujára, kerítésére hatalmas fenyőfát szegeznek, hosszú fekete szalagokkal, lyukas fazekakkal és éjjeliedénnyel „díszítve” fel a fát.

Pünkösdhöz kötött a **Hesspávázás** hagyománya is, de sajnos ez a hagyomány már kivesző félben van már csak Alsósófálván és Parajdon él tovább. A dal foszlányait azonban még énekelik: „Hess páva, hess páva, királyné pávája// Ha én páva volnék, jó reggel felkelnék, jó reggel felkelnék, folyóvizet innék/Szárnym csattogatnám.”

Farsangi szokások

A farsanggal kapcsolatos szokásokat, azért írtam le ilyen részletesen, mert sajnos Felsősfalván már a szüleim idejében kihaltak, viszont az alsósfalvi farsangtemetés még a mai napig is él. A parajdi származású Barabás László néprajzkutató olyan érzékletesen és gyönyörűen írta le ezeket a szokásokat, hogy mindenképpen Felsősfalva monográfiájában helyet kell ezeknek biztosítani. Remélem, hogy egyszer talán még Felsősfalván is sikerül feleleveníteni ezeket, hiszen ezek a szokások hatalmas tudás- és érzelemdús világot hordoznak, hogy nagyon nagy kár lenne, hogy ha hagynánk, hogy teljesen elveszzenek.

Az alsósfalvi farsangtemetési szokások, minden valószínűség szerint egyeztek a parajdi és felsősfalvi farsangi szokásokkal, annál is inkább, mint amint már elég gyakran hangsúlyoztam, hogy mindhárom falu lakossága végeredményben Sőfalvából - a későbbi Felsősfalvából - gyarapodott Parajddá - 1669-ben- , illetve Alsósfalvává - 1802-ben, illetve később is olyan szoros vérségi, rokoni és ismeretségi kötelékek alakultak ki, hogy szinte mindent tudtak egymásról a három falu lakosai. A XIX. század végén született anyai nagyapám - Fülöp (Pali) József, aki szinte egy élő lexikon volt, félelmetes memóriával rendelkezett, például fel tudta sorolni a három falu szinte minden lakosát, a lakosokon kívül pedig fel tudta sorolni a teljes rokoni kapcsolatait is, hogy ki kinek a fia, vagy a leánya stb. Ha ismerjük azt, hogy a XX. század közepe után a három falu lakossága egyenként meghaladta a 2000 személyt, tehát ez összesen 6000 személyt tett ki, akkor ez a teljesítmény bizony be kerülhetett volna a rekordok könyvébe.

A farsangi szokások bizonyos része azért nem vészett el nyomtalanul, hiszen az 1927-ben született édesapám, sok mindent ismer még, hiszen ez év nyarán is részleteket tudott mondani a farsangi versekből. Ezeket a verseket is igyekszem leírni, hiszen az emberi emlékezet bizony csak néhány generációra terjed ki. Saját emlékezetem szerint is, mindkét nagyapám, a farsangi versekből versrészleteket tudott idézni, s főleg az apai nagyapám, Lukács József, aki egy nagyon vicces, mókázó és sokszor ha kellett bohóckodó ember volt, Tamási Áron fűrfangos-vicces és anekdotázgató székelyét, bizony róla is meg lehetett volna mintázni.

A magyar néprajzi hagyományok élő része, bizony még itt van a kapuk alatt. Ha nem akarjuk, hogy egy pesszimista, fáradt és életunt, kipusztulófélben lévő nép kerüljön ide, kemény századok után, akkor bizony fel kell venni a kesztyűt, hiszen lehetséges a talpraállás. Emlékeznünk kell az elődeinkről, mert ez nem csak követendőt nyújt, hanem megmutathatja a kiutat is a mai, sokszor elkeserítőnek vélt világunkból. Nem elég gyakran emlegetni a példákat, hiszen ha csak az 1848-1849-es szabadságharcunk, az első- vagy éppen a második világháború hatalmas sóvidéki vérvesztéseit követő talpraállásaink példáját említjük fel, hittel hihetjük, hogy ez a székely nép még rendelkezik annyi életerővel, hogy megint talpra tudjon állni.

Farsangtemetés a Sóvidéken a század első felében

A húshagyókeddi mulatság mindössze három sóvidéki faluban ért véget temetéssel: Parajdon, Felsősfalván és Alsósfalván. Parajdon századunk elején a piacon zajlott a farsangtemetés. Sokszor hallottam otthon emlegetni, hogy nagyapám és néhány vele egykorú férfi hamvazószerdán reggel a piac közepén sírgödröt ásott. Ládába fektettek egy pénzen fogadott cigányt, és a gödörbe eresztették. Nagyapámék körül állták a sírgödröt, és siratták a halottat. Mikor elégnagy számú nézősereg összegyűlt, főleg olyan személyek, akik nem ismerték a játékot, például a kereskedő-és tisztviselő réteg, megadott jelre a - halott- felugrott, és hamuval teli tarisznyájából meghammazta (meghamvazta, hamuval szórta meg) a sír körül álló kíváncsiskodókat. A felugrást és a hammazást a délelőtti folyamán többször megismételték. A huszas években a legények szervezték a farsangtemetést. A húshagyókeddi

bál után egyik társukat saroglyára vagy ládába fektették, és mint a halottat a temetésen, végighordozták a faluban. A legények kiabáltak, jajgattak, sírtak:

Jaj, miből fogytunk ki!
Jaj, mi töt el!
Jaj, etőt a farsáng!

Néhányan maszkurának öltöztek: rongyos ruhát vettek magukra, arcukat bekormozták. Kezükből hamubotot vittek - botvégére kötött, hamuval teli kicsi tarisznyát -, s azzal kergették, ijesztették a járókelőket.

A harmincas-negyvenes években is a bálból indult a farsangtemetés. A besorozott katonalegények egyik társukat rudakra fektetve vitték a piactéren átszórt gödörhöz. A többiek derékig, sőt nyakig betakarták földdel. Egyik társuk asszonynak öltözött, és amíg elföldelték a halottat, feleségként siratta. Siratás és rögtönzött búcsúztatás után a halottat kiásták, és meghordozták a faluban. A siratási jelenetet máshol is megismételték. Többen emlékeznek, hogy a siratásba beleszórták Konc király nevét, mintha őt temették volna.

Allóvájter Konc király!
Elő a Fokhágymával, a Vereshágymával,
A Káposztacikával, s a Főtpityókával!

....A vénleányoknak azt kiabálták:

Húshagyó, húshagyó,
Van-e leány eladó?

...Ugyancsak a két világháború közötti időből emlékeznek arra, hogy nem élő személyt, hanem szalmaembert temettek. A szalmaembert a bekormozott arcú maszkurák vitték rudakon. Hátról ketten-hárman siratták. Az egyik így:

Jaj, jaj, jaj! Mi töt el!
Vereshagyna, Fokhagyma, Káposztacika!
Étlen halunk meg...

A másik így siratta:

Meghalt már a vén Dobai,
Nem volt az már korai.
Szegény bánatos jó ember volt,
Mikor megholt, semmit sem szolt.

A temetési menet az urcakereszteződéseknél, vagy ahol sok népet talált, megállt. Letették a szalmaembert és siratták. Végül a falu szélére vitték, s ott, az utolsó megállónál elégették. Ezzel fejeződött be a farsang.Farsangtemetést Parajdon utoljára a negyvenes években tartottak, ekkor a hatóságok betiltották. Utána a temetési-siratási jelenet elmaradt. Az ötvenes években karóra kötött hagymakoszorúval, savanyított káposztafejekkel és *hammas zacskókkal* maszkuráltak a húshagyókeddi bál után a legények. Az ötvenes évek végén az utcai maszkurázás és hammazás is kiment szokásból." Barabás László: Aranycitkók, maszkurák, királynék; Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2000. (69-79 old.)²¹

Külön tanulmányt érdemelne, hogy az elnyomó kommunista, román hatalom milyen fokon járult hozzá a neki nem tetsző néphagyományok megszüntetéséhez, és mi mindennel szegényedett az erdélyi magyarság érzésvilága az utóbbi ötven év alatt. Ezért is tartom nagyon fontosnak, hogy minél több alkalommal és ahol csak lehet fel kell éleszteni a már

kihalt, vagy éppen kihalófélben lévő hagyományokat, hiszen az egészséges nemzeti tudat nélkül nem lehetünk teljes emberek. A ma Európája a mindet eltörölni akaró globalizáció gátja akar lenni, hiszen az európai sokszínűség sokkal nagyobb motorja lehet a fejlődésnek, mint a gyökér nélküli globalizációs nemzetközi emberek. Remélhetőleg, hogy a jelenlegi román államhatalom is rájön arra, hogy nem a szélmalomokat kell kergetni, nem létező történelmi álmok után futni, hanem az európai civilizáció irányvonalának megfelelő megvalósítható terveket kell kovácsolni, melynek alapján minden európai népnek helye van a Nap alatt, még az erdélyi magyarnak is.

Felsősófalván szintén szalmaembert temettek hamvazószerdán délelőtt, a húshagyókeddi mulatság után. A két világháború közötti időszakban fiatal házasemberek és legények vitték végig a falun, rudakra téve. A temetési kellékek ugyanazok, mint Parajdon: hagymakoszorúk, savanyított káposztafejeke és kicsi tarisznyában hamu. Két legény asszonynak öltözött, siratta a farsangot. A harmadik *búcsúbeszédet* mondott. A visszaemlékezések szerint ez alkalomról alkalomra változott, szövege nem maradt fenn

A temetési menet Felsősófalván is a *vénleányok és vénlegények* kapuja előtt állt meg. Letették a szalmabábut a földre és elsiratták. Közben a többiek keresték a házbéli vénleányt és vénlegényt: >>Kopogtattak a kapun, bekiabáltak az udvarra, na te se mentél férjhez, te se házasodtál meg a fárságon.<<. Mások ezt kiabálták:

Etőt a fársáng, vénleány!
Miért nem mentél férjhez, vénleány?

A siratóasszonyok a vénlányok anyjaként sirattak a kapu előtt:

Jaj, jaj, nyakamra márattál!
Jaj, jaj, nem vitt el a fársáng!

Ugyanezeket mondhatták, felcserélve a megfelelő szavakat, a vénlegények kapuja előtt. Ahol elhaladtak, a házbéliek a *húshagyókeddi maradékból* italt és kalácsot tettek a farsangosok kosarába. A játék résztvevői az adományokból aznap közös mulatságot rendeztek. A temetés idején végig vidám, *korcsomai* énekeket énekeltek. Néha a báli zenészek is csatlakoztak hozzájuk. Miután végigjárták a központi fekvésű utcákat, a szalmabábut kivitték a falu végére. Ekkora már temetésnyi nép követte az áltemetést. Nagy óbégatással újból elsiratták, majd meggyújtották és elégették. Felsősófalván a farsangtemetés szokása már a két világháború között, a harmincas években kimaradt. A kimaradás okaként arra emlékeznek, hogy a legények vállalkoztak a siratóasszonyok szerepére: >>Többet nem vót, aki csinálja, nem akadt olyan legén.>> (Barabás L i.m. 72.)²²

A farsangtemetés Alsósófalván is a húshagyókeddi mulatság után kezdődött, hamvazószerdán reggel. Ezeknek a mulatságoknak és báloknak itt egész rendszer alakult ki, gyakorlatilag minden felnőtt korosztály mulatott az éjszakán. A játékra átmulatott éjszaka után került sor, mindenképpen *mámoros fővel*. A temetés indulhatott a bálókából, a korcsmákból vagy valamelyik mulatságból. A játékhoz a szereplők átöltöztek. A maszkurák rongyos ruhát vettek magukra s kifordított bundát. Arcukat bekormozták, vagy szilvaízzel kenték be. A század elején álarcot is tettek kukuricahajból bajuszt, szakállat ragasztottak, vagy párnahuzatot húztak a fejükre, szemnek és szájnak nyílást vágtak. *Úgy megmódosították a képüket*, hogy legtöbbször nem ismertek rájuk:>>Vót nekem egy ojan bundám, hogy három színű volt, ha kifordítottam. Azt kifordítottam s fëvettem. Akkor belényultam a kályhába, esszekormoztam magamat s Samit is. Esszemázotam őket, hogy csak a szemek karikája lázott ki.<< Ketten-hárman *siratóasszonynak* öltöztek. Ők hosszú, fekete szoknyát vettek nadrágjuk fölé, hátukra háráskendőt terítettek. A két játékos kategória nem vált el egymástól élesen. Mégis inkább a *maszkurák* vitték a böjti ételeket. Kereszt alakú rudakra vert szegekre kötözve

lengették-lógatták. A hagymakoszorúkat, a temetési zászlókat utánózva. Botok végébe szúrt savanyított káposztafejekkel kínálták a járókelőket. A *hammaszacskóból* mindenkit *meghammazhattak*...Láncokkal, *pergőkkel*, *lantokkal* (állatok nyakába való rézcsengő és pléhkolomp) nagy lármát csaptak.[...] A spontánul szerveződő menetben az álarcos vagy bekormozott arcú maszkurák és siratók mellett a *halottvivők* szerepköre különült el, bár nem élesen, mert felcserélődhettek. Egybe hangzó vélemények szerint a játék akkor sikerült jól, ha amikor rátermett siratóasszonyok vállalkoztak a *bohóckodásra*. A siratók és a maszkurák közül egyik - alkalmanként - a búcsúztató feladatát is ellátta, de nem emlékeznek a külön erre betanított szereplőre:>>Többen is prédikálhattak, karattyoltak.<< A temetési menetben elől, két oldalt és hátul a maszkurák vitték-lengették a hagymakoszorúkat és a többi böjti jelképet. Középen ládában vagy két rúdon *vitték a testet*, a szalmabábut. Utána a siratók következtek, mint a rendes temetési menetben. [...] Az utcakereszteződéseknél vagy más nevezetes helyeken a temetési menet megállt, és a szalmaembert letették a hóba, vagy a földre. A gyászolók körülállták. A búcsúztató vagy valamelyik halottvivő szomorúan adta tudtára a falunak a gyászhiót:

Meghótt már a vén Dobai,
Nem is vót már korai.
Italos és jó ember vót...
Mikor meghótt, egyet se szólt.

Ekkor kezdődött a siratás. A siratóasszonynak öltözött férfiak, vagy legények *szerre* (rendre, sorra) jajgattak. Egyik közülük úgy siratta és úgy viselkedett, mintha az - "elhunyt" - felesége lenne. Az elhunyt, vagyis a szalmabábu neve Alsósófalván: Illyés. A szalmabábu Illyés neve keresztnév, utónév, mint István, Imre, Lajos, stb. A- feleség - eképpen siratta Illyést:

Jaj, jaj, drága Ijés!
Megszülettél s mégis meghóttál!
Kedves Ijés, mit csináltál?
Métt hóttál meg?
Hát most rúgsz-e?
Nem tucc rúgni?
Szójj bár egyet!

A harmincas évekbeli farsangtemetések egyik szervezőjétől maradt fenn az alábbi siratószöveg:

Jaj! Ijés! Sütni es kéne,
Meszelni es kéne,
De tégedet még siratni es kéne!
Nem ülsz ki többet a híd végire,
Nem fúvod, nem mondod: járedre, járedre...
Mijen két szép zsebes harisnyája vót neki...
A kezit tette belé, vette ki...
De mijen jól állott neki, jaj! jaj!

A másik férfi sógorasszonyként siratta:

Jaj, jaj, drága sógor!
Métt hagyta it münket?
Ha tudnák, hogy éltibe
Hogy szerette a sütőtököt!
A tegnap es süttem neki,

De már nem vót, aki megegye...
Most a töke az asztalon,
Ő meg a nyújtópadon, jaj, jaj!

Vagy kománéként:

Jaj, Ijés komám, mér hagytál itt?
Mér háltál meg? Mér hágytál itt?
Ki dugja bé ezután a csepegő likakot...
A kapu alatt?
Jaj, Ijés, Ijés mé tuttál itthagyni?

A harmadik szomszédasszonyként:

Ó, lelkem jó szomszédom!
Hogy szerette a száraz láskát,
S mennyit járt meztláb!

Egy-egy siratási jelenet során a fenti szövegek nem mindig hangzottak el. Vagy nem ebben a sorrendben, vagy más változatok. Egy-egy hosszabb periódusnak is lehettek kedvelt *bémondásai*. A sógorasszony és a szomszédasszony siratószövegét például mai elmondóik a harmincas-negyvenes évekbéli farsangtemetéseken hallották az akkori siratóktól.

A siratószövegeket a férfiak elnyújtott, gyászos hangon recitálták, a valóságos halottsiratás mintájára. Alsósófalván napjainkban is emlékeznek egy-egy *komédiás ember* teljesítményére: >>Ez a Szász Zsiga bá olyan vót, hogy ojan ma nem is létezik. Ojan komikusan tutta kitalálni, hogy aszt elmondani nem lehet. Komoj vót. ahol komoj kellett lenni, el se kacagta magát. Gábor Albert megsiratta ojan istenesen, hogy annyi asszony nem került volna össze, hogy úgy megsirassa.<< Siratás közben vagy utána *reabúttak* - reáborultak - Ilyésre. Simogatták, tapogatták, ölelgették, csókolgatták. Vagy ellenkezőleg: ütötték, rázták, cibálták. Tapogatták, fogdosták a falloszát is. Amikor a körülállók kifogytak a siratásból, jajgatásból, a búcsúztató felszólította a halottvivőket:

Vegyétek fel és vigyétek,
A kert mellé letegyétek!
Kertet támasszatok véle.
Úgyse vót ő mar jóféle!

A "feleség" erre megijedt, és így válaszolt:

Jaj, ne vigyétek arra,
Mert görbe a karja,
Megakad a karóba,
S visszajő a nyakamra!

Megszólalhatott a "hátramaradott" fia is:

Jaj, ne tegyétek a kert mellé,
Me nekem ápám vót...
Miko meghótt
Nekem egy szivarat hagyott vót...

A maszkurák és a halottvivők a farsangot siratták:

Jaj, jaj, miből fogytunk ki!

Vereshagymára, Kápisztacikára marattunk!
Jaj, etőt a färsáng!

Ehhez vagy ehhez hasonló szöveget menet közben, járókelőkkel való találkozásokkor is kiabáltak. A siratási jelenetet több helyen - általában kocsmák előtt - megismételték, a halottat végigvitték a falun. [...] A kocsmákon és útkereszteződéseken kívül Ilyést másutt is letették és elsiratták. Le-letehették a vénleányok háza előtt is. Ez szégyen volt. Hozzá tartozóik vigyáztak arra, nehogy letegyék kapujuk előtt, és *kíprédikálják* a vénleányt. Ezt úgy tudták elérni, hogy jó előre italt adtak a halottvivőknek. A kíprédikálást a vénleány elkerülhette, de az nem, aki másképpen került összeütközésbe a falu véleményével. Annak utcájában, szomszédjában vagy háza táján letették Ilyést. Itt a siratásba belefoglalták az utcabeliekkel történt eseményeket, a családok viselt dolgait: lopást, veszekedést, pereskedést stb. [...] A negyvenes években Fülöp Gábor Albert, akit már idéztem, így siratott a vagyonát elprédáló gazda háza előtt:

Ó, Ijés! Semmit se íráttál,
Csak egy fő kábosztát hagytál!

Annál a szomszédságnál pedig, ahol a rokonok sokat vitatkoztak, *virrogtak* a kevés örökségen, ezt a siratóéneket adták Ilyés szájába:

Están, Están,
Kié lesz immán a gyalogszán?

Menet közben, a siratási jelenet előtt és után a maszkurák meghammazták - hamuval szórták be - a járókelőket. Bekormozták, megtáncoltatták az utcára kigyúlt asszonyokat: [...] Adott jelre a halottvivők egyből eldőltek, a szalmaembert a hóba, sárba ejtették, vagy kifordították a lábából. A maszkurák átbucskáztak a fejükön a fejükön, meghempergőztek a hóban-sárban. Beleköthettek a járókelőkbe, nézőkbe, igyekeztek minél több komikus helyzetet teremteni: >>Piritus Gyuláék szekérrel húzták magukat a földön. Megfogták a löcsöt, s nem engedték el.<< [...] Volt egy olyan réteg is a faluban - a *mogorvák, a szomorúpéntekek* -, akik nézőként sem vettek részt a játékban. [...] A nézőközönségből rendszerint nem hiányzott a falusi értelmiség, a pap, a tanító sem. [...] A *bohóckodás* néhány óráig tartott, jól belenyúlt a délelőttbe. A játékot a faluvégén fejezték be, vagy valamelyik kocsmá előtt. Ekkor a szalmabábut *elbúcsúztatták*. Fennmaradt az emlékezete, hogy a század elején >> tizenkét feleségtől, ötvenkét gyermekétől és háromszázhatvanöt unokájától búcsúztatták<<. A harmincas években Szász Zsigmond szokott búcsúztatót mondani. (Mivel gyűjtésem idején ő már nem élt, mostohatestvérétől vettem hangszalagra az általa mondott szöveget:)

Gyászoló gyülekezet, keresztény atyánkfiai!
Ilyen ez az élet, hogy kezdetben
Nem lehet tudni a végét.
De azt tudjuk, hogy szegényember és nagygazda,
S a nagyságos úr meg a szolga,
Mind meghalnak szépen sorba.
Ott pihenik ki magukat örökre,
Ha az éltit jól végezte.
De ha nem táplálta jól a testit,
Nem adja át jól a lelkit.
Azt es tudjuk, hogy az ember megöregszik,
Lebetegszik, hanyatt fekszik,
Úgy melegszik.
Rokonságok látogassák,

Kitakarják, bétakarják,
 Hogy hamar kőthetik-e fel az állát?
 Vegyétek fel és vigyétek,
 S kert mellé ne tegyétek,
 Mert felmászik a karóra,
 Visszajő a nyakatokra!
 Ha beértek a temetőbe,
 Tovább nem kíséritek,
 Ott a gödör, belévetitek.
 Hull a föld a koporsóra,
 Az utolsó harangszóra.
 Nincsen özvegy, nincsen árva,
 Nincsen nagy ok a sírásra.
 Kilenc árvát hagyott volna,
 Lenne nagy ok a sírásra.
 Ha van vagyon, lesz veszekedés,
 Ha nincs vagyon, nem kell békéltetés.

A negyvenes években nem mondtak búcsúztatót. A falu végén egyszerűen kirázták az ingből-gatyából a szalmát, meggyújtották és elégették. A század elején rendszerint a Faluföldje nevű határrészre vitték búcsúztatás után, ott meggyújtották és elégették. Máskor a táncterem előtt törték szét a ládat és égették el a szalmát. Hamujából a maszkurák még egyszer bekenték egymást és a körülállókat, asszonyokat, bámészkodókat.

Égetés közben vagy közvetlenül utána táncra kerekedtek. A helybéli sóvidéki táncokat járták, nem emlékeznek valamilyen sajátos, csak akkor járt táncra."(Barabás L. 73-79)²³

Gyermekjátékok

A XX. század ötvenes, hatvanas éveiben Felsősfalván még igen élénk és változatos **gyermekjáték szokások** éltek. Ezek közül megpróbálok néhányat fölleveníteni.

A fiúk egyik érdekes játéka, a **birtokszerezés** volt. Itt előljáróban meg kell említenem, hogy ebben az időben az iskolás fiúk kivétel nélkül bicskával jártak. A bicskát a nadrágzsebben hordták, láncrakötve. A láncnak az egyik végére volt illesztve a bicska, a lánc másik végét pedig a nadrágszíjtartóhoz erősítették. A bicskás székely nem csak az írói képzelet szüleménye. A birtokszerezési játékot úgy játszották a hét-tizennégy éves fiúk, hogy a földre egy kb. 80 cm-1 m átmérőjű kört karcoltak a bicskájukkal, melyet felosztottak a karcolt körsugarakkal annyi részre, ahányan voltak, majd a bicskát félig összecsukták, L alakba és a másik gyerek birtoka felé pöccintették. A bicska amekkorát repült és ahová beállt a földbe, azt a területet elnyerte a bicskát pöccintő. A bicska élével mindig a földbe kellett álljon, mert akinek eldőlt a bicskája, az nem nyert. Annak ellenére, hogy a gyerekek mind bicskásan jártak, nagyon ritkán fordult elő, hogy egymást megsebesítették volna. A legények és felnőttek, azonban sajnos, annál gyakrabban, hiszen ők nem játékra használták a bicskát, hanem az összezőrdülésekkor, ezzel próbálták „igazságot” osztani, melynek sokszor tragikus vége lett. Azt azonban látni kell, hogy a bicska használata is tanúbizonysága a székelyek harciasságának.

A gyermekjátékok között megemlítem még a **gombozást** vagy **pénzezést**. Ezt szintén fiúk játszották, mégpedig úgy, hogy a földbe egy 5-6 cm széles és 6-10 cm mély lyukat fúrtak (természetesen bicskával), majd ettől eltávolodtak kb. négy-öt lépésre és a gombot vagy az apró fém pénzt igyekeztek beledobni. Aki egyből bele tudta dobni a gombot a lyukba, annak joga volt a lyukhoz legközelebb fekvő pénzt a lyuk felé pöccinteni. Ha sikerült neki ezt a gombot a lyukba belepöccintenie, akkor folytathatta a következővel. Ha az első dobáskor egyik gyerek sem tudta a gombot beledobni a lyukba, akkor annak volt joga először pöccentenie, akinek a gombja a lyukhoz a legközelebb volt. Ha a pöccintéssel nem sikerült

beletalálni a lyukba, akkor a lyukhoz legközelebb fekvő gomb gazdája folytatta a pöccintést. Ahány gombot vagy apró fémpénzt a lyukba sikerült pöccenteni, azt elnyerte a szerencsés vagy inkább ügyes gyerek. Szintén csak a fiúgyerekek játszották a **botdobálást** is. A botdobálást a domb és hegyoldalakon játszották a fiúk, úgy, hogy egymás mellé sorba álltak és a hegy lejtős oldalán befelé pörögtetve jó erősen eldobták a botot. A bot egyik végétől a másikra felváltva ugrott, vagy pörgött. Az a gyerek nyert, akinek a botja a legtöbb számú ugrást tudta elvégezni. Ehhez hasonló volt a **szövés** is. A szövésnek nevezett játékot sima vízfelület közelében egy lapos kővel játszották. A lapos követ elhajították a víz felszínéhez közel, ezzel majdnem párhuzamosan, még pedig oly módon, hogy a kő nem süllyedt egyből bele a vízbe, hanem rajta pattogott és úgy repült előre. Az a gyerek nyert, akinek a kőve a legtöbbet ugrotta a víz felszínén. Tudomásom szerint ezt a játékot, nagyon sok felé játszották és játszdják, nem csak a Sóvidéken. Szintén csak a fiúk játszották a **háborúzás** játékát is, de itt már észlelhető volt, az olvasmányélmény és a hagyomány keveredése. A székelység sok évszázados katonáskodó életmódja, szinte a génekbe itatta a háborúzás, a katonáskodás hagyományát. A fiúgyerekeknél ez a hagyomány a játéokban is megjelent. Nagy csapatokra oszolva, a Külsőszer, a Belsőszerrel, az Alsószer, a Felsőszerrel vívott „háborút”, mely kisebb, nagyobb szünetekkel évekig eltarthatott. A szerek, minden bizonnyal a székely-tizes emlékei. A székely-tizesek a székely hadszervezet részei, mely már a szó értelméből is következik, hogy tíz emberből állt, melynek élén a tizedes volt. A gyerekek a szereken belül nem vegyültek, a játék folyamán, hanem mindig együtt harcoltak, a másik szer gyerekei ellen. Ezekben a harcokban a sok birkózás, kődobálás, parittyázás, nyilazás és kardozás ellenére sérülés nem nagyon történt. Ez a játék bizonyára annak emlékét őrizte, amikor a felnőtt székely férfiak otthon a falujukban rendszeresen hadgyakorlatot tartottak, hiszen a székelyek az osztrák uralmat megelőzően nem laktanyákban katonáskodtak, hanem a mindennapi munkájuk mellett, tulajdonképpen mindig katonák voltak és rendszeresen gyakorlatoztak, akik mindig készek kellett legyenek a magyar haza védelmére. Ennek emléke hagyományozhatódt át a gyermekjátékba. A hagyomány persze keveredett az olvasmány és filmélményekkel is, hiszen török-magyar, kuruc-labanc „háborúkat” vívtak a gyerekek. Meg kell említenem azt is, hogy az egészséges hazaszeretet, milyen mélyen bele van ötvöződve a székely társadalomba, hiszen e gyerekjátékokban is mindenki magyar, illetve kuruc akart lenni és nehéz lehetett rávenni az egyik csoportot, hogy török, illetve labanc legyen. A fiúk **parittyázásán** kívül még ismeretes volt egy sajátos **hajító- vagy lövőjáték**. Hüvelyk új vastagságú hajlékony és rugalmas fűzfavesszőből, husángból, egy kb. 1,20- 1,40 m hosszú darabot vágtak, melynek végét kihegyezték. A kihegyezett vessző végére szikonyból (sárga agyag) egy veréb-, vagy kacsatojás nagyságú golyót tettek, melyet a ruganyos vessző segítségével „ellőttek”. Ezzel a játékkal az nyert, aki távolabb tudta dobni a szikony golyót. A szikonygolyóval célba is dobta. A szikonygolyót gyakran 100-150 m távolságra is el tudták dobni.

Szintén dobással kapcsolatos játék volt a **nyíldobás**. Egy zsindelydarabot kétfelé hasítottak, így lett belőle egy kb. 3 cm széles és 35-40 cm hosszú lécdarab, melynek egyik végét nyíl formájára kihegyezték, a másik végét pedig berótták, ahová egy 70-80 cm hosszú zsineget kötöttek. A zsineget és a rákötött zsindelydarabot megpörgették a karjukkal, jó erősen és földobták. Az így feldobott zsindelydarab nagy zúgással röpt a fölfelé.

Lövöldözéshez kötött a fiúk **csüpűpuskás** vagy **bodzafapuskás** játéka is. Ehhez a játékhoz, magát a játékeszközt is el kellett készíteni. A puska egy kb. 20 cm hosszú és 2-3 cm vastag bodzafaágból készítették. A bodzafa leszabott darabjából dróttal kinyomták a bodzafa belső puha részét, mely kb. 8 mm lehetett, majd mogyorófavesszőből készítettek egy ebbe a lyukba illő „puskavesszőt”, az egész úgy nézett ki mint egy pumpa. A puska lyukas részén kb. 1 cm-el rövidebb volt a puskaavessző, mégpedig azért, hogy a puska lyukba helyezett csüpügolyó (csepű) még elférjen és ne essen ki a lyukból csak a lövéskor. A lövéskor még egy

csüpigolyót tettek a puskavessző elé s ezt követően nagy erővel beleütötték a puskavesszőt a puskalyukba. Az ily módon összepréselt levegő ereje kiütötte az első csüpigolyót, mely 4-5 méterre is elrepült és közben egy erős csattanás is hallatszott.

Tavasszal, amikor a felmelegedés miatt elindult a fákban a nedvkeringés a fiúk **bihalbosszantót** készítettek. Bihálnak mondják Sóvidéken a bivalyt. A bihalbosszantót az egy cm vastagságú fűzfavessző kérgéből készítették, mégpedig úgy, hogy a kb. 10 cm-re vágott vesszőt a bicska szárával megütögették, hogy jobban guvadjon. Ezt követően a fűzfahéjját (kérgét) leguvasztották (lefejtették) és így kaptak egy hengerszerű sípot. A sípnak egyik végét behasították, kb. 0,5-1 cm mélyen, az így elkészített síp éles sípoló hangot adott. A fülsértő erős hang miatt, mely a felnőtteket általában idegesítette, e sípot bihalbosszantónak nevezték. Valószínű azért adhatták valamikor ezt a nevet ennek a sípnak, mert az idegesítő éles hangja a még oly lusta bivalyt is sikerült gyorsabb mozgásra ösztökélje.

Iskolás kor előtt a fiúk és lányok gyakran játszottak együtt, de iskolás kortól kezdve, azonban szinte soha, hiszen teljesen elkülönült a fiúk játéka, a lányok játékától. Óvodás korban a gyerekek fogócskázást, bújócskázást, főzést, lakodalmast, kinn a bárány, benn a farkas játékot játszották közösen. A gyerekek ebben a korban az óvodában, vagy azon kívül is énekeléssel járó közös játékokat is játszottak. Minden énekhez egy-egy sajátos játék társult. Ilyen volt például a következő: Most viszik, most viszik, Danikáné lányát, / Bíborba, bársonyba gyöngyös koszorúba; vagy: Elvesztettem zsebkendőmet, megver anyám érte, Ki meg kapja adja vissza, csókot adok érte; vagy: Bújj, bújj zöld ág, zöld levelecske, nyitva van az arany kapu, hadd bújjanak rajta.

Az iskolás lányok egyre inkább kevesebbet játszottak, hanem segítkeztek otthon az édesanyjuknak.

A játékok évszakokhoz és időjáráshoz is kötődtek, hiszen az eddig felsorolt játékokat a gyerekek tavasztól-télig játszották, télen azonban a játékok nagy része a hóval és jéggel volt kapcsolatban. **Télen** a fiúk, lányok közösen szánkóztak. A szánkót rodlinak (német eredetű szó), a **szánkózást** rodlizásnak is mondták. A szánkókkal több száz métert, sőt még egy km-nél is hosszabbat csúsztak. (Pl. a Kodáros várán kívül lévő „Tók”-nak nevezett helytől egészen a templom előtti székelykapuig. A kisebb, egy személyes szánkót, mely jóval alacsonyabb is volt a több személyes szánkónál, korcsijának nevezték. Szánkózni, azonban nem csak szánkóval, szánnal és korcsijával szoktak, hanem a fából készült iskolatáskával is. A korcsija nem azonos a korcsolyával, hanem egyfajta kis szánkó. Szánnak az állatvontatta nagyobb járművet nevezték csak. Szánnal a legények és lányok, sőt a fiatalabb házasságok is szoktak nagy ritkán szánkázni. Annak ellenére, hogy Felsősófalvát elég magas és meredek lejtésű hegyek veszik körül, mégis nagyon kevesen síztek, mert a sí elkészítése igen igényes, időrabló munka volt. A vaskorcsolya őse, a fakorcsolya nagyon elterjedt játék és sportszer volt. Sóvidéken a fakorcsolyát, macskának nevezték, a korcsolyázást pedig **macskázásnak**. A macska bükkfából készült, egy cósos vastagságú deszkából, melynek alsó részét elvékonyították, sokszor vasdrótot, vagy elkopott kasza fokát erősítették ide, hogy jobban csússzon. A macska első felét, felfelé gömbölyítették, hogy ne kelljen botladozni vele. A macska felső részére két erős lécdarabot szegeztek, mert ennek segítségével szíjazták fel a bakancsra. Korcsolyázás, macskázás céljára nagyon jó terep volt a falutól délre elterülő Rét, ahol nagy darab jégtükrök alakultak ki.

Kaláka

A kaláka nem kimondottan sóvidéki, de még nem is csak székelyföldi hagyomány, de a közösség összetartozás tudata, egymást segítése talán itt maradott fenn a legkésőbbi időkig. Kalákában olyan munkákat végeztek, amelyek meghaladták volna a család teljesítőképességét és tekintettel arra, hogy az ilyen nagyobb munkálatokat szerették volna idejében elvégezni,

ezért a tágabb értelemben vett rokonság, az ismerősök és barátok ingyenesen elvégezték azt a munkát, melyet egy adott család kitűzött magának. Kalákában bontottak és építettek házat, ezzel nemcsak, hogy gyorsabban elvégezték a feladatot, hanem sokkal olcsóbb is volt, hiszen csak a szükséges anyagokat kellett beszerezni, a kalákában résztvevőket étellel-itallal kellett ellátni. Egy régi ház lebontása ezért kalákában még egy teljes napig sem tartott. A ház felépítése is elég gyorsan történt, hiszen az alap kiásásától kezdve, az építőanyagok szállításáig 20-30 férfi jelent meg naponta, ezért rendkívül gyorsan sikerült felemelni a házat. Kalákában nem csak lakóházat, hanem más épületeket is építettek, de kalákában más fajta munkálatokat is végeztek. A kaláka sajátossága az ingyenességen túl, hogy akin, ily módon segítettek, vissza kellett segítse. A segítség viszonzása sokszor évekig is várathatott magára, de jellemző módon észben tartották, hogy „tartoznak” a munkával, és amikor szükség volt rá, különösebb felkérés nélkül teljesítették. Az építési munkálatokhoz hasonlóan segítettek a lakodalmas, vagy halottas háznál is, hogy az ünneplő vagy gyászoló család anyagi terheit csökkentsék.

Fonó, guzsalyas, tollútépő, törökbúza hántás

A székely falu lakosai nagyon sok munkát úgy végeztek el, hogy közösen összeültek egy háznál és ott a háziak által kitűzött feladatot vagy csak egyszerűen a saját munkájukat a közösség keretében végezték el. A fonó és a guzsalyas olyan munkafeladat volt, amikor mindenki a saját fonnivalóját magával vitte és összegyűltek egy háznál és viccelődés, anekdotázás vagy éneklés közben mindenki végezte a saját munkáját. A fonóba vagy a guzsalyasba főleg a lányok ültek össze és dolgoztak, de az ilyen lányosházhoz elmentek csoportosan a legények is, hiszen a téli időben más találkozási hely nem nagyon volt, ha templombajárást és a bálakat nem számítjuk. Tehát a fonó és a guzsalyas a párválasztás helye is volt. A fonóba a lányok magukkal vitték a guzsalyakkal, orsóval együtt a fonásra szánt gyapjút vagy kendercsepűt és szürkülettől sokszor késő éjszakáig dolgoztak a legények szórakoztatása mellett. A munka végeztével, a már kialakult barátságok esetén a legény hazakísérte azt a lányt, amelyik a „szeretője” volt. A „szeretőt” azonban csak úgy kell érteni, hogy jó baráti kapcsolatban voltak, esetleg érzelmileg is nagyon vonzódtak egymáshoz, de általában nem jelentett testi kapcsolatot is. **Szüreti bál** hagyománya valószínű, hogy nem nyúlhat vissza nagyon régi időre, hiszen még az 1960-as években sem szüreteltek Felsősófalván azzal a célzattal, hogy később a leszedett szőlőből bort készítsenek. Eddig az ideig ugyanis csak nagyon kevés helyen volt egyáltalán szőlő Felsősófalván és ezek a szőlők is csak a nova (noa), izabella és egy nagyon kis szemű kökényfekete szőlő (u.n. mocskotár), amelyek, az izabellát leszámítva különösen még jó ízük sem volt, bornak meg semmiképp nem feleltek meg. Talán csak minden 20.-házban ha volt egyáltalán szőlő. Épp édesapám volt az, aki az 1960-as években valamivel jobb direkttermő fajta szőlőket hozott Bözödről és Erdőszentgyörgyről és csak ezekben az években kezdtek bort készíteni a sófalviak. Édesapám éveken keresztül szinte egyedül készített bort és csak évek múlva kapcsolódtak be mások is. Eleinte, ha szedtek is egy kis szőlőt, akkor is a mi udvarunkon sajtolták ki a szőlőt és csak a mustot vitték el korsókban, hiszen csak egyedül édesapámnak volt darálója és prése. A fent okok miatt is egész Felsősófalván a szőlő nagyon megbecsült gyümölcs volt a természetnek. A kevés szőlő mellett azonban szüreti bálakat rendeztek, a szőlőt pedig az "alföldről" vagyis a Kis Küküllő mentének alsó folyása részéről vásároltak, ahol már jobban megtermett a csemege szőlő is. A szüreti bált hagyományosan a katona legények (tehát a katonának besorozott fiatal fiúk) rendezték meg minden évben a szőlő érés táján, tehát október folyamán. A szüreti bál előtt úgy a fiúk, mint a lányok kiválasztották a párjukat, akikkel a bálban szívesebben tölténék az időt. Olyan is akadt, aki más faluból hívott párt, de a párválasztás szabadsága csak a fiuknak volt elérhető, vagyis neki szabad volt más faluból is hozni csősz

leányt. A szüreti bálban résztvevő fiatalokat **csószők**nek nevezték. A csószők közül a legmagasabb fiú volt a gazda, aki kellett irányítsa a szüreti mulatságot. A szüreti bál napján a fiúk és a lányok is székely népviseletbe öltöztek, azzal a módosítással, hogy a fiuknál a szüreti bálos ing az bő ujjú, volt, míg az ilyen ujjú inget máskor egyáltalán nem hordták, a mellényük - székelyül, a lájbiuk - magyaros zsinórozással ki volt díszítve.

IV. Fejezet: Egyesületek és közösségi szerveződések

A sóvidéki egyesületek és közösségi szerveződések sajnos elég rövid múltra tekintenek vissza, hiszen a polgári demokratikus fejlődés csak a XIX. század utolsó évtizedeiben indultak be. Olyan egyesületek indultak be, mint a gazdakör, nőegylet, olvasókör, színjátszókör, közbirtokosság, tűzoltóság, stb. A fűvőszenekekar 1927-ben alakult és 1986-ben szűnt meg.

Pontos adataink nincsenek a fenti egyesületek és közösségi szerveződések megalakulásáról, működéséről és megszűnéséről éppen a XX. század nagy felfordulását okozó I. és II. világháború és a kommunizmus átkos évtizedei miatt. A kommunizmus bukását követően, 1990-et követően egyre inkább kezdenek megalakulni az önszervező egyesületek és közösségi szervezetek, mint amilyen a nőegylet, a közbirtokosság és más új szerveződés is megjelent, mint például a teleház. Sajnos a polgári demokrácia éveiben bizonyos egyesületek, mint a tánccsoport, színjátszókör, olvasókör a mai napig nem éled újra. A legpatinásabb egyesületről, mint amilyen a tűzoltóság, azonban külön is érdemes szólni, mert rendszerektől függetlenül az évek során megalakulástól a mai napig folyamatosan a fontos társadalmi célnak megfelelően működik.

A tűzoltóságról

A tűzoltóság első nyomait felfedezték már az ókori Egyiptomban és később Augustus római császár idejében is, de a tűzoltóság létéről csak a XIII. - ban században merülnek fel adatok, de az első önkéntes és kötelezett tűzoltóságot Németország hozták létre Württembergben, Szászországban 1846-ban. Hazánkban az első rendszeres tűzoltóság első nyomai 1834-ben jött létre, amikor Aradon a polgárság létesített egy ilyen csapatot. A tűzoltóság tulajdonképpen kezdeményezője azonban Széchenyi Ödön gróf 1860-ban, aki létrehozta a tűzoltóság alapszabályzatát 1863-ban. Buda és Pest példáját nemsokára Sopron, Nagyvárad, Pozsony stb. követte. Budapest 1870-ben létrehozta az első hivatásos tűzoltóságát. A magyar kormány 1888-ban kormányrendeletet bocsátott ki, melyet követően elszaporodtak a tűzoltóságok is, hiszen a századfordulón már közel 4000 tűzoltósága volt az országnak, hiszen minden nagyobb községben megszervezték a tűz oltásához szükséges hivatásos vagy egyesületi csapatokat.

Jelenlegi tudásunk szerint nincsenek adatok arra vonatkozóan, hogy mikor alakult meg a falunkban az Önkéntes Tűzoltó Egyesület, csupán csak sejteni tudjuk, hogy már a XX. század első éveiben is létrejöhetett, hiszen a hasonló nagyságú települések ekkor alakítják meg tűzoltóságaikat. Mindenképpen bizonyára nem sokáig késlekedhettek 1910-et követő időben, hiszen nagyapámék elmondása szerint a nyári aratás alatti hőségben olyan tűz harapózott el, hogy majdnem leégett az egész faló, és ezért mondták nagyon sokáig ezt a mondást a vidéken, hogy "leégett, mint Sófálva". Még a 30-as évekről is tudunk egy nagy égést. 1931-ben hatalmas tűz volt, aminek következtében leégett a falunak több, mint fele. Az öreg tűzoltók még emlékeznek rá, hogy már 1931-ben is létezett az önkéntes tűzoltóság. A nagy tűzesetek miatt jobban megszervezték a tűzoltó egyesületet, szertárat is építettek, fecskendővel és más felszerelésekkel látták el az egyesületet, úgy, hogy a két nagy tűzesetet leszámítva ha meg is gyúlt egy-egy ház, vagy istálló, a tüzeket sikerült a jó szervezésnek

köszönhetően eloltani. A tűzoltó egyesület a tüzesetek mellett rendfenntartási feladatokat is ellátott, hiszen minden bál vagy nagyobb társas rendezvény alatt a tűzoltók közül jelen kellett legyenek. A tűzoltó egyesület vezetője nagyon sokáig Krall András nagybátyám volt, majd őt követte Molnár Ferenc (haláláig, 2001), majd jelenleg Krall Zsigmond vezeti.

A Felsősfalvi Önkéntes Tűzoltóság tagjai 1960-2000 között:

Csernát Ferenc
 Csonta László
 Deák Albert
 Engi Dénes
 Engi Ferenc
 Fábíán Károly
 Farkas András
 Farkas Sándor
 Fülöp Ferenc
 Fülöp Lőrinc
 Gáll Károly
 Györfi Dénes
 Györfi Ferenc
 Györfi Sándor
 Györfi Sándor ifj.
 Kovács Károly
 Kovács Sámuel
 Krall András
 Krall Ferenc
 Krall József
 Krall Kálmán ifj.
 Krall Károly
 Krall Mihály
 Krall Zsigmond
 Krall Zsigmond ifj.
 Lukács Dénes
 Lukács Sándor
 Maksai Endre
 Maruzsán Mihály
 Máté Domokos
 Miklós Károly
 Molnár Ferenc
 Molnár Ferenc ifj.
 Molnos József
 Muntyán Mihály
 Muntyán Mihály ifj.
 Oláh Albert
 Oláh Antal
 Oláh Mihály
 Pál Jenő
 Parajdi Béla
 Parajdi Károly
 Sófalvi Dénes
 Sófalvi Dénes ifj.
 Sófalvi István
 Sófalvi János
 Sófalvi Sándor
 Soós Ferenc
 Szász Károly
 Szász Mihály
 Szász Mihály
 Szőke Antal

Szőke Jenő
 Szőke Károly
 Szőke Mihály
 Vágási Antal
 Vágási Kálmán
 Vágási László

V. Fejezet: Só és történelem

Felsősófalva és a székelység történelméből

Sófalva első írásos bizonyított említése 1493, amikor II. Ulászló (1490-1516) királyunk alatt együtt panaszkodik Zetelakával a székely szabadságjogok megsértése miatt. Zetelaka és Sófalva (Soofalwa) székely lakossága azért panaszkodik, mert Báthori István erdélyi vajda önkényeskedési elkésérik a szabad székely lakosságot, és panaszlevélben orvoslást kérnek a magyar királytól. „Az udvarhelyi várhoz három esztendővel ezelőtt néhány gyerekeket szüleiktől elragadtak és most az anyjukat is megkötözték, mondván, hogy a fogoly gyerekek dajkálására viszik őket, mire az anyák nagy keserűséggel jobbágy esküt (homagium) tettek Sófalván, más vétlen embereken pedig, mindenféle jogcím nélkül 16 forintnyi bírságot hajtottak be.” (Székely O. I. köt. 276 old.)²⁴

Valószínű azonban, hogy a falu keletkezése sokkal korábbi, mert igaz, hogy a 1332-1333-as pápai tizedjegyzékben nem szerepel, míg a Sóvidékről Korond és Sóvárad igen, de ennek ellenére, a régészeti adatok arról vallanak, hogy Sófalva keletkezése jóval korábbi 1493-nél, melyről bővebben a falu templomának címszója, illetve a sóvidéki települések népességszámai alatt fogok szólni. 1669 előtt Parajd is hozzá tartozott, majd Sófalva lakossága tovább gyarapodván az 1700-as évek közepétől kezdve egyre többen telepednek meg Sófalva alszegei részén [a későbbi Alsósófalván], 1760-1762 között egy kis fatemplomot építettek, míg végül 1802-től Sófalva község hivatalosan is két felé vált: az addig is létezett Felsősófalvára, illetve az egyre jobban megszaporodó Alsósófalvára. Alsósófalva kőtemploma 1802-1821 között épült fel, de Sófalva egységes neve a köztudatban még nagyon sokáig megmarad, hiszen még 1848 októberi székely nemzetgyűlésen is Jakab Elek Sófalvát emlegeti.

A Székely Oklevéltárban közölt lustrák szerint Sófalva nagyon hosszú ideig sokkal több lakossal szerepel, mint a pápai tizedjegyzékben feltüntetett Korond és Sóvárad. Felsősófalva (Nagysófalva) megnevezés csak az 1770-es évek után jelenik meg, amikor kiválik belőle Alsósófalva (Kissófalva). A hivatalos elválás 1802-ban történik meg, amikor a református parciális zsinat elfogadja Alsósófalva önállósulását, eddig az időpontig a település csak Sófalva (Soofalva, Sooffalva, Sófalua) néven szerepel.

Felsősófalva történelme egyezik a magyar nép és nemzet, valamint a magyar állam történelmével, részesedve a huszadik század tragédiájából is, amikor már más állam keretei között kell élnie életét. Természetesen rendelkezik helyi sajátosságokkal is, mint minden települése a világnak. A magyar nemzet történelmén belül, ahhoz szervesen kapcsolódva, de mégis több évszázados időtartamra kiterjedő sajátossággal rendelkezik a székelység. A székelység sajátos jogállása abból fakad, hogy több évszázadon keresztül ugyanolyan honfoglalóknak tekintették, mint a magyarokat. Anonymus és Kézai Simon krónikái azt írják le, hogy a magyar honfoglalásban a székelyek tevékeny, aktív szerepet játszottak. A székelység sajátos jogállását erősítette, az önálló jogrendszere, jogszabályalkotó, alkotmányozó képessége, melyek megjelentek az u.n. nemzetgyűlésein is. A székelység sajátos helyzetét a magyar királyok elismerték, többen közülük olyan okmányokat hagytak az utókorra, melyek egyértelműen megállapítják és biztosítják a sajátos székely szabadságjogokat.

A keresztény magyar államiság 1000 éves évfordulója kapcsán sok szülőföldjét és magyar népét szerető gondolkodó emberben megfogalmazódott az igény a gyökerek kutatása iránt, hiszen a múlt időben csak akkor biztosíthatjuk a kellő eligazodást jelenünkben és csak úgy lehet jövőképünk, ha tudjuk honnan jöttünk, kik vagyunk. E sorokat olvasva ne várjon senki tőlem elfogulatlan, száraz történetíró írást, egyrészt azért, mert nem vagyok történész, másrészt azért, mert én magam is székely vagyok. Tisztességesebbnek tartom megvallani elfoglaltságom, mint azzal áztatni az olvasót, hogy „független szakértő” vagyok, aki feltalálta a spanyolviaszt. Egyúttal mindjárt az elején bocsánatot kérek mindenkitől, akit esetleg az érzelemmel telített véleményem sértene.

A magyar nép történelme tele van a dicsőséges győzelmek és a nagy vereségeket okozó vereségek sorozatával. Szellemi értékeink mellett anyagi javaink is sokszor a megsemmisülés szélére kerültek s habár népünk ismerte az írást már a honfoglalás és a kereszténység felvétele előtt is, de a sorozatos pusztítások miatt ezek jelentős része megsemmisült, vagy elveszett, vagy éppenséggel a velünk ellenséges érzelműek elkobozták és hozzáférhetetlenné tették dokumentumainkat, a meglévőket félremagyarázták. Ezért is nagyon nehéz történelmünkben sok eseményt kellőképpen megismerni vagy bizonyítani. Elég ha megemlítem e pusztító folyamatok sorában az 1241. évi tatárjárásnak nevezett mongoldúlást, amikor hazánkat majdnem két évig pusztították a vad hordák, akik nem csak a magyarságot tizedelték meg, hanem értékeink, javaink jelentős részét is a tűz martalékává tették. Igaz, hogy ezt követően a magyarság talpra állt, de a mohácsi csatavesztést követően, 15 év múlva a törököknek kedvük támadt Magyarország meghódítására és 1541-ben elfoglalták az ország közepét, Buda várával együtt, ahol megsemmisítették a Mátyás király korában Európa legnagyobb könyvtárát. A magyar államiság és kultúra jogfolytonosaként létrejövő Erdélyi fejedelemség állandó harcban állt a minket körülvevő ellenséggel. A még megmaradt iratainkra, dokumentumainkra hatalmas csapást mért az 1657. évi tatárbetörés. A tatárok kihasználva azt, hogy a II. Rákóczi György által vezetett erdélyi hadsereg, a fejedelem és néhány harcosa kivételével fogságba esett, betörték hazánkba, végigpusztítva azt, rabszíjra fűzve hurcolták el az erdélyi magyarok sokaságát és felgyújtották a gyulafehérvári fejedelmi könyvtárát, mely nagyobb volt még Mátyás király könyvtáránál is. A pusztítást csak folytatták az osztrákok, az oroszok és a kommunista diktatúra alatt a románok, sőt Magyarországon a szovjet diktatúrát kiszolgáló magyarok is. A mérhetetlen pusztítást követően nem csoda, hogy nagyon kevés saját bizonyítékot tudunk felmutatni népünk eredetének, honfoglalás előtti és azt követő történelmének lapjairól.

Saját írott forrásaink hiányosságait kihasználva jelenhetnek meg zavaros, légből kapott és ellenséges írárok a magyarság történelméről és ezen belül a székelyek történelméről is. Az ilyen írárok szerzői nem mindig külföldiek, hanem sokszor hazánk polgárai és egyesek ráadásul magyarok is. Nem hallgathatom el a nagy szellemi bajkeverő Hunfalvy (Hunsdorfer) Pál nevét, aki az 1848-1849. évi szabadságharcunk leverése után megkezdte a magyar történelem átírását és meghamisítását. Hunsdorfer a Magyar Tudományos Akadémia dolgozójaként egyszerűen elégette a neki nem tetsző dokumentumokat, amiért ellentétbe került Arany Jánossal is. Arany János nem bírta elnézni, hogy mi folyik a tudományos akadémián, állását otthagya inkább hazaköltözött Nagyszalontára. Nem kívánom sorolni történelmünk megsemmisítésére és meghamisítására vonatkozó példákat, de ennyit mindenképpen szükségesnek tartottam megemlíteni, azért, hogy meg lehessen érteni, hogy miért nem könnyű a magyar történelemmel kapcsolatosan írni. A székelység megtelepedésére vonatkozóan nagyon kevés írásos dokumentum maradt fenn és még ezeket is sajnos nagyon sokféleképpen értelmezik, hiszen már az osztrák uralomtól folyamatosan, minden elnyomó hatalomnak az volt a feltett szándéka, hogy gyengítse meg a magyarságot nemzettudatában és ennek egyik legfőbb eszköze a történelmi tudat megsemmisítése, átformálása volt. A sor valahol Hunfalvy (Hunsdorfer az eredeti neve) Pállal és Josef Budenzzel kezdődik, akik

kitalálták a finnugrista származást, amit sajnos még a Magyar Tudományos Akadémia is elfogadott kizárólagosnak a szovjet uralom ideje alatt és a mai napig intoleráns, erőszakos módon elfojtja a magyarság valódi eredetére vonatkozó ismeretek terjesztését.

Magyarország egykori 324.000. km² területéből a 17.000. km² kitevő Székelyországnak nevezett területen él a magyar nép székelynek nevezett részének többsége, de szanaszét szóródva a nagyvilágban Ausztráliától Svédorszáig kisebb nagyobb számban fellelhetők tagjai. Ha beleszámítjuk a Székelyföld határain kívül élő székelyeket is az összlétszámba, számuk minden szkeptikus számítás szerint meghaladja az 1.000.000.-t. A székely nép minden kétséget kizáróan mindig is magyar volt, de a magyarság többi részétől mindig is különbözött egy kicsit. A különbségét mindig is tudta, de azt is tudta, hogy magyar.

A székelyek többsége azt tartja magáról, az terjedt el történelmi tudatában, hogy a hunok leszármazottja, mint ahogy az Árpád-házi királyaink is. Népünk eredetéről nagyon sok elmélet jelent meg jász, besenyő, kabar, bolgár-hun (eszegel), bolgár-eszgil, szicíliai, görög, zsidó, perzsa, tatár, gót, gepida, sőt román (!) eredetűnek is tartottak minket. Voltak olyan történészek is akik kétségbe vonták népünk magyar népek családjába való tartozását és azt próbálták bizonygatni, hogy elmagyarosodott idegen néptöredék vagyunk. Az elmagyarosodás kiagyaloí számára legyen elegendő érv az, hogy minden általunk ismert történelmi leírás magyar nyelvű népek ismeri a székelyeket. A nyelvváltáshoz véleményünk szerint a Kr.u. 895-1200 közötti időszak nem lett volna elegendő, mint ahogy az erdélyi szászok sem magyarosodtak el 800 év alatt, vagy az erdélyi románok sem, a sok évszázados magyarokkal és székelyekkel való együttlétük alatt, hiszen az erdélyi románokat is krónikáink már az 1250-es évektől emlegetik.

Tény az, hogy már első történelmi krónikáink is úgy emlegetik a székelyeket, mint a hunok leszármazottait. A méltánytalanul sokat bírált Anonymus a Gesta Hungarorumában amikor Erdély elfoglalásáról ír, ezeket a mondatokat fogalmazta meg: *„Néhány nap múltán a fejedelem és előkelői közös határozattal sereget küldtek a bihari fejedelem, Ménmarót ellen, élére pedig parancsnoknak és vezetőnek Ősbőt és Veleket tettek meg. Elindultak a szigetről, keresztüllovagoltak a homokvidéken, a Bődi révnél átkeltek a Tiszán, majd folytatva a lovaglást a Kórógy vize mentén táboroztak le. **Miután a székelyek, akik kezdetben Attila király népe voltak, értesültek a nagy hírű Ősbőről, békésen elébevonultak és fiaikat különféle ajándékokkal túsul adták neki, s a Ménmarót elleni harcban Ősbő serege előtt az első csatort biztosították maguknak.** A vezérek a székelyek fiait azon nyomban elküldték Árpád fejedelemhez, ők maguk meg az elől haladó székelyek mögött Ménmarót ellen indultak. A Körös folyót Szarvashalomnál szelték át és innen továbblovagolva a Tekerő vize mellett ütöttek táborot.”* *„Miután Ménmarót értesült arról, hogy Árpád fejedelem előkelő vitézei, Ősbő és Velek székely előhaddal nagy sereg élén megindult ellene, a kelleténél is jobban megijedt. Nem mert ellenük felvonulni, mert fülébe jutott, hogy Árpád fejedelem és vitézei felülmúlják a harcban, hiszen ők futamították meg a rómaiakat Pannóniából és dúlták fel a murai karantánok végeit, közülük ezeket kardélre hánytak, ellenfeleik pedig pusztta látásuktól megszaladtak. Erre Ménmarót fejedelem sok vitézét hagyta hátra Bihar várában, maga pedig feleségével és leányával az Igyfon erdőségébe menekült előlük, hogy ott húzza meg magát. Ősbő és Velek és seregük jókedvűen indult meg Bihar vára ellen és Jósás vize mellett ütöttek táborot. Harmadnapra elrendezték csatasoraikat, majd a várhoz vonultak, hogy harcoljanak. Az ellenfél különböző népekből összeverődött hada is harcba indult Ősbő és vitézei ellen. **A székelyek és a magyarok sokukat nyíllövessel leterítették, Ősbő és Velek hajítógépekkel százhuszonöt katonát öltek meg. A harc tizenkét napon át tartott, Ősbő vitézei közül húsz magyar és tizenöt székely esett el. A tizenharmadik napon azonban, amikor a magyarok és székelyek a várarkot feltöltötték és már létráikat készültek falhoz támasztani, Ménmarót fejedelem vitézei, tudatában a magyarok vakmerőségének, kérlelni kezdték a két magyar***

hadvezért, majd megnyitván a várat, könyörögve mezítláb járultak Ősbő és Velek elé.”(Anonymus: Magyarok cselekedetei, Oziris kiadó, Bp., 1999, 43-44)²⁵ Mielőtt az elébb idézett krónikaszöveg elemzésébe kezdenénk, szükségesnek tartom kiemelni ugyancsak Anonymus krónikájából a következőket: „*Ha akadna bárki, aki a magyarok harcainak és hőstetteinek jelen írásunk alapján nem adna hitelt, úgy higgyen az igricek csacsogó énekeinek és a parasztok csalfa történeteinek. Ezek a magyarok harcait és hőstetteit mind a mai napig megmentették a feledéstől.*”(Anonymus i.m., 37)²⁶ Az idézett sorok egyértelművé teszik azt, hogy az igricek – tehát a magyar regös énekesek – Anonymus koráig megénekeltek a honfoglalás harcait, a parasztok pedig egymásnak mesélték e történeteket, tehát élénken élt az emberek tudatában a honfoglalás emléke. Még ha meg is szépítették vagy felnagyították a honfoglalás harcait, de a hazateremtés eseménye még élénken élt az emberek tudatában. Továbbgondolva ezt, még egy fontos következtetést lehet levonni az általam kiemelt két mondatból, mégpedig azt, hogy Anonymus idejében nem lehetett felelőtlenül megkérdőjelezni olyan alapvető történelmi tényeket, mint, hogy a székelyek Attila király népei, tehát hun származásúak, ugyanúgy mint az Árpádok, a székelyek pedig a honfoglalást megelőzően a Kárpát-medencében éltek, a honfoglaláskor a székelyek és a magyarok szorosan együttműködtek.

A krónika szövegéből kitűnik az, hogy amikor Árpád vezérei elindulnak a kozárok vezetőjének, Ménmarótnak a meghódoltatására, a Tisza mellett egyesülnek a székelyek seregével, akik békésen vonulnak a magyarokhoz, tehát minden bizonnyal azért is e nagy békesség, hiszen azonos népcsoporthoz tartozónak érezték magukat a magyarokkal. A székelyek várták és tudták, hogy jönnek a velük rokon magyarok. A krónika nagyon fontos megállapítása az, hogy a székelyek a Tiszántúl bizonyos részén olyan szervezetségre tettek szert, hogy képesek voltak hadsereget felállítani és ezzel a hadsereggel csatlakoztak a honfoglaló magyarokhoz a Kárpát-medence keleti felének egységes uralom alá való helyezése céljából. Egy másik fontos jelzése a krónikának, hogy Ménmarót pártján lévők nem egy egységes nép tagjai, hanem különböző népelemekből összeverbuválódott emberek, akiket nem tartott össze a közös népi tudat, nyelv és kultúra és olyannyira kevert népelemekből tevődtek össze, hogy a krónikás nem is tartotta érdemesnek felsorolni neveiket. Anonymus bírálói sokszor teljesen elvetik az általa leírtakat, máskor pedig épp önkényesen azt emelik ki, amely hátrányos vagy negatív kicsengésű lehet a magyarokra vagy a székelyekre. Nekünk székelyeknek bizony nagyon fontos Anonymus azon megállapítása, hogy a magyarok és székelyek közösen harcolnak Ménmarót ellen, hiszen a honfoglalásban ezek szerint oroszánrészük volt az őseinknek. A csatában elesett tizenöt székely és húsz magyar pedig olyan jelzésértékkel bír, hogy a székely haderő a magyar haderőnek majdnem felét tette ki.

Kézai Simon sokkal tovább megy a hun-magyar rokonság leírásánál, mint Anonymus, hiszen nem egyszerűen emlegeti Attila és az Árpádok, Attila és a székelyek közötti rokonságot, hanem a krónikáját úgy építi fel, hogy a hunok története szerves része a Magyarok cselekedeteiről szóló krónikának. Olyan történelmi tényeket sorol fel amelyek más krónikákban megerősítést nyernek, de ezen kívül olyan fontos tényeket rögzít, melyek közvetett módon igazolást nyernek néphagyományainkban vagy éppen a legújabb japán génkutatások megállapításaiban. Azt is megtudhatjuk a krónika prológusából, hogy Kézai nem követi „*Orosiust, mert ő az Ottó császár iránti kedvezésből, akit különböző ütközetekben a magyarok többször megsejgyenítettek, könyveiben sok nem hiteles dolgot koholva azt állította, hogy a magyarok parázna ördögöktől származnak.*” (Kézai Simon: Magyarok cselekedetei, Oziris kiadó, Bp., 89 old.)²⁷ . Kézai itt a magyarokon hunokat is ért, hiszen a két népet azonosnak tartja; jellemző azonban még a mai szerkesztőkre is, hogy Kézai megállapításait megkérdőjelezi és a lábjegyzetben olyan „magyarázatot” tűntetnek fel, amely azt sugallja, hogy Kézai csak átvette a nyugati krónikásoktól a magyarok és hunok azonosságáról szóló tételt, mely csak a X. században terjedt el. A lábjegyzett megállapítása

szándékos félremagyarázás, egyenesen megmondva, egyszerűen hazugság, hiszen történészi körökben széles körben ismertek a pl. bizánci krónikások leírásai, akik egyszerűen egyenlőségjelet tesznek a szkíták, hunok, avarok, turkok és magyarok között. Lám Orosius követői még a XX. század végén sem nyugszanak, hiszen úgy látszik történelmi küldetésük a fejek összezavarása, a magyarság szerepének következetes lekicsinylése és ahol lehet befeketítése. De lássuk mit is írt Kézai az Attila halálát követő eseményekről: „(20.) Csaba tehát tizenötezer hunnal Görögországba menekült Honoriushoz, és noha az tartóztatni akarta és Görögország lakójává akarta tenni, nem maradt ott, hanem visszatért Szkítiába apja népéhez és rokonaihoz. S miután Szkítiába ért, hamarosan arra kezdett bízgatni, hogy térjenek vissza Pannónia belsejébe, bosszút állni a németeken. (21.) Megmaradtak továbbá a hunokból háromezren, akiket a futas oltalma mentett ki a Krimhild csatájából, s akik a nyugati népektől való félelmükben egészen Árpád idejéig Csige mezején maradtak, s **magukat ott nem hunoknak, hanem székelyeknek hívták. Ezek a székelyek ugyanis a hunok maradékai, akik midőn értesültek arról, hogy a magyarok ismét Pannóniába költöznek, Ruténia határainál elébük mentek a visszatérőknél, miután együttesen meghódították Pannóniát, részt nyertek belőle,** de nem Pannónia síkján, hanem a blachokkal együtt a határvidék hegyei között kapták meg részüket, így hát a blachokkal elkeveredve állítólag azok betűit használják. Ezek a székelyek pedig azt hitték, hogy Csaba elpusztult Görögországban, ezért a nép mindmáig közmondásként használja: „Akkor térj vissza – mondják a távozonak - , amikor majd Csaba visszatér Görögországból.

(22) Ez a Csaba tehát Etele törvényes fia volt, Honorius görög császárnak a leányától született, fiait pedig Edemennek és Ednek hívták: Edemen pedig, amikor a magyarok másodszor jöttek be Pannóniába, az apjának és az anyjának hatalmas rokonságával együtt ide költözött, mert hát az anyja a corosminusok közül származott. Ed viszont Szkítiában maradt az apjánál. Ettől a Csabától ered az Aba nemzetség. Mármost Csaba, miután Szkítiába költözött, a közösség előtt kérkedni kezdett anyja előkelőségével, s e miatt a hunok nemessége megvetette, mondván: nem igazi fia Szkítiának, hanem csak afféle jövevény, idegen népség gyermeke; ezért nem is kapott feleséget Szkítiából, hanem a corosminusok népéből házasodott.”(Kézai S: i.m., 102-102 old.)²⁸

Kézai Simon Krónikáját a Magyar Tudományos Akadémia tulajdonképpen nem fogadja el. Hunsdorfer által elvetett mag meghozta termését, hiszen e „ hivatalos történészek” lépten-nyomon megkérdőjelezik a Krónika állításait. E magatartás érthető is részükről, hiszen úgy néz ki, hogy érzelmileg még mindig nem sikerült elmagyarosodjanak. Széchenyi Istvánnak van egy rövid, de nagyon érzékletes gondolata arról, hogy attól, hogy valaki ismeri a magyar nyelvet, még nem lesz magyar. Szegény László Gyula bátyánk is csak igen félénken, de annál alaposabban körüljárva e kérdéseket mert egyáltalán kérdéseket megfogalmazni az „akadémiai” állásponttal szemben.>>Anonymus világosan megírja, hogy ungar-hungarus nevet itt, már magyar földön kapta Álmos és népe, tehát nem magukkal hozott név volt, azaz más szóval: itt telepedtek rá a hungarusok-ungarok földjére.”...”De nem szabad elfeledkezni arról, hogy krónikáink hol így, hol amúgy, de egyöntetűen vallják, hogy Árpád hadai az ősi földet foglalták vissza örökség jogán. Ebből talán arra következtethetünk, hogy Hunor és Magyar-történet valójában ott keletkezett valahol a Meótisz körül, amelyben az üldözés lejátszódik, és a kettészakadt nép másik ága hajtotta végre a „magyarok második bejövételé” –t, azaz a „második honfoglalás”-t.<< (László Gyula: A kettős honfoglalás Bp.-Dabas 1978, 134.old.)²⁹ László Gyula bátyánk csak nem tudta élve megérni, hogy a régészeti leletekkel és más írott korabeli dokumentumokra hivatkozott álláspontját a labanclelkű történelem ítések elfogadják. Hiába idézte a Tarih-i Üngürüszt és hiába más dokumentumokat is sok történész, mert népünk jelenlétéről 895 előtt több száz évvel a Kárpát- medencében a csalhatatlan „tudományosság” jegyében író, nyilatkozó tankönyvkiadó potentátok még mindig Hunfalvy ígéit zengik. Aki nem tetszik az előbb említett

fürcsamagyaroknak, az szerintük nincs is, nem is vesznek tudomást róla. Ennek ékes példája maga a Millenniumi Magyar Történelem sorozatban megjelentetett Anonymus: A magyarok cselekedetei és Kézai Simon: A magyarok cselekedetei című kiadványok lábjegyzetekkel és magyarázatokkal való ellátása. Hiába keresnénk ugyanis László Gyula, Sebestyén László, Szabó Károly, Szádeczky Lajos stb. nevét a hivatkozott történészek között. Érdekes egy pár szót idézni Geönczeöl Gyula a Tarih-i Üngürüs (A magyarok története) Cleveland, Ohio 1988. május kiadásához írott előszavából: „Az Akadémia eme fura gyülekezete ugyanis nem tudta eldönteni, hogy a pesti kézirat és az isztambuli egyezik-e. És ez a legjobb bizonyíték arra nézve is, hogy nem az zavarta őket, hogy a pesti kéziratot lefordítjuk – elolvasni persze ők sem tudták -, hanem az, hogy meg voltak rémülve annak pusztá gondolatától is, hogy egy ilyen ősi irat tartalma a magyar nép kezébe kerül, annak mindennapi olvasmányos Bibliájává válik, írók, művészek gyönyörködjenek benne, kutassuk, stb. Ráadásul Budenz József, az ő Nagy Haynauista Szentjük eredetileg zárta az anyagot.” (Mahmud Terdzuman: Magyarország története. Tarih-i Üngürüs vagy Üngürüs története. Clivland, Ohio, 1988, 71. Old)³⁰ A törököktől megszerzett magyar krónika körüli botrányos hallgatás is ékes bizonyítéka a magyarellenos történelmi szemléletnek, hiszen ebben is olyan tények vannak leírva, amelyek semmisé tennék az „akadémikus” felfogást. „Mivelhog Kaba [Csaba] vereséget szenvedett és elmenekült, Pannonija tartománya a nimcse-pártiaké [frankok, germánok] lett. Vincse Laos megérkezése okozta Kaba vereségét, ezért őt találták méltónak a trónra, és a trónra ültették. De a trón és a korona Aladorinuszt [Aladár] illetve volna, ezért őt {kárpótlásul} Erdel tartománya bánjává nevezték ki. Abban az időben az ő népét Szikulinak hívták” (Mahmud T.:Tarih-i Ü...,160 old.)³¹

Ugyancsak a Tarih-i Üngürüsben olvashatunk érdekes feljegyzést Erdélyre és a székelysége vonatkozóan Nagy Lajos királyunk idejéből. „Mint ahogy előbb már elbeszéltük, Erdelben volt egy törzs, mely szikuli néven volt ismeretes. Ezenközben azonban Ladiszlus bán is eltávozott a világból. Ő volt az, aki a királyi koronát makacsodott visszaadni. Neki maradt egy fia, akit szintén erdéli bánná nevezetnek ki. Amikor Karolusz király meghalt, és fia, Ludovikus lett a király, az Erdel tartományában élő szikuli törzs nem akarta őt elismerni királynak, megmakacsolták magukat, és fellázadtak. Ez a törzs a királynak volt adófizetője.” (Tarih-i Ü.: i.m., 334-337. old.)³²

László Gyula felfogásával rokonítható Györffy György felfogása is ami a székelyek eredetkérdését illeti, hiszen ő is azt vallja, hogy a hunok, az avarok és a magyarok, de a székelyek is egy törzről fakadnak. Nem csak Györffy György, hanem nagyon sokan ismertették a székelység nemzetségi szervezeteit, mely szerint a székelyek is hat nemből és egyenként négy ágból álló nemzetségi szervezetet hoztak létre, ugyanúgy, mint az oguz törzsszervezet. A székely nemek és ágak nevei pedig egyértelműen bizonyítják, hogy a székelység nyelve emberemlékezet óta magyar volt. Az eddig ismert nemeket alábbiak szerint nevezték: Halom, Örlec, Jenő, Meggyes, Adorján, Ábrahám. Maros szék fenti hat neme ágainak nevei pedig az alábbiak voltak: György, Péter, Halond, Náznán, Bud, Szovát, Seprőd, Ecken, Szomorú, Új-ág, Boroszló, Balázi, Meggyes, Dudar, Kürt, Gyaros, Telegd, Pozson, Vácman, Vaja, Nagy, Gyerő, Új-ág és Karácson. Sajnos csak Maros szék leírásán kívül csak töredékesen ismeretes Kézdi szék, Sepsi szék és Aranyosszék néhány nem és ágneve, a többségét azonban nem ismerjük.

A hunok birodalmának összeomlása után alig száz évvel – 558-ban - egy újabb hun, vagy magyar nép tűnik fel a Kárpát-medencében avar, vár hun, várkun néven, ahol 804.-ig erős államot hoznak létre. Életmódjuk, viseletük, harcmodoruk hasonlatos kisebb eltérésekkel a hunokéhoz. A korabeli krónikák ezért őket gyakran hunoknak nevezik, de van olyan írás is, mely ungroknak, unoguroknak nevezi. Sebestyén László 37 olyan korabeli forráshelyet sorol fel, melyek mind hunoknak tartják az avarokat. A magyar „akadémikus” történelemfelfogás ezekről nem akar tudomást venni. Ami nem illeszthető be a gyéren lakott, vagy a szlávok által

lakott Kárpát-medence képbe ezek a „tudósok” egyszerűen nem létező dokumentumnak, vagy koholmánynak tartják, hiszen szerintük az avarok teljesen eltűnnek a frankok által rájuk mért megsemmisítő vereség után. Sebestyén László vitairatából, de a korabeli leírások alapján is a megsemmisítő vereség leírásakor pontosítják azt a területet, ameddig Kis Pipin csapatai elűzik az avarokat, ez pedig a Tisza vonala. Ebből mindjárt az is következik, hogy a Tiszán-túli avarokat a frankok nem semmisítették meg. Nem véletlen az sem, hogy krónikaíróink Bihar tájékán csatlakoztatják a honvisszafoglaló magyarokhoz a székelyeket. A hivatalos történeti sugallattal ellentétben, azonban a Dunántúlon sem tűnnek el teljesen az avarok. Jelenlétüket azért is el kellene hinni, mert az avarok ellenségei állítják. Az Einhard-i Annalesekben az olvasható a 805. év eseményei között: „Kevéssel ezután a Capcan, a hunok fejedelme népétől kényszerítve, megjelent (Aachenben) a császár előtt és kérte, hogy Sabaria (Szombathely) és Carnuntum (Petronell) közt, mivel eddigi földjein a szlávok betörései miatt nem maradhat, adjon neki szállásbirtokot” (Sebestyén László: Kézai Simon védelmében, Nap Kiadó, 1997, 60. old.)³³ Később azt olvashatjuk, hogy 811-ben Nagy Károly seregei egyharmadát a gyűlölködő avarok és szlávok ellen menesztette. A frankoknak behódolt avarok vezére Kanizauki tudun meg is jelenik a császár udvarában. Avarokról lehet olvasni 819-ben, amikor résztvesznek Alsó-Pannónia kormányzójának, Lindevitnek a lázadásában. Az avarok követeket küldenek 822-ben az aix-la-chapelle-i országgyűlésre, majd ugyanebben az évben a frankfurti gyűlésre. Az ún. Verduni szerződés 843-ban szintén említi az avarokat. A salzburgi egyházi kancellária 871-ben feljegyezte, hogy „az avarok még mindig bírják a császártól kapott szállásbirtokot” (Sebestyén L.: i.m., 61. old.)³⁴ Lazius XVI. századi osztrák szerző egy 1000-ben írt forrás alapján azt írja, hogy „903-ban az avarok elhagyták a kereszténységet és a magyarok pogány vallására tértek.” (Sebestyén L.: i.m. 61. old.)³⁵ Sebestyén László szenvedélyes vitairatából csak néhány adatot emeltünk ki, csak azért, hogy rámutassunk arra, hogy mennyire tarthatatlan a haynauista lelkületű Hunfalvy és követőinek álláspontja. Hunfalvy szerint „a híres népnek hosszú uralkodásából egy kengyelvasnál s két-három agynál egyéb nem maradt reánk” (Sebestyén L.: i.m.: 55. old. és Hunfalvy Pál: Magyarország ethnográfiája, Bp. 1876)³⁶, mely állítás még az ő idejében sem volt igaz, azóta pedig számtalan régészeti lelet cáfolja a magyarellenes próféta zagyva mondatát. Annak ellenére, hogy László Gyula régész professzor és követői számtalan avar sírt tártak fel, ahol a honfoglaló magyarok és az avarok közös temetői jelentős régészeti kincset tartalmaznak, melyek bizonyítják az avarság jelenlétét a honfoglaláskor, mégis ezek mellett az eredmények mellett is mély hallgatással sompolyog el az „akadémikus” tudományosság. Szegény László Gyula bátyánk nem érhetette meg a 2000. évet, amikor a felgyorsult autópálya építési programnak köszönhetően rengeteg régészeti lelet feltárására került sor, melyek mind bizonyítják az avarok jelenlétét a honfoglaláskori Magyarországon. Az avarok – hunok – honfoglaláskori jelenléte benne van saját krónikáinkban is, amint már előbb is olvashattuk, Kézai Simon pedig meg is magyarázza, hogy miért nem használták a hun nevet és miért vették fel a székely nevet. Az avarok sóvidéki jelenlétére utal a Firtos vára melletti aranypénz lelet is, mivel a pénzek dátuma szerint az is behatárolható, hogy a 650-es évek tájékán rejthették el. Firtos vára közelében 1831-ben hatalmas kincsre bukkantak egy kikorhadt fa gyökerének kiszántása után. Az aranypénzeket 650 körül rejthették el, ez a dátum azért valószínűsíthető, hiszen az érmeik közül egy sem régebbi ennél az évszámnál és tudjuk azt is, hogy 677-ben a griffes-indás diszítómotívumoktól ismert onogurnak vagy avarnak is nevezett nép ekkor vonult be a Kárpát-medencébe. Felsőőfálva határában a Róka lik melletti részen is találtak Orbán Balázs leírása szerint régi pénzeket és egyéb régiségeket, de a pénzek kibocsátási idejét és helyét sajnos nem jegyezték fel, de lehetséges, hogy itt is egy avar település létezett. E helyen sajnos még mindig nem végeztek tudományos jellegű ásatásokat, ami talán pontosabb választ adhatna a feltett kérdésekre. Az avarnak nevezett magyar jellegű

nép (székelyek ?) megérte a magyar honfoglalást és talán épp az a magyarázata a krónikák mély hallgatásának, amikor Székelyföld „elfoglalásáról” kellene szó legyen.

A székelyeket az árpádházi királyaink krónikásai is emlegetik, mindig valamilyen háborúval kapcsolatosan, hiszen a székelység erejére szüksége volt a magyar királyoknak. Kézai például II. András királyunkkal kapcsolatosan az alábbiakat írja: „Ez után András, a nagyhatalmú és híres király uralkodott. Ő ellátogatott a Szentföldre is, ahol a keresztény hercegek egyöntetűen vezérré választották, s a magyarokkal és a székelyekkel megfutamította a babiloni szultán seregét.” (Kézai S.: i.m., 117. old.)³⁷ Jellemző a millenniumi könyvkiadó rosszmájú megjegyzésére, hogy a lábjegyzetben az eseményhez azt a mondatot fűzi, hogy a székelyek szentföldi hadjáratban való résztvételéről csak Kézai tud. II. András keresztes hadjárata 1217-1218 között volt, de miért ne tudhatná 60-70 év múlva Kézai Simon IV. László magyar király krónikása 1282-ben, hogy Magyarországról kik vettek részt II. András királyunk szentföldi hadjáratban. Ezt követően egyre gyakrabban olvashatunk székely őseinkről.

A hun, avar, magyar jogfolytonosság zsigeri ellenzői a kommunista időszak történészei, akik közül ékes példaként lehet említeni a Köpeczi Béla által vezetett történészcsapatot, akik a Kádár (Csermanek) János által fémjelzett „puha” diktatúra utolsó éveiben Erdély története című három kötetes munkájukban (Akadémiai Kiadó, Budapest 1988) a kommunista történetírás ködösítő, félremagyarázó és magyarelles jellegének diploma munkáját készítik el. Annak ellenére, hogy e szerkesztő-történész csapat nagyon sok érdekes és értékes adatra felhívja a figyelmet, de munkájuk során lépten nyomon kiütközik a magyarellesség, hiszen mély hallgatással mennek el László Gyula régészeti bizonyítékokkal alátámasztott felvetései mellett, vagy Moravcsik Gyula bizánci krónikaírókra való hivatkozásai mellett, akik tudvalévő, hogy egyenlőségjelet tettek a hunok, avarok és magyarok (turkok) között. Amikor e szerzőcsapat a Kárpát-medencében több, mint 300 évig jelen lévő avarokról csak fele akkora terjedelemben tud értekezni, mint a harmad annyi időt itt töltő gepida népességről, az avarok tevékenységéről szóló dokumentumokról, illetve a régészeti hagyatékukról szándékosan csak keveset mondanak el, ezt a történészi hozzáállást nem lehet a véletlen termékének tekinteni. E történészek mélyen hallgatnak a nagyszentmiklósi kincsről, mintha kötelező lenne az avar és magyar folytonosság régészeti hagyatékkal való alátámasztásának elhallgatása. Mivel magyarázható egyébként az a fajta álláspontjuk, hogy a régészeti nem „látható” szláv népességnél, - mivel alig van régészeti bizonyíték a szlávok teljes Kárpát-medencét betöltő jelenlétére - , hogy ilyenkor azon nyomban avar divatot átvevő szlávokról beszélnek, az avar népességet Kis Pipin győzelme után pedig nem létezőnek tekintik, és mintha egy teljes Kárpát-medencét betöltő avar népesség egy súlyos katonai vereséget követően egyszerre eltűnne, ami avar nyom mégis van – amit kényszeredetten elismernek -, azok avar divat szerint öltözködő szlávok. A tények elhallgatásának szándékossága azonnal kiütközik, ha az avarok 800 körüli teljes eltűnését nem cáfolnák a már előbb említett dokumentumok.

Nem sokan idézik a történészek közül Küküllei János Krónikáját Nagy Lajos Királyról, pedig ebben is szépen le van írva, hogy milyen jelentős szerepet játszottak a székelyek a haza védelmében. Küküllei a tatárok elleni hadjáratról ezt írja: „Ugyancsak, mikor a tatárok hadi népe Magyarország ellen dühöngve az erdélyi rész határvidékeit és a székelyeket már több ízben is megtámadta, a király egy serény és harcias férfiút, Lack fia András erdélyi vajdát küldte a tatárok ellen a székely nemesek és erős hadnép élén. Ezek erőszakosan behatoltak arra a földre, ahol a tatárok laktak, és amikor Athlamos nevű fejedelmük vezetése alatt nagy tatár sereg vonult ki ellenük a harcmezőre, levertek a szembeszegülőket, fejedelmüket lefejezték, és sok zászlót és tatár foglyot küldtek a király felségének Visegrádra. Ezután is a székelyek gyakran megrohanták a tatárokat, és nagy zsákmánnyal tértek vissza hazájukba. Aki életben maradtak a tatárok közül, azok a távol

fekvő tengerparti részekre menekültek.” (Magyar Történelmi Szöveggyűjtemény, Budapest, 1998, 78. old.)³⁸ Nagy Lajos király 1368-ban „a havasalföldi területeket, amelyek a szent koronának voltak alávetve, szintén személyesen támadta meg Bulgária felől. Másrészt meg a Székelyföld felől erős hadsereggel, Erdély nemeseivel és a székelyekkel oda indította Miklós erdélyi vajdát Móríc fia Simonnal és más nemes lovagokkal együtt Havasalföld vajdája, a királyi felség ellen fellázadt Lajk ellen, hogy támadják meg a mondott vidéket.” (M.T.Sz., i. m. 58. Old)³⁹

Az osztrák abszolutizmus magyarellenes, elnyomó politikájának egyeneságú örökösei a kommunista időszak történészei, akik annyira jól beágyazták magukat a tankönyvkiadásba is és ezáltal a közvéleményformálásba, hogy több évvel a rendszerváltás után is az általuk írt könyvekből kell tanuljanak a magyar fiatalok. A kommunista időszak történészei amikor elhallgatják a székelyek történelmével kapcsolatos ismereteket, ezzel egyidőben mindig igyekeznek kisebbiteni a magyarság szerepét is. Ezek közül a könyvek közül megemlíthetem, a Walter Mária által írt és először 1987-ben kiadott a középiskolák II. osztálya számára szánt „tankönyvet”, melyet a „nemzeti tankönyvkiadó” 1994-ben újra kiad. E tankönyv 127. oldalán Mátyás király híres fekete seregéről ezt lehet olvasni és sajnos ezt kell tanulják a fiatalok: „A sereg magvát cseh, német és lengyel zsoldosok alkották. Természetesen találunk benne magyarokat és a törökök elől menekülő délszlávokat, románokat is. A zsoldosok száma háború idején 8 ezer gyalogosra és 20 ezer lovasra emelkedett.” Szegény gyerekeink és szegény magyarok, sajnos még mindig azok kapnak pénzt Magyarországon a tankönyvkiadásért, akik a magyarok szerepét a történelemben mindig csak elferdítik, meghamisítják és a rég megszűnt idegen elnyomást szolgálják. Hogyan tudott volna szegény Mátyás király 28 ezer katonával egyszerre több irányban is sikeres háborút megvívni. Bizonyára Walter Mária és a könyvét elbíráló híres történészcsapat is olvashatta Julier Ferenc Magyar hadvezérek című könyvét, hiszen már 1930-ban kiadták, mégis mintha nem ismernék Julier kutatásainak eredményeit, vagy ha ismerik, nem akarják, hogy a magyar fiatalok is megismerjék. Hiszen Julier Ferenc Mátyás király hadseregéről az alábbiakat írta: „Mátyás hadainak erejéről meglehetősen pontos adataink vannak. Tudjuk például, hogy 1464-ben zsoldosokban 5000 gyalogost és 2000 lovaszt állított ki, míg ugyanekkor a magyar zászlósúrak a hadsereghez 12.000 lovaszt szolgáltatottak. Velence követének 1479-ben kormányához írt jelentése a hadsereg hatalmas növekedéséről számol be. E szerint Mátyásnak a török ellen alkalmazható hada 163.000 főre rugott. Ez a hatalmas sereg a szárazföldi és vízi haderőre tagozódott. Az előbbinek létszáma 148.000 fő volt s ebből a „**fekete sereg**” cseh, morva és sziléziai zsoldosa 16.000 fő, **magyar és székely zsoldos 46.000 fő (és pedig 10.000 magyar nehéz lovas, 16.000 könnyű székely lovas – lándzsával, paizzsal és kézi íjjal -, 4000 nehéz magyar és 16.000 könnyű székely gyalogos), bandérium 12.000 fő** és 70.000 főnyi havasalföldi és moldvai hűbéres had. Az utóbbiak nélkül tehát a magyar hadsereg több mint 70.000 főt, túlnyomórészt zsoldost tett ki.” (Julier ferenc: Magyar hadvezérek, Aqua Kiadó, Bp,1992, -először 1930,- 100. Old.)⁴⁰ Az első kérdés mindjárt az, hogy waltermáriák ha elolvasták Julier könyvét, miért nem cáfolják az adatait. Ha hallgatnak róla, bizonyára az adatok valós tényeken alapulnak. Talány azonban, hogy honnan veszik Mátyás seregének 28.000 főt számláló adatát, hiszen csak a magyarok és székelyek száma 58.000 fő, melyből 46.000 zsoldos és 12.000 a nemesi lovasbandérium. Természetesen waltermáriák számára a fekete sereg magvát a cseh, német és lengyel zsoldosok alkották, azt a tényt, hogy az előbbieket számánál csak a székelyek is jóval többen voltak a seregében, szinte kötelező módon el kell hallgatni. A székelyek jelenlétéről még csak említés sincs a „tankönyvben”, hiszen a 32.000 székely katona jelenléte valamiért zavarja a nemzeti tudatot elferdítő „nevelőket”, míg a hadiflottával együttműködő és Julier adatai szerinti 5000 rác természetesen szerepel a tankönyvben, de természetesen a korszerű szocialista szóhasználatnál „délszláv” néven.

Magyarország több, mint 500 éven keresztül Európa nagyhatalma volt, de azt a tényt is valamilyen megmagyarázhatatlan okból a magukat magyar történészeknek hirdető és ezt elhitető még mindig elhallgatják, ezért is igyekeznek Mátyás királlyal kapcsolatos adatokat is szelektíven értelmezni és tudni. Pedig még a Mohácsi vész utáni Európában is tudták, hogy milyen szerepet töltött be a magyarság, elég legyen csak Martinus Zeiler: A magyar királyság leírása, 1664-ben kiadott könyvéből (Babits kiadó, Szekszárd 1997) érdemes egy-két mondatot idézni: „A magyar királyság a régi időkben igen nagy kiterjedésű volt, a Fekete-tengertől Ausztriáig, Lengyelországtól az Adria-tengerig terjedt, és több királyságot tartott uralma alatt.” „A többi királyságról és fejedelemségről ezúttal nem beszélve, példaként a szomszédos magyar királyság szolgálhat, amely hajdan oly nagy, hatalmas és erős volt, hogy más népek megrémültek tőle, s kevés hozzá hasonló volt a nap alatt.” (Martinus Zeiler: A magyar királyság leírása, Babits kiadó, Szekszárd, 1997, 10. és 14. old.)⁴¹

Kemény cáfolata a waltermáriák maszatoló szemléltének az egyik legnagyobb magyar király, a kolozsvári születésű Mátyás levele is, melyet éppen a hadakozás közben írt a király, melyben megerősíti a székelyek adómentességét, de benne van szó szerint az is, hogy mennyire szerette Mátyás a székelyeket és ők is mennyire ragaszkodtak királyukhoz. Mátyás híres fekete seregének zömét is a székelyek alkották, hiszen a kiváló államfői tulajdonságokkal rendelkező uralkodó felismerte a székely haderő fontosságát, mert nem csak ütőképes volt, de ami ugyanilyen fontossággal bírt, hogy más nem magyar zsoldosokhoz viszonyítva sokkal megbízhatóbb volt. Mátyás leveléből kitűnik, hogy mennyire tudatában volt annak, hogy csak a sajátos székely szabadságjogok biztosításával tudja megőrizni az ország hadi erejének megőrzése szempontjából oly fontos székely haderő ütőképességét. Benkő József Kolozsváron 1806-ban „Az Erdélyországi nemes székely nemzetnek képe „ című könyvében közli Mátyás király oklevelét. Az oklevél szövege a Benkő által magyarrá fordított változatban a következőképpen szól:

„Tulajdon parancsolatja Ő királyi uraságának **Mátyás Magyar, Cseh (és a többi) Országoknak királya**, Méray Magyar Balázs Erdély Országunk Vajdájának, a Székelyek ispánjának ő hívségének, és az ő alattvalóinak a mi kegyelmünket ajánljuk. Sajnosan sokan panaszkodnak mi előttünk a mi Udvarhely és Maros Székekből való Lovas és Gyalog Katonáink, aki ezen Táborunkban jelen vagynak miképpen az ő tulajdon Nemzetekből való Fő Rendek közül némelyek bizonyos pénzbeli fizetésre őket kényszeríteni próbálnak, és miképpen ez által az ő három részre osztott Nemzeteket megrontani kívánnák. Minthogy pedig az mi legfőbb királyi gondunk és igyekezetünk az volna, hogy mindnyájan azok, akik a mi Királyi megmaradásunkat és előmenetelünket eszközlik, mi tőlünk az ő hozzájuk való hívségeknek méltó jutalmát vegyék. Annak okáért méltó tekintetben vévén az ők és **az egész Székely Nemzetnek mi hozzánk való nagy hívségét és hadakozó mindenkori különös készségét, hívségeteknek parancsoljuk ezen Királyi Parancsolatunk által legkeményebben, hogy vévén ezen Rendeletünket, azonnal minden halasztás nélkül e dolgot megorvosolják és kiváltképpen a mi az elsőt illeti, minthogy a mi hív Székelyeink sem mi nekünk magunknak, sem pedig mi embereinknek semmi-némű adózással eleitől fogva nem tartoznak, hanem önként való jóakarattukból a mi és más jövőendő Királyok Lakodalmára és Szülöttyüknek örvendetes tiszteletére, úgy szintén az ő tőlük mi hozzánk és mi tőlünk ő hozzájuk való Követségekre a magok jövedelméből igazságos mérték szerint** (a mint ezt a mi más kegyelmes és már Privilegium formájában nekik kiadott Levelünkben bőven megérthetitek) **valamit ajánlani kívánnának.** Annak okáért minden húzásvonásokat, az egész nép közt leendő kihirdetés által oltalmaztatok, úgy annyira, hogy ha mégis találkoznának némelyek, akik ellenkezőt cselekedni merészelnének, mindjárt az ő bevett szokások szerint minden javaiktól megfosztassanak. A mi illeti a másodikat, azonnal megvizsgálván általában az egész Székely Lovasságot, őket az Őseiktől maradt állapotjuk szerint különös Laistromba vegyenek, akik az ő maradandó különbségek végett Ló főknék

fognak neveztetni. A Gyalogokat hasonlóan más Laistromba fogjátok jegyezni, amit nemkülönbén senki a Föbbsék közül becsületének örökös elvesztése alatt ne merészeljen megváltoztatni, és ezek, sem pedig más rendbeliek közül senki a mostani és jövődöbeli Erdélyországunk vajdáinak és Székelyek Ispánjának hírek nélkül feljebb való rendbe, ha csak három annyi földdel és jószággal a mennyi egy maga rendin való Katonának vagyon, bírni meg nem próbáltatik, fel ne vétessenek. Mely tiáltalatok elkészítendő Laistromot nekünk felküldeni és ezen Parancsolatunkat megolvassván a panaszkodó feleknek vissza adni kötelességeteknek lenni ismerjétek.. Különbén sem cselekedvén.

Kelt Modra Várát vívó táborunkban 1473 esztendő Karácsony Havának 9-ik napján, Magyarországi 16-ik és Csehországi Királyságunknak 5-ik esztendejében.” (Benkő József: Az Erdélyországi nemes székely nemzet képe, Kolozsvár, 1806.)⁴²

Mátyás király 1473-ban a háború kellős közepében írt levele ékes bizonyítéka, a király és a székelység közötti nagyon szoros érzelmi kapcsolatnak, továbbá, annak hogy a székelyek már nagyon rég óta hűséges és nélkülözhetetlen harcosai a Mátyásnak. Mátyás király szavai több mint jó ötszáz évvel később is jól eső érzéssel töltik el az olvasót, aki székely, hiszen a király szavaiból egyértelműen kitűnik, hogy a székelyek mennyire megbízhatóak és a hadakozásban igen csak jártas katonái voltak a királynak. Mátyás fontosnak tartotta a székely haderő ütőképességének megőrzését, mely haderőt a háborúskodások alatt oly fontosnak tartott, hogy megerősítette az összes székelység sok évszázados adófizetési mentességét biztosító privilégiumot.

A székelység kiváltságos helyzetét annak köszönhetette, hogy súlyos véráldozatokat hozott a magyar haza védelmében. Oly annyira nyilvánvaló volt a székelység sajátos helyzete, hogy ez megjelenik az országos törvényekben is. Werbőczy István az 1500-as évek elején magyarországi jogszokásokból összegyűjtött törvénykönyve, mely Tripartitum néven ismert, az alábbiakat tartalmazza: „Sunt praeterea Transylvanis in partibus Scythuli, nobiles privilegiati, ab Schytico populo, in primo eorum ingressu in Pannononiam propagati, quos nos corrupto quodam vocabulo Siculos appellamus;” vagyis magyarul :” **Vannak azonkívül az erdélyi részekben schytulok, kiváltságos nemesek; kik a scytha néptől, ennek Pannoniába lett első bejövetelkor származtak és kiket mi rontott szóval siculoknak, magyarul székelyeknek nevezünk; teljesen különböző törvénnyel és szokással élők, a hadi dolgokban nagyon jártasok;**”(Werbőczy István: Tripartitum, a dicsőséges magyar királyság szokásjogának hármaskönyve, Téka könyvkiadó, Bp. 1990. 485 old.)⁴³

A székely társadalom korai tükrét ismerhetnők meg Mátyás király által elrendelt összeírásból, melyre a parancsot szintén a Modra vára vívása közben adott ki.

Sajnos a Mátyás király által elrendelt katonai összeírás – lustra – mind a mai napig nem került elő, az is lehet, hogy a sok háború miatt meg is semmisült, pedig nagyon fontos kordokumentum volna, melynek alapján meg lehetne állapítani név szerint, hogy a XV. században kik lakták Székelyföldet, így ezen belül a sóvidéki Sófálvát is.

A későbbi magyar királyok és az erdélyi fejedelmek zöme is igyekezett megvédeni a székely szabadságjogokat a feudális oligarchákkal szemben, hiszen nekik is ugyancsak fontos volt a megbízható székely haderő. Ezek közül megemlíthetjük II. Ulászló magyar királyt is, akihez panaszkodnak a szabadságjogaikban megtámadott székelyek és közöttük Sófalva lakói is. Épp egy ilyen oklevélben történik először dokumentálható említés a településről.

Sóvidék várai, Kodáros vára

Érdekes színfoltja a székelység eredettörténetének a felsősófalvi Kodáros várához fűződő legenda is. Kodáros várát már Orbán Balázs is leírja. „A falu felett (keletre) a **Kodáros-patak** által körül folyt hasonló nevű szikladomb emelkedik, melynek szabályszerű s meglehetősen terjedelmű fennlapján a monda szerint **Kodáros vára** állott, s rejtett pinczéiben

most is tündérek által őrzött kincset hisz a nép. Most ott semmi nemű építkezésnek nyoma nem látszik; legfőlebb szétszórt kövek, s elporlott ragacs (cement) sejtetik, hogy itt valamely épület vagy erőd állhatott. Valjon nem valami római vigilia volt-e? mely az ide közel levő, a római uralom korában is művelet alatt állott sóaknára figyelt. Fennebb a **Róka lyuk** nevű helyen sok téglá és cserép darabokat, s pénzeket fordít ki az eke.”(Orbán B.: i.m.: old.)⁴⁴

Kodáros várának keletkezése a történelem ködébe vesz. Az sem biztos, hogy a székelység használta, de kizárni sem lehet használatát. Az is lehet, hogy része volt az ősi székely várrendszernek, melyből a közelben lévők közül megemlíthető a Firtos vára, Tartod vára és Rabsonné vára. Kodáros várához egy érdekes legenda is fűződik. A néphit szerint Nagy Sándor amikor legyőzte a perzsák királyát, Dáriuszt az északra menekült és menekülése során itt a Kodáros vár alatti üregekben rejtette el mérhetetlen kincsét. A kincs – a legenda szerint – még ma is ott van. A XIX. század második felében a kincskeresők sófalviak nekifogtak kiásni a kincset. A kemény sziklában, a meredek falban ott ahol az üreget sejtették egy kutató alagútát kezdtek ásni. Kemény és fárasztó munkával sikerült egy kb. 10-15 m hosszú és 1,70 m magas és ugyanilyen széles barlangot ásni. A babonás kincskeresők azonban meghallották, hogy egy javasasszony azt állítja, hogy aki megtalálja a kincset az meg fog halni. Erre a hírre félbehagytak a kodárosi barlang további ásásával. A hiedelem nem tűnt el teljesen Sófalváról, hiszen még az 1970-es évekig is létezett egy olyan lyuk a barlang fölötti sziklán, melybe, ha követ, vagy fárúdat dobáltak bele, akkor azok nagy döngéssel és hosszú ideig hallhatóan zuhantak lefelé a mélybe. A sok fa bedobálása miatt ez a lyuk napjainkra teljesen betömődött, de azt, hogy a Kodáros hegye üregeket rejt magában, ezt ma is tapasztalni lehet, mert ha valaki e hegyen jár, akkor a lába alatt olyan hangokat hall, mintha egy nagy dobon járna. Az 1970-es években a parajdi sóbánya sófalvi dolgozói megpróbálták a barlangot tovább mélyíteni, de néhány napi munka után félbehagytak a kísérlettel. Kodáros barlangjának egyébképpen gyakorlati hasznát is vették a sófalviak, mert amikor hazánkat 1944 őszén elfoglalták az oroszok, a lakosság elég jelentős része itt bújt el a harcok alatt. A barlangban most denevérek tanyáznak és érdekes barlangi növények is élnek benne. Turisztikai látványosság is lehetne belőle.

Sóvidék várai közül valamivel többet lehet tudni Firtos váráról és nem utolsó sorban Rabsonné váráról. Ferenczi István a kérdés egyik szakértője a XII. századig is fenálló székely határőrzeti szempontból fontos erősségnek tartja.

Véleményemet továbbra is fenntartva, Rabsonnévárát a XI. század végétől az 1166. évi egyesült-görög-kún-vlach betöréséig határerősségnek, méghozzá a bucsini átjárót vigyázó erősségnek, nem pedig a környező települések menedékvárának tekintem. Véleményemet tovább erősíti egy, az 1986. év nyarán Kolozsvár város északi határrészében, a "Tölgyes-patak" forrásánál részben kiásott római fal /villa rustica/ felső rétegében Szent László 1091. évi veretű, verdefényű denarius-ával keltezett kora középkori leletegyüttes. Ennek az agyagművességi termékei, mint gyurmájukat, mint mintakincsüket, mint égetésüket, mind egyéb jellegzetességeiket tekintve "kísértetiesen" hasonlítanak a Székelyudvarhely környékén kutatott erősségekben, - köztük Rabsonné-varában - napfényre bukkant hasonló termékekhez..” (Ferenczi István: A parajdi Rabsonné-vára "kincsei": Hazanéző 1991 II. évf. 1. sz. 8. old.)⁴⁵

E véleménnyel találkozunk Sófalvi András meglátása is, amikor azt próbálja bizonyítani, hogy sem Tartod vára, sem a Rabsonné vára nem lehetett a korai Magyarország fontos só útját vigyázó helyőrség, hiszen ebben az esetben már a XII. században beszélni kellene a székelyföldi királyi sóbányászatról. Köztudott, hogy 1562-ig a székelyek sója a Székelyföld egyetemes közkincsének számított, mely azt is jelentette, hogy e közkincs kiaknázásában a középkori magyar királyság nem játszhatott szerepet, hiszen a Székelyföld vagy székely nemzet - a középkori értelemben – egyik alapvető szabadságjog volt a só és egyéb altalajkincsek szabad használata.

A székelyföldi középkori várak minden bizonnyal Magyarország keleti határai védő gyeprendszer alkotó részei lehettek és ebbe a sorba, tartozhattak a sóvidéki várak is. A keleti határ még keletebbre való eltolásával a sóvidéki várak szerepüket teljesen elveszítették és csak néhány elvétve fellelhető földrajzi név tanúskodik az egykori védelmi rendszerről, mint például Felsősófalva határában lévő Gyepűvápája földrajzi megnevezés.

"Érthetetlen, hogy az eldugott, ősréngetekben fekvő Tartód-vára kicsiny helyőrségének hogyan állt módjában a 17 km-re levő >>Só útját<< vigyázni, oldalozni. Egyszerűen, sehogy. Ez az adott korszakban, az adott környezetben, az akkori technikai viszonyok közepette, elképzelhetetlen. A >>Só útja<< a középkorban valóban létezett, de a XI.-XII. századi sófalvi-parajdi sóbányászatra, sem írásos, sem régészeti bizonyítékunk nincsen. A Parajd-Prokuj helynévszármaztatást a nyelvészek zöme elutasítja (Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára II. Bp. 1988. 318. és az itt megadott irodalom). Ha már Szent István (997-1038) korában számolhatnánk a parajdi (sófalvi) bányaműveléssel, ez azt jelentené, hogy a XII-XIII. század fordulójára, a székely betelepítés idejére olyan jelentőségűvé válik, hogy a királyi hatalom nem szívesen válna meg egy ilyen jelentős jövedelemforrástól. A Sóvidék bizonyos részét, vármegyei kereket között, a saját közvetlen hatásköre alatt hagyná, mintsem, hogy a székelységnek adományozza azt." (Sófalvi András: Nem épített várat a székely?, Hazanézó, 1997. VII. évf. 2. sz.)⁴⁶

"Dolgozatomban megpróbáltam kísérletet tenni annak a megvilágítására, hogy a székelység a köztudattal szemben valóban épített várakat ha a helyzet megkívánta, viszont saját területén hevesen szembeszállt mindenféle olyan törekvéssel, amely a saját jogainak-kiváltságainak a megcsorbítását jelentette volna, mint például az erdélyi vajda várépítése." (Sófalvi A.: i.m.)⁴⁷

Sófalvi András vélekedése a székely várak építésével kapcsolatban, alapjában véve az én felfogásommal is találkozok, hiszen nem lehet teljesen a véletlen műve a székely regék-mondák világa.

Só és vidéke. Só és a történelem viszontagságai

A Sóvidék meghatározó eleme a sófalvi-parajdi Sóhegy, melyről az egész vidék kapta a nevét. A só rendkívüli fontossága miatt a székelység már első megtelepedésekor birtokába vehette ezt a vidéket. A Sóhegy rendkívüli szépsége a természetnek, hiszen a déli részét kettőbe szeli a Korond pataka, ezért egy gyönyörű sósoros keletkezett. A sósorosban a Korond patakának mindkét oldalánál 30-40 m magas meredek sószikla oldal emelkedik, melynek színe szürkés fehér, hiszen szinte teljesen tiszta, étkezésre is alkalmas tömör sötömből áll. A sósorosban lévő mikroklima egy sajátos növényvilágnak ad otthont, mely csak az ilyen sós talajon létezik. Már Orbán Balázs is megcsodálta a sófalvi Sóhegyet, amikor ezt a vidéket is összejárta és a következőképpen ír róla: „Az itteni sótelep vagy 800 öl hosszú, 600 öl széles, mélysége ismeretlen, alig hatoltak 50-60 ölnyire még be. Roppant, kimeríthetetlen kincse van itt a jótékony természetnek, mely nemcsak e haza szükségleteit tudná fedezni, hanem nagy kereskedelemre nyújtana kifogyhatatlan anyagot, s most még e hon fiai se tudják onnan nyert sóval sózni kenyereiket, pedig a nemzeti fejedelmek alatt a székely nemzet sajátjai voltak, honnan mindenki nemesi sót kapott (mert mint tudjuk a Székelyföldön nem volt királyi jog).” (Orbán B.: i.m. 135. old.)⁴⁸

Lábjegyzet: „A székelyeknek régen szabad sójuk járt, de a segesvári országgyűlésen 1562-ben a sóaknát is a kamara javára lefoglalták, s szabad sót ettől fogva csak a nemesség kapott, de úgy látszik, hogy ez sem szolgáltatott ki pontosan, mert a székely székek nemessége 1568-ban jan. 6.-án a tordai országgyűlésen panaszt emelt, hogy a nemesi sót tőlük elvonják; azért János Zsigmond ezen év február 13.-án Brassóból rendeletet ad ki a parajdi kamaraispán Literati Jánoshoz, hogy a székely székek primorjai és primipillusainak a házuk

szükségeire való sót ingyen szolgáltatassa ki, csak a gyrapénz és kamara-ispáni illetőség megadása mellett, mely egy köből zab és egypénz darabjától (az egy pénz a gyra-pénz, a zab a munus camerarium lévén Erd. Tört. Adat I. k. 271. Lap.) Sőt még a Bethlen Gábort beiktató 1613-ki országgyűlés végzéseit közt is ott találjuk ezen szabad sót biztosító cikket: A székely uraink, atyáinkfiainak az aknáról házok szükségére elegendő só adassék. (Erdélyország Történetára II. k. 288 lap.)”(Orbán B.: i.m. 135. Old.)⁴⁹ Az előbbi lábjegyzethez az a hozzáfűzni valónk, hogy sajnálatos módon Literáti Jánost már többen is parajdi kamraispánnak írják, amikor az eredeti oklevélben, vagy legalábbis, ahogy azt nyomtatásban kiadták nem parajdi kamraispánról van szó, hanem a székely sók kamraispánjáról. A **székely són** pedig, ahogy a régi oklevelekből többször is kitűnik, mindig a **sófálvi sót értették**, annál is inkább, mert Parajdot 1564 előtt tudomásom szerint soha nem említik az oklevelek. Ezt követően is nagyon csekély lakossággal. Parajd lakosai pedig Sófálváról odatelepedett emberek, mely tisztán kitűnik a két település elválását szentesítő 1669. évi presbiteri jegyzőkönyvből, továbbá a lustrák alapján leírt családfőnevekből is. Az a tény, hogy megegyeztek abban, hogy a vagyonszétosztást követően ha Parajd nem tud önállóan fennmaradni, akkor Sófálva köteles visszafogadni, tehát ez a tény önmagában jelzi azt, hogy miképpen és honnan jött létre Parajd. Parajddal kapcsolatosan egyébként Kőváry László híres erdélyi történész is tévedésben volt, hiszen a XIX. században látottakat vetítette vissza a XVI. századra. Kőváry László Parajd sóaknája című írásában, a következőket állítja: „Parajd egyetlen sóaknája a Székelyföldnek. Udvarhely és Vásárhely közé esik, Parajd és Alsósófálva határán, mint amely két falu felette már a nemzeti fejedelmek alatt vetélkedék, míg róla az Aprobata utolsó edictuma nem kele.”(Kőváry László: Tájképek utazási rajzokban, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984, 153, old.)⁵⁰ Kőváry sajnálatos módon téved, hiszen Parajd elválása Sófálvától csak az 1650-es években kezdődik, ezzel még az Erdélyi Országgyűlés is foglalkozik, az **Approbaták** utolsó ediktuma 1653-ból pedig szó szerint ezt foglalja törvénybe **"Parajd és Sófálva nevű faluk között lévén fenn régtől fogva határ végett controverzia [ellentét], hogy az erőtlenebb az erősebbtől praeter jus et aequum [jog és méltányosság mellőzésével] el ne nyomattassék, végeztetett, hogy egy bizonyos napon az egyik ítélőmester Lázár György, udvarhelyszéki tisztekkel kimenjen és mindkét félnek igazságát előkívánván, a két falunak határát egymástól separálja [elválassza], hogy így a controverzia is köztök végképpen sapiáltassék. [megszűnjék, orvosoltassék]."** (E.O.E.) Az országgyűlési határozat ellenére azonban Parajd kiválása elég sokáig tartott, mert csak 1669-ben történik meg az egyházi és gazdasági szétválasztás, a presbiteri jegyzőkönyv tanúsága szerint. Tehát Kőváry által idézett országgyűlési határozat nem Alsósófálváról szól, hanem egyszerűen Sófálváról. Alsósófálva megnevezés egyébképpen is anakronizmus volna 1653-ban, hiszen e kifejezés csak az 1760-es években jelenik meg, amikor Sófálva alszegi, vagy alsószeri része megszaporodván, megkezdte elválását Sófálvától, de ami csak 1802-ban történik meg hivatalosan, ekkor fognak templomépítésbe is. A templomépítő mester történetesen az egyik ősem, Fülöp Pál volt. Ha valaki elolvassa az alábbiakban közölt dokumentumokat egyértelműen meg tudja állapítani, hogy kinek az állítását támasztják alá történelmi adatok.

A sokat idézett parajdi sóbányáról kiderült Benkő József Transsilvania című művében is, hogy az eddig emlegetett idézetek nem úgy szólnak, **hiszen egy szó sincs arról, hogy 1585-ben Parajd képviselte volna az erdélyi országgyűlésen a sóbányát, abból az egyszerű prózai okból kifolyólag, hogy ilyent nem írt le Benkő József (1740-1814).** Viszont nagyon érdekes és értékes adatokat lehet fellelni a Sóvidékkel és Sófálvával kapcsolatosan is. A legfontosabbról mindenképpen kell szóljak: arról, hogy 1766-ban Sófálva Udvarhelyszék legnagyobb református települése.

Benkő József a Kis-Küküllőről az alábbiakat írja: "Némely régi iratokban Kikerülő, vagyis latinul *Cum circuitu emans* a neve, s ő választja el ettől a széktől

Marosszéket. Eredete a Parajdi hegyen van, ahol érinti a **sófalvi** és a gyergyói **erdőket**, ezután Parajd községbe folyik alá, és a **Sófalva fölött eredő** s a Korond faluról elnevezett patakot fogadja be az említett Sófalva község és a sóbányák alatt. Parajd alatt pedig, a folyó keleti partján sorakoznak fel: Szolokma, Bözödújfalú, Bordos [stb....]... a küsmődi szikla töve mellett....Ezt a sziklát négy falu területe érinti: **Sófalva**, Atyha, Küsmőd és Siklód." (Benkő József: Transsilvania specialis. Erdély földje és népe. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest-Kolozsvár. II.Könyv. A székelyek földje [fordította Szabó György], 27. Old.)⁵¹

Ebből az idézetből legalább két figyelemreméltó adatot kell megjegyeznünk. Az egyik legfontosabb az, hogy a sóbánya Sófalva községhez van kötve és nem Parajd községhez. A másik igen figyelemreméltó adat pedig az, hogy amikor a küsmődi sziklát körbevevő falvakat sorolja fel, akkor ebben a felsorolásban, nem a kelet-nyugati vagy észak-dél irányú a falvak felsorolása, hanem Sófalva fontossága miatt az első helyen van említve.

"Bardóc vagy Barduc se nem mezőváros, se nem bővelkedik sóban, ahogy Szaszky (515.) vélte, aki - úgy tűnik- Bardócot összetévesztette Parajddal (197§59.); nem is hívják Párducnak, azaz latinul panterának, ahogy ugyanő és mások gondolják, vasbányája sincs, ahogy Fassching hiszi [Nov.I.45], bár a salak tanúsítja, hogy hajdan az Egres patakocskája melletti szálás tölgyerdőben művelték. Látható itt egy barlang, amelyet Ravaszliknak neveznek.

Ebben a faluban születtem én 1740. december 20-án, amikor itt apám papi tisztséget viselt." (Benkő J. i.m., 82. Old)⁵² Hát nagyjából így lesz a herz féle szalámiból valami egyéb, hiszen itt csak azt példázza Benkő József, hogy egy település nem kellő ismerete, illetve a fél információk kritikátlan átadása miatt olyan szarvas hibák is előfordulnak, hogy ezek teljesen nevetségessé válhatnak a figyelmes olvasóban. Ehhez közelít lassan a parajdi sóbánya 1700-es évek előtti léte is, hiszen eddig az időkig a sóbánya Sófalvához tartozott, de a szakirodalomban makacsul tartja magát az a nem megalapozott vélemény, hogy az 1500-as és 1600-as időkben is mindenki a parajdi sóbányát emlegeti, amikor ezekben a dokumentumokban, a székelyföldi sóbányáról mindig csak Sófalvát emlegetik.

"65) **Sófalva**, amelyet Timon[Nov. XI:68] a **só után latinul Vicus salinarisnak** nevezett a Kis-Küküllő partján van, és **nem ismeretlen falu**.(59)" (Benkő J. i.m., 58. old.)⁵³ Sófalva további leírása Benkő József leírása szerint is szoros összefüggésben van a sóval és Parajddal is. Az igaz, hogy ebben az idézetben (59) szó van egy olyan kifejezésről, hogy parajdi sóval kereskedtek, de még itt sem ír le konkrétan olyant, hogy a sóbánya Parajdnál lett volna. Mielőtt azonban bővebben elemezném Benkő J. Parajdról szóló leírását, meg kell említenem Korondot is.

"41) Korond **Sófalva** fölött, az erdős Kalonda hegy (193§1.a) mellett fekszik. Híres a vörös vagy skarlátszínű cserépedényeiről és főleg hólyagos csupráiról, amelyekből ürmöst és mézzel fűszerezett bort isznak."(Benkő J.: i.m., 52. old.)⁵⁴

"Parajd a Kis-Küküllő mellett fekszik, és **Sófalva** községgel szomszédos. Az előző századokban sokáig húzódó per volt közöttük határaik kiterjedése és jelzéseik miatt, ami látható az Appr. utolsó edictumából. Mindkét falu nevezetes a só bősége miatt, amiről Fridvaldszky [169] így ír: >> Az udavarhelyieknek a sóban soha el nem fogyó gazdagsága köztudomás szerint Parajdra alapozik, de széles körben az egész vidék gazdag a sóban: tiszta sóból álló hatalmas sziklák meredeznek a magas hegyekről. Sóbányát itt egyet sem látni, hanem a bányászást négyszögletes gödrökben végzik, s ezeket csak annyira ássák mélyre, hogy vállukon könnyen kihozzák a kitermelt sót; mégis 500.000 mázsával gazdagítják az egész Székelyföldet.<<" (Benkő J.: i.m., 56. old.)⁵⁵

Nem mehetek el szó nélkül Kőváry László, Székely Mózzal és a kamaraispánságával kapcsolatos tévedése mellett sem. Kőváry az alábbiakat írja: „...csaknem mind új emberek, kik között Székely Mózes, ki ez időben *parajdi kamaraispán*, s kit Békes és a muszkák elleni csatázásért Zsigmond jun. 10-én Siménfalván udvarházához jobbagyokkal ajándékozott

meg...”(Kőváry László: Erdély történelme IV. (Pesten Ráth Mór, Kolozsvártn Stein János bizománya. 1863.)kötet 40. old.)⁵⁶ Báthory Zsigmond 1583. Június 10.-én kelt oklevele azonban valójában sófalvi Sókamarást emleget és ezen kívül nem jobbágyokat adományoz Székely Mózesnek, a fejedelem, hanem Lövétén 10, Siménfalván 6 jobbágytelket. Sajnálatos, hogy a nagytudású és általam igen nagyra becsült történész az 1863-as évi helyzetet visszavetíti 1583-ra, amikor egyértelműen csak sófalvi sókamaráról beszélnek az oklevelek.

Valószínű Kővári adatait kritikátlanul átvevők fogalmaznak sorozatosan alap nélkül. Tévedésük érthető, hiszen Kővári nagy tekintélynek örvendő történész volt, én magam is csodáлом tevékenységét. Ugyanakkor annak vagyok híve, hogy igyekezzünk azt leírni, amit eredeti dokumentum is alátámaszt. Egyébképpen a falu öregjeinek nagy része is élő hagyományként emlegette azt aényt, hogy Parajd, mint Alsósófalva is Sófálvából vált ki.

Azért hangsúlyozom annyira a fentieket, mert egyik szerző a másiktól átvéve egymásra hivatkozik, anélkül, hogy állításuknak lenne valami történelmi alapja. A helytörténet felületes ismertetésének ékes példaként említhetem Váradi Péter Pált és Gaál Anikót akik a Székelyföld sorozatukban Korond és környéke című – egyébként szép színes képekkel illusztrált – könyvükben Alsósófalva ismertetése keretében tulajdonképpen Sófálváról - a későbbi Felsősófalváról – összeollózott történelmi adatokat sorolnak fel, fejére állítva a történelmi valóságot és nem ismerve azt aényt, hogy Alsósófalva és Parajd is Sófálvából jött létre. A történelmi tények elferdítésének, elhallgatásának és saját szájíz szerint való értelmezésének legékesebb példája azonban Horváth István, aki Parajdon 1998-ban kiadott „A székely sóbányászat rövid története” című kis könyvében teljesen önkényesen beszél a parajdi sófejtésről az erdélyi fejedelmek ideje alatt, amikor egy oklevél sem támasztja alá állítását, hiszen minden oklevél ha nevéen nevezi a székelyek sóbányáját vagy sókamaráját, akkor Sófálvát emlegeti ebben a korban. Horváth István egyéb székely sóra vonatkozó állítása is nagyon megkérdőjelezhető, csak az a nagy kár, hogy a parajdi sóbánya jelenlegi látogatói (hiszen napjainkban tényleg parajdi a sóbánya) épp egy ilyen könyvből ismerkedhetnek meg a székely sóbányászat múltjával. Parajd dokumentálható létezéséről még csak adalékként jegyzem meg, hogy az első írásos említése 1564. (Horváth István: A székely sóbányászat rövid története, Parajd, 1998)⁵⁸ Két székely lustráról van ismeretünk ebből a korból, mely nem említi e települést.

Nem Horváth Istvánnal akarok perlekedni, csak csekély lehetőségeim szerint igyekszem történelmünk egy kis mozaikdarabjáról megtudni mindent, amit csak lehet, hiszen nem tartom helyesnek az olyan ex katedra kijelentéseket, hogy a magyar királyi oklevelek már 1291-ben említik a parajdi sót. Igaz, hogy az általa hivatkozott dr. Smidt Elegius Robert: Az erdélyi sótelepek tanulmányozása című könyvét nem leltem fel, de sikerült elolvasnom a szintén általa említett Magyary Mihály: Az erdélyi sóbányászat című, mindössze 49 oldalas kis könyvét, ahol semmilyen olyan meggyőző adatra nem leltem, mely Horváth állításait a legcsekélyebb mértékben is alátámasztaná. Áttanulmányoztam azonban a magyar királyok erdélyi vonatkozású okleveleit 1023-tól 1526-ig és igaz az, hogy elég sok olyan oklevélre leltem, melyben említik az erdélyi sót, sóbányákat, sókamarát, sóvágókat, sószállítást és a sóvámot – , mintegy 33 oklevél – de egyikben sincs megnevezve a parajdi só, de még a székelyföldi sóról sincs említés.(Bertényi Iván: Magyar Történelmi Szöveggyűjtemény 1000-1526, Budapest, 2000)⁵⁹ Az első oklevél, amelyben egyáltalán említésre kerül az erdélyi só I.Géza királyunk 1075-ből származó oklevele, ahol név szerint említi az erdélyi Turda [Torda] várhoz tartozó sóvámot, mely az Aranas [Aranyos] folyó mellett van. Az oklevél érdekessége, hogy Torda város és az Aranyos folyó is magyarul szerepel a latin nyelvű iratban. A második oklevél, 1138 szeptember 3.-án kelt, amelyben II. Béla királyunk említi a sóadót, az Álmos herceg által alapított dömösi egyházzal kapcsolatosan. Nincs szándékomban részletesen ismertetni az összes oklevelet, amelyben a sóval kapcsolatosan valamilyen említés történik, csak azokról szólok, amelyben a són kívül még egyéb történelmi érdekességet is fellelhetünk.

Ezek közé tartozik II. András királyunk 1221. évi oklevele, melyben elrendeli, hogy minden Aranyos Vincen áthaladó sószállító szekér a káptalannak vámként egy-egy kőst - 2 kulustadjon. Úgy tűnik, hogy a kulus régi magyar szóként bekerül az oklevélbe, mely mára ugyan kiveszett nyelvünkéből, de névként bizonyos formája jelen van, hiszen ismerünk Külüs vezetéknévű személyt. II. András királyunk 1222. évi oklevele nemcsak azért érdekes, mert megengedi a Barcaságra (az oklevélben Burza) betelepülő német lovagrendnek, hogy hat-hat sószállító hajót használhat vámmentesen az Olton és a Maroson és hogy Aknának nevezett sóbányát is biztosított számukra, hanem a székelyek földjén kívül említi a románokat is, tehát ezt az évet tekinthetjük az erdélyi románok első okleveles említésének. A székelyek azonban már ekkor is jól behatárolt területtel rendelkeznek, hiszen a „terra siculorum” azt is jelenti, hogy székely népünknek már ekkor jól körülhatárolt területe van, ami sajátos közigazgatási jogosultságokat is tartalmaz. III. András 1291. évi oklevele azért érdekes, mert a tordai sóaknán kívül megemlíti, hogy Toroczkó szabad hospesei [betelepült, vendég, bevándorló] a felső-ausztriai Eisenwurzeltől telepedtek ide. Aprólékosabb elemzés nélkül megemlítem a magyar királyi oklevelek közül azokat is, amelyek egyáltalán említik az erdélyi sót, ezek a következők: [1165. III. István: a Meszes kapun áthaladó sószállító szekerekről, egy db. Kőst rendel; 1177-III. Béla: Torda melletti sóakna; 1185-1195 közti okl: erdélyi só; 1215 okl.: Zala megyei sókereskedők; 1217. Okl.: sószállító szekér, három darab só a vám; 1222 dec. 19, III. Honorius pápa megerősíti II. András német lovagrendnek adott kiváltságait; 1224 II. András: apró só; 1235 II. András: Maroson só szállító hajók; 1236 IV. Béla: Désaknai só; 1247 IV. Béla: sóakna; 1248 IV. Béla: Désaknai sóakna; 1249 IV. Béla: erdélyi sóaknák; 1262-3 ifj. István: vízaknai sóbánya; 1270-2 V. István: Oronos [Aranyos] melletti 20-20 kőstó vám; 1272 V. István: Tordai sóakna; 1275 IV. László: erdélyrészi sókamara; 1276, 1278 IV. László: Tordai sóakna; 1278 IV. László: Tordai bányából termelt só; 1280 IV. László: Aranyos melletti sóvám; 1289 IV. László: alvinci sóvám; 1290 IV. László: szabad sókereskedelem a Désváriaknak; 1291 III. András: sóvágók; 1291-ből két okl. III. András: Tordai sóakna; 1292 III. András: Aranyos falnál só szállító hajó.] A felsorolt oklevelekből csak a sóra vonatkozó leglényegesebb adatokat gyűjtöttem ki, de ezek is nyilvánvalóan bizonyítják – egyébként legnagyobb szomorúságunkra -, hogy még a székelyföldi sót sem említik e dokumentumok, nem hogy a Székelyföldön belül egy konkrét településre lenne utalás. A királyi oklevelek mély hallgatása a székelyföldi sóra vonatkozóan onnan fakad, hogy a királyi monopóliuma a Székelyföldre nem terjedt ki. A későbbi oklevelekből is többször megállapítható, hogy a királyi joghatóság a Székelyföld ásványi kincseire, gyakorlatilag 1562.-ig nem terjedt ki, ami azzal a következménnyel járt, hogy az oklevelek hallgatnak az itt fellelhető javakról, ezzel együtt a mellettük lévő településekről is. Ennek is tudható be egyrészt, hogy viszonylag későn említik falunkat is az oklevelek. *A magyar királyi szabályozás nem terjed ki ugyan a privilegizált Székelyföldre, de a só fontosságát jelzi, hogy a királyi oklevelekben milyen gyakran előfordulnak, a sóügy pedig közvetlenül a pénzverés ügyeit követi a szabályozásokban.* Erre jó példa **II. András király 1233. évi beregi egyezménye**, melyből szemelvényeket közlünk: „mi, András, Magyarország királya, esküszünk Isten szent evangéliumaira, hogy az alább írt összes és valamennyi fejezetet megtartjuk, elrendelve, hogy azokat fiaink és utódaink is örökké megtartsák, és hogy semmiben, semmiféle ürüggyel ellenkezőt nem teszünk, vagy csalást nem követünk el azokban, nehogy úgy legyenek, miként az alábbiakban következnek. [...]

A zsidók és izmaeliták tisztségviselése ellen

Zsidókat és szaracénokat, vagyis izmaelitákat ezután nem állítunk kamaránk, a pénzverés, só[ügyek], adók vagy más közhivatalok élére; se nem rendeljük őket az ezek élén állók mellé, se valamely csalást nem követünk el, amely folytán ezek a keresztényeket elnyomhatnák.

Úgyszintén egész országunkban nem fogjuk megengedni, hogy zsidókat és szaracénokat, vagyis izmaelitákat valamely állami tisztség élére állítsanak. [...]

6. Az egyes **egyházak sójárandóságának** megállapítása, illetőleg a sómennyiségek beváltásának részletes szabályozása összesen tíz pontban

Úgyszintén akarjuk és megengedjük, hogy az egyházak szabadon szállíthassák sójukat a maguk egyházához, és ott a mindenkori **sókamarai tisztségviselők** és ama egyház azonidőbeli főpapjának, ahol a sót elhelyezik, pecsét alatt helyezték el, és így elhelyezve őrizték azt Szent István király nyolcadáig, és akkor ettől a naptól a Boldogságos Szűz Mária születése napjáig fizessenek nekik pénzt ama sóért, amit az egyházak akkor maguknál bírnak, az alább bejegyzett árszabás szerint.

És ha eme **sótisztek** a sót ez idő alatt nem veszik meg, vagy az egyházaknak a mondott becslés szerint a pénzt nem fizetik meg, akkor az egyházak mindezt a sót mindenkori saját használatukra fordíthassák vagy eladhassák saját akaratauk és tetszésük szerint. És minden haszon, ami minket illetve, vagy más királyt, aki akkor lesz, vagy eme sótisztakat: teljes egészében szálljon az egyházak használatára, és sem e sótisztak, sem újak vagy más személyek semmi módon ne zavarják őket, hogy azt tehessék a sóval, ami nekik bármikor tetszik, amelyért nekik a megjelölt időben nem fizették ki a pénzt.

Ugyanezt rendeljük a második időhatárról, hogy Boldog Miklós ünnepétől Boldog Tamás apostol ünnepéig azért a sóért, melyet az egyházaknak sótisztak pecsétje alatt maguknál fognak tartani, fizessék ki nekik a pénzt a lejegyzett árszabás szerint. Ha ez nem történik meg, ugyanaz legyen, amit az előbbi esetben mondtunk a sóról.

Az ezüst pedig, amit az említett egyházaknak fizetni fognak, jó frisachi dénárookban lesz, vagy olyan ezüstben, melynek egytized része van hozzáolvasztva.

A **só árai** pedig ezek: minden egyes rakás mosott sóért fizetni fognak az egyházaknak nyolc márkát, kivéve a jeruzsálemi ispotályosok házáét és a kalocsai és bácsi egyházakat, amelyeknek minden rakásért tíz márkát fogunk adni, föltéve, ha az említett kalocsai és bácsi egyházaknak a sójukat le kell szállítani Szegedre vagy tovább: egyébként nyolc márkát fognak kapni. A nagyobb rakás mosott sóért az egresi apátságnak huszonhat márkát fogunk adni minden egyes rakásért, és az aradi egyháznak huszonöt [márkát], szintén minden egyes rakásért. A bányászott sóért pedig egy márkát fogunk adni száz kősóköckéért [abban az esetben], ha [az illető egyházak] sójukat a végeken kötelesek tartani: kivéve Szent Gotthárd monostorát, amelynek nyolcvan sóköckéért adunk egy márkát.

Mi pedig, és bárki lesz király a jövőben, a sót tartozunk a végekre küldeni, az egyházaknak adott kiváltságlevelek értelmében, és azt el kell helyezni a kiváltsággal ellátott egyházak házaiban, ahol a sótisztak pecsétjével lezárva fog maradni a só a fennebb említett időpontig, ahogy mondtuk. [az oklevelet leközlők sajnos itt kihagyják a 29 egyházat név szerint felsoroló részt].

Az egyházaknak azokért a jövedelmekért, amelyeket idáig szoktak a sóból kapni, kivéve a tizedet, tízezer márkát fogunk fizetni öt egymás után következő éven keresztül, amely éveket az Úr feltámadásának legközelebbi húsvétjától kezdjük számítani, és a fizetést a következő módon eszközöljük:

Az első évben a Boldogságos Szűz születésének ünnepén fogunk fizetni ezer márkát, Szent Tamás apostol ünnepén újabb ezer márkát, és ezt ezután így tesszük folytatólagosan minden egyes évben mindaddig, amíg a mondott tízezer márka összeget meg nem fizettük. És ezért az egész összeget [a következőknek] fogjuk fizetni a mondott határidőben: a csanádi püspöknek, pannoniai Szent Márton apátjának és az egresi apátnak vagy ezek megbízottainak – amennyiben ez utóbbiak uraiktól erre külön megbízóleveleket mutatnak fel, avagy kettőnek az előbb említettek közül vagy eme kettő megbízottainak. S fizetni fogjuk ezt az összeget a prédikátorbarátok pesti házában a káptalan vagy annak nagyobb része jelenlétében, hogy ez azután a mondott legátus akarata szerint legyen szétosztandó és felhasználható az esztergomi és kalocsai érsek tanácsával.

j.) És nem kevésbé akarjuk, és hozzájárulunk, hogy ha a mondott tízezer márka összeget nem fizetnénk meg minden egyes időpontban, amelyeket fentebb megjelöltünk, azok az egyházak, amelyektől a sót elvontuk, tekintet nélkül erre a megegyezésre, szabadon és változatlanul ugyanabban az állapotban és jogokban maradjanak, amelyben eme megegyezés előtt voltak.” (Bertényi Iván: Magyar történelmi szöveggyűjtemény 1000-1526, Oziris Kiadó Bp. 2000, 402-404. Old.)⁶⁰

A sófalvi bányászattal kapcsolatosan álláspontom nagyon közelít a Sófalvi Andráséhez, hiszen én is csak meg tudom erősíteni, hogy az eddigi kutatásaim során a Sóvidék XI-XII. századi bizonyított jelenlétéről semmilyen adattal nem rendelkezünk, éppen ezért anakronizmusnak vélem a "Só útját" is emlegetni. Légből kapottnak vélem én is azokat a vélekedéseket, hogy a magyar királyság ilyen korai szakaszában beszélni lehetne a sóvidéki sóbányászatról, hiszen, amint azt részletesen is bemutattam, ebben az időben még a székely só kifejezésről sincs bizonyított említés. Nem azt akarom bizonyossággal kijelenteni, hogy a XI-XII. században nem lehetett egyáltalán sóbányászat a Sóvidéken, csak éppen annyit szerettem volna hangsúlyozni, hogy bizonyítékok nélkül ezeket állítani nem lehet. Parajd etimológiájával is kapcsolatosan szintén hasonló a véleményem. A Prokuj kifejezés olyan messze esik a magyar szószerkesztéstől, mint Makó Jeruzsálemtől, hiszen ezt a szlávos kifejezést ha a magyar nyelv szabályainak megfelelően lehetett volna továbbfejleszteni, akkor sem kapta volna a Parajd kifejezést. Én úgy érzem, hogy Parajd keletkezéséhez, az áll közelebb, hogy a paraj szóból származik. A székely lustrák alapján is feltűnik egy Pareti István, mely bizonyítékul szolgálhat arra, hogy Parajd helységnév, hogyan alakulhatott ki. Másrészt nem győzöm elégszer hangsúlyozni, hogy alaptalannak tartom egyáltalán emlegetni a parajdi sóbányászatot a XVII. századig, hiszen 1493-tól, Sooffalva megjelenésétől, hosszú évszázadok alatt, az 1700-as évek közepétől lehet csak a parajdi sóbányászatról beszélni, addig pedig helyesen csak a sófalvi sóbányászatról lehetne említést tenni.

Tekintettel arra, hogy a Sófalva története szorosan összefügg a székelyföldi só történetével, a székely sót pedig már 1493 előtt is említik, ez a tény erősíti Sófalva ennél régebbi keletkezését.

Jakab Elek, Szádeczky Lajos: Udvarhely vármegye története a legrégibb időktől 1849-ig Pallas-Akadémia kiadó, Csíkszereda, 1994 (az első kiadás 1901) című könyvében igen részletesen és alaposan dokumentálva írta meg az anyaszék történetét és ebben a leírásban is nagyon sok fontos adatot és okiratra való hivatkozást találunk, mely érthetőbbé teszi Sófalva szerepét és jelentőségét Székelyföldön belül.

Nagyon fontos megállapítása Jakab Eleknek és Szádeczky Lajosnak az, hogy „a Székelyföldet nem foglalták el a magyarok, az a területen lévő összes várakkal együtt egészen s kizárólag a székelyeké volt; ott a királynak föld és birtok nem szakítatott, sem törvénynél fogva ki nem jelöltetett; tehát a királynak sem adományozási joga, sem adományozási tárgya nem volt, a törzsrendszer s minden székely egyéni birtoklása volt benne az akadály.”(Jakab Elek, Szádeczky Lajos: Udvarhely vármegye története a legrégibb időktől 1849-ig, Pallas-Akadémia kiadó, Csíkszereda, 1994,100 old.)⁶¹ A székelyek, mint a magyarság testvérnépe a honfoglalást együtt végzik el a magyarokkal és e közös honfoglalás sajátos szabadságjogokat és privilégiumokat biztosított évszázadokon keresztül. **A privilégiumok egyik része épp az altalajkincsek szabad használata volt, hiszen a Magyar Királyság egész területén a sóbányák a király monopóliumát képezték, addig a székelyek sója fölött a király sem rendelkezhetett. A sófalvi és az egyéb székelyföldi területeken lévő só is a székelység közvagyonát képezte, melyet az 1562-es felkelés leveréséig minden székely szabadon használhatott.**„A székely nép és föld meg volt alakulva, s földjük a törzsek közt fel volt osztva a magyar honfoglaláskor, kivéve a *sófalvi és* parajdi *sóbányát*, melyet 1562.-ig közösen birt az egész székelység.” (Jakab,Szádeczky: i.m.100. old)⁶² Jakab

Elek és Szádeczky Lajos is emlegeti Parajdot 1562 előtt, habár jelenlegi tudásunk szerint a település ekkor még nem is létezett, egyébként megállapításuk a sófalvi sóra vonatkozóan helytálló, hiszen több forrásból is megerősítést nyert az, hogy a székelység minden tagja jogosult volt a só közös használatára. A székely só nem tartozott a király monopóliumainak körébe, hanem a székely szabadságjogok egyik elemeként 1562.-ig teljesen külön kezelték a királyi, illetve később a fejedelmi sótól. Tekintettel arra, hogy a Székelyföldön legnagyobb mennyiségben és a legfeltűnőbbben látható módon a só Sóvidéken fordult elő, majd ismerve azt is, hogy a későbbi korokban a székely só alatt általában a sóvidéki sót, szűkebben pedig a sófalvi sót értették, ezért a székelyföldi só említési dátumát, 1453-at is tekinthetnénk a falu első írásos meglétének, de a falu keletkezése még ennél a dátumnál is jóval korábbi.

A Székely Oklevéltár III. Kötet 63 oldalán, nagyon fontos királyi rendelkezés olvasható a székelyföldi sóra vonatkozóan. A király, amikor megparancsolja saját beosztottjának a széki és dézsi sókamarák ispánjának, elismeri közvetetten azt, hogy a székelyek sójuk fölött már nagyon rég szabadon rendelkeznek, a rendelkezési jogukat a régi királyok is biztosították, sőt a székelyföldi só szabad árusítását a segesváriaknak is biztosították. A másik fontos következtetés, hogy a király különbséget tesz a székelyföldi só és a többi magyar területen lévő só között: "V. László magyar király megparancsolja a széki és dézsi sókamarák ispánjainak, hogy Segesvár város és szék lakosait a régi királyoktól nyert szabadságukban, mely szerint a **székelyföldi sóval** élhettek s azt területükön szabadon árulhatták, háborgatni ne merjék. (Kelt, Pozsony, 1453 február 2.)

" **sales terre Siculorum nostrum** in dictos Civitatem et sedem Segeswariensis ac in ipsorum medium apportare et conducere ibidemque vender ac eisdem Salibus et non alyis uti et frui consuerint.." (S zékely O.III. köt. 63. Old.)⁶³

A székely só kivételes jelentőségét említi a Székely Oklevéltár III. Kötet 112 old., amikor Tarczai Márton az erdélyi sókamarák ispánja a király parancsa értelmében felszólítja Brassó városát, hogy tiltsa meg a város lakosainak a **székely só** " Salibus siculorum " bevitelét és árulását; mert jövőre elég királyi sót fog a városba küldetni és árultatni. (Fülöpös, 1487 július 12.) A székely só használata, azonban csak nagyon jól behatárolt területen volt teljesen szabad, hiszen a kereskedelem kiterjesztése Magyarország más területeire is veszélyeztette volna az állami bevételeket, márpedig tudni való, hogy egy állam sem működhet bevételek nélkül. Az állami bevételek folyamatos biztosításának szándéka áll Tarczai Márton erdélyi sókamara ispán rendelkezése mögött is. Amíg tehát a székelyek szabadon kereskedhettek Segesváron vagy Segesvárszékből, illetve Köhalomszékből sójukkal, addig azt is látni kell, hogy más területeken ők is tiszteletben kellett tartásuk a király monopóliumát. A székelyek sóval való szabad kereskedését azonban nem nézték jó szemmel sokan, hiszen a kínálat-kereslet törvénye akkor is működött, s ahol több volt a só, ott olcsóbb is lett, tehát egyesek elestek remélt nyereségüktől. Ezért próbálják egyesek gátolni a székely só szabad árusítását még azokon a helyeken is, ahol királyi oklevelek biztosítják e privilégiumot, így lelhetünk fel olyan dokumentumokat, melyek emlegetik a székely sót, illetve a hozzá kapcsolódó jogosultságokat. „E korszakból Maylát István vajdának és székely ispánnak egy, a székelységet általában érdeklő rendeletét említem még meg, 1536. Május 30-ról, melyet főleg az udvarhelyszékiek szabad sókereskedéséről adott ki, meghagyva az ország közhatóságainak, hogy az udvarhelyszéki székelyeket Segesvár és Köhalom szász székekben a **székely sóval** való kereskedésükben – melyet régi bevett szokás szerint szabadon üzhettek – ne háborgassák. (Szék.Okl. II. k. 40-41. 11.)” (Jakab., Szádeczky i.m.249. old)⁶⁴

A kísértés azonban nagy volt, hiszen a só mint a kor nagyon fontos gazdasági tényezője, az üres államkincstár feltöltésének egyik potenciális eleme volt. A királyi monopólium kiterjesztése a székelyek sójára annál inkább kísértett, minél inkább távolodunk a nemzeti királyoktól, hiszen a Habsburgok még jóformán be sem rendezkednek Magyarországon, amikor már rá akarják tenni kezüket a székelyek közvagyonára, a székely

sóra is. Aki viszont korlátozni akarta a székelység évszázadokon át szabadon használsóját, az óhatatlanul szembekerült a székelységgel is, hiszen ebben az időben még nagyon keményen védték jussukat. „Másik oka a székelység békétlenségének sójuk szabad használatában önérzeteket sértő módon korlátoztatásuk. Ez az ő tulajdonuk volt, mint a föld mely termette. De a királynak e nagy szabadság nem tetszett, s megszüntetésére okot kerestek, a többi nemzetek irigykedése segélyére ment a hatalomnak. Már fennebb volt szó e szabadság korlátozásáról. Ferdinánd a székely só állapotát is meg akarta tudni, hogy kincstárát ezzel is gyarapítsa. 1552-ben Erdélyben működött biztosai a székelyekről azt jelentették, hogy nekik saját földjükön annyi sójuk van, hogy ha nem is ingyen, de igen csekély árért vehető. Van Görgény vár határán, mely a vajda (helyesebben a *székely ispán*) tisztségéhez tartozik, Homoród- Szent-Márton mellett és több más helyeken. S bárha a székelyeknek sójukat használni csak otthonjukban lehet, kivinni a megszabott helyek határain túl nem, mely helyek: Segesvár, Brassó, Barcaság és Fogaras: és még is Erdély más vidékein árulják; de ezeket kinyomozni, s ha a tettest rajta érik, szekérét, lovát, a sőt, sőt személyét is letartóztatni, s még ha házuknál találják is meg, letartóztatnia kamara tiszteinek joga van.(Szék.okl.II.k.95-96) A biztosok megjegyezték, hogy a székelyek földén sok becses ércanyag is van, de ők konokabbak, hogysem földjükön idegenek kutatását engednék. Ajánlják a királynak, hogy a székely só használatának oly módját állapítsa meg, hogy ez az erdélyi királyi kamarai sónak ártalmára ne legyen. Görgényre nézve szintén ily irányú intézkedés lenne szükséges. (Szék.OkI.II.k.98.) Ferdinánd király e jelentés következtében Haller Péter kincstárnokának 1553. Jun.25.-én meghagyta, hogy mivel a székelyeknek a földjükön lévő só csak magán használatra és házuk szükségére van megengedve, de nem kereskedésre és üzérkedés végett: a kincstárnok szorgalmasan vigyáztasson a kamarai tisztek által azokra, a kik a Székelyföldről eladásra sőt visznek ki hátukon vagy szekeren, s nemcsak sőt, de barmaikat is vegyék el tőlük, személyeiket tartóztassák le és keményen büntessék meg, sőt tőlük más vétkező társaikat is tudakozzák ki s vitessék a vajda és székely ispán elé, a hol a dolog megbizonyosodván, a vétkezők kellő időben megbüntessenek. S minthogy a vajda (helyesebben a székely ispán) hatósága alá tartozó Görgény vára területén is bőv só van, a király meg fogja rendelni, hogy a vajda, illetőleg a székely ispán tisztei vigyázzanak s ne engedjék meg, hogy ők vagy mások tiltott úton sőt vigyenek és elárúsítsanak onnan, s hogy a kamarai tiszteknek abban a vajda és székely ispán s tiszteik segítségére legyenek.(Szék.OkI.II.k.105.l.) .(Jakab, Szádeczky: i.m.:257-258 old.)⁶⁵

„Mikor egy néptől bárminő okból elvételik ősi földje kincseit érő nagy darabja, melyet vérével szerzett, ezer éven át tulajdonul bírt; vagy a legszigorubb korlátok közé szorítatik azon joga, mellyel ősei, sőt ő maga is mindig szabadon rendelkeztek, nem csoda ha felháborodik, és haragos bosszú támad lelkében azok iránt, a kiktől sérelme származott? A székelyeknél ez annál inkább érthető és természetes, mert a rideg égalju sziklás földén majdnem emberfeletti fáradsággal keresi meg övéinek a kenyeret, vérével védi a hazát, melynek termékenyebb vidékein a testvérnépek kevesebb munkával, hasonlíthatatlanul könnyebb és nyugodtabb életet élnek. Méltán bántotta a gyalogrendű székelységet az is, hogy ámbár joguk eredetileg mind egy volt, az első és főfők az ökörsütési adó alól is kivonták magukat s az ugynevezett *nemesi sónak* birtokában is megmaradtak, ők ellenben fizetik ökörből az adót, s nekik a sóval, életök fenntartása végett üzött kereskedés joga is megszorított.”(Jakab, Szádeczky: i.m., 258.)⁶⁶

A sóval való kereskedés, a sóval való rendelkezés, egyáltalán a sóval kapcsolatos munka, a helyrajzi megnevezésekben is megőrizte emlékét, hiszen Sófálvától a Gyergyói medence felé vezető régi utat, mely a felsősófalvi fennsíkon a „Nagy mezőn” vezet keresztül Sóúttjának (S ó útjának) nevezték. Ugyanitt van egy Sórakó nevű hely (ahol az elmondások szerint a Gyergyó felé szállított sőt lerakták a szekerekről, majd visszatértek a rakomány ,másik feléért, hiszen a meredek hegyoldalon vezető úton a teljes rakományt nem bírták volna

kihúzni a lovak. Ettől a helytől azonban, mivel fennsíkon vezet az út, a lovak jobban bírták vontatni a rakományt. Parajdtól Felsősófalva felé vezető régi út melletti határrészt Sótáljának (Só út aljának), nevezik, Korondon pedig van Só ré híggya (Só rév hídja), Só ré ucca (Só rév utca) és Só ucca (Só utca). Ezek a megnevezések élénken őrzik a sóval való kereskedelem, a só szekérrel való szállításának emlékeit.

Az Erdélyi Fejedelemség megszületésétől, tehát 1541-től, amikor az ország fővárosát Budát, és az ország közepét elfoglalják a törökök, a magyar állam jogfolytonossága a maradék országban, Erdélyben folytatódik, hiszen ide menekül II.János Zsigmond kisgyerek magyar király, a magyar királyi udvar és Izabella királynő is. Az Erdélyi Fejedelemség felértékelődők és ezzel együtt felértékelődődik az ország általaj kincseinek helyzete is. Ebbe a sorba tartozik bele a sóvidéki só kincstári, fejedelmi tulajdonba való vétele.

A székely só 1562.-től kerül az erdélyi fejedelem tulajdonába, mert a székely felkelést leverő János Zsigmond ezzel is korlátozni akarta a székelyek szabadságát. Ettől a kortól a sófalvi só csak a sóvidékiek használhatják szabadon, a többi székely nem, csak a főrendiek és a lófők. Ekkor kezdik őrizni a sófalvi só és jelenik meg a sókamaraház is, mely a sóval való kereskedelmet irányítja.

1562.június 20.i segesvári országgyűlés után fejedelmi tulajdonba vették az addig az egész székely nemzet köztulajdonába tartozó sóaknákat is.

"A sókamarás székhelyét, a kamaraházat Sófálvára helyezték, a bányászat irányítása, felügyelete a sókamara ispán hatáskörébe tartozott. Ezek a tisztségviselők ezután már a mindenkori központi hatalom érdekeit képviselték." (Fekete Árpád-Józsa András-Szőke András-Zepezaner Jenő: Szováta 1578-1989 Múzeumi Füzetek-, Haáz Rezső Kulturális Egyesület; Székelyudvarhely 1998, 26. old.)⁶⁷

Nem sokkal az előbbi mondat után hamarosan még mindig fel van tüntetve egy figyelemre méltó kijelentés, félíg idézetben, de a forrás sajnos nincsen feltüntetve: ..."kit Udvarhelyben, kit pedig az Sófálvi sóhoz foglalának az Marosszéki falvakban." (Fekete, Józsa, Szőke, Zepezaner: i.m., 26. old.)⁶⁸

"A sóaknák közelében Korond, Sófálva és Sóvárad falvak helyezkedtek el, valamint az első ízben 1564-ben említett Parajd, de amely kétségkívül korábbi eredetű. A fejedelmi sóbányák művelése szükségessé tették a hivatásos sóvágók, örök, hivatalnokok letelepedését a közelben. Így keletkezhetett Parajdon a bányához kapcsolódó település, amely egyre nagyobb szerepet kapott a bányászatban. Parajdon sóvágó mesterek telepedhettek le, akik irányították a bányászatot. Ezt a munkát még a felszíni fejtés esetén sem lehetett csak a mesterségeket nem ismerő, robotra kirendelt jobbágyokkal végeztetni, annál is inkább, hogy egyszerű gépeket is alkalmaztak. >> A régi feljegyzések azonban<< ... már a XVI. században emlegetnek régi usus szerinti zagjárandóságot a gépelyes (emelő szerkezetet működtető) lovak számára. Madar P. Ilona: Adalékok a parajdi sóbányászathoz és sókereskedelemhez. Ethnographia. 1988.2. 228." (Fekete, Józsa, Szőke, Zepezaner: i.m., 26-27. old.)⁶⁹

Madar P. Ilonának fenti megjegyzése azonban, minden valószínűség szerint az 1500-as, sőt az 1600-as évek tekintetében is csak egyszerű fikció, hiszen az igaz, hogy 1564-től kezd megjelenni Parajdon is egy néhány lakos, de ha végig tekintünk az 1500-1600-as évek katonai lustráin megállapítható, hogy Parajdon viszonylag kevés lakos telepedett le. A XVI. században semmiképpen nem lehet beszélni parajdi sóbányászatról és sókereskedelemről, hiszen még az 1700 évek végén is Parajd háromszor kisebb, mint Felsősófalva. A sóbánya, a sóbányászás, a sókereskedelem a XVI. – XVII. század folyamán minden korabeli oklevélben csak Sófálvához köthető.

"Szováta első telepesei ezek a sóór családok lehettek. Első említésük 1578. szeptember 13.-én történik, amikor Báthori Kristóf erdélyi vajda kiváltságlevelet ad a szováti sóbánya őreinek." (Fekete, Józsa, Szőke, Zepezaner: i.m., 27. old.)⁷⁰

Székely sóbányák kamarása: 1574-től homoródszentpáli Kornis Mihály, (aki 1582 március 31.-én meghalt.) mely címet Báthori Kristóf vett el, 1578-ban. Ezt követően a székely sóbányák kamara ispánja Váradi Kis Pál deák.

"Gr. Lázár Miklós felolvassa Kornis Mihálynak Báthory Istvánhoz Gyulafehérvárról 1581-ben kel érdekes magyar folyamodványát, melyben magát a parajdi fejedelmi sóakna kezelője által a Szováta mezeje nevű havasokban telepített s az ő jobbágynak és a vidéki községeknek sérelmes új falu széthányásáért rá mért fogság alól felmenteni kéri." az oklevél kiadása a Gr. Rhédey-család levéltárában, az Erdélyi Múzeum Egylet másolatban közölte. Századok 1869. 194. (Fekete, Józsa, Szőke, Zepeczánér: i.m., 29 old.)⁷¹

Az oklevél egyébképpen egy szót sem ír a parajdi fejedelmi sóaknáról, hiszen a kiadvány teljes terjedelemmel közli az oklevelet, ahol az Udvarhelyi sóaknát lehet olvasni >> A mikor ő ngának az lön kegyelmes akarátja, hogy Udvarheli Báthori István uram kezébe adja az sóaknát is, én kezemből elvévén rendelte és adatta vala István uram ő nga kezében.<< Tehát itt is tulajdonképpen a sófalvi sóaknáról lehet szó valójában.

Érdemes alaposabban odafigyelni **1562 június 20. János Zsigmond** válaszára a székelyek beadványával kapcsolatosan, a segesvári gyűlésen, amikor a fejedelem nem tud konkrétan hivatkozni még legalább csak egy magyar királyi okiratra sem, hanem kijelenti, hogy azért foglalja el a székelyek közös kincsét, a sót, mert más országokban is így szokás:

„Nyilván van mindenkéül, hogy Balási Menyhárt árultatása miatt Magyarországon való birodalmunknak és jövedelmünknek nagy része tőlünk elszakada és a tehernek viselése országunknak megmaradására és oltalmazására való fizetésünk nem kevesedik, sőt inkább naponként öregbül. **Emellett ez is nyilván van a közsékelyek ellenünk való sok feltámadásak mely nagy romlast, s sok vérontást, kárvallást, és nekünk országunkbéli híveinkkel együtt költséget, gondot és fáradságot szerze, ezért feljül megmondott okokból, és hogy minden országokban a sókamarák császároknak, királyoknak és fejedelmeknek tárházokra néznek, azért a székelyföldön való sót a mű tárházunkhoz végeztük foglaltatni, de a főnépeknek házok szükségére való sót adatunk, mint a nemességnek régi szokás szerint is adatik.” (E.O.E.)⁷²**

János Zsigmond rendelkezését követően megjelenik a gazdaság szempontjából oly fontos sókamara intézménye Sófalván. A székelyek nagy része azonban még sokáig nem nézte jó szemmel a fejedelmi hatalom kiterjesztését az addig köztulajdonban lévő javakra és ezért elég gyakran szembefordultak azzal a fejedelemmel, aki a régi szabadságjogaikat nem biztosította. Így volt ez Báthori István esetében is, amikor a székelyek egy része nem őt, hanem ellenfelét Békés Gáspárt támogatta.

„A mint a fölkelés leveretett, a fejedelem 1562. Jun.26.-án Segesvárt országgyűlést tartott, meghívta az aranyosszékieken kívül – a kik abban részt nem vettek – az összes székekből a főnépeket és lófőket fejenként, a gyalog- vagy közrendekből székenként 16 válogatott férfiakat, hogy lázadásuk okát bizonyosan megtudja... Ezután az országgyűlés a következő törvényeket hozta: ...5. Nyilván van, mily nagy vérontást, károkat, gondot és költséget okozott a gyalog rendnek a király ellen fellázadása mind a királynak, mind a hazának; ezért, és mivel minden országban a **sókamarák** a királyok, császárok, fejedelmek tárházaié, **a Székelyföldön való sót** a király tárházához végezték foglaltatni; de a főnépeknek házuk szükségére való sót adni fognak, mint a vármegyei nemességnek is régi szokás szerint só adatik.” (Sz.Okl.II. k. 161-167. 11) (Jakab, Szádeczky: i.m.262)⁷³

„A székelység nemzeti közvagyoná – a só – az állam részére elfoglaltatott s áldásából az egyik egyenjogú, de gyöngébb rend kirekesztetett. A székelység valódi jogegyenlőségen alapuló egységét e törvények megszüntették s az addig testvérekként élt három rendet örökös versengő felekké, egyiket a máskettőnek alárendeltjévé tették.” (Jakab, Szádeczky: i.m.264)⁷⁴

„1568 febr. 13-án megint új kedvezményben részesítette a király a főnépeket. **János deákkal, a székely sók kamarásával** a jan. 6-iki thordai országgyűlés határozata értelmében Udvarhelyszék főnépének és a lófő székelyeknek – azon határozata értelmében, mint a vármegyei nemeseknek is, régi szokás szerint, azt ki kell szolgáltatni – sorsuk és vagyoni állapotuk szerint, személyenként házuk és családjok számára sőt adatott, úgy, hogy a régi szokás szerint a vágatási és gyrapénzt s a kamarásnak járó ajándékot fizessék meg, ami az Approb. Const. III. része XV. Czime 2. Czikke szerint egy köből zab és minden kő sőtől egy pénz volt.” (Sz.Okl. II.k. 225-226. 11.) (Jakab, Szádeczky: i.m.267)75

Jakab és Szádeczky itt pontosan idézi János Zsigmond rendelkezését, hiszen a király a székely sók kamarását utasítja, ez van szó szerint az oklevélben és mégis egyesek itt is a parajdi sóbányák kamarásáról beszélnek. Mindenképpen szükségesnek tartom alaposabban leellenőrizni, hogy van-e olyan oklevél, mely János deákot parajdiként emlegeti, hiszen már több helyen olvashattam erről, de ezek az írárok, melyekhez hozzáférhettem, nem a XVI. század termékei.

A székelyek sóbányájának igazgatására kinevezett kamarások, a fejedelmi hatalom helyi letéteményesei, ezért is elég gyakran emlegetik őket az oklevelek. Az egyik legfiatalabb sóvidéki település, Szováta létrejötte és megalakulása körüli viharos események is az egyik sókamarához kötődnek. Kornis Mihály székely sókamarás a frissen – Nyáradmentéről – odatelepített lakosok házait leromboltatta, a lakókat pedig el is kergette. A fejedelem azonban tettét nem nézte jó szemmel, sőt Kornist be is börtönözte, ahonnan bocsánatért esedezik. A fennmaradt levél azért is érdekes, mert Szováta keletkezésének körülményeit is leírja.

„Gr. Lázár Miklós azt írja ez oklevélről a Századok 1868. Évi II. évfolyamában, hogy több becses irattal együtt homoród-szentpáli Kornis Ferencz leánya, Margit Rhédey Jánosné útján a Kornisok h.szentpáli levéltárából került a gr. Rhédey levéltárba. Ezek a következők: ... 2. Szentpáli Kornis Mihálynak 1581-ben kelt panaszló és kérő levele a fejedelemhez Szováta mezeje nevű hely iránt.” (Jakab, Szádeczky: i.m.273)76

„Megemlítem még, hogy Báthori Kristóf fejedelem egy 1579. Jun. 12-iki adománylevelében **Várad Pált** mondja a **székely sóbányák kamarásának**.” (Jakab, Szádeczky: i.m. 290. Id.)77 Orbán Balázs Marosszék leírásánál említi (14.old.), Szovátha településsel kapcsolatosan Kornis Mihály levelét, melyet 1581. Szent Jakabhó 13-án fehérvári börtönéből küldött Báthori Istvánhoz. „Kornis felemlíti, hogy a Békessel való trónfeletti harcz alkalmával úgy ő, mint többi rokonaik hűk és áldozatkész támogatói voltak a Báthori ügynek, miért jutalomképpen a sókamaraispánságot nyerte, de midőn utódja (Báthori Kristóf) Udvarhelyt Báthori Istvánnak adományozta, akkor a kamaraispánságot visszavéve, fejedelem kezére adta, ki arra Várad Kis Pál deákot nevezte ki.” Levélből kitűnik, hogy **székely kamaraispán volt Kornis Mihály**, majd őt követően **Várad Kis Pál** deák is.” /Sz.Okl.IV.k. 64. 1./ (Orbán Balázs: Székelyföld leírása, IV. kötet, Pest, 1870. 14. Old.)78

Lényegre törően állapítja meg Józsa András: Reformáció a Sóvidéken című cikkében, hogy „a sóvidéki reformátusok legelső fellelője az 1571-től anyamegyeként, később esperesi székhelyként ismert Sófálva volt. **Sófálva reformátussá válásában nagy szerepe volt a falu határában lévő fejedelmi sóbányának, az itt tevékenykedő református vallású sókamaraispánoknak.** Nem hanyagolható el az akkor erős református központként ismert Udvarhely és az itt székelő főkapitányok, főkirálybírók szerepe sem. Reformátusok voltak: Bánffy Pál (1566-1568), Petki Mihály (1577-1580), Bánffy Farkas (1580-1583).”(Józsa András: Reformáció a Sóvidéken, Hazanézó, 2000. évi 1. Sz.)79 Ugyancsak itt ő is állítja, hogy „a református többségű Sófálva határában, az 1562-es székely felkelés leverése után fejedelmi tulajdonba vett sóbánya közvetlen szomszédságában, kialakult Parajd. Oklevélben először 1564-ben említik. Az udvarhelyi generális zsinat 1669. július 1-én elválasztja Parajdot Sófálvától.” (Józsa András: Reformáció a Sóvidéken, Hazanézó, A korondi Firtos Művelődési Egylet folyóirata, 2000.év 1. sz)80

Dr. Szádeczky Kardoss Lajos ugyancsak megemlíti a fentieket. Arról is ír, hogy a Báthori István ellen lázadó csíki székelyek Andrassy Péter vezetése alatt felgyújtották az **udvarhelyszéki sóaknát** és ezt követően csatlakoztak Békés hadaihoz, melyek 1575 júl. 9.-én Kerelöszentpálnál vereséget szenvedtek. (Dr. Szádeczky Kardoss Lajos: A székely nemzet története és alkotmánya, Kiadta „Hargitaváralja” J.S.Z.K., A Franklin-Társulat Bizománya, 1927, 129. old.)⁸¹

A sófalvi sóakna felgyújtása a fejedelmi hatalommal való szembeszegülést is jelentette, hiszen a kamara épületei emlékeztették a csíki székelyeket arra, hogy a több évszázadon keresztül biztosított ingyenes sóhasználati joguk korlátozva van.

„Udvarhely várát is a fejedelem birván: felügyelő tisztartói, ispánjai és szabadosai ahhoz, a **sókamarához** és a /csíki/ hámorhoz foglalták el a közrendével együtt a főnépek és lófők közel lakó jobbágyait, erdőit, mezőit, a jobb-jobb birtokokat, a mi nekik tetszett;” (Jakab, Szádeczky i.m.263)⁸²

A sókamara természetesen hasznót is jelentett a sóvidékieknek, hiszen az ő sóhasználati joguk továbbra sem volt korlátozva olyan mértékben, mint a székelység többi részének. A sókamara megélhetési forrást is jelentett, hiszen az ott dolgozók fizetést kaptak. A kamarások pedig a fejedelmi udvarral való közvetlen kapcsolattartást is biztosították, tehát ez által a sóvidékiek közelebb kerültek a fejedelmi hatalomhoz is.

A sófalvi sókamarásokról és Székely Mózes erdélyi fejedelemről

A **székely sókamarások** közül a leghíresebb Székely Mózes, a későbbi erdélyi fejedelem, akinek már az apja, **Literati János** is sókamarás volt.

Sófalva történelme szorosan összefonódik a székelyföldi só és annak híres kamaraispánjának, **Székely Mózesnek** – Erdély egyetlen székely fejedelmének történetével, ezért is közlünk ízelítőül néhány dokumentumot.

A **Székely Oklevéltárban** összegyűjtött oklevelek ékes bizonyítékai egyrészt Székely Mózes sófalvi sókamarás hadi tetteinek és az ebből fakadó megbecsülésnek, mely Erdély főembereinek sorába juttatta, másrészt megfellebbezhetetlen bizonyítéka annak, hogy milyen jelentős szerepet töltött be a sófalvi só Erdély gazdasági életében:

„Báthori Zsigmond erdélyi vajda **Székely Mózes sófalvi Sókamarásnak** hadi érdemeiért, melyeket Báthori István erdélyi fejedelem és lengyel király szolgálatában először Erdélyben a Békés Gáspár és pártütői ellen vívott csatában, azután Danzig városa és Lautern vára vívásában és végül az orosz fejedelem elleni hadjárat alkalmával több vár ostromában szerzett Udvarhelyszéken Lövétén 10, Siménfalván pedig 6 jobbágytelket adományoz neki és atyjának, nemes Literati Jánosnak és testvéreinek - Istvánnak, Jánosnak és Péternek. (Kelt. Gyulafehérváron 1583 június 10.)”(Székely Oklevéltár, Budapest, szerk. Szabó Károly, 1872-1934, IV. köt. 86-88. old.)⁸³

„Báthori Zsigmond erdélyi vajda **Székely Mózesnek** hű szolgálatát figyelembe véve, Csíkszékben, Csíkszatószezen pénzzel szerzett jószágáért cserébe a siménfalvi fejedelmi tulajdonban lévő részjószágot ad neki, apjának és testvéreinek. (Kelt Kolozsvár - Colosvar -, 1583 november 3.)”(Székely O. i.m.: IV. köt. 88-89. old.)⁸⁴

„Báthori Zsigmond Erdély, Moldova, Havasalföld, a Szent Római Birodalom, a Magyar Királyi Részek fejedelme, Székelyek ispánja, **Siménfalvi Székely Mózesnek**, hadi érdemeiért, melyeket részint Báthori István lengyel király hadjárataiban , részint közelebről a török hadjárat alatt szerzett, részint kárpótlásként azért a részbirtokért, melyet Udvarhelyszéken Vágás helységben szerzett, de a fejedelem megkeresésére visszaadta;

Szolnok vármegyében fekvő Magyar Lápos mezővároshoz tartozó, eddig a Szamosújvári fejedelmi vár által birtokolt Libaton helységet adományozza. (Kelt, Gyulafehérvár, 1598 március 1.)”(Székely O.,i.m.: IV. Kötet 132-133 old.)⁸⁵

„Basta György császári és királyi erdélyi főkapitány Teleki Dónáth Györgynek Háromszék kapitányának a Székely Mózes ellenében tanúsított szolgálataért birtokot adományoz Felső-Torján, Hídvégen, Markosfalván, Szotyoron és az Alsó- Fehér megyében lévő falvakban, melyeket a Székely Mózzal tartó (pártján harcoló) Aporoktól konfiskáltak el. (Kelt, az almaszegi táborban 1603 október 8.-án)”(Szekely O.,i.m.: IV. Kötet 162-164 old.)⁸⁶

A fenti oklevelekből kitűnik, hogy a székelyek sóbányájának leghíresebb kamarása Székely Mózes, aki a sókereskedést követően Erdély fejedelme lesz.

Ugyancsak a sóaknát emlegetik 1585. jul.13.-i udvarhelyi bírósági jegyzőkönyvben „Váraljai Kelemen István, lófő, megesküvén. Mikor Mihály deák azt mondá, hogy ő az lófejek nem semmiben, hanem csak azokat és azoknak birodalmát, kik az **só aknára** szolgáltak. Mikor az pálfalvi tetőn adiudivatawal felete is, abban is az lófejek mellette voltak, sőt ugyan szájából hallottam Mihály deáknak, hogy mondá: az egy hordó sert, úgymond, az pálfalvi lófejek hoztak, sajtot is vittek vala.” (Székely Oklevéltár –új-, Kriterion,Buk.,1983. 23.old)⁸⁷ Az udvarhelyi bíróság 1585-ös jegyzőkönyve igaz, hogy nem említi név szerint, hogy melyik sókamarásról van szó, de tekintettel arra, hogy a közelben csak a sófalvi sókamara volt, másra nem vonatkozhatott. Egyébként ebben az időben annyira köztudott volt, hogy a székelység sókamarája Sófalván van, hogy ezért sem tartották szükségesnek a jegyzőkönyvben külön kitérni erre. A jegyzőkönyvnek, a sókamarám kívül van egy érdekessége, hogy említi, hogy a pálfalvi tetőn lévő fogadónál egy hordó sört emlegetnek a lófők. Az udvarhelyi bírósági jegyzőkönyvek között 1589 augusztus 15.-én Székelyudvarhelyi Joannes litteratus felperes a szintén udvarhelyi Barrabás György elleni perében Székely Mózes udvarhelyi házát emlegetik: „az szebeni Szűcs Györgynét, mikor az Székely Mózes házában lakik volt, Katalina, itt Udvarhelyt, az asztal megé az padra le nyomtam volna”. A per pikáns részein túl azért is érdekes, mert valószínűleg Székely Mózes apja, Literáti János a felperes, aki még idős korában is más asszonyát kívánja, vagy legalább is ezt terjesztették róla, hiszen a fia házban történetekért, becsületének csorbitása miatt indított pert. (Székely O.-új-, i.m.:65.old)⁸⁸

Székely Mózes keményen harcol Erdély önállóságáért és talpon maradásáért, a Bethlen Gábor által megteremtett tündérkertért igyekszik harcolni, a hazának oltalmazója és megszabadítója akar lenni. E gondolat tűnik ki a nagyszabeneiekhez írt leveléből is.

Székely Mózes levele Nagyszeben városának 1603. Június 10.:

Moyses Zekelj de Semienfalva, vaivoda Transsylvaniae et Sicularum comes etc. Prudentes et circumspecti nobis dilecti, salutem et favorem. Enekelőtte is találtuk meg kegyelmeteket levelünkkel, kiben értésére adtuk kegyelmeteknek, hogy mi az hatalmas császár vitézivel nem úgy jöttünk volna be ez országba, mint ellenség, hanem mint az hazának őtalmazója, és ez ideig való inségből az szent Isten segítsége által megszabadítója.

Az mellett intettük kegyelmeteket jó békességre és az velünk való egyezségre, bizonyos napot praefigurálván az kegyelmetek mellénk jövőnek. De miként, hogy látjuk kegyelmeteknek vakmerőségét, itt immár semmit nem késünk, főképpen hogy Colosvárat is kezünkhöz vöttük, honnan minden hadunkkal megindulván, oda igyekezünk, az hol ellenséget értünk lenni, hogy ez engedetlenségért és vakmerőségért megbüntessük azokat, az kik mi hívségünkhöz nem akarják magokat tartani. Ha annak okaért az régi mód és tartás szerént kegyelmetek minden hadi készületével mellénk jó és elől találjuk kegyelmeteket, kedvesen vesszük kegyelmetektől; de ha vakmerőséget követvén, még is ellenünk igyekszik kegyelmetek, protestálunk, hogy mi nem leszünk okai az kegyelmetek romlásának. Bene valent.

Datum is castris ad Zamosfalva positis, die 10 Junii 1603.

Moyses Zekely (E.O.E.)⁸⁹

Székely Mózes Erdély függetlenségéért vívott csatában Brassó mellett veszíti el életét 1603 július 17.-én. Az unitárius fejedelem oldalán nagy számban harcoltak a sófalvi református székelyek is. Az unitárius vallás nagyon jelentős helyet foglalt el János Zsigmond uralkodásának második felében és az azt követő évtizedekben is, hiszen maga a fejedelem is a Dávid Ferenc által alapított egyház tagja lett.

A vitéz erdélyi fejedelem érdemeiből még a fia is hasznot húz, hiszen még az apja halála után is adományokat kap, az apja vitézségének jóvoltából, amint ez a Székely Oklevéltár alábbi okleveleiből is kitűnik:

„**Bethlen Gábor** fejedelem tekintve **néhai Siménfalvi Székely Mózes** hadi és honfíúi érdemeit, árván született egyetlen fiának ifj. Székely Mózesnek adományozza Marosújvárt és a várat, Miklóslaka, Csenged, Oláh-Besenyő, Murzsina, Felső- és Alsólápos falvakat. (Besztercebánya, 1620 június 24.)”(Székely O., i.m.: II. Kötet 204-208 old.)⁹⁰

„Bethlen Gábor **néhai Székely Mózes** érdemeire tekintettel ifj. Székely Mózesnek Udvarhelyszék királybírójának adományozza a Fehér megyei Szederjest és a fiatfalvi és alsó-boldogasszonyfalvi részjóságokat.

(Várad vára, 1628 augusztus 22.)”(Székely O.: i.m.: II. Kötet 234 old.)⁹¹

„Brandenburgi Katalin, tekintettel **Székely Mózes érdemeire és Bethlen Gáborral való jó barátságra** ifj. Székely Mózesnek adományozza Új-Székely, Csekefalva és Bethfalva helységekben lévő részjóságokat.

(Gyulafehérvár, 1630 február 24.)”(Székely O.: i.m.: II. Kötet 237 old.)⁹²

Székely Mózes hírneve még halála után is oly nagy, hogy I. Rákóczi György attól tart, hogy ifj. Székely Mózes megbuktathatja. Hatalma védelmének érdekében ifj. Székely Mózes száműzi és vagyonát elkobozza.

Székely Oklevéltár II. Kötet 247 old. Olvasható a vagyoneklobzással kapcsolatos oklevél, melyben **I. Rákóczi György** fejedelem Udvarhelyszék királybíróságát ifj. Székely Mózes hűtlensége miatt Ábránfalvi Ugron Pálnak adományozza.(Gyulafehérvár, 1633 március 20.)

I. Rákóczi György csak hosszú évek múlva bocsát meg ifj. Székely Mózesnek, aki ezt követően hazatérhet a száműzetésből. I. Rákóczi György 1637 március 26.-án Medgyesen írt levelében biztosítja ifj. Székely Mózesnek, hogy bántatlanul hazatérhet.

Ami a Székely Mózes sófalvi sókamarás és későbbi fejedelem adományait illeti, ezekkel kapcsolatban egy nagyon érdekes dolog figyelhető meg, mégpedig az, hogy hiába sókamarás Sófalván, de sem itt, de még csak a Sóvidéken sem kap fejedelmi adományt sem ő sem a fia. Ez a tény azt is jelzi, hogy a fiskus, a fejedelem hatalma nem volt korlátlan a Sóvidéken, mivel Sóvidék földjének zöme megmaradt az ősi székely jog szerint.

A sóval kapcsolatosan az oklevelek nagyon gyakran emlegetik Sófalvát, melyek teljeskörű ismertetésétől most eltekintünk, de annyit tudni kell, hogy a székely só egészen az osztrák uralom berendezkedéséig, de még ezt követően is néhány évig Sófalvához kötődik, itt volt a sóbánya és a sókamara is.

Báthori Zsigmondnak egy 1595-ben tíz pontból álló, magyar nyelvű szabadságlevele többek között az alábbiakat tartalmazza: „ 8. A sóaknák és vashámorok a fejedelem pénzén építtessenek meg, 50 sóvágót és vashámor mestert a székelyek adjanak; a sót a kapitány pénzen adja, a kénkőt a felső- és alsó-torjaiak tartozzanak határukon előbbi szokásuk szerint keresni s a fejedelem szerszámos házába beszolgáltatni.” (Jakab, Szádeczky i.m. 294-295. old.)⁹³

A fejedelemnek [**Báthori Endre**] alig volt pár napja gyors futárokkal némi hadat gyűjteni össze, kiknek fővezére a hős Székely Mózes volt. A harc oct. 18.-án [1600] reggel kezdődött s délután 2-kor dőlt el, a fejedelem csatát veszített, tábora szétszóratt s ő délutáni 3 óra körül Udvarhely felé menekült...(Jakab, Szádeczky: i.m.299. old.)⁹⁴

„A fejedelem [Báthori Zsigmond] sok érdemes hívét tüntette ki. Nemes és vitézlő [nobilis et agilis] atyhai Szakálos Bertalant, ki a **fejedelem sófalvi sókamarája** tartozandóságaiban mint felszabadított [libertinus] élt, megtekintve azon sókamara mellett annak kezdete óta tett hív szolgálatait, különös kegyelméből Erdélyország lófőszékelyei közé emelte, sorozta és írta be, elhatározva, hogy ő és örökösei s utódai mostantól kezdve igaz és kétségtelen lófőknek tekintessenek és tartassanak s minden tisztséggel, fejedelmi kegygel, kiváltságokkal és szabadságokkal élhessenek, melyekkel *a többi igaz lófők törvényénél és szokásnál fogva élnek, de úgy, hogy örökösei s utódai jó lovakkal, hegyes törrel, paizszsal, pánczéllal, sisakkal, kopjával és más hadi szerekkel felkészülve, a szükség és körülmények szerint minden hadviselésben részt vegyenek*; e felett Sófalván levő házat minden átalány díj [taxa], kamaranyereség, rendes és rendkívüli adó és tized fizetésétől, paraszt terhek viselésétől mentté és szabaddá tette, s meghagyta **Székely Mózes sófalvi kamaraispánnak**, a királybiráknak, adókirovóknak és adószedőknek, hogy igaz és valóságos lófőnek tekintsék s az elsorolt rovatalok és adók fizetésére és paraszt munkák teljesítésére ne kényszerítsék. Később a fejedelem ugyanezen hívének, mint lófőnek [primipilius] és mindkét nemen való örököseinek, az országnak és fejedelmeknek tett hív szolgálataiért, **1591. Aug. 25-én kelt** levelében, Atyha faluban [possessio] Udvarhelyszéken, két egész és ép lófői házat és udvart, Sófalván pedig egy épület nélküli pusztát és üres jobbágytelket adott új adomány címen, melyeket szülői és ősei azelőtt is békében bírtak, birt, de elegendő írása róluk nem volt, minden hozzá tartozandó külsőikkel együtt, régi határaik között; s ugyanezen évben és napon nemes és vitézlő Illyés Bálint deákot, a **fejedelem sófalvi sóbányája** számtartóját öt társával az adományozottnak a megnevezett birtokba beiktatására kiküldötte, azon meghagyással, hogy ha ellentmondó lesz, az ellentmondástól tizenötöd napra a fejedelem udvarába hívják meg s eljárásukról tegyenek jelentést. (Jakab, Szádeczky: i.m.301-302. old.)⁹⁵

„Még egyszer felcsillámlott szívökben szabadságuk reménye, midőn a török szultán 1603 évi május 15-én kimondotta, hogy több nagyságos erdélyi főurak, hősök, s jeles és tekintélyes férfiak ajánlatára a **hasolíthatatlan vitéz Székely Mózesnek adta az erdélyi fejedelemséget**, mellé török és moldvai segélyhadakat adott, a lengyelt királyt is segélyküldésre kérte fel, az erdélyieket fejedelmökké fogadására útasította, minthogy az öt ajánlók kijelentették, hogy mihelyt a kijelölt fejedelem Erdélybe hadaival megérkezik, ők és egész Erdély öt megválasztják s a németeket onnan kiverik. Ez ajánlók az erdélyi emigráció tagjai s fejök Bethlen Gábor volt, a kik mihelyt Székely Mózes megérkezett táborukba, őt tényleg meg is választották, ő elfogadta, Erdélyt s főleg a székelységet zászlója alá gyülekezésre kiáltványában fölhevta. [Erd. Országgy. Eml. V. k. 226—27. 11.] Erdély színe-java nemessége, Aranyos- és Marosszék mint egy ember állott mellé, különösen pedig szülőföldre Udvarhelyszék egész székelysége hozzá csatlakozott; [Erdélyország Tört. Tára II. k. 32. 1.]...Rudolf császár Báthorit már ártalmatlanná tevén: most Székely Mózes ellen fordult, a kiben volt Erdély minden reménye, meghagyta Bástának, hogy Rádul oláh vajdát izgassa fel ellene, ez mint előbb Mihály vajda, szintén csellel élt, Székelynek barátságot szinlelt, csábítással és rémitéssel Csíkból és Háromszékből székely csapatokkal megerősödve [Kőváry L. Erd. Tört. II. k. 144. 1.] jul. 17-én Brassó melletti malomnál, a Barcaságon 17.000-ből álló oláh s más hadával annak 4000 magyarból, 1000 tatárból, ezenkívül 1000 törökből álló hadát megtámadta s iszonyú vérfürdő után legyőzte, Erdélynek – mint Kőváry oly szépen és igazán írja – a véstelejes időkből még fennmaradt virága, a mi Básta önkény uralmának meghajolni nem akart, elveszett, elesett Székely Mózes is, s Rádul katonái úgy bántak fejével, mint Bástaéi Mihály vajdáéval. [Kőváry L. Erd. Tört. IV. k. 146. 1.] A szerencsétlen ország e reménye is eltűnt. (Jakab, Szádeczky: i.m.307. old.)⁹⁶

„Mély nyomai maradtak az udvarhelyszéki székelység viszontagságos életében az ingatag lelkü, de a székelyek iránt rokonszenvet taúsító Báthori Zsigmond uralkodásának. Nagybatyjának a lengyel királynak, atyjának és neki egyik leghívebb embere **Siménfalvi Székely**

Mózes volt, a lengyel király Békés elleni győzelmének egyik fő tényezője, a ki Danczkváros és Lautern vár ostrománál mint legvitézesebb katona tűnt ki, Polocz és Plescov vára ostrománál, súlyos hajtódárda és ágyugolyó sebet kapott, Velkiloc, Zavoluc és Toropce várak vívásánál egy valódi hős bátorságával harcolt – ezen érdemei jutalmául neki, mint a **sófálvi sóbányák kamaraispánjának**, Udvarhelyszéken, Lövétén, 10, Siménfalván 6 egész népes jobbágy-ülést adományozott, egy Siménfalván, az ő jobbágysági földén épült udvarházzal együtt. /Sz.Okl.IV.k. 86-88. 11./Időközben őt udvari komornyikává nevezte ki, s eddigi és ezutáni érdemeiért, az ő csik-csatószege, pénzen vett birtokáért cserében Siménfalván lévő s az udvarhelyi várhoz tartozó egész jószággrészét, minden tartozandóságaival együtt – kivéve a főembereket, lófőnépet és a puskás gyalogokat /tehát nem a köznépet/, a kik azon faluban netalán az ország használatára ki lennének választva. /Sz.Okl. IV: k. 88-89. 11./ (Jakab, Szádeczky: i.m.29. old.)97

„Básta és Mihály vajda katonai zsarnoksága alatt véginségre jutott Erdély. Előbb Martinuzit spanyol katonatisztek ölték meg Ferdinánd akaratából, a bibornokot bosszuállásból a székelység, Mihály vajdát, Rudolf beleegyezésével, Básta vallonai, **Székely Mózes** Rádul vajda oláhjai, mindháromnak feje egyforma közmeggyaláztatás szégyenében részesült. Elhullott az alkotmányhoz hív erdélyi nemesség java-díszje, majdnem megtizedeltetett a székelység, lelket megrázó tapasztalat igazolja, hogy e kegyetlen harcokban az idegen hatalomnak minden időben hazafiúi kötelesség utáról letért magyar volt magyar ellen segítő eszköze, s mindez a magyar nemzet romlására azért történ, hogy *Erdély sorsa is az legyen, a mi a Magyarországnak.*” (Jakab, Szádeczky: i.m.308. old.)98

„Ugyanazon évi [1584] márcz. 6-án tanácsosai ajánlatára, **s megtekintvén sófálvi Literáti, másképp Illyési Bálint hívének hasznos szolgálatait**, miket az országnak és fejedelemlennek tett, őt a közrendből kivéve, Magyarország és Erdély igaz nemesei közé sorozta, **czímerül a következő jelvényt adva neki: Háromszögű égszínkép paizs, melynek alsó részében gyöngyökkel és drágakövekkel kirakott királyi korona van, melyből természetes és élő színekkel lefestett medve emelkedik köldökén feljűli állásban, s két első lábával egy, két elű fegyvert keményen rázni látszik; a paizs felett bezárt katonai sisak van, csucsából színes foszlányok omlanak le a paizs oldalaira;** meghagyta Bodoni Balázs udvarhelyi várispánnak, a fő- és alkirálybiráknak, adókirovóknak és adószedőknek, valamint **Székely Mózesnek, a székely sókamara ispánjának** [*praefectus*], hogy Ilyésyt nyert jogaiban és mentességeiben tartsák meg és védelmezzék. [Ugyanazon kir. Könyv 216-17. 11.- Lib. R. Sig. Báthori I.-]...

1585. január 23-án a fejedelem sófálvi Illyésy Máté, János és Bálint híveinek hív szolgálataik tekintetéből, Sófálván nemesi házukat és udvarokat, Pálfálván egy elhagyott jobbágyházukat s más örökségeiket az irt Sófálván és Pálfálván, úgy Parajdon és Korondon, melyeket elődeik bírtak, ők is bírnak, csak írásuk nem volt róla, mindezeket a fejedelem új adomány czímén nekik és örököseiknek adta és ajándékozta örök jogon, s róla kiváltságlevet ad, mihelyt e levelét bemutatják, [Ugyanott. I. 274-75. 11.]” (Jakab, Szádeczky: i.m.330. old.)99

Sófálvi Literáti emlegetése azért is érdekes, mert közvetett bizonyítéka annak, hogy Sófálván ekkor, de még korábban is, tehát Illyésy Bálint gyermekkorában is iskola létezett, hiszen így lehetett tanult ember, betűismerő, ahogy a neve mellé tett literáti jelző is mutatja. Bálint deák még más okiratokban is fellelhető, éppen ezért arra kell gondolnunk, hogy a harcban vitésége mellett szerepe lehetett a nemesi oklevél kibocsátásában annak is, hogy okos, tanult ember volt. Mint Sóvidék legnagyobb települése, Sófálvának minden bizonnyal 1585 előtt már iskolája kellett legyen.

„Örök emléket állított a nagylelkű és igazságos fejedelem {Bethlen Gábor} siménfalvi **Székely Mózes** fejedelmi férfiúval volt barátságuknak és saját szíve nemességének két adománylevelében. Az *elsőben*, mely >> 1628. Aug. 22-én kelt, írja, hogy ifj. Székely

Mózesnek és nejének Lónyai Judithnak azért, mert örökre kegyes és hálás emlékezettel tiszteli siménfalvi Tekintetes és Nagyságos Székely Mózesnek, a századában hasonlithatatlan hősnek halhatatlan érdemeit, a ki mind a fejedelem magán sorsa idejében, hozzá a kölcsönös kötelességek kötelékeivel a legbensőbbben volt fűzve, mind pedig az iránta való szeretetéért a fejedelem különös tiszteletét birta, mindjárt, a mint ő az életből kimúlt, élete egyéb gondjai közt nem utolsó gondolata volt az, hogy halála után született s nevét viselő egyetlen fia, siménfalvi Nagyságos Székely Mózes úr iránt, a ki hozzá vérségileg sem idegen, kegyességének, fejedelmi kegyelmének s bőkezű adományának világos jeleit adja, - azért, a mint megtudta, hogy a gyerekkorból és dajka-kéz alól kikerült, hogy azonnal a tudományok diszeivel ékesíttessék fel, tanodába, a Gyulafejérvári gymnasium mesterei felügyelete alá adta, hogy ott testvéreiről legkedvesebb öcsceivel együtt gondosan neveltessék és oktattassék. A mint ifjúvá növekedett, az *inasok*, a mint ebből a korból nagyobbra nőtt, *udvari szolgálóinak* sorába vette fel s kevéssel azután *étekgogói* közé sorozta, s az Udvarhely székelyszéki királybiróságra emelte és magasztalta fel, mely hivatalt most is visel. Ezzel azonban a fejedelem nem elégedett meg, birtokokkal és birtokjogokkal igyekezett őt gyarapítani, melyek az életnek nem csekély emeltyűi, neki adományozván az egész Szederjes, Fejérmegyében lévő, s a fiadfalvi, Udvarhelyszéken lévő birtokot, az ottani kastéllyal és udvarházzal, úgy Boldogasszonyfalvával, melyek azelőtt Geréb Andráséi voltak, de ő mindkét ágon magtalanul halván el, azok a fejedelem adományozása alá jutottak, a miket az azokban lehető *kirjoggal* együtt, a neki fizetett 3000 tallér kárpótlásául Székely Mózesnek és arájának, Lónyai Margitnak (!) fi-, kihalván az [*mit Isten távoztasson !*] nőágra is örök jogon visszavonhatatlanul adta, adományozta és ajándékozta, s neve aláírása alatt költ és függő pecsétével erősített levelét adta róla, a mit kiváltság alakjában adat ki, mihelyt az előtte bemutatatik. [*Orsz. Levlt. Lib. R. XV. Köt. 48-49. 11. Kiad. A Szék. Okl. IV. k. 234-236. 11.*]

A másodikban szintén egy fejedelmi szív fennköltségével írja: >>hogyan hálás emlékezetében őrzi bámulandó erényeit, dicséretes szolgálatait és hazaszeretetét néhai Nagyságos siménfalvi idősb Székely Mózesnek, a miket ő Erdélyországa legvérszteljesebb időszakában annak közjára iránt a legbuzgóbban tanusított s élete és javai sokképen

Való kockáztatásával nemcsak a vezér minden kötelességét teljesítette, de az ország védelmezésében oly példával járt elől, hogy mindenütt jelenlétének látszott, a hadsereget olykor szerencsés eredménnyel vezérelte, s magán ügyeit a közügynek erős lélekkel mindig alárendelvén, magát nemzete előtt örökké olyannak bizonyította, hogy minden időben a haza ellensége esküdt ellenének s a közszabadság legerősebb védelmezőjének mondattatott. Megszánta – így szól tovább a fejedelem – az ifjú Székely Mózes, a páratlan hősnek halála után született egyetlen fia egyedül való árvaságát is, a ki a mult idők viszontagságai miatt nem hogy atyja szerzett javait öröklési jogon átvehette volna, sőt ősi és szerzett vagyonaitól is oly körülmények között s oly módon fosztatott meg, hogy kevés remény van hozzá, hogy valaha visszanyerhesse. Hogy tehát egy oly jeles férfinak örököse, - a kinek a haza iránt annyi érdeme van, a ki a hazát erényével megtisztelte, ingadozásában erős karral támogatta, mikor el volt nyomva, nagy lelkével fölemelte – atyjának nyert javaiból kifosztva, száműzöttnek és hontalannak tekintethessék, a ki iránt különben is a fejedelemhez anyai ágon való vérségi kötelék is szánakozásra indítja, azon célzattól vezérelve, hogy őt atyja erényeinek s hősi bátorságának követésére buzdítsa, neki adományozta az egész *Marosújvár* várát az alatta fekvő Maros-Ujvár mezővárossal, s Miklóslaka, Cserged, Oláh-Besenyő és Musna falukkal, s Henningfalva, Csongva Bago fejérvármegyei birtokrészekkel, nemkülönben Szilvási Cseszeliczky Boldizsár és neje Osztopáni Pernyeszi Erzsébet Thorda-vármegyében levő Felső- és Alsó-Lupsa nevű egész falvaikkal, úgyszintén Nagy-Megyeri Keresztési Pál fejérvármegyei Szentkirály s aranyosszéki Hidas, Csákó, Örményes, Mohács és Dombró nevű faluinak birtokaival és birtokrészeivel. [*Szék. Okl. IV. k. 204-208. 11.*]” (Jakab, Szádeczky: i.m.341-343. old.)100

Székely Mózes halálát követő időkben is gyakran találunk a sófalvi sóbányával kapcsolatos fejedelmi rendelkezéseket. Az Erdélyi Fejedelemség korából nem csak Székely Mózes fejedelem idejében emlegetik a sófalvi sóbányát, hanem az őt követő fejedelmek idejében is.

A sófalvi sóbánya helyzete Székely Mózes fejedelemsége után

Az Erdélyi Fejedelemség idején és gyakorlatilag a teljes XVII. század folyamán is, a székelyföldi sóbányászat, sókereskedelem és a sóbánya, valamint a sókamara, szorosan kapcsolódik Sófalvához. Egyetlen okiratot sem lehet találni ebből az időből, mely ezt az állítást eddig meg tudta volna cáfolni. Nem győzöm eléggé hangsúlyozni, hogy a XVI.-XVII. század folyamán a sóvidéki Székelyföldön csak Sófalvát emlegetik egyedül, mint egy olyan helyet, ahol sóbánya, sókamara és sókereskedelem van.

Bocskai István 1605 december 18-án Petky János udvarhelyszéki főkapitánynak írt levele „XI. pontjában azt kívánta, hogy a székelyek között is szép alkuvással – az ő kegyelmek szabadsága helyben maradván – ha mi jövedelmek és helyek találtnának, az országgyűlés nézzen utána és rendelje el, ilyenek az aranyváltás, vashámorok s. a. t. [a fejedelem óvatosságát mutatja az, hogy sem a só, sem az ökörsütést nem említi].” [Erd. Országgy. Eml. V. k. 403. 1.] (Jakab, Szádeczky: i.m.311. old.)¹⁰¹

„E fejedelem [**Báthori Gábor**] uralkodása korából maradt fenn a székelyeknek néhány közérdekű végzése. Ilyen az 168 oct. 30-iki. >> Hozák urunk ő Nagyságának – így szól az *első* – Assecutoria levelét a **Sóakna** felől, hogy semmit el nem foglaltak azon kívül, a mit azelőtt foglaltak volt el az aknához; a só pedig pénzen vágatja, s az Assecutoriát a közjegyzőnek rendelték adatni, hogy a szék kérésére közre tegye, hogy a mikor kelletik, ott találják meg, s a kinek kívántatik, belőle párt írjon. Aláírva: *Sichaeus Urbán János* szék jegyzője m. k.<<” (Jakab, Szádeczky: i.m.321. old.)¹⁰²

„Végül **1613. Nov. 28-án** Bolgárfalvi Lippai Andrásnak élete végéig **Báthori Gábor** fejedelem által a **sófalvi bányából** adott 50 magyar forintról kelt adománylevelét megerősítette. [Orsz. Levélt. Lib. R. VII. k. 76-77. 11.] **1614. Jan. 17-én** Buzaházi Dersi Jánosnak a **sófalvi sókamara** jövedelméből 100 m. frtot adományozott életéig. [*Ugyanott.* 78.]”¹⁰³

„Itt emlitem meg Branderburgi Kata özv. fejedelemné három adománylevelét, a mik már nagynevű férje alatt kezdeményezve voltak. A fejedelemnő t.i. 1630. Február 24-én Székely-Keresztúr mezővárosban levő egész részjóságot – kivéve a Küküllőn levő malmot, ugyszintén az Ujszékelen, Csekefalván és Bethlenfalván lévő részbirtokot, melyek az egykori fiatfalvi Geréb Andráséi voltak, de megszakadta után a fiskusra szálltak s az udvarhelyi várhoz birattak, királyi joggal adományozta Székely Mózesnek s mindkétnemű örökösének sat. Az adománylevel indoklása kevés módosítással az, a mi a Bethlen Gábor fejedelemé. [*Branderburgi Kata kir. könyve* XVI. Köt. 32-33. 11.] (Jakab, Szádeczky: i.m.343. old.)¹⁰⁴

Bethlen Gábor uralkodása alatt Erdély gazdasági helyzete megszilárdul és elindul egy olyan fejlődés útján, amit az utódok csak úgy emlegetnek, hogy tündérország, tündérkert stb. Erdély Európa meghatározó tényezője lesz, Erdély uralkodója szoros kapcsolatot tart olyan távoli országokkal is, mint Svédország. Erdély erejével úgy háborúban, mint békében számítani kell. Bethlen Gábort követő I. Rákóczi György is folytatja az építkező politikát, az ő idejében is nagy hangsúly helyeződik a gazdaságra.

Udvarhelyszék politikai levéltárából, megmaradt irattöredék szerint I. Rákóczi 1635-1636 között így rendelkezett: ...>> 5. A **sót** a régi szabadság szerint adják, egy pénzen egy [kő] só.<<

I. Rákóczi György idejében kelt udvarhelyszéki rendelkezések: „5. A hadakozás dolgában miérthogy fejedelmünk ő felsége a szabadságot azért adta [itt kétségkívül az 1635-

iki szabadságlevél van értve], hogy ő felségének s **országának való szolgálatában** meg ne fogyatkozzunk, hanem abban minden időben híven eljárjunk: végeztük, hogy senki csak egy személyes hadból el ne maradjon; **a ki elmarad, annak a mi szabadságunk törvénye szerint erős büntetése legyen**, minden kedvezés nélkül. Első büntetése pedig a ki elmarad, először része marháját foglalják el és vegyék el a tiszt számára, ha másodszor marad el, házát hányják el; ha harmadszor, akasztassék fel. A ki a hadból visszaszökik, hasonló büntetése legyen. 6. Mikor hadba kell indulni, az egyik kapitány haladék nélkül kiszálljon. Valaki harmadnapra melléje nem megyen, a feljebb megirt büntetése legyen, hogy se egyképpen, se másképpen az ő felsége szükséges szolgálatja meg ne fogyatkozzék, minthogy gyakorta hirtelen is kellenek szükségképpen az indulás. 7. Minthogy pedig az ő felsége hívségében mindenkben hiány nélkül kell eljárunk szabadságunk igaz rende szerint, azon kell lennünk, hogy szegény atyámfiait erejek felett való készületre ne erőltessük, a mi miatt kényszerítve legyenek örökségöket eladni, vagy minden marhájokból kifogyni és e miatt éhenhalásra jutni. 8. Hogy pedig minekünk ilyen erős törvényünk van a hadakozás dolgában magunktól is, azért volt minden időben, hogy a székelységnek soha idegen tisztartója nem volt, annyival inkább generálisa. Most is pedig holott ő felsége maga kedve szerint való tisztartót választ közülünk, annyival inkább megelégedhetik azoknak hívséges gondviselésével. Könyörgünk ő felségének, hogy azzal a szabadságunk ellen való szokatlan dologgal privilégiumunk ellen ne terheljen, hogy annyival nagyobb szeretettel szolgálhassunk ő felségének, mint kegyelmes fejedelmünknek. 9. Hogy pedig semmi időben a hadak hátramaradása ne lehessen, végeztük, hogy a két hites kapitány a népet szorgalmasan megcirkáltassák, sőt ha kell, maguk cirkálhassák meg személy szerint, s minthogy ő felsége választotta őket, ezeknek jelentése legyen mindig elegendő, és idegen cirkálóknak köztünk szabadsága ne legyen semmi időben. 10. Minthogy székelj jószág örökség szabadság idején soha donatioval nem járt, sőt semmi okon székelj az ő jószágát el nem vesztette, sem nótával, sem per defectum fejedelem el nem donálhatta; hanem ha halálra méltó bűne volt, személyében és testében lakolt, jószága, öröksége maradékinak maradt, ha maradéka nem volt, attyjafia nem volt, falura szállott, ha magva szakadt: könyörgünk ezen is ő felségének, ő felsége ebben és szabadságunk följebbi részében kegyelmesen tartson meg.” (Jakab, Szádeczky: i.m. 360. old.)105

Ezekből a sorokból meg lehet érteni, hogy miért is tudott az erdélyi állam működni, miért tudott oly hosszú éveken keresztül hathatósan szembeszállni úgy a török, mint a habsburg birodalommal. Ha valaki odafigyel azokra a szankciókra, melyeket a hadból elmaradókra alkalmaztak a székelyek, gondolom nem irigyeli helyzetüket. Látható, hogy nem véletlenül kaptak privilégiumokat, hiszen életük kockáztatásával állandóan kész kellett legyenek a haza védelmére, mert aki kivonta magát a honvédelemből azt ők maguk nagyon keményen megbüntették. Napjaink alba körösei bizonyára elborzadva olvashatják az udvarhelyszéki székelyek katonáskodásra és honvédelemre vonatkozó végzéseit, amelyek közül a legenyhébb a vagyonek kobzása, de ezek hiányában valószínű, hogy ezek a körök sem léteznének, hiszen a súlyos véráldozatok nélkül a magyar nemzet sem maradhatott volna fenn. I. Rákóczi is tudatában volt, hogy csak az erős hadsereg képes biztosítani az ország gazdasági fejlődését, az emberek jólétét.

„A fejedelem gondja **a székelység sófalvi bányájára** is kiterjedett. 1641. Május 14-én, írja Tholdalagi Mihály tanácsosának, a törvényszékek elnökének s Udvarhely- és Marosszék főkapitányának, hogy úgy értesült, hogy **a sófalvi akna** igen meg kezdett bomlani és ki kellene tisztítani, küldött tehát a székelyekhez Tholdalagi által levelet, intve őket az aknáért kegyelmesen, a mi neki is hasznukra van, hogy mind a faluból, ha egy héten tíz emberrel azon akna tisztítását megsegítené, nekik az hasznukra lenne, a fejedelem is kegyelmesen venné. [*A vármegye régi levéltárában levő eredetiből.*]” (i.m.361)106

„1642. Julius 16-án a fejedelem nagy-solymosi *Koncz Boldizsár sófalvi sóbánya kamarásának* hívségéért és hosszas hasznos szolgálataiért, valamint *Incze Erzsébet*

hitvesének s János, András, István, Pál, Boldizsár és Tamás fiainak, mint székely lófőknek nemességet adott s jelvényül e czímet: Égszinkék katonai paizs, mezejét zöld pázsint borítja, mellyen természetes színében lefestett ágaskodó oroszlán látszik, nyitott szájjal, kinyújtott vörös nyelvvel, farka fölfelé görbülve, hátulsó testrészén nyugszik, s első jobb lábával kardot markol át, a balban ért szőlőgerezedet tart; a paizson zárt sisak, koronától fedve, s a sisak csucsából színes foszlányok folynak alá. [Lib. R. XX. K. 121-22. 11.]”(Jakab, Szádeczky: i.m., 374. old.)107

„1634. Aug. 31-én Brenhidai Huszár Mátyás étekfogójának, Marosszék főkirálybirájának írta be a Székely Mózes birtokában volt, de hűtlensége miatt a fejedelemre szállott Fiadfalván levő egész kastélyt, a hozzátartozó birtokkal, ismét Alsó-Boldogasszonyfalvát, Csekefalvát, Keresztúrfalvát, Betfalvát és Lövétét 3000 m. firtban, úgy hogyha valaki ki akarja váltani, az összeget előbb lefizetni tartozik. [Lib. R. XVIII. Köt. 66-67. 11.] { 1645. Julius 8-án további Székely Mózes féle birtokokat adományoz Brenhidainak I. Rákóczi.} (Jakab, Szádeczky: i.m.374. old.)108

Ugyancsak **I. Rákóczi György fejedelem** idejéből származik az erdélyi fejedelemség országgyűlésének az a törvénycikkelye, mely szó szerint említi a sófalvi sóbányát. Az erdélyi fejedelemség országgyűlésének **1648. Évi 13.** Artikulusa szó szerint az alábbi: „*Articulus XLVI. Az kamora ispánok, hámore praefectus és harmincadosok ellen agitálandó processusa. Nem kevés difficultások vagyon kegyelmes urunk Udvarhely, Csík és Gyírgyó székbeli atyánkfiaihoz, kiknek vagy az sófalvi aknához, vagy csíki hámorhoz tartozó emberekkel, vagy az harmincados előtt történik causájok....Végeztük azért, Nagyságod kegyelmes tetszése is acceptálván, hogy ha örökség dolga pereltetik, menjen appellatioba az felső székre az causa.*” I. Rákóczi György az országgyűlés fenti döntésével egyetért és 1648 március 10.-én Gyulafehérváron aláírja a jogszabályt.

„**II. Rákóczi György** székelyek iránti igazságosságát több tette mutatja....A székely darabont-rendnek az 1651. XXIII. T.cikkben a fejedelem **sót ígért adatni**, úgy mindazáltal, hogy ők is teljesítsék azt, a mit mások, t.i. egy kósótól az 1 pénzt fizessék. [U.o. 130. 1.] E rend alatt a régi gyalog székelység értendő. S ha visszaemlékezünk, mily keserűséget idézett elő ezeknél, midőn a főemberek [primor] és lófők **a nemzet köztulajdonát tevő sóbányából** ingyen sórt kaptak, ők pedig e javadalomtól megfosztattak, képzelhető, hogy e majdnem száz év múlva bekövetkezett elégtétel s joguknak elismertetése a székelység e nagy osztályának örömet és hálás elismerést keltett.” [Erd. Országgy. Eml. XI. k. 143. 1.] (Jakab, Szádeczky: i.m.383. old.)109

Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae; Erdélyi Országgyűlési Emlékek; szerk. Szilágyi Sándor, 13.köt. (1661-1664) Bp.1888, Magyar Tud. Akadémia [röviden: EOE] (EOE: 293 old.)110 Az **1664 jan.31-febr.24. nagysinki országgyűlés törvényei:** ArtikulusXXVIII. „....A székelységen levő jószágos nemes ember adjon capitatim ember tall.1...Az székelységen levő jobbágy, kik marhások, három ember tall.1. Marhátlan öt egy tall.1. Az városokon lakó személyek, kik kapuszám után nem contribualnak, az mesterlegényekkel együtt capitatim flor.1. Ide értvén az aknás helyeken lévő minden rendeket, nem excipialvan az vendég sóvágókat is, az kik ez hazán kívül nemzetek.”...”**Az sófalvi kamaraispán tall. 25.**”...”A két oláhfalviak és zetelakiak copitatim adózzanak mint az egyházhelyű székely atyánkfiai az solymárokkal együtt...”(EOE, 293 old.)111

1660 július 5. A segesvári országgyűlés törvénye Art. 14. „Az dési. Széki, kolosi, tordai, vízaknai és máramarosi kamara-ispánok adjanak kétszáz-kétszáz tall. Azoknak számtartói húsz-20 tall., az maglások (sic !) 10-10 tall. **Az sófalvi kamaraispán 25 tall.**....Art. 20. Az solymárok mindenütt valók adjanak két-két tallért.” (EOE, 446-447 old.)112

Az Erdélyi Fejedelemség idején 1664-1665-ben között a sóaknák művelési utasításairól törvénycikket fogalmaztak meg, sajnos, hogy a három kötetes Erdély kiadásban hivatkozott utasításokat, sem a Székely Oklevéltárban, sem az EOE.-ben nem leltem fel

(Köpecsi és hivatkoznak rá i.m. 819. Old, közölnek egy térképet is Erdély gazdaságáról a 17. században és sóbányánál „természetesen” Parajd van feltüntetve.

Érdekes adatra hívja fel a figyelmet Tófalvi Zoltán, amikor a sóvidéki népoktatás történetéről ír, hiszen felhívja a figyelmet arra, hogy a sófalvi sókamara nagyon fontos szerepet töltött be az iskolák finanszírozása terén is, hiszen a kamara biztosította a tanítók fizetését. Amennyiben a sókamara nem küldte meg a tanítónak járó pénzt, akkor akár a fejedelem segítségét is kérték a mulasztás orvoslása miatt. A sófalvi sóbánya 1700-ig 78 forintot adott a székelyudvarhelyi iskolának, 10 forintot a székelykeresztúrinak és 20 forintot az erdőszentgyörgyinek, a rektorok fizetésének kiegészítéseképpen. „Az említett összegek átadása nem ment döccenők nélkül. Eerre utal Veresmarti Gáspár **1661-ben keltezett és Kemény János fejedelemhez intézett levele**: >>Az mostani öt (öt T.Z.) esztendejét el töltött Atyánkfia jelenti, hogy az elmúlt esztendei majustol fogva egj pénzt sem fizetett az Camara Ispan, ez dolgot értvén a többi Atyánkfia így nem örömetst mehetnek olyan helyre a holot fizetéseket eltartják, mert abbol kellene ő kegjelmeknek is elniek. Mostan rendöltünk oda egy becsületes Atyafiat, Igaz Kálmannak hiják, ezt halván félő, megh ne idegeegiek. Kerem ezért Nagodat mint Kegielmes Uramat, tudvan azt, hogy a Fejedelmek Kegielmessegeből lakhattak ot a nyomorék helyen eddigis a Tanitok, meltoztassek parantsolni az **Sofalvi Camara Ispannak**, mind az előbbi Tanitonak salariomanak megh fizetese felől, mind a jövendőnek onét daputaltatott salariomanak idejében illendő képpen valo administratiojarol.<<” (Tófalvi Zoltán: Hazanéző, 1990.I.2., sz. 26. old.)¹¹³

Az 1667. évi erdélyi törvénycikk – Compilatae Constitutiones – rendelkezése szerint a **sófalvi sókamara** 2 tallér adót kellett fezzessen.

Gyulafehérváron 1670-ben törvényt alkotnak a sókereskedelemről.

Az **1674. évi erdélyi diéta 7. törvénycikkelye** említi az udvarhelyszéki sóvágókat.

II. Apafi Mihály fejedelem halála után az osztrák császárság mindent megtesz azért, hogy hatalmát Erdélyre is kiterjessze. Az osztrák uralommal száll szembe először Thököli Imre, majd II. Rákóczi Ferenc is, az utolsó erdélyi fejedelem.

Sófaviak a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharcban

A székelyek mindig számarányukat meghaladóan vettek részt a magyar nemzet szabadságért és nemzeti megmaradásáért folytatott harcaiban, így a Rákóczi szabadságharcban is. A Habsburgok ugyanis kihasználták a Török Birodalom gyengélkedését és magyar csapatok segítségével 1686-ban felszabadították az ország fővárosát a másfélszáz éves török uralom alól, majd lassan kiszorították a törököket Magyarország más területeiről is. Az erdélyi magyarok nagy dilemma elé kerültek, arra vonatkozóan, hogy fenntartsák-e továbbra is önálló államiságukat, vagy újból egyesüljenek a felszabadított országrészekkel. Ez a dilemma is hozzájárult ahhoz, hogy már elég megosztottá vált az önálló Erdélyt akarók tábor. A kezdeti lelkesedést azonban a Habsburg uralom hamar lelohasztotta, hiszen ők úgy értelmezték Magyarország felszabadítását, hogy betagolják az általuk vezetett birodalomba és minden önállóságra való törekvést elfojtottak. A magyar szabadságjogok védelmére először Thököli Imre vezetésével keltek fel, de Thököli mozgalmát az osztrákok viszonylag hamar elfojtották. Ezt követően tör ki 1703-ban II. Rákóczi Ferenc vezetésével az újabb szabadságharc. Kezdetben a kurucok jelentős sikereket értek el, 1704-re már Erdély nagy része is a kezükbe kerül. Az osztrák kötelékbe tartozó székelyeket is II. Rákóczi csapatai ellen vezényelik, de a székelyek vezetőikkel együtt átállnak a kurucok pártjára. A székelyek fővezére Petki Lőrinc teljes csapatával átáll a kurucok oldalára. Erdély országgyűlése ezt követően választja meg II. Rákóczi Ferencet Erdély fejedelemévé. Rákóczi oldalán 1704-ben a székelyek vezetői hadbaszólítják a székelyeket is. A hadi szemlén ott találjuk a sófalviakat is, őket név szerint említi a lustra. Sajnos a kezdeti sikereket követően a szabadságharc

hanyatlani kezd, a Székelyföldet is visszafoglalják az osztrákok, csak Gyergyó tartja még magát egy darabig, majd 1711-ben Károlyi Sándor kuruc generális Nagymajténynál leteszi a fegyvert. II. Rákóczi Ferenc által kibontott szabadság zászlaja alá sorakoznak fel a székelyek is, de a kezdeti sikerek után az osztrákok fokozatosan elfoglalják Erdélyt és csak néhány kisebb területre korlátozódik a kurucok hatalma, ekkor zárják körbe az osztrák csapatok Gyergyószéket is, melynek kapcsán megint csak említésre kerül a sófalvi só, „Gyergyószék elzáratása 1709. Telén is tartott, úgy hogy a szék teljesen kifogyván a sóból, a főkormánysház Udvarhelyszék által szállíttat a sófalvi kamaraháztól sőt >>a vágásig<<, hogy ott lerakják s onnan Gyergyószék szállítsa tovább.” [Vm.ltr. Gub. Act. II.köt. 65 sz.] (Jakab, Szádeczky: i.m.434. old.) 114.

Erdély az osztrák uralom alatt

II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharc leverése után a Habsburgok vezette osztrák uralom fokozatosan számolja fel a székely szabadságjogokat is és általában minden olyan jogintézményt, mely a nemzeti önállóságára emlékeztetné a magyarságot. Ebbe a folyamatba tartozik bele a székelyek sóbányájának, a sófalvi sóbányának részleges önállóságának felszámolása. Fokozatosan visszaszorítják a székelyek sóval való kereskedési jogát is, sőt, hogy teljesen elszakítsák a gyökereket, a sókamarát Sófalváról leköltöztetik a jóval kisebb Parajdra. Ezzel kapcsolatos korabeli dokumentumok önmagukért beszélnek, hiszen az osztrák uralom elején még csak a sófalvi sóbányát és sókamarát emlegetik a források, majd egy ideig mindkét falu felváltva szerepel, hogy 1751 után már csak Parajdot emlegetik az írások. A sóbánya és sókamara Parajdra való helyezése megtorpantotta Sófalva eddigi fejlődését, de a sófalvi lakosság száma ennek ellenére folyamatosan növekszik. Egyre fokozódik a politikai, katonai terror. Tekintettel arra, hogy az osztrákok egyáltalán nem értik a székely hadszervezet évszázados szokásjogát, vagy éppen azért mert nagyon is tudatában voltak annak, hogy a székely hadszervezet, mint a székely szabadság fontos eleme, megindítják a sorkatonaság megszervezését. A határőrség sorkatonai szolgálatként való teljesítése miatt hatalmas ellenállás bontakozik ki az egész Székelyföldön. A köztudatba csak a csíki és háromszéki székelyek ellenállása került be, pedig az udvarhelyszéki székelyek körében is erős ellenállás bontakozott ki, ami miatt tulajdonképpen le is állítják a határőrség udvarhelyszéki megszervezését. Az ellenállók egyik vezére sóvidéki, igaz, hogy nem sófalvi, hanem atyhai illetőségű, akit az osztrákok letartóztatnak.

Az erdélyi magyar államiság megszüntetése maga után vonta a székelyek sóhasználati jogának is a fokozatos felszámolását is. Az osztrákok intézkedései nyomán a sóbánya és a sókamara is Sófalváról Parajdra kerül. Az osztrák uralom első éveiben még érdemes a sófalvi sóaknához menekülni a jobbágynak, hiszen adózás szempontjából a sóbányászok kiváltságos helyzetben vannak, csak annyi adót kellett fizessenek, mint a lófők és ennek a kedvezménynek bizony nagyon vonzó hatása volt. Elég csak a későbbi sófalvi és parajdi családneveket megnézni, hiszen olyan nevek jelennek meg, melyek addig teljesen ismeretlenek voltak, sőt a magyar jobbágynak kívül megjelenik néhány román jobbágysó. A románok néhány generáció alatt teljesen elmagyarosodtak, hiszen a természetes asszimilációt egy teljesen magyar környezetben nem lehetett megakadályozni. Teljesen beolvadt a magyarságba az a néhány német nemzetiségű is aki az osztrák uralom alatt, mint a sóbánya tisztviselője telepedik meg a Sóvidéken. Így jár e sorok írójának egyik felmenője is a Németországból Sófalvára telepedett Krall is, akiről a családi legenda annyit tud, hogy a sóbányánál volt mázsamester és ezen kívül borbély és kovács is volt. A Krall vezetéknévűek ismerik a családi legendát, de a fiatalabb generáció, már olyan tévedésben van, hogy az első világháború tájkán telepedett meg az első Krall Felsősófalván.

Az osztrák uralom első éveiben a sóbányával kapcsolatosan hol Sófalva, hol pedig Parajd szerepel az okiratokban, hol pedig mindkét település szerepel egy okiraton belül „a sófalvi és parajdi udvarhelyszéki sóbányáknak Udvarhelyszék részére 3 évre bérbeadásról szóló szerződés az erdélyi kincstartósággal. Kelt Gyulafehérváron 1701.02.24.-én Apor István az erdélyi kincstár részéről, másrészt pedig Petki Lőrinc székely főkapitány és Ugron János között másrészt. (Sz.O. VII., Szádeczky L., Kv.1898, 50-52 old.)115

Sófalva azonban még sokáig szerepel úgy mint Udvarhelyszék sóbányája „1715 május havában a székely nemzet 31 pontból álló folyamodványt intéz a guberniumhoz, melynek Udvarhelyszéket különösen érdeklő részei a következők:...A sóaknára menekült jobbágyság kiadatását kéri...A brassai terhes sóvámlás ellen újabban panaszkodnak.” (Jakab, Szádeczky: i.m.448. old.)116

Még 1716 február 12.-én is a Nagyszebeni főkormánysház utasításában az alábbi szerepel: „A mikóvári praesidium számára **Sófalváról 500 só** szállítását elrendeli.” (Jakab, Szádeczky: i.m.530. old.)117

„Az 1717. Jan. 1-ére Szebenbe hirdetett országgyűlésre Udvarhelyszék Kovács Pétert és Szombatfalvi Zsigmondot küldötte követekül. Utasításul adják egyebek közt, hogy a sóvágók adómentességének és a köztilalom ellen üzött pálinka-főzésüknek megszüntetését munkálják.” (Jakab, Szádeczky: i.m.449. old.)118

Udvarhelyszék 1720. évi folyamodványa a főkormánysháznak az alábbiakat tartalmazza: „A parajdi aknához tartozó sóvágók is régebben úgy adóztak, mint más lófők, most, dacára hogy fizetésért szolgálnak, kiváltságot szerezvén magoknak, adójoknak csak felét akarják fizetni. Ezek és más adómentességek megszüntetését kéri a szék, hogy az adózás terhe megoszolva könnyebbedjék...Orvoslást kérnek a **sófalvi kamaránál** lévő sótisztek túlkapásai ellen is, mert >> az nemes-sóért adni szokott zabjaikat is oly nagy vékával méri és megnyomva, hogy öt véka zabból is négy véka ki nem telik.<<” (Jakab, Szádeczky: i.m.458-459. old.)119

Az 1720. évi folyamodvány érdekessége, hogy még nincsen kikristályosodva a köztudatban az osztrák uralom által Parajdra költöztetett sóakna szerepe, hiszen itt még keveredik a parajdi akna a sófalvi kamarával, ráadásul egy okiraton belül. „8. Lévén némely falukon, só vidékin, az parajdi aknához szolgáló sóvágók és aknai szolgálatot supportáló emberek [...] szintén úgy adóztatnak, mint más primipilusok, kik is már most jöllehet fizetésért szolgálnak mind ő felségének, mind pedig más ns. Sókat vágató hazafiainak privilegiumat extrahálván magoknak, rájuk esett és esendő portiojoknak csak felét akarják megfizetni és úgy akarják magokat immuniáltatni, portiojok felét az azokban az falukban lakó szegénységnek vállalra tévén.[...] 11. Vadnak ilyen difficultásink is az só iránt, hogy az **sófalvi kamara háznál** lévő némely máglyás sóra menő szegénységeinket kergeti, veri, az sót embereinkkel hordatja az mázsához, az só árát megadván, az mázsárlásért és eldarabolásért, az mázsa körül szolgálóknak a só árán kívül külön kell fizetni.” (Sz.O. 297-298 old.)120

Az 1721. évi kimutatás szerint Udvarhelyszéken többek között 103 sóvágó családot és 4 sóvágó özvegyét mutatták ki. (i.m.461)121

Grüber Ferenc parajdi sótárnok 1727. február 3.-i levelében a sóügyekben írt levelében a települések az alábbi sorrendben vannak felsorolva: Soofalva, Parajd, Atyha, Korond, Pálfalva és Siklód. (Sz.O. 329-330 old.)122, ami jelzi a sóbányászás fontossági helyét is minden bizonnyal, az adott település életében. Ez annál is inkább igaz, hogy tudjuk, hogy Sófalva adja sokáig az 1700-as évek folyamán a sóbányászok többségét.

Az 1751 jan. 11.-i szebeni országgyűlésre az udvarhelyszéki követek többek között szóvá kellett tegyék a következőket: „A havas alatt lévő némely faluk, ú.m. Parajd, Sófalva, Korond, Oroszhegy havasait perelvén a fiscus, a faluk érdekeit szem előtt tartásuk. A brassaiak nagy vámot szedvén az odaszállított sóból (húsból egyet), az érdekelt székekkel egyetértve

orvosolják, mert felette nagy kárára van a sószállító közönségnek és a kincstárnak is.” (Jakab, Szádeczky: i.m.470. old.)¹²³

Még 1751-ben is emlegetik a sófalviak sóval kapcsolatos jogait, ami azt jelzi, hogy az osztrák berendezkedés csak lassan tudta felszámolni a sok évszázadon át kialakult szokásjogot. Ezt követően azonban már egyre kevesebbet hallunk a sófalvi sóbányáról, sőt a XX. századra maguk a sófalviak is elfelejtik, hogy valamikor milyen kapcsolatban álltak a sóval. A nagy arányú felejtéshez minden bizonnyal az járult hozzá a leginkább, hogy a második világháborút követően, amikor a szovjet csapatok elfoglalták hazánkat és felosztották, majd ezután kemény kommunista diktatúrát vezettek be, amelyben siettették a felejtést; az emlékezőket ugyanis keményen büntették.

Az 1751 szeptember 1-re összehívott országgyűlésre a követeket többek között az alábbi utasítással látták el: „A parajdi sóvágókra nézve is kieszközltek, hogy adójok azon helységek közé osztassék be, a melyek sóval a parajdi sóaknáról élnek, 1750-iki adójok összegét beadták levonás végett a commissariatusra.” (i.m.471)¹²⁴ Természetesen 1751-et követően is nagyon sok sófalvi dolgozik az immár parajdinak nevezett sóbányában, sőt nagyon sokáig a sóbányászok túnyomó többsége sófalvi.

Csak mint Sóvidékhez kötődő érdekességet jegyzem meg, hogy József császár 1773-ban Parajdon töltött egy éjszakát, majd Kis-Küküllőfeje irányában Gyergyószentmiklósról ment. (Jakab, Szádeczky: i.m.530. old.)¹²⁵

Az osztrák uralom berendezkedésével a sófalvi sóbánya szerepe egyre jobban visszaszorul, mert az osztrák központosítási törekvésekbe nem illett bele egy nagy egészséges székely falu képe. Ebben az időben, kezd be rendezkedni, az osztrák hatalom. Sófalva lakossága még mindig háromszor nagyobb, mint a Parajd. Mindezek ellenére az osztrák uralom alatt 1760-ban mégis Parajdon nyitnak sóbányát és ezzel szép lassan a történelem kódéba vesz az Erdélyi Fejedelemség alatt több, mint százötven éven keresztül prosperáló sófalvi sóbánya, mint ahogy lassan megszűnik a sófalvi sókamara is, tehát az intézményeit vesztett falu elindul a stagnálás útján. Az osztrák uralom alatt is, azonban a sóbányászok többsége sófalvi és épp ekkor kezd megszorodni Sófalva lakossága annyira, hogy 1760-tól emlegetni kezdik a régi Sófalva helyett Nagysófalvát, vagy Felszeget, a mostani Felsősófalvát és a kisebb Kissófalvát vagy alszeget, a későbbi Alsósófalvát.

Az ősi székely sófejtés módozatairól, a bányászmesterségekről, a szerszámokról, a munkafázisokról, a só szállításáról, őrzéséről és lopásáról nagyon érdekes adatokat sorol fel Horváth I. (i.m. 37-46. old.)¹²⁶ székely sóbányásatról írt kis művében. Itt kell megjegyezni, hogy parajdi (sófalvi) sóbánya termeléséről és foglalkoztatottjainak számáról közölt táblázatában 1705-ben 12 parajdi lakos van a 102 fő sóbányászból, tehát a sóbányászok zöme sófalvi; 1787-1790-ről szóló adatában is az van megjegyezve, hogy a sóbányászok száma 150, többnyire sófalvi. Horváth művében is inkább a parajdi sóbányásatról közöl adatokat, tehát az 1760-es évek utáni időből. Ez érthető is, hiszen az osztrák államhatalom is igyekezett eltüntetni az erdélyi magyar államiság emlékeit, a maga kezdetleges módján. Ezért is az idő homályába kezd veszni a sófalvi sóbánya, a sófalvi sókamara léte is. 1760-es évektől, ahogy az osztrák államhatalom kezd berendezkedni a Sóvidéken is, már nem csak a bánya költözik át Parajdra, hanem a só termelése és a vele való kereskedelem lassan az osztrákok vagy az osztrákokhoz lojális emberek kezébe kerül. Ekkor nyitják meg az első föld alatt só aknát 1762-ben. Tehát a parajdi sóbányásatról konkrétan 1762-től lehet beszélni. Az Osztrák birodalomból, a legtávolabbi részéről is emberek érkeznek a sóvidéki sóbányákhoz. A családunk hagyománya szerint Krall nevű felmenő (apai nagyanyám) őse az 1750-es évek táján került Sófalvára mázsálónak, tehát mérlegesnek, aki német nemzetiségű volt és a sóbánya melletti mázsálás mellett értett a kovács és a borbély (orvos) mesterséghez is. Mindenképpen érdemes lenne megtudni, hogy mikor telepedett le Sófalvára az első Krall,

mert ebből azt is meg lehetne állapítani, hogy a sófalvi sóbányászás abban az időben még élő hagyomány volt. Egyelőre azonban még nem sikerült kideríteni, hogy mikor telepedett ide Sófálvára Sziléziából (vagy Morvaországból?) az első Krall, de az nagyon régen lehetett, hiszen a Krallok nemcsak, hogy teljesen elmagyarosodtak (a tömbmagyarságban ez a sors várt nem csak a németekre, de a szlovákokra, a románokra vagy más náció képviselőire is, mint ahogy a magyarok közül is sokon asszimilálódtak idegen környezetben), hanem még reformátusok is lettek. A Krallok közül egyesek már nincsenek tudatában annak, hogy rokonságban lennének. A Krallok közül érdemes megnézni nagybátyámat, Krall Andrást, aki nagyon szép magyar ember, sófalvi székely népviseletben, aki a kovácsmesterség mellett református presbiter is volt. Az bizonyos, hogy a Krallok letelepedése nagyon rég lehetett, hiszen számosan szerepelnek később a sófalvi székely közbirtokosok között.

A sóbányászok himnusza és a sóvidéki sóbányászat emlékeinek eltűntetése

Kovács Sándor a máramarosi Aknaszlatina sóbányászairól írva, feljegyzi azt, hogy a bányászok himnuszt, már az 1850-es években is ismerték, és emlékei szerint, már az 1900-as évek elején is a bányászok úgy köszöntötték egymást, hogy : "Szerencse fel!" vagy "Jó szerencsét!". A sóvidéki sóbányászok köszönési módja is hasonló, hiszen édesapám is a bányásztársainak gyakran úgy köszönt, hogy "Jó szerencsét!". Az általános köszönési mód a Sóvidéken az "Isten áldja meg!", de érdekes módon az általános köszöntés sokszor keveredett a bányászköszöntéssel, hiszen olyanok is köszöntek "Jó szerencsét!", akik nem voltak bányászok, de a sóbányászok is gyakran köszöntek az "Isten áldja meg!" kifejezéssel. A köszöntés hangzása, valahogy így hangzott: "Istenágyameg!".

Az aknaszlatinai Kovács Sándor feljegyzi az általa ismert bányászhimnuszt, mely Tassonyi Ernő selmeci diákéletet megörökítő "Aki a párját keresi" című regényéből való. A bányász himnusz általa ismertetett változata az alábbi:

"Szerencse fel! Szerencse le!
Ilyen a bányász élete.
Váratlan vész rohanja meg,
Mint bérctetőt a fergeteg.

Nem kincs után sóvárgok én,
Bányászkislányt óhajtok én.
Bányászkislányt óhajt szívem,
Ki szívemben bányász legyen.

És hogyha majd a föld ölében,
Végórákat éljük...
Isten kezében életünk,
Ő megsegít, reméljük.

Te kisleány, ne bánkódjál,
Bányásznak halni szép halál.
Az égbe szállni fel, fel,
Szerencse fel! Szerencse fel!
Szerencse fel!"

(Kovács Sándor: Verejtékből fakadó sóvirágok, Gödöllő, 2000, 72. old.)¹²⁷

Kovács Sándor, aki aknaszlatinai bányász gyereke, leírja azt is, hogy a bányászok milyen díszes temetést rendeztek az elhunyt társuk tiszteletére. A Parajdi sóbányában 1985 május 18-án egy szörnyű robbanás történt, melynek következtében három bányász halt meg:

Fülöp Antal, Fülöp Izsák és Simófi Imre. A tragédia a parajdiakon kívül megrázta Alsó- és Felsőszófalva teljes lakosságát, hiszen ebben az időben még nagyon sok sóbányász dolgozott. Horváth István: A székely sóbányászat története (37 old.) című könyvében leírja a sóvidékiek által ismert bányászhimnusz szövegét. A döbbenetes a leírásban az, hogy ma az Ukrajnához tartozó kárpátaljai Aknaszlatinán és ma Szlovákiai Selmezbányán leírt bányászhimnusz, szinte szó szerint egyezik a sóvidéki szövegváltozattal. Az egykori Magyarország kultúrája olyan mélyen beleívódott a magyar társadalomba, hogy minden háborús döntés, határ és szögesdrót dacára a magyar emberek szinte elképzelhetetlen részleteket ismernek. Nem ide tartozó dolog szorosan, de mégis el kell mesélnem azt a történetet, hogy 2000 márciusában összeismerkedtem Aknaszlatina polgármesterével, aki sóbányász mérnök és akinek az édesapja még Parajdon született, - természetesen akkor még egy országhoz tartoztunk -, testvére, viszont az 1940-es években, amikor újból egyesült Magyarország nagy része, Máramaroszigetre ment férjhez. A két testvér a Szovjetunió és Románia területén kellett leélje azonban a második világháború befejezésétől az életét, mégpedig úgy, hogy a Tisza két oldalán elterülő település között alig van 1-2 km és évtizedekig nem is találkozhattak. Mindkét településen jelentős számú magyar lakosság él. E kitérő után ismertetem a sóvidéki bányászhimnusz:

"Szerencse fel! Szerencse le!
 Ilyen a bányász élete.
 Váratlan vész rohanja meg,
 Mint berctetőt a fergeteg.
 Nem kincs után sóvárgok én,
 Bányász kislányt óhajtok én.
 Bányász kislányt óhajt szívem,
 Ki szívében bányász legyen.
 És hogyha majd a föld ölében
 Végóránkat éljük,
 Isten kezében életünk,
 Ő meg segít reméljük.
 S te kisleány ne bánkódjál!
 Bányásznak halni szép halál!
 Egekbe szállani fel, fel!
 Szerencse fel! Szerencse fel!
 Szerencse fel!"

Ha újból és újból elolvassa az ember a két bányászhimnusz változatot, akkor megint csak döbbenten kell felismerje a magyar kultúra értékállóságát, hiszen 81 évvel a trianoni döntés után azt látjuk, hogy a két szövegváltozat között alig van eltérés. Nem hiába mondogatom, hogy a csíki székely, vagy éppen a moldvai Szabófalva és Sopron magyarjai között a több mint 1000 km távolság dacára is sokkal kisebb a különbség, mint például a Rajna két oldalán szinte szemben elhelyezkedő Mainz és Wiesbaden között, akik alig értik meg egymást németül.

Horváth I. leírja., hogy Parajdon 1864-ben készítettek egy olyan lovasfelvonót, melyet 1953-ig használtak. Ezt a rendkívül értékes lovasfelvonót még én is láttam, annak dacára, hogy 1958-ban lebontották és Bukarestbe szállították az ipari múzeumba, mely azonban az elszállítás követően teljesen tönkrement és elkallódott. A négy éves gyerek olyan élményeket őriz a lebontott sófelvonó épületéről, hogy szinte hihetetlen. Emlékszem, ahogy a körben lévő lórudak, mint egy kerék küllő voltak elrendezve, ahol a lovak bekötött szemmel kellett menjenek a monoton munka miatt. Az elfáradt és kivénült lovakat pedig a vármezői pisztrángtenyészetnek adták oda enni. A lóvasfelvonó ház nagyon hasonlított a "Buglyaházhoz", ezt az épületet nevezik a Sóhivatalnak is, a formája miatt. Horváth I.

említést tesz arról, hogy a lovasfelvonó makettjét először Kovács Mózes felsősófalvi bányász készítette el, majd ezt követően 1997-ben a lovasfelvonó makettjét Szekeres Lajos és Molnár Imre újból elkészítette. A Parajdi Múzeumban nagy sok értékes és érdekes szerszámot lehet látni, de nem palástolhatom azt a szomorú tény, hogy az 1945 utáni államhatalom mennyi sok mindent, az iratoktól a muzeális értékű tárgyakig, mi mindent tönkretett, megsemmisített vagy éppen csak elhordta a levéltárakba, melyeknek egy része elveszett. Páskándi Géza jut ilyenkor eszembe és a sírablók, akik az ölükbe hullt drága kincseket még csak meg sem őrizték, hanem a legutóbbi időkig csak a rombolást és a megsemmisítést élvezik, mintha arra gondolnának, hogy ha a magyarságnak minden tárgyi emléke elporlad, akkor már nem is kell hangsúlyozni, hogy Erdélyben nem is volt soha magyar és magyar állam sem volt soha.

A sófalvi solymárok

„Hát ama nap és hold, a hét sziklavárral
S aranyos mezőben a turul madárral?
Te vagy az, te
vagy az, gyöngy kis ország, Erdély.”
(Arany János, 1855)

A sólyom, mint a királyok kedvenc vadászó állata, már a régi időktől fogva igen megbecsült helyen szerepelt a királyi udvarban. Az Árpád-házi magyar királyok a sólyomnak a vadászáson kívül, az általános szórakoztató, játékos és vadászati szenvedélyeik miatt még szakrális jelentőséget is tulajdonítottak, hiszen a magyarság eredetmítoszában a turul madár, mely a héja vagy a kerecsensólyom volt, mint a magyarság megteremtőjét, nemzőjét is látta, hiszen Emese álmában megjelenő Turul a magyarság megszüelője. Az Árpád-házi királyok alatt a Turul igen nagyon megbecsült állata a magyarságnak, azért is szerepel a címereinken is. „A steppei népek hagyományaiból még azt is tudjuk, hogy a legmagasabbra szálló, sas-féle madarak az uralkodás szimbólumai. Alakjuk nagyhatalmú sámánisztikus képességekre utal hitvilágukban, közvetítőszerepre az ég és föld, a láthatatlan és a látható világ között. A mondák és mítoszok mind valójában ezt a célt szolgálják: alátámasztani a vallásos hit vagy mágikus hiedelem földöntúliságát, dinasztia esetében az ősök és az egész család varázshatalmát. Ősrégi népek irodalmi emlékei számos ilyen vagy hasonló mítoszt őriztek meg. Mire azonban az Árpádok a Kárpát-medencébe értek, Európában a görög-római kultúra racionalisztikus alapjain és a kereszténység szellemében már egészen más eszmevilág volt uralmon. Álmos családja egy jóval korábbi fejlődési fázist képviselt az európai népek társadalmában. Az Árpádokkal egy időben élő európai dinasztiák ugyanis nem voltak oly régiek, hogy mitikus hagyományokkal rendelkezhetek volna. Hozzájuk hasonlókat, illetve sokkal régibbeket is, csak keleten lehetett találni, és más, a racionalista fejlődéstől még nem érintett kultúrák területén. A Turul-nemzettség kialakulása és mítosza tehát jó példát szolgáltat arra, miként bontakozik ki a mítosz ősködéből a valóság.” (Dümmerth Dezső: Az Árpádok nyomában, Panoráma, 1977, 84-85. old.)¹²⁸

Az Árpád-házi királyaink kihalásával, a régi keleti gyökereket hordozó mitológiai világgal együtt egyre inkább háttérbe szorul a Turul madár mondai világa és maga a sólyom madár, ha nagyon is megbecsült tagja a királyi udvarnak, az európai királyi udvaroknak megfelelően a vadászszenvedély kapcsolatos a sólyom tartása, egyre inkább minden kultikus tartalom nélkül. A XV.-XVI. századi magyar királyaink már teljesen átlagos európai uralkodók, olyan szempontból, hogy beletartoznak az európai kultúrkörbe és ez nem véletlen, hiszen, már Nagy Lajos királyunk idején Magyarország Európa egyik legjelentősebb nagyhatalma, a Nagyváradon eltemetett Luxemburgi Zsigmond királyunk, pedig egyszerre a Német-Római Birodalom császára is volt..

A fényes magyar királyi udvarban természetesen jelen voltak a solymárok is, hiszen az udvar fényéhez hozzá tartozott a jelenlétük. A budai királyi udvar, azonban túl messzire volt ahhoz, hogy gyakorlatiasság szempontjából szóba jöhetett volna egyáltalán a székely solymárok jelenléte, hiszen az akkori viszonyok között 500-600 km távolság elég nagy akadályokat jelentett volna a sólymok elszállításához. Másrészt minden bizonnyal akadtak közelebbi településekről is megfelelő emberek, gondolhatunk Budavárához egészen közeli Solymárra vagy más településekre is. Az 1526-os Mohácsi csatát követően a Magyar Királyság egyre jobban meggyengült, olyannyira, hogy a civakodó főurak, az árgus szemekkel figyelő ellenséges osztrák uralkodóház is inkább törődött Magyarország elfoglalásával, mint hogy inkább segítséget nyújtott volna a Török Birodalommal szembeni harcban. Így történt meg, hogy szinte harc nélkül kerül 1541-ben az ország közepe és vele együtt Budavára is a törökök kezére. A magyar király, János Zsigmond, aki csak kisgyerek még és az egész királyi udvar Izabella királynéval együtt Erdélybe menekül és ezzel kezdődik meg a másfél százéves Erdélyi Fejedelemség élete.

Az Erdélyi Fejedelemség nem csak egyszerűen a Magyar Államiság jogfolytonosa, hanem éppen a magyar királyi udvar Gyulafehérvárra költözésével, külsőségeiben is megjeleníti a folyamatosságot. Természetesen az erdélyi fejedelmi udvar bármennyire is igyekezett utánozni a magyar királyi udvart, azért a kettő nem ugyanaz, hiszen teljesen más színezetű lesz az udvar. A fejedelmi palota szükségleteire, Zetelakáról és Lövétről küldenek zsindelyt és zsindelyezéshez értő szakembereket és a solymárokat nem a Budavár melletti Solymárról küldenek, hanem a sokkal közelebbi Székelyföldről.

A Székelyföld egyik legfontosabb települése solymászás szempontjából Sófálva, mert az igaz, hogy a fejedelmi oklevelek beszélnek csiki és gyergyói solymárokról, de a legtöbb solymár az okiratok tanúsága szerint a sóvidéki Sófálváról, Korondról és Parajdról említene. Sófálva még a Sóvidéken belül is a legfontosabb hely, mert itt szerepel a legtöbb solymár. Ezt tanúsítják az 1635-es katonai összeírások, ahol a solymárok körül a legtöbb épp Sófálván fordul elő, de ezt tanúsítja II. Rákóczi György fejedelem 1652. évi oklevele, vagy sófalvi solymárookra vonatkozó 1701. évi oklevél.

Az Erdélyi Fejedelemség másfél százados fennállása alatt egy igen érdekes mesterség volt jelen a Sóvidéken, ami napjainkra már teljesen feledésbe ment, de részletesen olvashatunk róla a többször idézett Jakab, Szádeczky leírásban: „Udvarhelyszéknek volt egy külön adója, a sólyom-adó, a mit az ország adójával egyszerre szoktak ők maguk a fényes kapunak beszolgáltatni. Ennek földrajzi oka volt. A régi Udvarhelyszék magas hegyvidék lévén, számtalan rejtett, erdős, magas kőszikla üregei a sólymok állandó tanyái voltak. A faluk népe közül, melyek határán a sólymok tanyáztak, sokan sólymárokká lettek, a fejedelem kiváltságokkal ajándékozta meg, s ezért kötelesek voltak bizonyos számú sólymot fogni, s megszelídíteni s a fejedelem rendelkezésére adni. Ily faluk volta: - a mint nevök is mutatja – Kis- és Nagy_sólymos, Lövéte, hol egy 1701-2-iki lajstrom szerint hét solymár volt, *Vargyas*, hol ezen lajstrom szerint öt volt, Sófálva, hol 1701-ben 58 solymár volt, [*A vármegye régi levéltárában levő eredetiből.*] Három falu solymárait név szerint megnevezi s oklevélileg igazolja, melyeknek régi szabadságait II. Rákóczi Györgynek 1652-ben június 1-én kelt levele, melyben azok szabadságait visszaadta s őket a régi jogaikban megerősítette...{ meg van az oklevél !!} Hogy miben állott a szolgálat, I. Apaffy Mihálynak 1676-ban aug. 22-én szintén Udvarhelyszék főkapitányához és tiszteihez intézett leveléből, melyben írja, hogy a szék régi szokása szerint a solymárok az adóval együtt minden esztendőben a portára 8-8 sólymot tartozván beszolgáltatni, a szék elkészítvén, velük együtt szeptember 25-én Brassóban okvetetlen jelenjenek meg oly készüllettel, hogy onnan azonnal az adóval együtt utra indulhassanak. [*A vármegye régi levéltárában levő eredetiből.*] A sólyom csaknem házi állatai közé tartozott a Székelyföldnek, mintha ismerték volna egymást, tudták azok tartózkodási helyét s megszelídítésök módját, a vadászok üldözésétől védték s kalitkájukban

kényeztették őket. Urak s a nép között is sokan tartottak házuknál megszelidített sólymot.” (Jakab, Szádeczky: i.m. 396. old.)¹²⁹

Székely Oklevéltár II. Köt. 287.1 egy nagyon érdekes fejedelmi oklevél olvasható, melyből azt is meg lehet állapítani, hogy a felsorolt solymárok többsége sófalvi, hiszen Engi nevűek kimondottan sófalviak, az ő nevükkel kezdődően egészen Illyés Márton nevéig, a felsorolt oklevélben lévő személyek sófalviak. E ténymegállapítás az oklevél felsorolási logikájára is támaszkodik.

*„II. Rákóczi György fejedelem az Udvarhely-széki **Korondon, Sófalván és Parajdon** lakó solymárokat adó-mentességi régi kiváltságaikban megtartani rendeli.*

Kelt. Radnóton 1652. Június 2.

Georgius Rakoczi Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus, et Sicularum Comes etc. Fidelibus nostris Generosis, Egrwgy, et Nobilus, Agilibus, Capitaneo et Judici Regio Supremis, Vice Judicibusque Regys, Dicatoribus, Connumeratoribus, et Exotoribus quarumque Contributionum, Leutoribus item et Lustratoribus gentium Sedis Siculicalis Udvarhely; nec non Judicibus, et Juratis Possessionum **Korond, Soofalua et Parayd**, modernis videleicet et futuris quoque temporibus constitutiendis; Cunctis etiam alys quorum interest, seu intererit, praesentium notitiam habituris, Salutem cum fauore. **Udvarhely-Székben Korondon, Soofalván és Parajdon lakó solymárink Ravasz István, Fábián István, Sükei Márton, Enghi János, Enghi György, Kovács Ábrahám, Orbán István, Albert István, Lukács János, László Péter, Illyés János, Illyés Miklós, Kovács János, Illyés András, Illyés Lőrincz és Sylvester András** találván meg minket, alázatos könyörgések által jelentik, hogy ő nekik és az ő eleiknek, kik az solymárságnak rendiben szolgáltanak, ennek előtte való boldog emlékezetű fejedelmektől olyan immunitásuk volt, hogy hadban való szolgálatra, adófizetésre és egyéb szedés-vevésre ne kényszerítenek, melyről való leveleket praedecessor fejedelem atyánk ő Nagysága is erejében hagyván, abban őket megtartanók és confirmálnók. Mely méltó és illendő könyörgésekre kegyelmes tekintetünk lévén, hűségteknek kegyelmesen parancsoljuk, hogy az nevezett solymár híveinket ezen dologról ennek előtte nekik adott leveleknek continentiája szerint semminemű adófizetésre, szedésre-vevésre és hadi szolgálatra ne erőltesse, hanem engedje békességesen élni privilégiumával; sőt ez okon se személyekben, se marhájukban, avagy egyéb javakban megháborítani avagy károsítani semmi úton módon ne merészelje hűségtek, hogy ők is szorgalmasan az ő hivataljok szerint való szolgálatban eljárassanak fogyatkozás nélkül. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datem in Castro nostro Radnotiensis, die prima Juny. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Secundo.

G.RAKOCZY m.p.

(P.h.)”

A sófalvi solymárokról szóló oklevél a (Székely Oklevéltár. szerk.:Szabó Károly, sajtó alá rendezte: Szádeczky Lajos, Kolozsvár, 1895. 287-288 old.)¹³⁰

A sófalviak kiváltságokkal rendelkeztek a sóbányászás miatt is, kiváltságaikat rögzítették oklevelekben is, ugyanakkor érdemes hangsúlyozni, hogy a sóbányászás mellett sófalviaknak volt egy másik érdekes kiváltságuk, amely megkülönböztette a többi székelytől, ez a kiváltság a solymászkodás volt. Nem véletlenül jegyzik külön a katonai lustrán a sóvágókat és a solymárokat, hiszen adózási szempontból olyan elbírálás alá estek, mint a nemesek.

A solymárok kiváltságairól, illetve az adózási kedvezményükről ír Szádeczky K.L. is, „A két oláhfalviak, zetelakiak és a solymárok fejenként úgy adózzanak, mint az egyházhelyes nemesek.” / E.O.E.XIII.85, 128, 190, 292. l. /. Ez azt jelenti, hogy a solymárok is a kiváltságos személyeknek számítanak, hiszen 1664-ben csak fél tallért kellett fizessenek, mint az egyházhelyes nemesek, vagy a lófők. (Dr. Szádeczky K.L.: i.m., 254. old.)¹³¹

A sófalvi solymárokat emlegetik még az 1701.-es években is, e listának érdekessége, hogy feltüntetik az ökreik számát is. „A sófalvi (udv. széki) solymárok lajstroma 1701.-ben: 1701.-ben Sófálván a következő solymárok voltak: Engi Márton és Hideg Mihály 4 ökörrrel, Oláh István 2, Sebe Gergely 2, Deák János 2, Albert János 4, Engi János 2, Hajdó István 2, Karmán Mihály 2, László István 2, Fülöp Miklós 2, Bálint György 4, Lukács Márton 2, Kelemen Péter 2, Bálint Fülöp 2, Kovács János 2, Kacsó Ferenc 2, Sükös Péter 2, Cseresznyés György 2 ökörrrel. Ezek, kiknek ökreik is van; azután következnek a marhások közül 28 solymár, a semmisek közül 11 solymár; tehát Sófálván volt 58 solymár.” (Sz.O. 92. Old.)¹³²

Sajnos 1711-el az utolsó erdélyi fejedelem, II. Rákóczi Ferenc eltávozásával, a szabadságharcba belefáradt magyarságnak már nem volt ereje az Erdélyi Fejedelemséget fenntartani. Ettől az időt kezdve szép lassan el kezd sorvadni a fejedelemséghez kötődő gazdaság és az udvartartás is. Már nincs szükség sajnos a sófalvi solymárookra sem és ténykedésük teljesen feledésbe vész, hiszen a mai napra már senki nem emlékszik erre a régi és nagyon fontos mesterségre.

Sófálva szétválása Alsó- és Felsősófalvára

Sófálva eredetileg egy település volt s amint már többször is hangsúlyoztuk az igaz, hogy okiratok szerint csak 1493-ban emlegetik először, de a legújabb kutatások szerint településünk, már a XII.-XIII. században templommal rendelkezett, tehát nagyon réginek mondható. A természetes szaporodás miatt a falu élettere kevésnek bizonyult és az 1700-as évek folyamán lakosainak egy része a Nagy víz (Korond vize) baloldalára is áttelepedett. Az élő, máig is meglévő hagyomány szerint a falu felső szeréből a későbbi Nagysófálvából, illetve Felsősófalvából néhányan áttelepedtek a Nagy víz baloldalára és így jött létre alsó szer, vagy ahogy a későbbiekben nevezték Kissófálva, illetve ahogy most nevezik Alsósófálva. Pesti Frigyes gyűjtésében Alsósófálváról és Felsősófalváról 1864-ben az alábbiakat jegyezte fel: „Al Sófálva községe a legfiatalabb telepítménye e’ vidéknek. A’ 16-ik század elején vette eredetét, mint a száj hagyományból tudható F. Sófálvi székely birtokosok a’ Fülöp és Lukács családból telepedtek át a’ Korond vizén innen, s’ szaporodásokkal Alszeg, később Al Sófálva nevezetet nyert, mely előbbi nevezete mai napig is vidéki el terjedéssel bír és Fel Sófálva – Felszeg, Al Sófálva – Alszeg vidéki neveiket most is viselik.” (Janitsek J., Szócs L. , i.m. 27. old.)¹³³

Nagyon érdekes a Pesti Frigyes féle feljegyzés, mely rövid írás gyakorlatilag megerősíti azt a sóvidéki hagyományt, hogy Alsósófálva Felsősófalvából jött létre. Ugyanakkor ha közelebbről megvizsgáljuk Alsósófálva vagy ahogy az 1700-as években nevezték – Kissófálva – keletkezését, meg kell állapítanunk, hogy a tizenhatodik századi megtelepedést semmi sem támasztja alá, hiszen ez azt jelentené, hogy már 1500-as években létrejön e falu. Ha azt is tudjuk, hogy a természetes szaporodás útján és sajátos székely falura vonatkozó élettér esetén egy új település létrejötte, mintegy 100-150 évre tehető az önálló települési státusz elnyerése, akkor azt kell látnunk, hogy háromszáz év túl sok lett volna az 1500-as évektől 1802-ig, amíg hivatalosan is kimondják Alsósófálva megszületését. Parajd születése is az 1560-as évekre datálható, hiszen egyes vélemények szerint Parajd megszületése összeköthető János Zsigmond erdélyi fejedelem székelyek ellen indított hadjáratával. A székely felkelés leverése után az addigi székely köztulajdonban lévő sőt fejedelmi, kincstári tulajdonba vette és a só őrzésére öröket rendelt ki, illetve felállította Sófálván a kamaraispánságot. Parajd megszületésétől számítva mintegy száz évnek kellett eltelnie, hogy Sófálvából való kiválása 1669-ben megtörténhessen. Alsósófálva létrejötte mostani tudásunk szerint csak az 1700-as években történhetett meg, hiszen az 1789-es katonai térkép és felmérés szerint Alsósófálva a legkisebb települések köré tartozik. Míg például

Felsősfalva ebben az időben Sóvidék legnagyobb települése 1565 lakosával, tehát jóval nagyobb mint Korond, amelynek csak 1100 lakosa van, addig még Parajdnak is csak 640-lakosa van. Alsósfalva még ennél is sokkal kisebb az 1769-1773 között készített katonai térkép tanúsága szerint.

Alsósfalva megszületése nem egy-két év alatt történt, de azt már tudjuk, hogy lakosai annyira elszaporodtak, hogy elég erősnek érezték magukat arra, hogy egy kis fatemplomot hozzanak létre lelki üdvük ápolására 1760-1762 között. A település annyira megerősödött, hogy 1798-ban nekifogtak a két település birtokainak szétválasztására, ami abban csúcsosodott ki, hogy 1802-ben a zsinat döntésének értelmében elválasztották az addigi Nagysófalvától, Felsősfalvától (illetve, ahogy azt megelőzően sok évszázadon keresztül csak egyszerűen nevezték - Sófalvától) megválasztották első református lelkipásztorukat Várhegyi András személyében.

Érdeemes elolvasni, még ha nehézkes is, Pesti Frigyes gyűjtését, a Sófalva kettéválasztásáról szóló leírást és a torony gombjába beletett nehézkes elbeszélő költeményt. Nem csak azért, mert egykori felmenő, Fülöp Pál szépapám is szerepel az alsósfalvi templom építői között, hanem hallhatunk Napóleon francia császárról, az Erdélyi Nagyfejedelemség kormányzójáról, gróf Bánffy Györgyről, de nem utolsósorban a római katolikus hiten lévő, de igazi székely-sóvidéki lokálpatriótáról, a római katolikus Kacsó Lászlóról, aki a református templom felépítésére jelentős összeget áldozott. Bizony a mai napig sincs felekezeti feszültség a Sóvidéken a reformátusok és a római katolikusok vagy éppen az unitáriusok között. Most lesz lassan kétszáz éve annak, hogy a templomépítéssel és a zsinati határozattal hivatalosan is kimondják Alsósfalva teljes önálló településről szóló státusát. Ezért is érdemes felidézni és elolvasni a kissé szokatlan és régiesnek tűnő leírást, mert igaz ugyan, hogy a faluromboló román diktátor „jóvoltából”, már 1969-től befellegzett Sófalva önálló községi státusa, amikor beleolvasztották Parajd községbe, de még Főnix madárként feltámadhat, ha vannak gyökereink és reményünk egy szebb jövőben.

„Ország szerte ismeretes községi nevét hiteles okiratok szerint –miről alább bővebben- 1600 körül kapta, ’s az óta F. Sófalvával, mint anya községgel, egy falus bíró által igazgattatott, egy Alsó Sófalván is létezett fő hites segedelmével szinte másfél századon át – mit hitelesen bizonyít Fel. Sófalva alsó részében még mais fenn álló, szalmával fedett menházak létezése – hol, mint Községi Irodában, a’ két testvér közösségi közgyűléseit tartotta, s’ ottan tanátskodott. Jelen élő tisztos öregeink eleven emlékeikbe vagyon még azon faragott gerendákból készített földszinti padlózat, melly az említett falu házatól, Községi Irodától kezdve, az akkor vizenyős, seppedékes, mocsaras réten át Al. Sófalváig, a’ gyakori, főleg a’ Templomba könnyebb át járhatás tekintetéből készítettet.

Melly ekénti állása, igazgattatása a két testvér Só falvának húzamos éveken át a leg szebb testvéri egyet értésébe folyt egy községi Elöljáróság, egy lelkész vezetése alatt, ki is hetenként többször látagatta meg Alsósfalvi ref. híveit kis fa Templomunkba az Úr igéjét hirdetendő – hol is fel vigyázta alatt egy tanító leírta – tartotta köznapokon az isteni tiszteletet. Határaik, havasaik, legelőjük, erdejük közös volt, hol minden egyén a két közösségből szabados birtoklási ’s haszonlási jogát élvezhette 1798-ig, mikor az tán ütött a’ meg válás órája, ’s mint a szárnyat nyert kis madár, melly saját erejében bizakodva el repül annyától élelmért meg szerzendő, ezen leány község meg érettnék érezvén magát saját közibe igazgattatni, ’s még élni. Anya községe ellenzésére is ki vivá magának attól független állását. ’S egy örökös határ osztály meg tételére kényszeríti aztot saját előljárósága közbenjárása által, mi végreis hajtattott az említett 1798-ik évbe. ’S a’ Korond vizén inneni határ jutott osztálly részibe határ vonalul jelöli neki mindenütt a Korondvizét. És ezen osztály meg történt ez uttal a havason is, csak is egy darab távolabb fekvő rész, Ferenczi láza, maradt közre, mellyet közösön birtak 1850-ig, mikor ezen közösön bírt havas részt is véglegesen két egyenlő részre osztattott.

Meg történvén a' két testvéri közössé ekénti előbbi osztálya még egy pásztor alatt egy akolban volt az Urnak ezen két testvér nyája. 'S mi az itteni ref. egyházi írott hagyományokból világos, e' két nyájnak egy lelki pásztora, egy temploma volt 1760-ig Fel.Sófalván, melybe az isten ígéje halgatása végett egy be gyültek 1760-tól 1762-ig, tehát két év alatt, az Al Sófalvi község buzgó tagjai Isten segedelmével építettek egy kis fa templomot, amely 'a hagyomány szerint Oratoriumnak nevezetett és a benne szolgáló Minisiter Praeceptor titlussal szolgált.

Végre az 1802-ik el következett ezen leány egyház örökre emlékezetes időszaka, mellybe régen óhajtott célját valósúlni látta. Egyházilag el is szakadott anyaközségétől s meg nyerte nagy tisztelt T.Várhegyi András úrbán fáradhatatlan buzgalmú első lelke pásztorát, ki is az Urnak ígését, innen főhásztkodott fel a mindenek atyához, már annyira meg szaporodott hiveivel, kiknek nagy részét a' kis fa egyház bé sem fogadhatta kebelébe egy tágasabb Szent Egy ház építkezési segélyrét körül belül 180 szegény s tehetősebb családfő létezett e nyájba. A jelenni díszes és tágas Sz. Egy ház építéséhez hozzá kezdettek, lassan haladhattak előre, minden fáradhatatlan buzgalmuk mellett, mert a mindjárt következő évbe, nehezülni kezde az Isten dorgáló keze hazánk népei fölött. Szükség, nyomor, inség, éh halál környezte a' föld terméseitől meg fosztatott családokat. De mind e' mellett is szent munkáját félbe nem hagyva, folytatta ha lessan is, míg el végre 1821-be siker koronázta a' szent cél fel szenteltetett e' díszes Egy ház, 's el kezdődött benne az Isten tisztelete, említett első lelkész T. Várhegyi András úr által.

Midőn e szent Egyház munkája be végeztetett akkori tanító Bardotzi Lajos alkalmazott tankölteményét ide igtatom:

Emlékezet írás, mely a' gomba be' tétetett.

„Kettő szüleménye íme egy anyának,
Kik egy emlőt szoptak míg gyengék valának.
Ezen kettős testet csak egy vér mozgatta
Ifjuságban, 's egy lélek igazgatta.
De megért idejek kezdvén elő állni,
Kívánna egyik test a mástól elválni
'S 'a papi Sz. Szent határozására
Szint téve mind kettő a tulajdonára,
Midőn mindenképpen ők meg osztozának,
Neveztettnek Felső 's Alsó Sófalvának.
'A Felső maradván tulajdon magára,
Épített új házat az Isten számára.
Alsó Sófalva is ennek példájára
Tévé szert elsőbben lelki pásztorára;
Örüle különös nyert első papjának,
Tiszt. Várhegyi András lelki atyának.”
Melly eset ezer nyoltz száz után kettőben
Sz. András havának el érkezésében.
Mihelyt ebbe célját boldogul érhetne,
Első föltételét abba helyeztette,
Ő is szent templomát kőből építette,
Abban Sz. Istenét, hogy dicsőitené
Szám szerént 180 gazdák körül belül,
Kiknek az írt papjok bölcsen járna elől,
Gazdául, fáradsággal gyűjtenék költséget,
Ezen dicső templom építtetése véget.
Az hosszas franczia had végeztetése

Napoleon Császár szám ki vettetése,
 Ada országunknak áldott csendességet,
 Mindentől óhajtott, s kívánt békességet.
 Ezen békességes időnek jártába

Ezer nyolcszáz tíz 's hat esztendő folytába

Hauzer Antal pallér vállalta magára,
 Hogy épített templomot a' megye számára.
 Két ezer három száz forint volt a bére,
 Míg kő munkájának el nem jutta végére.
 Az irt esztendőben hát elis kezdetett,
 De az építése csak lassan mehetett,
 Mertóh jajos század 's bús esztendők sora,
 Mellyben terhesült az Isten ostora.
 Attila és Álmus maradványi honnya
 Széles terjedésit gyász fátyolba vonnya,
 Mert két esztendei visszas idő járta,
 A természet rendes terméseinek árta.
 Sírt a föld, 's lakossa nem bírta terheit,
 Át élve pihegte szíves keserveit.
 Fa hajra, csúszára szorolt volt az élet,
 Óh sok éhezőnek keserves ítélet!
 Az ország könnyezte számos neveltjeit,
 Hogy nem táplálhatta éhült gyermekeit,
 Kik a környül állás ösztönzéséből
 Más országra mentek, ki kelvén öléből.
 Tizenöt forintot ekkor a' buzáért
 Adta, holott pedig igen szűk vékáért.
 Véka törökbúza tizen hármát megért,
 Öt forintot adtak egy véka zabért.
 E szűk időben is megyénk el nem hagyta,
 Munkáját, ha lassan, de mégis folytatta,
 Míg osztán kegyelmes lett Isten népének,
 Bőv áldást adta a' föld termésének.
 Kettőzött erővel folytatván munkáját,
 El érte céljának óhajtott pályáját.
 Ki is adta jelét ebbe nagy eszének,
Hauzer Antal, maga szép mesterségének,
Fülöp Pál ács mester munkáját végeztte,
 Gomb fel tételével meg ékesítette.
Templomunk és tornyunk, a ki bé szarvazta,
Száz kilenczven forint ezért jutalmazta.
 Nyoltz száz tizen hatba, tehát el kezdődött,
 Nyoltz száz huszon egybe a' gomb fel tevődött,
 Melly gombot az hívek buzgó szívessége,
 Kivált az ifjaknak ki adott költsége
 Hetven forintokkal ekképp készítettett,
 Állandó oszlopul fel is emeltetett.
 Kacsó László úrnak serény vigyázása,
 Hasznos serkentése 's illő nógatása,
 Ki noha vallással tőlünk különbözött,

De mégis jó szíve hozzánk ereszkedett.
 A' presbitereknek 's minden jó szíveknek,
 Ezen szent magába fáradozott híveknek,
 Hat megye bírának szorgalmatossága.
 A' tiszteletes pap okos gondossága
 Nagy volt, készültében ezen Szent hajléknak,
 Hogy által adhassák ezt a maradéknak.
 Első Ferentz ekkor volt fejünk 's császáruk,
 Gróf Bánffy György pedig a' gubernátorunk,
 Püspökje, Bodola János vallásunknak,
 Takáts János papi feje Tractusunknak,
 Országunknak is volt kívánt békessége.
 Földüknek is áldott a' termékenysége,
 Ezüst 's bankó pénzéjért, 'a melynek folyása
 Száz tett két száz ötvennek bankóra váltása,
 Tudniillik száz ezüst forint ő magába,
 Két száz ötvenre ment bankó czédulába,
 Hárommrénes forint, s tizenöt kratzára
 Mert egy mázsa sónak ki szabatott az árra,
 És pedig ezüstbe, hanem a' bankóba,
 Adatott harmad fél annyi találóba
 Harmintz garasokon a' búza adatott,
 Törökbúza huszan, zab tizen váltatott.
 Ime késő maradék! Ily környűl állásba
 Készült ezen templom, 's idő változásba.
 Oh Isten! Áldással érette, mivel te
 Segijtetted míg hív nyájad ezt mívelte,
 Botsásd meg bűneit a' te gyermekidnek,
 Kedveljed készségét bűnös híveidnek,
 Ne tekintsd esetét, ne nézd gyarlóságát,
 Hanem a Jézusnak vérét 's szent váltságát,
 Oltalmazd országunk, helységünk 's falunkat.
 Tartsd fel századokig templomunk, 's tornyunkat
 A' melly szolgál hozzád való tiszteletünk,
 A késő maradék iránt szeretetünk.
 Tiszteld te is előd, hát késő maradék,
 Én is hív tisztelőd ezekkel maradék.

1821-ik esztendőben augustus 10-ik napján Bardotzi Lajos
 az egész építés alatt fáradozott Megyebeli iskola mester életem 40-ik, hivatalom 25-ik
 esztendejében.

Ez ily módon alakult község fekszik Udvarhelyszék északi részén, a Parajdi Járásban,
 a Parajdi Cs. K. Só Aknáról nevezendő sóvidéken.

Szorosabb körbe határolják északról a falu el nyúló sima terség, keletről az agyagos
 temekő kert, délről Kádártó, nyugatról Sáros kút, mellyekről alább bővebben!

Ez község a Korondvizétől menedékesen emelkedett, néhol kőszikla, néhol kék és
 sárga réteges pala alapon fekszik. Keblében a' következő elnevezések fordulnak elő u: m:
 Felső Szer és Alsó Szer.

A Felső Szeren ment a falu kül, vagy fel részén apróbb nevezet nem létezik, az Alsó Szeren:

Kádár Pál uttza—ottan lakó Kádár Pálról.

Szász uttza—Szász család telkei közelében.

Toplitza uttza—seppedékes, motsáros fekvéséről.

Kispataki uttza—az ottan folyó kis patakról.

Vagynak e' község keblében igen sok lakó telken kövel rakott kútak igen jó iható vizükkel, melyek közül többek, a nyári hosszas szárazság és kemény fagy által, a hely megos fekvése mián apadásra hajlandók.

Ezek mellett a falu keleti és nyugati szélén vagyon két betses, kristály tisztaságu forrás; az elsőnek neve Vajdáné, az utolsóinak Sáros kút, mely utolsó az előtt 8 évvel, eredeti helyéről cserép csatornákon, a föld alatt, a falu kül részibe vezetett, s' jó mélységű vállukkkal el látva, kiapadhatatlan vizével a' falu fele részének minden idő szakban igen hasznos szolgálatot tesz.

Az elől nevezett forrás vette nevét, hajdon ott szállások, sátoros czigány sereg vajdája nevére, ki leg előbb készített csatornát ezen forrásra, tiltva lévén tisztázatlan edényét bele meríteni, 's az óta Vajdáné nevezet alatt csatornán bocsájtja tápláló vizét. Sároskút az akkor oda vezető sáros útjáról vette a nevét.

Ezen két nevezetes forrás mind a mellett, hogy község keblében is találtnak, jó iható vizek, az egész község lakóit igen kedves, jó iható, egészséges ízével magához varázsolja, melyek bővséges ki folyásuk, emberi emlékezettől fogva, sem nyári hívség, sem téli kemény fagy ellen nem állhatott, hová minden időben, mint valamely gazdagon el látott piatzra, a vásárlók sereglenek vizes edényekkel férfiak, nők és gyermekek.

Ami a község keblében Termékek illeti sajnálattal kell ezekről szólanom, midőn csakis a' felső szeren láttyuk, itt ott, egy néhány gyümölcsösnek koszorús fejeit, az épületek körül ki bontakozni. Kerti veteményeink dolgában is szinte csak úgy állunk, de nem resteség, lomhaság oka e' hiányunknak, nem belső, telkeink fölött e szűk köre, melyeket nagyobbára gazdasági épületünk foglalnak el.

Anyagi helyzetünk nyomasztó állása mellett mindazonáltal vagynak bővséges forrásaink magunk és barmaink táplására, vagyon jó tűzi fánk- szükségünknek meg felelő vízi lisztelő – és deszka készítő malmaink, életünk fenn tartására szükséges házi sónk, melyet felséges Fejedelmünk atyai kegye biztosít évenként minden család számára, mázsájáról csak is 5 Kr. Vágási díj fizetés mellett, család és marha szám szerint, úgy hogy évenként kap 1 személy, 15 fő 1 d. nagy marha, 6 fő és 10 d. apró marha is 6 forintot.

A' felséges kormány ezen jótékony kegyeit élvezik még Fel Sófálva—Parajd és Szováta községek is, melyeknek határai szintén bővölködnek.

Al Sófálva községe, m.e. 1500 lelket számlál, 344 h. szám, kik közül 1400 református, a többiek R. cath. valláson vagynak, a Parajdi r. cath. Lelkész úr vezetése alatt. Az egész község lakói törzs gyökeres székelyek, kik ős attyuktól örökölt hon szerelmi 's bátor el szántsága hajlamukat bizonyítja. Vendég szeretők, barátságosak, a magyar köznyelvet beszélik, a keleti székelységgel hasonló hang ejtéssel, hol az –is- helyett –es- köt szót, az e helyett közép e-t használnak nyelvjárásukban. Ezeken kívül inkább a nyugati székelység Maros Szék nyelvjárási jellegét követik beszédjük modorában. Ősi székely öltözetet viselnek, a' nők minden divat mellett, mai napig is tartyák székely szokásos öltözetüket, mi többnyire saját kéz műveiktől áll elő. A jó bor kedves italuk, mi a nők között is sokaknál szívesen látott vendég, mint e mellett, nagyon kevés kivétellel, mindnyájan józan életű, mértékletes munkás emberek valamint a nők is, kik közül igen sokan a legjobb minőségű többféle színezetű pokrótz, cserge, fehér és szürke durvaposztó gyártással foglalkoznak, azzal kereskedést űznek mi fájdalom, még eddig csak potom-áron fizette fáradságuk díját. Ünnepp napokon isteni

tisztelet után baráti, komai, rokoni látogatásokat tesznek, lakmároznak, de a' mi szép, férj és nő együtt, külön soha, vagy csak ritkán.

A foglalkozásuk a község ¼ részének szántás, vetés, természetnek nagyobb mértékben rozst és zabot, búzát, árpát, pityókát, törökbúzát, kisebb mértékben: Ez utóbbi, mint havas allyi helyeken, csak is az igen kedvető nyár és ősz alkalmával érhetik élelmi használatra. A többi élelmi cikke is csak kopár földünk alkalmazottan fizetik csekély gazdaszatunk díját.” (Janitsek J., Szőcs L.: i.m. 28-33. old.)¹³⁴

Sófalviak az 1848-1849-es szabadságharcban

A szemtanú Jakab Elek történész fennkölt szavakkal ecseteli a székelyek vitézségét és az agyagfalvi nemzetgyűlésen való részvételüket. Az 1848-1849-es szabadságharcban a székelyek számarányukhoz viszonyítva példásan teljesítették a honvédelmi feladatokat, hiszen amikor az osztrák kormányzat minden oldalról támadást indít a forradalom ellen, amikor az osztrák hivatásos hadsereg mellé a divide et impera szellemében fellázítja a nemzetiségeket, hogy ezek a felkelők szembeforduljanak a törvényes magyar kormánnyal, akkor a székelyek szinte egy hadseregnyi számban megjelennek Agyagfalván. A 60.000 székely megjelenése óriási fegyverténye a szabadságharcnak, ha csak arra gondolunk, hogy a magyar hadsereg létszáma 75.000 főt tett ki. Sajnos a lelkes székely haderőt nem sikerült a megfelelő módon megszervezni és felfegyverezni, de még így is olyan hatalmas reménysugarat képeztek a polgárháborúba sodródott magyarságban, hogy még Petőfi is lelkesen ír a székelységről:

Köröskörül sötét felhő az égen,
Egy magányos csillag ragyog középén.
Az a csillag ott a magyar nép képe,
Kit idegen népek vettek középre.

Nagy a világ, és testvérünk sincs benne,
Nincsen, a ki bajainkban részt venne.
Dehogy testvér a magyarhoz a világ!
Ellensége minden emder, a kit lát.

Ha a magyar is elhagyja a magyart,
Nem lesz akkor olyan a ki vele tart,
Ugy eltűnik, mint az égről a csillag,
Ha a sötét felhők reá borulnak.

Föl, székely, föl, közös az ellenségünk,
Ti nektek is az árt, a ki mi nékünk,
Az vert vásra titeket, a ki minket,
Együtt törjük szét a közös bilincset!

Mert végtére szabadokká kell lennünk;
Hadd légyen az egész világ ellenünk!
Bennünket az még kétségbe ne ejtsen,
Hisz velünk van az igazság s az isten.

Mutassuk meg: a magyar nem olyasmi,
Mint a gyertya, mit el lehet oltani;
A magyarnak élnie kell örökké,
És nem szabad rabnak lennie többé!

Föl, székely, nézz szembe az ellenséggel;
Ki néz szembe, ha nem a székely?
Hisz a székely ősapja volt Attila,
Kit úgy híttak, hogy az isten ostora!

Hiába, Bécs, hiába van gazságod,
Küldheted ránk a ráczot, a horvátot;
Állani fog, állani fog Magyarhon,
Élni fogunk, élni fogunk szabadon!

(Petőfi Sándor: A székelyekhez)

Az 1848. Október 16-18. Agyagfalvi Székely Nemzet Gyűléséről a szemtanú **Jakab Elek** a többek között az alábbiakat írta:

„Október 13-ka óta Maros-Vásárhelytől, Gyergyó-Ditrótól és Bereczktől Sz.-Udvarhelyig gyalog, lóháton, kocsin és szekeren menő ezer ezer utas embertől, kisebb-nagyobb csoportban haladó karavánoktól voltak ellepve az országutak, dombok és halmok, az erdők árnyadó széléi, a források környezete, a faluk és vendégfogadók, mint mikor ezer év előtt a Meotis-tó mellől nyugatnak indultak ősei, mintha Szent-István napján egyházi díszmenettel a Szent-Anna tava felé húzódná egy egész szék áhitatos népe, zsolozsmát, hazafias és harcias dalokat felváltva énekelve.

Midőn a nap a magas Hargita megül előtt, **60.000 szabad székelyre** vetette ragyogó fényét... Ide gyűlt össze Csíkból és Háromszékből mintegy 15-15, Udvarhelyszékről 20-25, Marosszékről 2-3000-nyi nép és küldöttség, Aranyosszékről szintén egy népes küldöttség, melyek kijelentették, hogy küldöik ugyan a távolság miatt nagyobb számban a nemzeti ünnepen meg nem jelenhettek, de várják a nemzet parancsait s oda mennek és annyian, a hová és a mennyien rendelve lesznek. A csikiak és háromszékiek közt volt egy-egy gyalog határőrszázlój is, egészen harckészen – kétezernyi, főtisztekkel együtt, erőteljes életkorban, vas testalkotással, könnyű vérű, vidám és kedélyes férfiak, a kik jól élnek és csinosan ruházkodnak; elmetszették a német frakk végét, hogy magyarosabb legyen az alakja s csákójukra nemzeti színű csokrot tűztek, hogy a sárga-fekete zsinór ne bosszantsa a szemet; fegyverök golyóján halál, szuronyukon megtört a napsugár – Mars hadistenhez hasonló külsejük tiszteletet ébresztő. A háromszékiek közt volt egy huszárosztály: 302 szép férfi, mind daliás alak, a sujtásos dolmányon s huszáros negéddel félvállra vetett mentéken megakad a szem, csákójukra nemzeti szalag tekerődzik, tisztjeik egyenruháján ezüst s arany paszomán ragyog, játszian szökdel s délczegül ágaskodik velök a kevély paripa. Csíkból és Háromszékről tartalékosok, nemzetőrök, vadászok sok zászlóaljra menő népe, s hosszú tömör sorai, ezernyi ezer bajnok férfi, kerek bojtos kalapjukkal, fekete zekéjükkel, vígan élcelődnek a németre s vágytak szembe lenni a rácz lázadókkal. Ott volt Homoró-Almás, Karácsonfalva, Oklánd, Vargyas, Nagy-Ajta, Bölon termetes szép népe: egyenesek mint a fenyő, erősek mint a tölgy, arcuk színe élénken barnapiros, látszik, hogy tiszta havasi léget szívnak s üdítő kristály forrásvíz az italuk. **Nagy számban jelent meg Etéd, Bözöd, Makfalva, Kibéd, Várad, Sőfalva**; a Fehérnyikó mellől : Siménfalva, Rugonfalva, Szent-Mihály; a Nagy-Küküllő tájról Fiafalva, Székely-Keresztúr, Ujszékely **székelysége szépen nyírt hajjal, pödrött bajuszszal; házi szőttös mellény s talpig magyaros viselet tette őket feltünővé.** Este Kriza és Szentiváni népdalait énekeltek:

Az én hazám Firtos alatt Énlaka,
Ott fejezlik rózsámnak is szűk laka stb.

Vagy:

Erdővidék az én hazám,
Katonának szült az anyám stb.

Nappal pedig Kölcsey Himnuszát s Vörösmarty Szózatát szavalták. E népet jó kedvében teremtette az isten; nem szebb ennél Tell Vilmos svájczai népe, nem hősibb a francia Bretagne, és nem érdekesebbek a kies Provence lakói! Ezekből toborozta a XII.

zászlóalj hőseit, ezek közül egészítette ki magát az egy évi harcrai alatt kétszer elfogyott XI-ik zászlóalj!” (Jakab, Szádeczky: i.m., 565. old.)¹³⁵

Bizonyára a sófalvi székelyek is keményen harcoltak a szabadságharc folyamán, mert nem véletlenül emlegeti Jakab Elek őket kiemelt módon. Alaposabb tanulmányozásra a marosvásárhelyi, a csíkszeredai és esetleg a bukaresti állami levéltárba kerülhetne sor, ami most nekem egyelőre még elég nagy nehézséget jelentene. Petőfi Sándor nem hiába írja le az alábbi sorokat, hogy ”csak nem fajult el még a székely vér”, hiszen ő látta, hogy miképpen harcoltak a székely katonák a szabadságharcunk folyamán.

Nem mondom én: előre székelyek!
Előre mentek úgy is hős fiuk;
Ottan kíván harcolni mindegyik,
Hol a csata legrémesebben zúg.
Csak nem fajult el még a székely vér!
Minden kis cseppje drágagyöngyöt ér.

Ugy mennek a halál elébe ők,
A mint más ember a mennyegzőre mén;
Virágokat tűznek kalapjaik
Mellé, s dalolnak a harcz mezején.
Csak nem fajult el még a székely vér!
Minden kis cseppje drágagyöngyöt ér.

Ki merne nekik ellenállani?
Ily bátorságot szívében ki hord?
Mennek, röpülnek, mint a szél, s üzik
Az ellenséget, mint a szél a port!
Csak nem fajult el még a székely vér,
Minden kis cseppje drágagyöngyöt ér!

(Petőfi Sándor: A székelyek)

Nagyapám még jó néhány szabadságharcossal találkozhatott, hiszen nagyapám, Lukács József 1885-ben született. Ő bizonyára mesélhetett a saját nagyapjáról, mert elég sok katonadalt tudott énekelni, s közöttük nagyon sok ’48-as dalt is, hiszen ezeket az énekeket annyira áthagyományozta, hogy nem csak apámra, hanem jómagamra is nagyon sok dal átmentődött. A katonadalok éneklése nem csak a Sóvidékre jellemzőek, hanem a Székelyföldre is, sőt ha nem is olyan nagy repertoárral, de az egész Erdélyre is, mind a mai napig.

Az 1867-es kiegyezéstől az első világháborúig

Az 1867-es kiegyezés után az 1848-1849-es szabadságharcban résztvevő honvédek üldözése megszűnt, és lassan kezdett olyan politikai légkör kialakulni, mely lehetővé tette a szabadságharcosok bizonyos fokú megbecsülését is. Az idős kort megért szabadságharcos honvédek állami nyugdíjat kaphattak. Ismereteink vannak arról, hogy a szabadságharc leverését követően 47 évvel hány sóvidéki kapott nyugdíjat. Az 1896. évi kimutatás szerint Sóvidék udvarhelyszéki részéről az alábbi személyek kaptak nyugdíjat a szabadságharcban való részvételük miatt:

Felsősófalva: Sántha Mózes, Lukács Farkas, Kis András, Kovács Mihály, Sükösd János, Marosán Péter, Engi Balázs Péter, Puzi György, Engi Sámuel, (közvitézek)

Alsósófalva: Sebestyén István, Sebe János, Sebe Ferencz, Kovács Józef, Fábíán Sámuel, id.Farkas György, (közvitézek)

Parajd: Kállai Károly, Gál Sándor (örmesterek) Nagy György (tizedes), Vas István, Koszta Márton, Ilyés János, Kelemen Márton, Székely Mihály, Zombori Sándor, (közvitézek)

Korond: Moldován János, Rácz Mózes, Bartha György (tizedesek), Koszta Ferenc, Lőrincz Izsák, Tófalvi György, Lőrincz János, Máthé György, Balázs János, Bálint András, Lőrincz Mózes, Molnos Gergely, Varga Antal, Tófalvi Sámuel, Katona István, Katona György, Koszta Mózes, Bálint István, Simon Márton, Simén Samu, Molnos János Tamás, Györfi Mihály, Imre Mózes, Máthé Mózes, Koszti Pál Mihály, Oláh Ignác, László Mihály, Józsa Mózesné, Tófalvi Mózes, Máthé Mihály, Balázsi János, Barta Ferencz, Tófalvi Ferenczné, Kovács Mózesné, Makó József (közvitézek)

Atyha: Kovács Ferenc, Deák Antal, Gagyí György, Albert Sándor, Máthé János, Gagyí János, Albert Márton, (közvitézek). (Zepeczaner Jenő: Udvarhelyszék az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc idején, Székelyudvarhely 1999., 260-274 old.)136

Az első és második világháború veszteségei

Magyarországot 1914-ben belerángatták egy olyan háborúba, amihez ennek az országnak semmi köze nem volt. Az a sok véráldozat, amely megtörtént teljesen idegen érdekekért történt, hiszen a mi királyunk csak kényszerből lett Ferenc József, miután a magyar szabadságharcot levertek. Az osztrák trónörökös halála miatt mégis sok ezer székely ember is meg kellett halljon. Hiába történt a hatalmas véráldozat, hiszen az első alkalommal a kedves osztrákok a saját húsunkba is haraptak azzal, hogy Magyarország nyugati részén lévő Őrvidékből egy jó nagyot odakanyarítottak maguknak. Az 1914-es harcokról élő szemtanúink vannak még az 1970-es években is. Mindkét nagyapám végigharcolta a háborút, hasonlóan sok sófalvi székely férfiéhoz, apai nagyapám még hadifogságba is esett és 6 évet élt le Oroszországban. Sok sófalvi halt hősi halált, vagy maradt rokkant egy életre.

1914-1918 közötti felsősófalvi hősi halottak:

- 1) Deák Dénes
- 2) Engi D Pál
- 3) Fábián Albert
- 4) Fábián Domokos
- 5) Farkas Márton
- 6) Fülöp András
- 7) Fülöp Lázár
- 8) Gábor Rupi
- 9) Györfi Mózes
- 10) Jánosi Gergely
- 11) Kádár János
- 12) Kovács Albert
- 13) Kovács Márton
- 14) Lukács Dénes[Lukács József nagyapám édestestvére]
- 15) Lukács Mátyás
- 16) Maksai Antal
- 17) Maksai János
- 18) Muntyán József
- 19) Nyágrus Albert
- 20) Nyágrus Albert
- 21) Oláh János
- 22) Oláh Lukács
- 23) Parajdi Mihály

- 24) Sebe György
- 25) Sófalvi Albert
- 26) Sófalvi Mihály
- 27) Szász György
- 28) Szitás L. Ferenc
- 29) Szőke Antal
- 30) Szőke Ilyés
- 31) Tóth Sándor
- 32) Veres Domokos

Sajnos a kor szokásához híven még emlékművet sem tudtak állítani a hősi halottaknak, mert mire véget ért a világháború Felsősófalva már egy más országban kötött ki, a Trianoni békediktátum miatt, s még a falu is más nevet kellett felvegyen, Somfalau de sus. Ez a Somfalau ékes példája az imperialista békediktátum következményeinek, hiszen először történik meg a XIII. századtól, hogy nem szervesen kapunk egy nevet, saját falunk nevét, hiszen Sófalvának neveztek mindig minket, csak a szaporodással osztódtunk Alsó- és Felsősófalvára. Somfalaut bizonyára egy sófalvi sem akarta. Salzdorf sem lett soha hivatalosan. Somfalau pedig magyarra fordítva Somfalva lenne, ezt viszont nem ismerte soha senki. Trianon után azonban nem lehetett még kérdéseket sem feltenni. Sóvidék nem nyugodott bele az idegen hatalomba. Sóvidék, mint a Székelyföld magyarjainak nagy része nem nyugodott bele az imperialista területrablásokba és ezért sokan beléptek 1918 végén a Székely Hadosztályba, míg mások elkeseredésükben fellázadtak. Sóvidék falvai 1919 tavaszán fellázadtak az idegen hatalom ellen. A sóvidéki lázadás szemtanúival én magam is sokszor beszélgettem, csak sajnálni tudom azt, hogy ezeket az elbeszéléseket nem jegyeztem le. Középiskolás és egyetemista koromban sokat beszélgettem Fábián Domokos bácsival, de valószínű, hogy nem eleget, mert most már nem lehet kérdéseket feltenni, tekintettel arra, hogy már hosszú évek óta halott.

A trianoni döntés első román világáról a sófalvi emberek úgy beszélnek, mint egy rossz lídérces álmról, hiszen elvették az iskolánkat és arra kényszerítették a magyar gyermekeket, hogy román iskolába járjanak. Elvették az iskola épületét és olyan messziről jött embereket ültettek bele, aki nem tudtak egy szót sem magyarul és talán még tanítói végzettségük sem volt, csak olyan hivatásuk egy talált ország belakására.

A fenti okok miatt is óriási megkönnyebbülést okozott a II. bécsi döntés, aminek következtében 1940. szeptember 11.-én újból szabadabban beszélhettek a sófalvi emberek is. Az az időszak azonban nem tartott sokáig, mert hamarosan hazánk megint hadviselő fél lett. Ebben az időben hatalmas készülődés közepette a templom fala előtt elkészítették a felszabadulási emlékművet, mely három gyönyörűen faragott kopjafából egy zászlórúdból és a történelmi határok aragónit kőből való kirakásából. A három kopjafát Lukács József nagyapám és más hozzáértő faragó emberekből álló kis csapat faragta ki. A falu lakossága nagy örömmel jelent meg a templom előtti téren, mely ünnepségre hosszú évtizedekig emlékeztek. A második világháború megint nagy emberáldozatokat követelt falunk lakosságától, hiába harcoltak sokan töltény nélkül, a puszta puskatussal és a szuronnyal, de a hazánkat úgy sem tudták megvédeni, hiszen eldöntötték a nagyhatalmak még 1945 előtt, hogy miképpen fognak osztogatni országokat és embereket.

A második világháború alatt a sófalviak a magyar hadsereg kötelékében harcoltak, e harcok alatt nagyon sok sófalvi vitézül küzdött, de a túlerőben lévő nagyhatalmak miatt országunk megint vereséget szenvedett. A sófalviak vitézségéről sokáig meséltek az emberek. Az idősebb generáció még a mai napig emlékszik az Úz-völgyi harcokról, hiszen az élve megszabadult sófalvi katonák nem féltek elmesélni, azt, hogy az Úz völgyében, amikor elfogyott a lőszer, a sófalviak szuronyos puskával folytatták a harcot. A hősi halottaink egy

része az Úz völgyében esett el. Ahogy még ma is énekelik: „Valahol a Kárpátokban, húzódik egy magyar lövészárók”.

A II. Világháború felsősófalvi hősi halottai:

- 1) Ágoston Ferenc
- 2) Barabás Márton
- 3) Csernáth Ilyés
- 4) Györfi Zsigmond
- 5) Kelemen Béla
- 6) Kiss G. Sándor
- 7) Kovács András
- 8) Kovács János
- 9) Kovács Mihály
- 10) Lukács Albert
- 11) Lukács Dénes
- 12) Lukács Károly
- 13) Maksai János
- 14) Mátyus Zsigmond
- 15) Miklós Imre
- 16) Molnár Albert
- 17) Muntyán Gábor
- 18) Oláh Albert
- 19) Oláh Áron
- 20) Parajdi Albert
- 21) Parajdi Ferenc
- 22) Sófalvi Dénes
- 23) Szitás L. András
- 24) Szőke István
- 25) Szőke Sándor
- 26) Tóth Sándor
- 27) Vágási Endre
- 28) Vágási Kálmán
- 29) Veres Damokos

Az I. világháborús hősök között jelen volt Lukács József nagyapám édestestvére, Lukács Dénes is, aki a galíciai fronton vesztette el az életét. Ugyancsak szerepel a hősi halottak névsorában még egy másik Lukács Dénes, aki a második világháború alatt, 1944 márciusában esett el, amikor Magyarországot lerohanták a német csapatok. Nagyapám Imre testvérének a fia, a büszke Lukács Dénes abban a században harcolt, akik szembe mertek szállni a német hadsereggel. Az I. és II. világháborús emlékművet 1992. szeptember 18.-án leplezték le, istentisztelettel egybekötött ünnepség keretében, a templom előtt, az egykori országzászló rúdjának helyére. A szobrot a falu lakosai közadakozásból állították, a szobor készítője Parajdi Sándor felsősófalvi lakos. Az emlékművön sajnos nem szerepel egyik Lukács Dénes sem, és még nagyon sok más név sem, de remélhetőleg egyszer ezek neve is felkerül, hiszen életüket áldozták a szülőföldért.

VI. Fejezet: Templom és iskola

Egyház, templom és hitvilág

A kereszténység felvételével minden bizonnyal Sófálva lakói is római katolikusokká lettek, templomot is építettek, mert a ma is álló templom bizonyos elemei a XII.-XIV. század stílusjegyeit hordozzák magukon, sőt a gótikus kőajtó-kereteken rovásírás jegyek is vannak. A templom belső falán a férfiak ülőhelye mellett a római katolikus rítus által által előírt fülke van. P. Madar Ilona szerint a falu templomát 1552-ben említik először. A templom ennél sokkal korábbi. Parajd 1564. évi létrejötte után, majd később Alsósófálva létrejötte után a templomot közösen használták. Az impozáns kőtemplomot, melyet várfalszerű fal is körül vesz régebb zsindegyel fődtek. A templomtornyot a XIX. század elején megmagosították és a templom többi részét is kibővítették. A munkálatokat e sorok írójának széapja, Fülöp Pál vezette, aki építője az alsósófálvi templomnak is. A család azóta is hordozza a Pál ragadványnevet, ami alapján megkülönböztetik a többi Fülöptől, így e sorok írójának a nagyapját is Fülöp Pali Józsefnek, édesanyját pedig Fülöp Pali Rózának hívták. A templomot körülvevő várfal oldalára 1806-os év van vakolva. Tekintettel arra, hogy a templom a falu közepén egy kis dombon áll, a valódi magasságánál jóval nagyobb mutat. A várfal előtt az 1940-es években emlékművet emeltek, ahol félárbocra eresztett országzászló lengett, mely emlékművet a 40-es évek végén el kellett bontani. Ugyanezen a helyen az 1990-es évek elején a falú szobrászművésze felállította a Hősök emlékművét, mely egy álló székely férfin és lányon kívül tartalmazza a két világháborúban elesett felsősófálviak neveit. A névsor sajnos nem teljes, hiszen nagyon sok áldozat neve nem került fel rá.

A templom XIX. századi átépítésére, kibővítésére minden bizonnyal azért volt szükség, mert Sófálva, mint Udvarhelyszék egyik legnagyobb települése és lakóinak több, mint 90%-a református volt.

A templom harangjáról már a XVII. századi presbiteri jegyzőkönyve is említést tesznek, de a történelem viharai miatt ezek eltűntek, mint ahogy az 1883-ban Brassai Sámuel által öntött harang is. A harangokat egyesek szerint az 1848-1849. évi szabadságharc alatt ágyúöntésre használták fel, mások szerint a leverett szabadságharcot követő időben öntetett harangok az első világháborút követő rablások áldozatai lettek és azóta a Kárpátokon túl harangoznak vele.

A templom jelenleg cseréppel van fődve, a tornya pedig bádoggal. A torony tetején a reformátusokra oly jellemző gömb áll, alatta, pedig a széljárást jelző „szélkakas”, amely a régi toronyórával egyetemben ma is elég pontosan működik. A templom kívül belül fehérre van meszelve, a templombelső bútorzata pedig a székelyekre jellemző kék színnel van festve, a papi szószék pedig faragott és aranyozott elemekkel van díszítve. A torony előtti részen van a ma is zsindegyel fedett cinterem. A cinterem után következő főbejárat fölött a vakolatba az alábbi felirat olvasható: „Az én házam az imádságnak háza.”

Sófálva nagyon régi református egyházközség, első említése 1571-ben történik először. Folyamatosan gyarapodó református lakossága miatt Udvarhelyszék esperesi központja lesz 1746-tól. A reformátusok toleranciájára jellemző, hogy évszázadokon keresztül megfigyelhető egy kis 50-100 lélekszámú római katolikus közösség jelenléte is. A református vallás uralkodóvá válásához valószínűleg nagyban hozzájárult a sófalvi sóbánya kamarásainak felekezeti hovatartozása, hiszen mint jelentős társadalmi funkciót betöltő személyek, követendő példaként szolgáltak a közösségnek, másrészt pedig a református vallás melletti megmaradáshoz az is hozzájárulhatott, hogy a sófalviak közül nagyon kevesen kerültek jobbágysorba és a szabad székely mentalitást nem tudta befolyásolni a nem létező földesúr személye.

A református egyház iskolát, tanítót és esperesi hivatalt tartott fenn. Az egyház vezetői a szabadon választott és megbecsülésnek örvendő falusi emberek, akik a presbitériumban tömörültek. A presbitérium vezetője a megyebíró (máshol gondnoknak nevezik). Az egyház vagyonához tartozik a templomon kívül a tágas többszobás paplak, nyárlakkal és csúrral, valamint az újonnan épített ifjúsági házzal. Külön ingatlanon áll a harangozó háza és külön a kántori lak, mely református fogadóként, szeretetházként és az óvodások számára játszóházként működik. A falu központjában elterülő kerteken kívül az egyháznak más mezőgazdasági földjei is vannak, amit nemrég kapott vissza.

A templomozásnak szigorú rendje van, a szokásokat tisztelő székely falu sok évszázadokon kialakult hagyományai még jelentős részben élnek. A vasárnapi istentisztelet helyi idő szerint 11 órakor kezdődik. A kezdés előtt háromszor harangoznak, a harangozás ma is kézzel történik. A beharangozás alatt a nők és a gyermekek bemennek a templomba és elfoglalják ottani helyüket. A férfiak a „béharangozás” előtt mennek be. A templomban az ülésrend még mindig szigorúan meghatározott, minden család férfi és nő tagjának meg van a helye. A férfiak a főbejáratától jobbra és balra helyezkednek el, a nők pedig velük szemben, de ők a déli és nyugati bejáratú ajtókat használják. A gyermekek a nők feletti karzaton, az ifjak a férfiak feletti karzaton – ahol az orgona is van – helyezkednek el.

„A templom északi falának kelet felőli részén egyszerű, félköríves lezárású szentségtartó **fülke** látható, mészréteggel borított kerete esetleg faragott kőből való....Sófalva templomát és javait az 1669 előtti esperesi vizitáció által jegyzőkönyvbe foglalt leltárban említik először, amikor még Parajd is hozzátartozott; 1669-ben, önállósuláskor új oldalt nyitottak Parajd számára a jegyzőkönyvben. Sófalva javai között ekkor még középkori tárgyakat is találunk a leltárban, és a toronyról is történik említés: >> Az **Sófalvi Ecclesia**hoz való Bonumok. Az Templum beli Bonumok ezek: Egy Pohár, egy Ezüst Tányér, egy cöregkehely Pohár, egy **Ostia Sütő** vas, egy Kézbe való Czjengettjü...Vagyon **Két Harang** az **Toronyba**.<< Külön cím alatt találjuk >>Az Parajdi Kápolnához<< tartozó javakat (Liber Eccl. Udv. 1644, 149) 1669-ben, Parajdnak Sófalvától való elszakadásakor kelt ez az egyházmegyei végzés:>>Sófalva is ne kényszerítse sem templum építésére, [...] most mindenik Ecclesia falujokban levő Templomnak Parochiának és ahoz való épületeknek építésekre alkalmasok és elbirják az építést.<< (U.o. 36.) Az egyház egyik jövedelmi forrásáról tájékoztat 1707. Augusztus 10-én Fejér Csehi János lelkipásztor elismervénye arról, hogy átvette >>a Sófalvi Ecclba fungáló Predicator számára auantiam járandó 200 Kő Sórul való Donationalis levelet.<< (U.o. 112)” A XVIII. Század második felétől kezdődően maga az egyházközség jegyzi fel a templom javítási munkálatait és a presbitérium megye bírójának (gondnok, vezető) nevét: ezek 1750-ben Szőke György, 1756-ban Fekete Sigmund, 1763-ban Szász István, 1777-ben Lukács Márton – aki a templomot nagyrészből megzsenedelyeztette, 1778-ban Káli János, aki segítette a torony építést, 1779-ben Dávid Mihály, akinek idejében a torony kőrakás végeztetett.

Alsósófalva elválását 1803-ban mondja ki a parciális zsinat „Alsósófalva Felsősófalván levő Templom, torony harang, klenodiumok, papi és mesteri épületeknek javáról örökösen lemond s ahhoz justt soha nem tart.”(UdvEmiLvt XX. Csomag, 28.)

A megyebírói számadásokból megtudható, hogy 1816-ban új harang kerül a templomba, 1819-ben új orgonára gyűjtenek pénzt, 1823-ban új toronyórát vesznek. „Ma két harang van, mindkettőt Hönig Frigyes öntötte Aradon, 1908-ban és 1931-ben” (Dávid László: A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei, / Kriterion kiadó, Bukarest, 1981/ (127.-129.old.)137

„Sófalva első okleveles említését a hét székely szék Báthori István erdélyi vajda ellen 1493-ban II. Ulászlóhoz beadott panaszában találjuk, ahol >>Soofalwa<< is a panaszosok között szerepel (SzOkI.I. 276.). A azonban ennél jóval korábbi keletű, gazdasági életvitele a kezdetektől a >>**székely só**<< kitermeléséhez, fuvarozásához, adminisztrálásához kötődött. Bár

a pápai tizedjegyzékben nem szerepel, tehát akkor még nem volt önálló plébánia, a mai templomba beépített nyugati csúcsíves kapuzata arról tanúskodik, hogy már a XIV. században itt templom épült.”(Dávid L.: i.m. 129. Old)138A sófalvi református egyházzal kapcsolatos adatokat lehet olvasni Benkő József: Transsilvania speciales (először 1779-ben kiadott) könyvében is. Ebben az időben Sófálva Udvarhelyszék 19. Esperesi kerülete. Sófálva esperesének 1746-ban Csernátfalusi P. Mártont választják meg, aki 1762-ben Kisgalambfalván hal meg. Udvarhelyszék református egyházközségeinek 1766-os összeírásakor Sófálva a legnagyobb lélekszámú 538 férfi és 537 nő, jóval meghaladva Székelyudvarhely reformátusainak létszámát, ahol 324 férfi és 362 nő van (igaz, hogy Udvarhelyen jelentős létszámú római katolikus és unitárius közösség is van). Parajdon csak 170 férfi és 149 nő a református egyházközség létszáma, a katolikusok száma pedig nagyon csekély.

"A konventuális Ferenc-rendi atyáknak rezidenciájuk van a Firtos hegyen. Az egész esperesi kerületben az 1766-ban végzett számbavétel alkalmával megszámláltak tizenhat plébániát, **9862** lelket, amelyek közül az anyaegyházakban volt 3284 férfi, 3490 nő, a leányegyházakban 1591 férfi, 1497 nő." (Benkő J: i.m..60.old)¹³⁸. Udvarhelyszéken a **római katolikus** hiten lévők száma ebben az időben 9862.

"II) A helvét (**református**) valláshoz tartozóknak is kiterjedt esperesi kerületük van, az Udvarhely nevezetű, amelyhez tartoznak - Udvarhelyszék egyházközségein kívül - Keresztúrszék lelkészi hivatalai is és néhány Felső-Fehér, Küküllő vármegyéből, nemkülönben a szász Köhalomszékből. Az 1766-os összeírásakor ebben az esperesi kerületben 51 egyházközséget találtak, a mindkét nembeliek lélekszáma **15163** volt.” (Benkő J.: i.m., 61.old)¹³⁹

1) Az egyházközségek nevét és lélekszámát ugyanaz az összeírás így mutatja be:

Sor-szám	Az egyházközség neve	Férfiak	Nők
a) Udvarhelyszékben			
1	Udvarhely mezőváros	324	362
7	Sófálva	538	537
8	Parajd	170	149
9	Siklód	273	284
12	Etéd, Martonos	470	447
b) Keresztúrszékben			
30	Szitáskeresztúr (<i>Székel</i>), Timafalva	288	352
51	Összesen	7672	7543

A fenti kivonatos táblázatból könnyen kiderül, hogy 1766-ban az udvarhelyi esperesi kerületnek a legnagyobb egyházközsége Sófálva, hiszen Parajd kivételével az 51 egyházközség közül a csak a legnagyobbakat tüntettem fel a táblázatban. Az udvarhelyi kerület **unitáriusainak** száma **4 705** volt.

Benkő József felsorolja az Udvarhelyi református esperesség espereseinek nevét, amelyből kitűnik, hogy a 19. esperes Csernátfalusi P. Márton sófalvi lelkész, megválasztották 1746-ban, meghalt Kisgalambfalván 1762-ben.

Benkő leírja a Marosszéki egyházkerületeket is, ebből 56 református anyaegyháznak összesen 10 628 férfi és 10 711 nő létszáma van. Egyedül csak Marosvásárhely egyháza nagyobb a sófalvi egyházközségnél, hiszen 1051 férfi és 1113 nő lélekszáma van, illetve még van egy nagyobb egyházkerület de, ez több faluból áll, Berekeresztúr, Magyaros, Bere, Kendő és Márkod, ahol 673 férfi és 666 nő van. Szovátán még nem szerepelnek reformátusok ekkor, Sóvárád lélekszáma 333 férfi 332 nő. (Benkő J.: i.m. 274-277 old.)¹⁴⁰

Sóvidék településeinek felekezeti összetétele 1850-ben. "Józsa A. táblázata után"

Helység	Összesen	Római.kat.	Református	Unitárius	Görög.kat.	Ortodox	Egyéb
Korond	2202	1384	15	801	-	-	2 (Zsidó)
Atyha	1527	1506	18	3	-	-	-
Felsősfalva	1395	46	1335	14	-	-	-
Alsósfalva	1394	92	1298	-	-4	-	-
Parajd	1095	347	741	7	-	-	-
Illyésmező	145	5	11	-	60	69	-
Szováta	1123	1022	27	4	69	-	1
Sóvárad	1390	15	1265	-	107	-	3
Összesen	10271	4417	4710	829	240	69	4 + 2 Zsidó

(Józsa András: Reformáció a Sóvidéken; Hazanézó. 2000 XI.évf. 1. sz. 11.old.)¹⁴¹

Tehát Sóvidék 10271 lakosságából a legtöbben vannak a reformátusok 4710-en vannak, ezt követik 4417-en a római katolikusok, 829-en az unitáriusok, majd 240-en a görög katolikusok. A román etnikumhoz tartozó 69 személy, illetve 2 zsidó és a 4 más egyéb kategória, a magyarokhoz viszonyítva elenyésző számot mutat. Felsősfalva a legnagyobb református település 1335 lakossal, a római katolikusok közül a legnagyobb település Atyha 1506 lakossal, a legtöbb unitárius Korondon van, 801 személy. **Döbbenetes egyébként Felsősfalva lakosságának alakulása az 1849-es szabadságharc leverése után, hiszen míg 1786-ban 1565, illetve 1830-ban 1904 fő a lakosság létszáma, addig 1850-ben 589 személlyel kevesebb ember él a faluban.** Még akkor is megdöbbentő ez egy közepes falut kitévő népességfogyás, ha tudjuk azt is, hogy az elbukott szabadságharcot követően 1857-ben a falu lakossága 1740 fő lett, tehát az eddigi bújdosásokból visszatértek, illetve a természetes szaporodás többlete következtében 7 év alatt 345 fővel gyarapodott a falu. Ennek ellenére **244 személy teljesen hiányzik.** Ezért is utána kellene nézni, hogy hányan veszték el az 1848-49-es szabadságharcban.

Sóvidék településeinek felekezeti összetétele 1992-ben "Józsa A. táblázata után"

Helység	Összesen	Római kat.	Református	Unitárius	Ortodox	Görög kat.	Egyéb
Korond	5124	3870	85	1035	6	2	126
Kalonda	58	55	1	-	-	-	2
Fenyőkút	401	318	-	77	-	-	6
Pálpataka	452	397	7	29	-	-	19
Atyha	341	323	12	2	2	-	2
Felsősfalva	1440	63	1228	2	1	1	145
a							
Alsósfalva	1685	229	1433	3	1	-	19
Békástanya	147	53	66	1	-	-	27
Bucsin	7	2	1	-	-	-	4
Parajd	3801	1357	2197	25	63	8	151
Illyésmező	454	282	124	-	12	23	13
Szováta	8966	4527	2979	191	872	41	356
Kopac	178	67	48	-	39	-	24
Szakadát	937	456	287	4	62	-	128
Sóvárad	1673	65	1407	1	14	1	185
Összesen	25664	12064	9875	1370	1072	76	1207

Sóvidék településeinek felekezeti összetétele az utóbbi közel 150 évben lényegesen átrendeződött, hiszen az addig többségben lévő reformátusok elvesztették vezető helyüket és a római katolikusok vették át a vezető helyet. Az unitáriusok továbbra is a harmadik helyen vannak, viszont az 1850-ben csak 69 személyt számláló román ortodoxok (akik kivétel nélkül Illyésmezőn laktak csak, és csak az 1800-as években telepedtek oda) , jelentős felekezetté

nőttek, hiszen ma már 1072-en vannak, mely felekezeti változás egyértelműen a trianoni diktátumnak tudható be, hiszen még a tömbmagyarsághoz tartozó székelyföldi Sóvidéken is az irányított és tervszerű betelepítés folyik az etnikai összetétel megváltoztatása érdekében. A görög katolikus felekezet nagy arányú lecsökkenése több okból is magyarázható, egyrészt azzal, hogy a magyar nemzetiségű görög katolikusok a XX. század alatt eltűntek, hiszen többségében római katolikusok lettek, a román nemzetiségű görög katolikusok pedig a román állam 1990-ig tartó elnyomatása miatt zömmel ortodox hitre tértek. Természetesen mindezek ellenére nyugodtan elmondhatjuk, hogy a székely Sóvidék lakosságának zöme még most is magyar nemzetiségű, hiszen a 25664 személyből még most is 24.516 személy, tehát a túlnyomó többség magyar. Lám Erdélyben ilyen egyszerű a nemzetiségi hovatartozást megállapítani a felekezeti hovatartozás alapján.

Szomorúan kell megállapítani, hogy a zömmel a magyarsághoz tartozó 1207 egyéb kategóriához tartozó, főleg különböző szektás - mely a Sóvidéken a Jehova tanúinak szektájához tartozik -, tovább gyengíti a magyar nemzeti tudatot és általában a magyarságot, hiszen szinte teljesen közösségen kívüli életet élnek.

"A sóvidéki reformátusok legelső fellegvára az 1571-től anyamegyeként, később esperesi székhelyként ismert Sófálva volt. Sófálva reformátussá válásában nagy szerepe volt a falu határában lévő fejedelmi sóbányának, az itt tevékenykedő református vallású sókamaraispánoknak. Nem hanyagolható el az akkor erős református központként ismert Udvarhely és az itt székelő főkapitányok, főkirálybírók szerepe sem. Reformátusok voltak: Bánffy Pál (1566-1568), Petki Mihály (1577-1580), Bánffy Farkas (1580-1583)." (Józsa András: Reformáció a Sóvidéken, Hazanéző 2000 XI.évf. 1.sz. 10.old. 12. Péterfy László: Kibéd és egyháza. Infopress Rt, Székelyudvarhely, 1999. 56.old.)¹⁴²

"A református többségű Sófálva határában, az 1562-es székely felkelés leverése után fejedelmi tulajdonba vett sóbánya közvetlen szomszédságában, kialakult Parajd. Oklevélben először 1564-ben említik." 13. Az oklevél, az egykor Sófálvához tartozó erdők, Parajd kialakulása után, Sófálva, Korond és Parajd közötti elosztásról rendelkezik. MOL. Királyi Könyvek VII. 300. "Az udvarhelyi generális zsinat 1669. július 1.-én elválasztja Parajdot Sófálvától. Elváláskor Parajd minden jussát kiveszi a határban lévő szántóföldekből, szénarétekből, úrasztali edényekből." (14. Madar Ilona: Sóvidék vallásosságáról. Hazanéző.2000 XI évfj. 25. old.)¹⁴³

Sófálva középkori templomáról a padlózat egy részének kicserélésekor Sófálvi András történész és Szász Tibor András református lelképásztor olyan jelentős felfedezésekről adnak hírt, melynek kapcsán teljesen más megvilágításba kerül e régi templom, s amit eddig csak sejteni lehetett, hogy falunk már kellett létezzen a sokat idézett 1332-1337. évi pápai tizedjegyzék korában is, most már aprólékosan bizonyításra talált. "A XVIII-XIX. század fordulóján kettévált Sófálva középkori temploma a mai Felsősófalva református temploma helyén állt, amint azt az eddigiekben is feltételezni lehetett a beépített középkori ajtókeretek, valamint a XVIII. századi források alapján. A falu közepén, az alatta elhaladó országút fölé emelkedő, festői látványt nyújtó templom, a múlt század eleji, 1802-es földrengés után épült. Az Udvarhelyszék középkori emlékeit feldolgozó monográfia mindössze a fenti épületelemeket, illetve forrásokat idézhette a középkori Sófálva templomának leírásánál. 1999 augusztusában a templom padlózatának meggombásodása miatt a szószék alatti részt fel kellett bontani és a padlót az elkorhadt gerendákkal együtt ki kellett cserélni. A mai padlózat szintjéig feltöltött, átnedvesedett törmeléket ki kellett hordani, az új padlózat ismételt meggombásodása elkerülésének érdekében. A munkálatok folyamán olyan megfigyeléseket tehettünk, amelyek révén jelentősen gazdagodtak Sófálva középkori templomáról való ismereteink. A szerencse abban is kezünkre játszott, hogy éppen a középkori templom hajó és szentélyfalainak találkozása fölött kellett felszedni a padlót. A régi templomhajó falai már a gerendázat alatt közvetlenül megjelentek, az elbontott templom alapfalait lényegében arra

használták föl, hogy merőlegesen rájuk fektessék a mai templompadló gerendáit. A törmelék kihordása után letisztítottuk a falakat és részletes fotó-, rajz- és leíró dokumentációt készítettünk." (Sófalvi András-Szász Tibor András: Sófalva középkori temploma in. Hazanézó, XI. évf., 2000, 2. sz. 5. old.)¹⁴⁴

A felbontott padlózat alatt a rajzok alapján megfigyelhető, hogy a jelenlegi templomnál létezett egy jóval kisebb templom, melynek építése a XIII. századra datálható, e falmaradványokból és törmelékmaradványokból azt is megállapíthatták, hogy olyan freskómaradványokat is lehet látni, melyek lényegében megegyeznek Székelyföld középkori templomfestészetében használt színekkel. A részletes leírásból meg lehet állapítani, hogy a feltárt leletek alapján bizonyítottan látszik, hogy a jelenlegi templom helyén létezett egy ennél kisebb félköríves szentélyzáródású, támpilléres késő román kori templom, mely igazolni látja az eddigi feltevést, hogy Korond és Sóvárad mellett létezett Sófalva korai székely települése is. A nemrég feltárt falmaradványok mellett eddig is látszott, hogy a templom nyugati és déli bejárata olyan kőkeretekkel van ellátva, melyek késő gótikus építkezést bizonyítanak. A régi templom létre egy másik bizonyítékra is felhívták e kutatók a figyelmet, mégpedig arra, hogy míg a jelenlegi templom falainál 85 cm-es a fálvastagság, de a DK-i falnál a vastagság eléri a 150 cm-et. Mindenképpen érdemes tovább kutatni a koraközépkori templom ügyében, hiszen közelebb viheti e kutatás a Sóvidék és az egész székelység történelmét is.

Felsősófalvi református presbiterek 2001-ben:

- 1) Engi Dénes gondnok (régebben megyebírónak nevezték)
- 2) Engi Sándor
- 3) Fülöp Ilyés
- 4) Fülöp Sándor
- 5) Györfi László
- 6) Kacsó Béla
- 7) Kacsó Csaba
- 8) Kiss András
- 9) Kovács András
- 10) Kovács Sámuel
- 11) Kovács Vilmos
- 12) Lukács Ignác
- 13) Lukács Károly
- 14) Lukács Sándor
- 15) Maruzsán Sándor
- 16) Parajdi Imre
- 17) Parajdi Károly
- 18) Parajdi Sándor ifj.
- 19) Sófalvi János
- 20) Soós Ferenc
- 21) Szőke Jenő
- 22) Tóth László
- 23) Tóth Sándor id.
- 24) Tóth Sándor ifj.

A felsősófalvi református tiszteletes 1992-től Szász Tibor András. Az 1800-as években Lukács apó gyerekkorában Fekete János volt a ref.pap, akinek a fiát tanította nagyapám gyerekkorában, amikor együtt jártak iskolába, a pap fiából esperes lett később.

1940-ig Nagy Zoltán. Ezt követően Elekes József mintegy 3 évig. Utána két évig az alsósófalvi pap tartotta az istentiszteletet. Cseresznyés Ferenc 1946-1990 között, 1990-1992 között Molnár József, 1992-től Szász Tibor András Felsősfálva református lelkésze.

A sófalviak iskolábajárásáról és az iskoláról

A több száz éves felsősfalvi iskola 2000. május 27.-én ünnepélyes keretek között felvette Székely Mózes Általános Iskola nevet az egyetlen erdélyi székely fejedelemtől. Az ünnepség a falu református templomában kezdődött, ahol a százötven-kétszáz felsősfalvi mellett jelentős számú érdeklődő vett részt Parajdról és Alsósófálváról is. Az ünnepségen jelen volt a Parajdi Református Egyház vegyes kórusa, a Duna Televízió udvarhelyszéki tudósítója, Jakab Endre és operatőr társa, a parajdi kábeltelevízió munkatársai, Fülöp Dénes, az Udvarhelyi Híradó újságírója. A Duna Televízió 2000 augusztus 9.-én sugározta a Régiók műsorban az iskola-névadó ünnepségéről és általában Felsősfálváról készített kisfilmjét, mely műsort Tanos Miklós szerkesztette. A Duna Televízió műsorában dr. Szekeres Sándor Sóvidékről, Székely Mózes erdélyi fejedelemtől és Felsősfálváról beszélt, az iskola igazgatónője, Nagy Gabriella pedig a sóvidéki több évszázados magyar tannyelvű oktatásról és az iskola fontosságáról tartott méltató beszédet. A műsorban bemutatták a névadó ünnepség előtti református istentiszteletet, majd a méltató beszédek után a Parajdi Vegyes Kórus, a Felsősfalvi Vegyes Kórus szereplését és a felsősfalvi óvodások sóvidéki székely táncát.

Az ünnepség elején a református templomban Szász Tibor lelkész és felesége, valamint Parajdi Mária gyönyörű szép református zsoltárokat és középkori magyar énekeket énekeltek, zenekísérettel. A templom úrasztala mellett két székelyruhás fiatal fiú állott díszőrséget, egyikük kezében Székely Mózes egykori harci lobogójának másolata volt. Szász Tibor református lelkész gyönyörű méltató beszédet tartott Székely Mózesről, alapozva a tragikus körülmények közt elhunyt fejedelem jelmondatára, mely a következő: DOMINUS PROTECTOR MEUS. Az Úr az én őriző pásztorom. Felsősfálva református templomában Szász Tibor lelkész csodálatosan zengő prédikációját meg kell öröközni az utódoknak, mely a következőképpen szólt: **"IGE. 91. Zsoltártár 9- >> Az Úr az én oltalmam << Dominus Protector Meus.** Székely Mózes jelmondata **hitvallás**, mely többet árul el lelkivilágáról és hitfelfogásáról, mint bármilyen hosszadalmas teológiai fejtegetés, melytől visszhangos volt ama kor, amelyben élt.

A kiemelt Ige a 91. zsoltár központi gondolata. E köré tömörül mindazoknak a veszedelmeknek a felsorolása, melyek viharos életének mindennapjait fenyegették. Ismerte a surranó nyílvessző húsba hasító fájdalmát, a csupán viszonylagos biztonságot nyújtó paizs és páncél súlyát, a virrasztásban eltöltött csata előtti éjszakák bizonytalanságát.

Ismerte az élet-halál küzdelmek rettenetét az öldöklő tusák forgatagában, mikor ezrek és tízezrek estek el jobb és balkeze mellől. Szembeszállt az oroszánmódra bátor és erős ellenséggel, - és sok veszedelmes csatája volt az áspiskígyóként leselkedő tegnapi jóbarát és a hitszegő szövetséges ellen. Ott járt állandóan körülötte a csatateret körül settenkedő borzalom, a hadakat tizedelő dögvész, mely ellen nem védhetett meg a Hunyadiéhoz fogható vitézség sem, csupán az isteni gondviselés.

Csak fentről jöhet oltalom! Árvák vagyunk a világon, mi, málló birodalmunk omló romjaitól felsebbzettek, új, hiúzéhszerű és sakálérkölsű érdekszövetségek szorításában segílyt keresők. Árvák vagyunk, mi székelyek, minden gypüket őrző hűségünk dacára. Immár négyszáz esztendeje nem adatik nekünk más, csak néha egy-egy árva zászló, mit bátor szív és bízni tudó lélek emel magasra, még akkor is, ha tudja, hogy csak Istentől remélhet oltalmat és segédelmet.

Az Isten által jóváhagyott, küzdelmek által kiérdemelt biztonság az, amire leginkább áhítozik a bizonytalan korszakokban élő becsületesnek maradó ember. Székely Mózes szívében egyébre se vágyott, csak erre. Hosszú építő munkával töltendő esztendőkre, jól megérdemelt győzelmei után.

Ha fél évszázaddal később születik, úgy emlegethetnénk, mint I Rákóczi Györgyöt, akinek idején az ipar és kereskedelem kellő tiszteletnek örvendett. Mert fejedelmünk ezernyi dolga között jó gazda maradt: oda tudott figyelni a lövétei vashámorra, a sóutak forgalmának zavartalanságára. Rövid uralmának első tette, hogy pénzt veret 2-3 hónap alatt, a zilált pénzügyeket rendbehozandó...Nemhiába becsülték nagyra és siratták meg a szorgalmat és komolyságot értékelő szászok!

Őt követő méltó utódai, *Bocskai István és a szárnyai alatt nevelkedő Bethlen Gábor* bontják ki és szilárdítják meg nagyméretű politikai és gazdasági koncepcióit. Hírnevére homályt vet az őt követő korszak dicsősége és életét megíró krónikások rosszhiszemősége.

Legyen a mai nap, egy töretlen hitű, bátor fejedelem jó emlékezetének újrafelragyogtatása! ÁMEN !"(Szász Tibor András 2000.V.27.-i prédikációja, melyet a Felsősófalvi Református Templomban tartott)¹⁴⁵

A tiszteletes úr Isten áldását kérte a sófalviakra, az egész székely-magyar népre és végül református szokás szerint megszentelte Székely Mózes zászlaját, melyet a sófalvi egyházközség adományozott az iskolának. Székely Mózes zászlaja két oldalt kék sáv, középen pedig ezüst színű. A zászló eleje befelé mélyedve háromszög alakban bevágott, az ezüst sávon pedig egy Z betű van hímezve, mivel e betű jelképezte a Székely nevet. A parajdi énekkar szép magyar zsoltárok éneklésével zárta a templomi ünnepi műsort. A névadási ünnepség a több száz éves iskola udvarán folytatódott gyönyörű szép májusi napsütésben. Az iskola igazgatónője beszédében méltatta a sófalvi lakosságot, hogy döntésével Székely Mózeszt választotta. Az igazgatónő beszéde után dr. Szekeres (Lukács) Sándor mondott ünnepi beszédet a névadással kapcsolatosan, hangsúlyozva, hogy tősgyökeres sófalviként szól az ünneplő közönséghez:

"A keresztény magyar államiság létrejöttének ezer éves évfordulóján, a felsősófalvi általános iskola névadása kapcsán örömmel állapíthatjuk meg, hogy a magyar nemzet élni akarása, értékeinek mentése és a jövőbe vetett hit nyilvánul meg egy olyan - első pillantásra nem nagynak tűnő - cselekedetben, mint egy kis székelyföldi református magyar falu iskola-névadási tette. Az iskola-névadás jelkép, összesűrítve tartalmazza azt, hogy egy kis magyar közösség képes nagy távlatokban látni és gondolkodni, képes megbecsülni azokat, akik életüket sem kímélve ki mertek állni a történelem viharában népük érdekeiért, mertek tenni és harcolni a fennmaradásért és megmaradásért. Amikor Felsősófalva lakóinak túlnyomó többsége úgy döntött, hogy a több évszázados, magyar tannyelvű iskolának Székely Mózes nevét adja, ezzel a döntéssel félreérthetetlenül kifejezte azon akaratát, hogy úgy akar fennmaradni és megmaradni, hogy vállalja ezer éves történelmi örökségét, nem hagyja veszni értékeit és gyermekeit oly szellemben akarja nevelni, neveltetni, hogy csírái lehessenek a következő ezer évnek is.

A keresztény magyar állam létrejöttétől, Szent István királyunk trónra lépésétől kezdve a mohácsi csatavesztésig, de pontosabban fővárosunk 1541. évi elfoglalásáig Európa meghatározó, - mai kifejezéssel élve - nagyhatalma volt. Az Oszmán Török Birodalom terjeszkedése és a Habsburgok Magyarországot bekebelezni akaró szándéka, hosszú időre három részre szakította az országot. Másfél évszázad szakadatlan harcai a magyarságot addig soha nem látott megpróbáltatásnak tette ki, hiszen míg Mátyás király idejében a magyarság száma azonos volt az angolok számával (mintegy 4 millió), addig a török kiűzése után, az 1700-as évek számunk felére csökkent.

A két pogány közt egy hazáért, a magyarság megmaradásáért folytatott harc intézményes keretét az Erdélyi Fejedelemség biztosította, melynek első fejedelme, János

Zsigmond volt az utolsó magyar király is egyúttal, aki Buda elfoglalása után Erdélyben talált menedéket.

A magyar államiság folytonosságát az Erdélyi Fejedelemség biztosította és nem csak azért, mert az utolsó magyar király lesz az első erdélyi fejedelem, hanem főleg azért, mert a sok háború és polgárháború ellenére is sikerült a magyar társadalom legfontosabb értékeit és elemeit megmenteni, nem szűnt meg az oktatási hálózat, sőt beindulnak a reformációnak is köszönhetően a magyar tanítási nyelvű iskoláink.

Az Erdélyi Fejedelemség első szakaszában hosszú évekig tartó, szinte folyamatosnak mondható háborúk és polgárháborúk vannak, ebbe az időszakba tartozik bele Székely Mózes rövid ideig tartó fejedelemsége is.

Mielőtt azonban részletesebben beszélnék Székely Mózesről, néhány olyan dologról szeretnék szólni, mely talán hozzájárul ahhoz, hogy jobban megérthessük azt a korszakot, amelyben élt és településünk helyzetét is ebben az összefüggésben.

Az első kérdés, amely felmerül, hogyan és mikor kerültünk mi székelyek Erdély Sóvidéknek nevezett tájára? A kérdés amilyen egyszerűnek tűnik a válasz épp olyan bonyolult. Annyit azonban ilyen szűk keretek között is elmondhatunk, hogy ha még oly hiányosak is történelmi krónikáink és dokumentumaink, a válasz mégis csak bennük van. A 895. évi magyar honfoglalást megelőzően a székelyek minden bizonnyal a Kárpát-medencében voltak, ezekről szól Anonymus és Kézai Simon krónikája is. Mindkét krónikás arról beszél, hogy a magyarok a székelyek segítségével foglalják el a hazát, Kézai pedig egyértelműen említi a honfoglalást megelőzően itt levő székelyeket és részletesen ír a szerepvállalásukról is. Felfogásuk szerint a székelyek a hunok maradékai. A történelmi tudomány mai állásfoglalása szerint, azonban lehettek az avarok maradékai is. A honfoglaláskori bizánci, arab és német stb. krónikáírók egyébként nagyon sokszor egyenlőségjelet tettek a hunok, avarok és magyarok között. Az előbb említett felfogáson kívül léteznek más történelemmagyarázatok is, melyeket röviden úgy lehetne jellemezni, hogy a mindenkori aktuálpolitika szülöttei.

Sóvidék első írásosan említett települése Korond és Sóvárad, nevük szerepel az 1332-es évi pápai tizedjegyzékben. Azt kell mondanom azonban, hogy úgy Korond, Sóvárad, de Sófalva keletkezése ennél jóval korábbi. Állításom arra alapozom, hogy az eléggé fel nem tárt régészeti hagyatékok azt valószínűsítik, hogy falunk már a XII.-XIII. században is lakott volt. Sófalva pedig sokáig nagyobb lélekszámmal szerepel, mint Korond, még az 1614. évi összeíráskor is. (A sófalviak száma 330, a korondiaké 200, míg Parajdnak csak 110 lakosa van. Még 1766-ban is falunk Udvarhelyszék legnagyobb református egyházközsége 1075 lélekszámmal, míg Székelyudvarhelynek csak 686, vagy Parajdnak 319 református lakója van.)

Falunk temploma az egyik olyan bizonyíték, amely beszél; beszélnek ugyanis a kövei. Templomunk padlózata alatt egy régi és kisebb, valószínűleg XII.-XIII. századi templom alapjai vannak és a ma is meglévő déli és nyugati ajtók kőkeretei is ezeknek az éveknek az építészeti stílusát valószínűsítik. A nyugati ajtó kőkerete valószínűleg rovásírásos jegyeket is tartalmaz, mint amilyen előfordult Kodáros várának nyugati részén egykor található hatalmas kővön, melyet az 1970-es években használtak fel építésre (de fényképe megvan).

Sófalva említésekor szándékosan nem említem a mai hivatalos elnevezést, Felsősófalvát, hiszen ez a név csak 1800.-as évektől él, hiszen ekkor váltott ki hivatalosan Alsósófalva (az elválást már 1779-ben megkezdte). Ugyancsak Sófalvából jött létre Parajd is, melyet már az 1564-ben említenek először, de hivatalosan csak 1669-ben válik el falunktól, akkor is úgy, hogy ha nem tudna önállóan fennmaradni Sófalva köteles lenne visszafogadni. (Parajd elválása Sófalvától az 1650-es években kezdődik, ezzel még az Erdélyi Országgyűlés is foglalkozik, hiszen az Approbaták utolsó ediktuma 1653-ból épp ezt foglalja törvénybe "Parajd és Sófalva nevű faluk között lévén fenn régtől fogva határ végett

controverzia / ellentét /, hogy az erőtlenebb az erősebbtől praeter jus et aequum / jog és méltányosság mellőzésével / el ne nyomattassék, végeztetett, hogy egy bizonyos napon az egyik ítélőmester Lázár György, udvarhelyszéki tisztekkel kimenjen és mindkét félnek igazságát előkívánván, a két falunak határát egymástól separálja /elválassza /, hogy így a controverzia is köztök végképpen sapiáltassék. / megszűnjék, orvosoltassék ./" Az országgyűlési határozat ellenére azonban Parajd kiválása azonban elég sokáig tartott, mert csak 1669-ben történik meg az egyházi és gazdasági szétválasztás, a presbiteri jegyzőkönyv tanúsága szerint.)

Falunk első írásos említése 1493, amikor együtt panaszkodik közösségünk a székely szabadságjogok megsértése miatt Zetelakával, de tekintettel arra, hogy falunk léte szorosan kötődik a székely sóhoz, ezt viszont már 1453-ban is említik az oklevelek, tehát az első írásos említést ettől a dátumtól is számíthatjuk.

A másik kérdés, amire röviden kellene válaszolni, hogy mivel is foglalkoztak sóvidéki székely őseink. A válasz erre sem túl bonyolult. Őseink a nagyállattartáson, a növénytermesztésen, az erdőkitermelésen kívül néhány jól behatárolható és azonosítható dologgal foglalkoztak. Az egyik említésre méltó épp vidékünk fő általajkincséhez, a sóhoz kötődik. A legutóbbi időkig a só hatalmas gazdasági fontossággal bírt, jelentősége az aranyhoz hasonlítható. A só birtoklása megélhetési lehetőséget, hatalmat és pénzt is jelentett egyben. A sófalvi só kezdetben az egész székely nemzet sójaként szerepel a dokumentumokban, minden székely egyenlő módon volt jogosult a sófalvi só használatára, ami óriási különbség Magyarország akkori sóbányáihoz viszonyítva, melyek mind, egytől-egyik a király monopóliumát képezték. A székely szabadságjogok korlátozásával 1562-től a sófalvi só fejedelmi tulajdonba kerül és ettől az időtől kezdve a fejedelem kamaraipánokat nevez ki a só kitermelésének és forgalmazásának irányítására. Az egyik első kamaraispán Literati János, aki egyesek szerint Parajd szülöttje és Székely Mózes édesapja.

Sóvidéki székely őseink, mint minden székely természetesen hivatásos katonáskodással is foglalkoztak. A székelyek képezték ugyanis Magyarország olyan kiváltságos népelemét, melyeknek fő feladata a haza védelme volt és ennek fejében megőrizhették sajátos szabadságjogaikat, intézményrendszerüket, önrendelkezésüket egy nemesi oklevél nélküli nemességüket. Itt sem tudott elterjedni és gyökeret verni a jobbágyrendszer, habár 1562 után nálunk is megjelenik az összeírásokban néhány jobbágy, de főleg Bethlen Gábor fejedelem és utódainak erőfeszítéseképpen - akik felismerték a székely haderő fontosságát a haza védelmében -, a katonáskodni köteles szabadok száma lényegesen megnő.

Sóvidéki székely őseink foglalkozásaikat együttesen gyakorolták, a mesterségeknek nem volt meg a maihoz hasonló szakosodása, a növénytermesztéstől a katonáskodásig mindenhez kellett érteni. A katonáskodást sem úgy kell érteni, hogy bevonultak a laktanyákba (melyek abban az időben nem is voltak), hanem rendszeresen gyakorolták a hadi mesterség fortélyait, amikor a mezői munkálatok megengedték és rendszeres hadiszemléken vettek részt, egy évben egyszer Udvarhelyszék szintjén is. Ezeket a hadiszemléket e korban lustráknak nevezték, ahol névszerint összeírták minden falu összes fegyverforgató, hadköteles férfiját; ennek is köszönhető, hogy a mai nap is tudhatjuk, hogy kik lakták falunkat az 1500-as vagy az 1600-as években. Ezekből a lustrákból megtudható, hogy falunkat 1602-ben, az alábbi családok lakták: 4 Lukács, 3 Ágoston, 3 Kovács, 3 Sebe, 2 Deák, 2 Fábián, 2 Kacsó 2 László, 2 Márton, 2 Oláh, 2 Pál és 1-1 Albert, Barabás, Cseresznyés, Engi, Farkas, Fehérvári, Fülöp, Györfi, Illyés, Kis Fülöp, Kis, Lőrincz, Nagy, Orbán, Simon, Sükösd, Szász és Székely. Az 1635-ös összeírásnál falunk még nagyobb és megjelennek olyan családi nevek, mint Baczó, Hajdú, Gergely, Jánosi, Kelemen és Parajdi.

Természetesen nagy szerepe volt már elég korán a tanulásnak, az iskolai tanulásnak is. Ezen a téren is azonban jelenlegi ismereteink, a kevés írásos dokumentum miatt esetlegese

és általánosítóak. Tudjuk azt, hogy már Szent István királyunk elrendelte, hogy minden tíz falu köteles templomot építeni. A papok feladata a tanítás is volt. Thuróczy János (Mátyás király korában) krónikájában említi, hogy a székelyek még használják a rovásírást, mely megállapítás azt is jelzi, hogy vannak iskoláik, ahol rovásírást is tanítanak. Az anyanyelvű oktatásban az áttörést a reformáció hozta meg és tulajdonképpen ettől az időszaktól beszélhetünk dokumentumokkal igazolhatóan a magyar nyelvű iskolákról, habár a rovásírás tanítása, tanulása is csak magyar nyelven történhetett.

Sóvidék első írásban is említett iskolája épp a sófalvi iskola. Egyes szerzők szerint **Sófalvának már 1565-ben református iskolája van, mások 1644-et említik.** Sófalva jelentőségét jelzi az is, hogy még a XIX. században is az Udvarhelyszéki reformátusok esperesi központja, székhelye.

Amikor falunk iskolája Székely Mózes fejedelem nevét veszi fel ezeket mind el kellett mondani, mert tudatosítani kell a jelenben élőkben is, hogy mi sófalvi szabad székelyek semmivel sem vagyunk kevesebbek vagy kisebbségek másoknál.

Székely Mózes fejedelemről viszonylag keveset írtak a történészek, de kortársai mind megegyeznek abban, hogy korának kiemelkedő személyisége, középmagas, erős testalkatú, bátor és kimondottan szép arcú férfi volt. Születési helye is bizonytalan, de valószínű, hogy 1553-ban Székelyudvarhelyen született (habár Lövétén is volt egy azóta már elpusztult Udvarhely nevű település és ezért ők is szülőttjüknek tartják). Siménfalva is szülőttjének tartja, mert nagyon sokáig fennállott Siménfalván a Székely Mózes féle családi kúria. - Véleményem szerint nem is az a fontos, hogy hol született és hogy ilyen sokan ragaszkodnak ahhoz, hogy magukénak érezzék, hiszen ez a ragaszkodás jelzi, hogy azok az értékek és eszmék, amelyekért Székely Mózes harcolt a mai napig értékesek.

Minden valószínűség szerint Székely Mózes gyerek- és fiatakorának egy részét is Sófalván töltötte, hiszen édesapja volt a sófalvi sóbánya sókamarása. (Itt kell megjegyeznem azt, hogy a sóvidéki só és a sóbánya hosszú évszázadokon keresztül Sófalvához köthető és csak az Erdélyi Fejedelemség megszűnése és az osztrák uralom kiterjesztésével kerül a sóbányászat Parajdra, de még ebben az időben is elég sokáig a bányászok túlnyomó többsége a két Sófalváról kerül ki. Az általam ismert okiratokban 1582-től 1720.-ig két kivétellel mindig a sófalvi sóbányát vagy sókamarát emlegetik.) Ennek ellenére a különböző leírásokban szinte meggyökeresedett az a kifejezés, hogy a Sóvidéki sóbányászatnál szinte mindig Parajdot emlegetik, pedig a Sóhegy nagy része még a mai nap is Sófalva határában van. Parajd nevének magyarázatánál az egyik feltevés azt mondja, hogy úgy alakult ki, hogy a sórakodásra váró szekeresek a lovaikat paréztatták, vagyis lelegeltették a parajt. A régi családneveket és az okiratokat olvasva megállapítható, hogy Parajd a sófalviak egy részének odatelepedésével jött létre.) Székely Mózes apját is a dokumentumok hol Literati Jánosnak, hol János Deáknak, hol éppen Sófalvi Literatinak mondják, aki a sófalvi sóbánya kamarása volt. Székely Mózes fiatal korában sókereskedéssel foglalkozik, majd beáll katonának Báthory István táborába. Erdély ebben a korban egy sajnálatos polgárháború színtere a fejedelmi trónt Báthory István ellen Békes Gáspár próbálja megszerezni, két nagy táborra szakad a társadalom, magyar a magyar ellen harcol. Székely Mózes kiváló katonai képességei és rettenthetetlen bátorsága ekkor kap igazán teret, hiszen Báthory István első nagy győzelmét ő segíti elő, Radnónál kardját a szájába fogva átúszik a Maroson és a viadalban levág egy katonát és ezt követően is oly rendkívüli módon harcolt, hogy Báthory hamarosan kinevezi dandárparancsnokká. Az unitárius vallású Székely Mózes a katolikus vallású Báthory István pártján harcol, ami azt is jelzi, hogy a korabeli Erdélyben, de később is a vallási hovatartozásnak nem volt jelentősége és soha nem volt olyan kiélezett felekezeti ellenségeskedés, mint Európa többi országaiban.

Báthory István lengyel királlyá választását követően Székely Mózes is (Ballassi Bálint is, pl.) Lengyelországba megy, ő lesz az erdélyi gyalogság parancsnoka és ebben a

minőségben részt vesz Rettegett Iván orosz cár elleni háborúban. Az oroszokat nagyon sok csatában legyőzik Báthory csapatai, s e győzelmekben oroszlánrésze van Székely Mózesnek is. Tettei elismerésül adományoz neki Báthory Zsigmond 6 jobbágyportát Siménfalván, 10 jobbágyportát és a vashámort Lövétén. Az 1583 június 10.-i adományozó oklevélben a hadi tetteken kívül megemlíti, hogy **Székely Mózes sófalvi Sókamarás**. Ahogy a katonai érdemeit szaporítja, úgy szaporodik a vagyona is és egész rövid idő alatt Erdély gazdag emberei közé küzdi fel magát. Jellemző rá, hogy a meggazdagodás nála nem öncélú, hiszen nem vonul vissza a politikától és ami abban a korban ezzel együtt járt az életet is veszélyeztető fegyveres harcoktól. Lengyelországból hazajön és megint a sófalvi sóbányánál találjuk, ahol rövid ideig megint sókereskedéssel foglalkozik és a sóbánya kamaraispánja lesz. Kiváló katonai érdemeit Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem is elismeri. Báthory Zsigmond fejedelem a török és az osztrák közötti ingadozásával illetve a Török Birodalom erejének nem kellő felismerése miatt Erdélyt végveszélybe sodorja, többször lemond a trónról, majd visszafoglalja, hogy végül teljesen cserbenhagyja a polgárháborúba sodort országot. A Habsburgok kapnak a kedvező alkalmon és többször rátámadnak Erdélyre és felbízatták Havasalföld vajdáját is, Mihályt, hogy ugyanezt tegye. A ravasz havasalföldi vajda felismerve az erdélyi polgárháború egyik lényeges okát a székelyek szabadságjogainak Báthoryak által való megnyirbálását, felbízattja a székelyeket, hogy álljanak pártjára, mert visszaadja jogaikat. Mihály a székelyek egy részének segítségével elfoglalja Erdélyt, a megtévesztett székelyek közt van Székely Mózes is. A székelyek többsége azonban hamar rájön a havasalföldi vajda ígéretései és a valóság közötti óriási szakadékra (miután jó néhány székely főembert kitalált okokkal lefejeztet és vagyonukat elkoboztatta stb.) ezért többségük ellenszegül Mihálynak. Ezek között találjuk Székely Mózes is, akik rájönnek, hogy a török és az osztrák közt egyensúlyozva, de meg kell álljanak a saját lábukon, mert ellenkező esetben elvesz Erdély és ezzel elvesz a magyarság is. Mihály vajdát végül is saját szövetségesei, Basta vallon zsoldosai koncolják fel. Székely Mózesnek azonban sikerül Basta zsoldosait kiűzni Erdélyből. Az általános zűrzavarban az ország fejedelem nélkül marad. Ekkor ajánlják fel a fejedelemséget Bethlen Gábornak, Székely Mózes jó barátjának és harcostársának, de Bethlen fiatal korára hivatkozva és arra is, hogy Székely Mózes bölcsőbb, megfontoltabb és már eddig is a fejedelmi tanács tagja volt, neki ajánlja fel a trónt. Így választják meg 1603 május 8.-án Erdély fejedelmének. Székely Mózes rövid ideig tartó fejedelemsége alatt is tovább folytatódik a Habsburgok által támogatott polgárháború. Az osztrákok biztatására Radul havasalföldi vajda támadást intéz az ország ellen, s e támadáshoz csatlakozik a csíki és háromszéki székelyek egy része is, a döntő csatában Székely Mózes serege 1603 július 17.-én a Brassó melletti csatában vereséget szenved, ahol a fejedelem is életét veszíti. A csatában elvesz az erdélyi magyarság színe-java.

Székely Mózes előfutára annak a gondolatnak, mely felismerte, hogy abban a korban a magyarság csak úgy tudja biztosítani létét, ha a török által elismertetett részben önálló Erdélyi Fejedelemséget hoz létre, e gondolatot valósítja meg Bocskai István és Bethlen Gábor. Napjainkig érvényes székely népünkre Petőfi Sándor sora, hogy " Csak nem fajult el még a székely vér, minden kis csöppje drágagyöngyöt ér. Mai gyorsuló és egyre változó világunkban, amikor - ha az Európai Unió eszmerendszerét nézve - az országhatárok jelképpé válnak és teljesen más értékekre tevődik át a hangsúly, mint a történelemben eddig, tehát amikor egyre nagyobb szerepe lesz a magas szaktudásnak és a magas szaktudással előállított értékeknek, az iskolák szerepe még jobban felértékelődik. Korunk azonban nem csak értékteremtő, hanem értékvesztő és értékeket megsemmisítő jegyeket is hordoz, ezért is meg kell becslünk iskoláinkat és nem szabad elveszíteni hitünket, mert ők a megtartás, a továbbélés és a gyarapodás bölcsői. Reményik Sándor szavai most is aktuálisak és amit ő mondott a templomról és az iskoláról, azzal zárom én is beszédem befejezéseképpen:

Ti nem akartok semmi rosszat,
Isten a tanutok reá.
De nincsen, aki köztetek
E szent harcot ne állaná.
Ehhez Isten mindannyitoknak
Vitathatatlan jogot ad:
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

Ti megbecsültök minden rendet,
Melyen a béke alapul.
De ne halljátok soha többé
Isten ígését magyarul?!
S gyermeketek az iskolában
Ne hallja szülője szavát?!
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

E templom s iskola között
Futkostam én is egykoron,
S hűtöttem a templom falán
Kigyulladt gyermek-homlokom.
Azóta hányszor éltem át ott
Lelkem zsenge tavasz-korát!
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

A koldusnak, a páriának,
A jöttmentnek is van joga
Istenéhez apái módján
És nyelvén fohászkozni.
Csak nektek ajánlgatják templomul
Az útszélét s az égbolt sátorát?
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!

Kicsi fehér templomotokba
Most minden erő tömörülnek.
Kicsi fehér templom-padokba
A holtak is mellétek ülnek.
A nagyapáink, nagyanyáink,
Szemükben biztatás vagy vád:
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!”

(dr. Szekeres Sándor 2000 május 27.-én elmondott beszéde)¹⁴⁶

Az ünnepség folytatásaként Kovács Mózes nyugdíjas agrármérnök (a híres Ész Mózsi bá fia), Sófalva szülötte, Asztalos Ferenc székelyudvarhelyi RMDSZ-es parlamenti képviselő, majd a Lövétei Székely Mózes Általános Iskola igazgatója mondott beszédet. Ezt követően leleplezték Székely Mózes fejedelem márványba faragott domborműves arcképét, mely gyönyörű munkát a falu másik szülötte Parajdi Sándor készített és adományozta az iskolának. Átadásra került Székely Mózes arcképét tipikus sóvidéki faragással készített képkerete, a képpel együtt, mely munkát szintén egy sófalvi – Fábián Sándor – készítette el. A műsort az iskola tanári kara és diákjainak verses, énekes előadása folytatta. Az ünnepi műsort a jövő reménysége a szép, tipikus magyar arcú, székelyruhás, óvodás gyermekek sóvidéki tánca folytatta. A parajdi református énekkar zárta az ünnepi műsort.

Madar Ilona A Sóvidék vallásosságáról írt könyvében megemlíti, hogy a térség legrégebbi református iskolája a sófalvi, melyet 1565-ben említene, amikor a parciális gyűlésen megtiltják, hogy anyag, tudatlan és járatlan tanítót alkalmazzanak. Információjának forrása egy máig ki nem adott siklói presbiteri jegyzőkönyv. Az iskola jelenleg az 1644-es évszámot tekint első bizonyított írásos említésének.

A sófalvi iskola korai meglétét valószínűsíti az is, hogy 1585-ben Illyésy Bálintot, Sófalvi Literátinak is nevezik, az 1602-es lustrán pedig két Deák nevű sófalvi is jelen van. Az pedig tudott dolog, hogy ebben a korban nem véletlenül adtak ilyen neveket. A régi mondás ekkor még nagyon igaz volt: Nomen ist omen. Másrészt közvetett bizonyítékként ott van az 1595-1597 közötti udvarhelyszéki bírósági jegyzőkönyv, ahol a tanúskodó sófalviak beszédjükben latin szavakat is használnak, vagy a Nagy Kelemenné árváit védő sófalvi gyámot Bálint Deáknak rögzíti a bírósági jegyzőkönyv.

Tófalvi Zoltán kutatásai nyomán egyértelműen bizonyítja, hogy Korondon 1696-ban unitárius iskola működött. 1696 március 9.-én Almási Daniel volt a Schola Mester, ebben az oklevélben szó van arról, hogy Molnos Thamas Udvarhely Szekb(en) Korondon lakó nemes személy az ugyancsak korondi Györfi Andras, aki a Sófalvi soaknához szolgáló Személy, az unitárius iskolamester házában jelen vannak egy olyan szerződés megkötésénél, ahol a szerződőfelek a korondi Molnos Andras és a pálfalvi Georfi Janos. (Hazanézó, a Korondi Firtos Egylet folyóirata; 1996 VII. évf. 1. sz. 8. old.)¹⁴⁷

Tehát itt is a sófalvi sóbánya van emlegetve az oklevélben.

A sófalvi sóbánya nemcsak a szűken vett Sóvidék életében volt jelentős, hiszen a sót felsorolják a kántori, tanítói jövedelmeknél, pl. 1715-ből a következőket lehet olvasni. „A Fejedelem collatioból penig **a Sófalvi kamarától** 25 kocka, Malombérből penig búza cub. 10 a dézsmából”.

Tófalvi Zoltán: A sóvidéki népoktatás története a VII. századtól 1848-ig (Hazanézó 1991 II., 1sz. 26 old.)¹⁴⁸

"A parajdi református felekezeti iskola tanítójának fizetése - akárcsak a szolokmai - 1788-ban mindössze 14 rhénes forint volt ! Az iskolába járók száma 73, de közülük csak 40 fizetett tandíjat. (A szegény szülőket a tandíj kötelezettsége alól mentesítették.) Felsősófalván a lányok például csak 10 krajcárt fizettek. Mindezek ellenére Alsó- és Felsősófalva tanítójának jövedelme jóval magasabb a közepes átlaghoz tartozott -, mint a parajdi, vagy a szolokmai tanítóé. Az alsósófalvi tanító járandóságát 1788-ban 55 rhénes forint 30 krajcárra, a felsősófalviét pedig 54 forint 42 krajcárra értékelték. Összehasonlításképpen említsem meg, hogy hat évvel korábban, tehát 1782-ben az alsósófalvi tanító jövedelme alig fele, 27 forint 48 krajcár volt, a felsősófalvié pedig 49 forint 48 krajcár volt."(Tófalvi Z.: i.m. 27. old.)¹⁴⁹

A tanítók fizetését a pénzbeni kifizetéseken kívül terményben is kipótolták, ami jóval jelentősebb volt, mint az előbbi. Kivételként, a parajdi sóbánya 1788-előtti bérezése, mert ezt csak pénzben állapították meg. Később meg emelték a bérezést.

A nagy szegénység miatt sokan egyáltalán nem jártak iskolába.

"Ugyanez volt a helyzet Felsősófalván 1787-ben is: >>,... hat esztendőől fogva 13-ig találtattak fiugyermekek nr.66, leánygyermekek nr.45. Az iskolába járt fel nr.24, Leánygyermekek nr.31. A többiek a kenyeretlenség és szegénység miatt nem járhattak fel.<< .A nagy-nagy szegénység következtében az iskola néha egy évig is szünetelt. 1846-ban a parajdi református felekezeti iskolával kapcsolatosan jegyezték fe: >> Oskola nints, melynek okát az Oskolamester a szülékben mondja, mind kik nem járatják fel a gyermekeiket. A szülék az Oskolamestert hanyagsággal és imitt-amott járással vádolják.<<" (Tófalvi Z.: i.m. 28. old.)¹⁵⁰

Tófalvi Zoltán iskolalátogatási táblázatából megállapítható, hogy az iskolások száma 1788-ban az alábbi: Felsősófalvi Református Iskola - fiuk 25, lányok 33, 1810/11-ben fiuk 22, leány 8, Alsósófalvi Református Iskola 20 fiu, 40 leány 1788-ban, 1810/11-ben 14 fiu és 5

leány.Parajdi Ref. Iskola 1788-ban 38 fiu, 39 leány, 1810/11-ben 14 fiu, 9 leány. Az adatok persze nagyon hiányosak, hiszen a leveltári adatokból eddig még nem lehetett többet fellelni.

A Sófálvi iskola nemcsak, hogy a környék egyik legrégibb iskolája, hanem a tanítók fizetése is itt követendő módon magasabb is mint máshol, ami azt is jelenti, hogy őseink meg tudták becsülni a kiművelt fők , a tudás fontosságát. „Térségünk protestáns iskoláiról a legrégibb feljegyzés Felsősófalváról van, 1565-ből. Ebben megtiltják a parciális gyűlésen, hogy hanyag, tudatlan és járatlan tanítót alkalmazzanak.”(Madar Ilona: Sóvidék vallásosságáról, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1998, 49. old.)¹⁵¹ A sófalvi tanító helyzete a sóvidéki többi iskolájához viszonyítva elég jónak mondható, viszont a kisebb falvak tanítóinak sorsa annyira sanyarú, hogy ezt szóvá teszik nagyon sok fórumon. Ilyen nehéz sorsa van például a parajdi református tanítónak is. A református püspökség enyhíteni akar a parajdi tanító sorsán, amikor 1800-tól kezdődően – hivatkozva a sófalvi tanító jobb megbecsülésére és Parajd keletkezésére is – elrendeli: „**Minthogy a parajdiak Sófálvától szakadtak** el, Sófálván pedig Páros pénz menetele alatt 10 krajcár jár a Papnak és Mesternek, emeljék a Parajdiak is a páros pénzt 10 krajcárra, melynek 8-a a papé, kettő a Mesteré legyen, Az özvegyektől járt szokott 8 garasból kettő legyen a Mesteré. Fát annuatim a Pap engedjen által 20 szekeret.”(Tófalvi Zoltán: A sóvidéki népoktatás története a XVII. századtól 1848-ig, Hazanéző, 1991.II.évfolyam 1.sz. 27. old)¹⁵² A sófalvi tanító fizetésénél csak a sóváradi tanító fizetése nagyobb. Sófálván míg 54 rhénes forint 42 krajcár a tanító fizetése 1788-ban, addig Parajdon csak 11 rhénes forint.

Tekintettel arra, hogy Sófálva nagyon sokáig Udvarhelyszék legnagyobb református települése, ide kerül az esperesi hivatal is. Madar Ilona erről az alábbiakat írja: „A felsősófálvi Esperesi Hivatal 1858-ban elrendeli a református iskolákban a pontos órarend betartását.

A tanmenet a következő:

I.o. De.	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat
	Erkölcsei és vall. el Beszélgetés	Betűzés	Számolás	Erk. Vall. elbeszél.	Betűzés	Számolás
Du.	Írás -betűzés	Írás- betűzés	Ének	Írás- betűzés	Írás- betűzés	Ének
II.o. De.	Erk. Vall. Elb. Írás Olvasás	Olvasás Írás Olvasás	Számtan Ének	Erk.vall. Elb. Írás Olvasás	Olvasás Írás Olvasás	Számtan Ének
III.o. de.	Szent tört.	Magyar Nyelv	Számtan	Szent tört	Magyar Nyelv	Számtan
du.	Írás Olvasás	Írás Olvasás	Ének	Írás Olvasás	Írás Olvasás	Ének
IV.o De.	Vallás Nagy P. Konf. Kate.	Magyar Nyelv	Számtan	Vallás	Magyar Nyelv	Számtan
Du.	Dictandó írás	Természet tudomány	Ének	Dictandó írás	Természet tudomány	Ének

A négy osztály tanrendjébe nincs felvéve a földrajz, valószínű azt az ismétlő iskolában a nagyobbaknak tanították, mert térképe már 1836-ban volt az iskolának Magyar- és Erdélyországról. Az esperesi hivatal megküldi az utasítást is, de csak négy osztályra, másról nem ír semmit. Utasítások:

I. osztályra nézve:

- a. Az erkölcsi és vallásos elbeszélésekre nézve vezérkönyv: Gáspár és Kovács Csemegék c. könyve, mely csak tanító kezébe szükséges.
- b. „A betűzésre az I. osztályi olvasótáblák használandók.
- c. A számtanítás ebben az osztályban csak az egységeknek egyenkénti összerakásából és szétbontásából állhat, legfeljebb százig. Vezérkönyv erre a Sárospatakon kijött Népiskolai Könyvtár ily című könyve „Vezérkönyv az elemi számtanításra”. Ez is csak a tanítónak szükséges.
- d. Az írás ezen osztályban, csak fatáblán krétával tanítandó, az I. osztályi írókönyvek útmutatása szerint.

II. osztály részére:

- a. Erk. vall. Csemegék című könyv.
- b. Az olvasás az I. osztály ábécéskönyvből tanítandó. Melynek már meg kell lenni minden tanulónak.
- c. Az írás inkább palatáblán, kő plajbásszal, mint papíron tintával próbálandó.
- d. Számtan: Emerson képes számtana ajánltatik, vagy ha az nem lenne megszerezhető, akkor a sárospataki könyv megszerezhető.
- e. Az első és második osztályban az énektanítás inkább könnyű, gyermekeknek való, világi énekekből állhat.

III. osztályra nézve:

- a. Szent történetek Nagy Péter szerint.
- b. Magyar nyelv Gáspár szerint.
- c. Szám: Főbeli számítás, illetőleg „Számító Sokrates”, táblán pedig a sárospataki útmutató szerint tanítandó.
- d. Írás...írókönyv szerint.
- e. Fogalmaztatásban egyszerűbb tárgyak használandók, csakis néhány mondatra kiterjedve.

IV. osztály részére:

- a. Vallás: Hol a Ketskeméti káté meg van szerezve, az használható, hol új könyv szükségeltetik, a Nagy Péter konf. kátéja megszerzendő .
- b. Magyar nyelv: A Gáspár olvasókönyvnek második kötete használandó, elemezve ennek egyes darabjait a sárospataki népiskolai könyvtárban levő ily című könyv „Vezérkönyv az elemi magyar nyelv oktatására”.
- c. Számtan: A főbeli számításra „Számító Szokratesz” tovább folytatva, táblán pedig a számtan vezérkönyv szerint tovább folytatva.
- d. Írás: Levelek, nyugták, kötelezvények stb. fogalmaztatása.
- e. Természeti tudományból valami további intézkedésig, a tanító belátása szerint a „Debreceni abc”-ből az erre vonatkozó részek kérdésekbe foglalva.
- f. Ének a harmadik és negyedik osztályban a templomi énekek közül a könnyebbek.” (Madar I.: i.m.:50-52. old)¹⁵³

Már az 1656-os parciális zsinat megtiltja a dályai, agyagfalvi, galambfalvi, kersztúri, etédi, küsmödi, kissolymosi és farcádi eklézsiákkal együtt a sófalvi egyházközségnek is, hogy anyag, tudatlan és járatlan tanítót alkalmazzanak. Sajnos a tiltás ellenére nem egyszer alkalmatlan tanító kerül a faluba. Ezt a dokumentumot nem idézem, mert a részeges, kicsapongó tanító leszármazottjai talán megsértődnének. (Hiszen ismert ennek az egykori tanítónak a neve, viszont a leszármazottai között nagyon sok rendes ember található.) Parajd végleges különválásáig, sőt valószínűleg még ezt követően is egy darabig a parajdi gyerekek Sófalvára jártak iskolába, ez következtethető ki a székelyudvarhelyi zsinat 1669. július elsején hozott határozatából: „Parajd minden jussát mind Templomból, ahhoz való bonumokból kezét kiveszi, szanto földekből, széna rétekből valamelliek az sófalvi határban vad(nak), sófalvais ne kenszericze sem Templum epittessere, sem Praedikator és **Schola Mester** hazának és azok körülvaló épületek epittésére.” (Dávid L. i.m.127-129 old.)¹⁵⁴

Az erős, Parajdnál háromszor nagyobb Sófalva ki kell adja ugyan a parajdiakat megillető földterületeket, ugyanakkor a zsinat védi a kis település érdekeit, azzal is hogy előírják a sófalviaknak, hogy nem kényszeríthetik a parajdiakat sem templom, sem lelkészlak, sem pedig tanítói lak (akkor ilyen helyen folyt a tanítás is) építésére, vagyis ami közvetetten azt jelenti, hogy a templomot is és az iskolát is közösen használják Sófalván még egy darabig. A zsinati döntésben benne van a kétely, hogy esetleg Parajd nem tud önálló településként működni és megtörténhet, hogy a Sófalvából való kiválást követően meggondolják magukat, ezért fogalmazzák meg az alábbiakat: „más huva Parajd ne foliamodjék, hanem Sofalvara menien vissza.” (Dávid L.: i.m. 127-129. old.)¹⁵⁵

Törvénytisztelő, rendtartó székely falu

Magyarországon belül egészen az 1870-es évekig élt egy olyan jogrend, melyet székely jognak nevezünk. A székely jog a Magyar Királyságnak egy olyan sajátos joga, melyhez hasonló előfordul más, autonómiával rendelkező népcsoportok között is, például ilyen az erdélyi szászok joga, de ilyen a jászok joga is. A székely jog sajátosságaiból fakad az a sajátos jogtisztelet, melynek alapján már az 1500-as években a székely falvaknak megszületnek a saját konstitúciójuk, falutörvényeik, melyek szabályozták egy-egy falu mindennapi működését a föld- erdőhasználatától kezdve a falu rendjét felkavaró garázda cselekedetekig. A falutörvényeken kívül a székelyeknek létezett egy saját alkotmányuk is, melyet a székely nemzet gyűlésein hoztak és fogadtak el. Az írott jogszabályokon kívül igen jelentős élőbeszéd útján is betartott szabályokról is tudunk, ezt röviden szokásjognak lehet nevezni. Már az 1500-as években a Székelyföldön működtek a székely bíróságok is, így érdemes beleolvasgatni a Székelyudvarhelyi Bíróság 1500-as években tárgyalt eseteire, hiszen csak azért fontosak nekünk, mert sófalvi emberekről is szólnak, hanem ezek a jegyzőkönyvek néhány latin kifejezéstől eltekintve magyarul szólnak.

„**Székely jog**, a székelyek (lat. Siculi) különös joga, melynek már Verböczy (III.,4.) különös fontosságot tulajdonított a székely nemzetnek kiváltságain és statutumain alapul. A statutumok közül a legnevezetesebbek : a) az 1451. évi marosvásárhelyi nemzeti közgyűlés konstitúciói (a közgyűlés tartatott Vízaknai Péter és vingárdi Geréb János alatt; b) az 1505.-iki udvarhelyi; c) az 1506. Évi agyagfalvi nemzeti közgyűlés konstitúciói; d) az 1555. Évi gyűlésen összeszedett és Dobó István és Kendi Ferenc vajdák részéről megerősített régi statutumok; e) I.Rákóczi Györgynek 1636. Évi Szamosújváron kelt kiváltságlevele. (V.ö. ezekről: Benkő József, Imago Inclitae in Transilvania Nationis Siculicae, Nagy-Szeben 1791; Kállay Ferenc történelmi értekezését 1829. S főleg Székely Mihály, A nemes székely nemzetnek konstitúciói, privilégiumai stb.)

A székely jogból kiemelendők: A) **a személyek jogából**: a székelyek Verböczy szerint mind nemesek (nobiles privilegiati), három osztályra oszoltak, u.m.: főrendek (primores); a

lőfők (primipili) és a gyalogok vagy darabontok (pixidarii). Díjak (homagium) 25 frt. Volt, a violentialed díj (homagium vivum) ennek fele, B) A **birtokjogot** illetőleg különbség volt a székely birtok v. székely örökség (haereditas siculica) mint első foglalású jószágok (bona primaeveae occupationis) s a fejedelmi adomány mellett bírt javak között. Az elsőben a királyi jognak nem volt helye és így az sem háramlásnak sem adományozásnak tárgyát nem tette. De úgy élők közötti átruházásoknál, mint örökösdés alkalmával a rokonoknak és a szomszédoknak nevezetes jogaik voltak. Nevezetesen élők közti átruházásoknál elővételi joguk volt és pedig első sorban a rokonoknak, ezek után a szomszédoknak, kiket ily sorban megkínálni kellett, s a jószágot csak akkor lehetett másnak eladni, ha ezek azt megvenni nem akarták. Sőt a régiebb időben, ami azonban 1848 előtt szokásjogilag mellőztetett, a székely katona földét örökáron egyáltalán el nem adhatta, 500 forint pénzbüntetés terhe alatt; az elővételi jogot az 1853-iki (máj.29.-i) ösiségi pátens szüntette meg. Említendő különben, hogy a királyi jognak a székelyek között csak 1562-től volt helye, amely évben megtartott segesvári országgyűlés a székelyeket, mert Ferdinánd magyar király hívei voltak és János Zsigmondot fejedelmül elismerni nem akarták, a hűtlenség büntetésével sújtotta. Ezen országgyűlésen hozatott be az addig ismeretlen jobbágyság is. C) **Az örökjogban** az alapelv az, hogy a fítestvérek a nőtestvéreket kizárják, de ezeknek az u.n. hajadoni joggal (tartás, kiházásítás) tartoznak. A leány csak fiúgyermek hiányában örököl, az ily leány neve „fiú-leány” (naturaliter praefecta) ; fi- és leányleszármazók hiányában a legközelebb álló firokonokat s ilyenek teljes hiányában ha t.i. fiú-leány sincs, a legközelebb álló nőrokonokat illeti az örökség. Ilyenek hiányában a birtok nem a fiskusra, hanem a legközelebbi szomszédokra száll. Arra nézve, hogy ki a legközelebbi szomszéd, a belső telek az irányadó.” (Pallas Nagy Lexikon, Bp., Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1897. 527. old.)¹⁵⁶

Az alábbiakban ismertetni fogom a Székely Oklevéltár II. kötetében (Kriterion könyvkiadó, Bukarest 1985.192. l.) leközölt peres ügy 1595-ben készített jegyzőkönyvét, tekintettel arra, hogy sófalviakra vonatkozik, másrészt pedig azért, mert ékes bizonyítéka annak, hogy székely őseink mennyire tisztelték a törvényt. A jegyzőkönyv azért is érdekes, mert megjelenik benne a székelyföldi magyarság több mint négyszáz évvel ezelőtti beszédstílusa. Az oklevél magyarul íródott, a Székely Oklevéltárban leközölt szövegtől eltérően igyekeztem azonban úgy leírni, ahogy akkor kiejtették a szavakat, hiszen a teljesen betűhív közzététel miatt nagyon sokan elolvasni sem tudnák, vagy csak nagyon nagy nehézséggel. E régi Udvarhelyszéki bírósági jegyzőkönyv azért is érdekes, mert megjelenik benne e sorok írójának is egyik őse, Sófalvi Lukács Márton lőfő [Martinus Lukács de Sófalva], mint a per egyik tanuja. A magyar szövegnél azonban igyekeztem tiszteletben tartani azt, hogy ha külön írták a szavakat – pld. az ígekötnéknél, vagy az összetett szavaknál -, akkor maradjon is úgy, hiszen egy kis odafigyeléssel ez nem jelent túl nagy nehézséget. Az oklevélben megjelenő latin kifejezéseket módosítás nélkül írtam le.

„(9) 1595. Sabbato pr. A. fe. St. Philippi et Jacobi ap. [ápr.29.]

A. **Bálint Deák sófalvi**, az Nagy Kelemen árvái András, Anna és Katha képekben úgymint tutori [gyámjai] ezeknek. Proc-a Bogárfalvi Mihály ugyan bogárfalvi.

B. I. Vajada János szentkirály. Uterque Sedis Udvarhely.

Proponit A. solita cum protestatione praemissa per praefectum proc-em. Azért evocaltattam az I-t az árvák képekben, kik sófalviak, Udvarhelyszékben, hogy maradott ő nekik, az feljel megírt árváknak az ő édes atyjoktól Nagy Kelemenről, ki Sófalván, Udvarhelyszékben lakott, némi némi marhák, úgy mint követem kegyelmeteket az széket, ménes, ökrök és ünő barmok, kiket hozok elő, pro rei declaratione, mert úgy vagyon, hogy becsüjét ez I. felesége, ki immár megholt, le tette vala, de az mely pénzt azokért le tett, inkább hiszem, hogy az is

Kész volt az árvákkal, mert úgy értem. Azért azoknak mint hogy becsűje volt az ménesnek fl. 22, három öreg ökröknek fl. 11, ismét valami üdő teheneknek fl. 23. Az öreg ökrök becsűjét és az üdő tehenek becsűjét tette le. Az ménes becsűje nálam volt. Afelől protestáltam, hogy pro rei declaratione hozom be, mint hogy köz volt az a pénz, a kiből le tette. Azt is az marhát meg kívántam, mert ez megnevezett árvákra maradt az feljel meg írt meg holt atyjoktól, Nagy Kelementől. A felett én magam attam ez I. feleségéhez, Mártha asszonyhoz, ki immár meg holt, becsűm salvo jure honesto 12 disznót, melyeket három forintra becsűltek vala. Afelett tartozik az I. én nekem fl.1. Afelett az osztozáskor vett kezéhez fl.4,50 az meg írt asszony. Annak felette búza 35 kalongya, esmét 25 köböl, egy szekér volt éppen ahhoz való szerszámmal, vas csikoltokkal, jármokkal tesolakkal és házbeli eszközökkel mindennel szabad volt, mert mint hogy én voltam tutor, nem kényszerítettem számadásra, mindeneket vitt el ez I. az meg holt Mártha asszonnyal, Nagy Kelemennel Szent-Királyra, Udvarhelyszékbe, mint hogy (10) ez I. vette vala azt az asszonyt, az árváknak anyjokot. Affelől protestálok, hogy úgy értem: vagyon egy gyermeke ez alperestől annak az árváknak az anyjoknak. Azt ítélje meg a törvény, ha része vagyon az marhában, nem tartok ellent benne, de azt mondom: mindenek az árvákra marattak, meg kívánom az alperestől törvény szerint. Az melyéknek becsűjét el tette, azok felől protestállok, azért kívántam meg, mint feljel is meg írtam, hogy közből atta volt, mely ezeket az meg nevezett árvákot illette és illeti. Ezeek kívül az ő maga az asszonyi része az ugyan ő magánál volt, ehez képest meg ítélni, mennyi volt. Azokat is ugyan ezen árvának meg kívánom, mert negyed része illette élteben. Afelett két üdő tehenet adott el Szovátán Marusszékben.

Azoknak az árát is meg kívánom. Azért protestáltam affelől, melyeknek becsűjét letette, hogy ítélje az törvény meg ha helyen lészen az a becsű letétel, mint hogy közből tette le, ha az helyén marad, tegye a pénzt le, mert száz forint volt, ki az atyjoktól maradt ez árváknak. Ezt is, az száz forint dolgát, pro rei declaratione hozom be, mert tudom dolgomat, mint áll affelől, ott keresem. Ezek felett valami rész marha, vagy egyéb akármi névvel neveztesse, marattak az meg holt asszonyról Szent-Királyon, mert fejér ruhákat is oda vitt mindeneket Sófálvárról, ez árvák házából, azokat is meg kívánom ez árváknak, ott való építésből is a mi illeti vagy mi szaporodott az asszony élteben Szent-Királyon. Protestálok. Szava hallva L.P.L. Arrul is protestálok, hogy mit keresetemben postponáltam, úgy omittaltam volna, praemittalhasam és proponalhasam ez után replicatioimban is, etc.

Transcripta. I.p.p.

Sabbato pr. A. dom. quartam p. dom. Trinitatis [jún. 17.]

Delibatum. Mert úgy allagal verbis az I., hogy valami rész marha az ő feleségének részébe jutott, azok az ő gyermekére, mely attól az asszonytól, Nagy Kelementől való gyermekire maradtak és ő magára az meg holt feleségétől. Az több propositiora az A-nak azt mondja, hogy semmit az asszony része kívül el nem hozott. Bizonyítsa meg az A., hogy az mely marhákat meg íratott, az asszony része kívül vitte el az I. Az Szovátán el adott két tehen felől is, az fejér ruhák felől is, hogy az három árvák részét is el hozta az I. felesége, nem csak ő maga részét. Az tizenkét disznó felől is hogy becsűjén adta az asszony kezébe. Az mely egy forintot ír, affelől is, hogy adós vele az I. Esmét hogy az osztozáskor vett kezéhez az asszony fl. 4,50. Az búza felől is, mennyi volt. Az asszony saját része az I.-re száll gyermekével, mely attól az asszonytól való gyermeke.

Az A. protestál, bizonyít, a mit lehet. Azt pedig meg bizonyítja, hogy ő maga sem tagatta, sőt izent is felölle, az egy forint felöll.

A. Eodem die revicavit proc-em Thomam Antalffy de Kobátfalva.

Ez részébe revocaltam procuratoromat holott ebbe tett volt vétséget: Az mely marhát itt az I-n kerestem volt, azokat hogy anyai marhának mondotta volt procuratorom, az részéből revocaltam. Az revocatio mellett azt mondom: az nem anyai marha volt, az emlyeket Sófálvárról el hozott volt az asszony Vajda Jánosné, azt az néhai meg holt Nagy Kelemen

kereste, az árváknak atyjok. Ergo azt mondtam primam revocationem, hogy ezeket az árvákat illeti. Ha valami rész illeti az Vajda Jánostól való gyermeket is, abba ellent nem tartunk, de azt mondom, hogy ezeket illeti. Ha mit ezekben tagad, hogy nem Sófálván kereste volna az atyjok, ki fogok s bizonyítok evvel, az mit lehet. Az miképpen a törvény bizonyosságra bocsátott volt, csak némi részéről revocaltam, út exposui, az többit helyén hagyom, az mint ki fogtam s bizonyítok, ha törvény mutatja. L.P.L. Protestálok.

Transcripta. I.p.p.

Deliberatum. Miért az I. párt kíván meg engedtetik, de az A bizonyossága be jő, ahogy elé hozta bizonyoságit.

A. **Joannes Fábián de Sófálva**, job. serenissimi domini principis, j. etc. Az 12 disznót tudom, hogy fl. 3 becsüllék, melyeket az becsen Kelemen Mihály kezébe hagyta vala, de az után Bálinth uramot meg találá az asszony, Negy Kelemenné, és ő kezéhez engedé mind. Azt, aki abba meg maradt, Szent Királyra hozat az asszony, de az makkon meg is étetett vala benne. Afelett is maradt vala, de nem jut eszembe, hány disznó, osztásra, az is az asszonnyal marada. Szovátán az mely két tehenek vala, azokat az szolgának való fizetésbe hagyják, egyiket nyilván tudom, hogi azoknak fizettek, de az másikat Deák Jánossal hajtotta Udvarhelyre az asszony is itt adtak el, de nem tudom, min. Ez tehén köz vala, nyilván tudom. Az disznók pedig csak az három árváké valának. Az fejér ruhákat nem tudom hogy meg osztották volna. Tudom, hogy az egy forintot egy néhányszor kérte az A. Vajda Jánostól. Akkor azt mondotta: most nincs, de meg adom kegyelmednek. Az ötödfél forint felől is nem tudok.

2. A. **Martinus Lukács de Sófálva, primp.**, j. etc. Az Szovátán való két tehén felől azt vallja, mint az 1 t. Az egy forinttal nyilván tudom, hogy adós Bálint uramnak Vajda János. Az 12 disznó felől is azt vallja, mintha az első bizonyosság, hoc addito: Ő vala kezes az marhákért többekkel, küldette Bálint uram, hogy meg kérje Vajda Jánostól az disznók árát. Azt mondotta, hogy be megyen, ha meg nem adta, meg is adja. Az fejér ruhát, búzát is el rendeltek, úgy emlékezik. Két közre deputálandó disznók is maradtak vala az asszony kezénél, egyiket annak fl. 1 d. 20 adta el az asszony, az másikat nem tudom hova tette.

3. A. **Michael Kelemen de Sófálva**, job. serenissimi domini principis, j. etc. Az 12 disznót tudom hogy 3 forint becsűjén el hozá az asszony, melyeket előszer én kezembe hagytak vala, az után az asszonynak hagyta volt Bálint uram, de az asszonynak afelett két disznó volt kézre deputálandó. Szovátán két üdő tehén volt, egyiket el adták, egyiket az szolgának [...] tehén is vala kézen, az is az asszonnyal maradt.

(13) Praesentata sabbato pr. p. fe. Petri et Pauli ap. [júl. 1.]

Értem az prókátor hivatal mellett mit felelsz és miből hivatal volna prókátort, hogy az te prókátorod azt, az mely marhákat keresnél, anyai jószágának mondta volt és az részéből hittá vola prókátort, de én azt mondom, hogy az az Nagy Kelemen, melyet te beszélsz, az én hites feleségemnek hite ura volt, kinek gyermeki is voltak, az mint te magad mondod; mikor az az Nagy Kelemen meg holt, annak utána az én feleségem meg maradott özvegye, az marhát te magad hat részre osztottad. Az én feleségemnek, ki Nagy Kelemenné volt, azkor csak egyik részét adád meg, azt sem teljességgel, az mi illette volna, kit ha az törvény engedné, meg bizonyítjuk, hogy meg nem adtad az hatod részt is, az mi engem illet. Az mi pedig az árvák része volt, azt teljességgel ki vöttem, ki most is nálad vagyon, miért most engem az kívül keresz; azt mondom, hogy ha törvény, indebitam vagy érette, mert az én feleségemnek az osztozás után való vetését el tartottad, és azt az búza vetést becsűjével kívánom meg. Ha tagadod, azt is meg bizonyítom. Sőt pedig az mely szolgák az meg holt Nagy Keleмент szolgálták, azoknak is szolgálattjokat én fizettem meg, úgy mint fl. 9. Azt is meg kívánom, miért hogy az osztozás után én fizettem meg az enyémből. Az mint pedig üdő előtt, kinek másat vöttem, azre is azt mondom, hogy az bizonyosság vallása erőtlen, mert én csak az prókátor hivatal mellé tartottam magamot. Azért két szénű és ptvar, miért prókátor hivatalt

izenttéll és az alatt bizonytságot is vallattál. Protestálok, L.P.L. tam hic, quam in loco apellationis. Annak felette vadnak írtások és zálagos földek, kiket az én feleségem ott létébe építettek és zálogosítottak, azokat is meg kívánom, törvény szént az ki engem illet. Annak felette az jegy ruhát is meg kívánom az én gyermekemre. Ez részéből is protestálok; L.P.L. Transcripta. A.p.p.” (Székely O. (új):192-195 old.)¹⁵⁷

Ha figyelmesen elolvassuk e régi udvarhelyszéki bírósági jegyzőkönyvet, az első érdekes jelenség, ami figyelemet kelthet az, hogy a per szereplői, a kor közlekedési viszonyait figyelembe véve elég távol laknak egymástól, tehát mindjárt magától adódik az a következtetés, hogy a székelyföldi magyarság milyen mobilis társadalom volt már a XVI. század végén is, ugyanis a sófalvi személyeken kívül találunk szentkirályit, kobátfalvit és Székelyudvarhelyen lakó bogárfalvit és említve van a marosszéki Szováta is, ahol két ünnő tehenet adtak el. A székely társadalom nagy gondot fordít az árván maradt kiskorúak védelmére, hiszen a bíróság részletesen kikérdezi a tanukat és aprólékosan feljegyzi azokat a javakat, melyek az árvákat illeti. A bíróság megpróbálja elkülöníteni az apai örökösök javait, anyjuk másodok házassága alatt szerzett javaktól és a második házasságból származó örökös hagyatékától. Kikövetkeztethető a bírósági iratból, hogy a kiskorúak védelmére egy fajta rendszer létezett, ma ezt divatos szóval gyermekvédelemnek neveznénk, hiszen a kiskorú árvák védelmére gyám van kinevezve. Igaz, akkor még latin szóval jelölik a gyám személyét, ami azonban nem zárja ki, hogy ismerték a magyar megfelelőjét is. Bálint Deák (vagy Deák Bálint ?) az árván maradt három gyermek tutora (gyámja) védi a gyermekek érdekeit a bíróság előtt is és amint a későbbiekben meglátjuk, nem is sikertelenül.

A jegyzőkönyv érdekes közgazdasági-történeti vonatkozásokat is tartalmaz, az első látásra ugyanis szembeötlő az, hogy a nagyobb értékű jószágoknak pontosan behatárolt értékük van, az árukat felbecsülik, a becslést valószínűleg mindenki által elfogadott szakember, szakemberek végezheték, akiknek társadalmi megbecsülésük az általuk felbecsült értéket általánosan elfogadhatóvá tette.

A jegyzőkönyv nyelvészetileg is érdekes, hiszen döbbenet tapasztalhatjuk, hogy ilyen hosszú idő távlatában is érthető. Találunk persze olyan kifejezéseket, melyek jelenleg is meg vannak nyelvünkben, de már szűkebb értelemben használunk, vagy éppen más szóval fejezzük ki az adott fogalmat. A *kérni* szavunk helyett ugyanis a *kívánni* szót (sófalvi tájszólással kívánni) használtak vagy a *közös* szavunk helyett a *köz* szót. Ha eltekintünk az udvarhelyszéki, illetve ezen belül a sófalvi tájszólás sajátosságaitól láthatjuk, hogy több, mint négyszáz év távlatában is teljesen megértünk mindent, sőt a szavak többségét ma is így mondjuk, még akkor is igaz ez, ha elég zavarónak tűnik a sok latin szó használata, vagy a nyelvünkben már ritkaságként jelen lévő összetett múlt idő, az a, illetve az határozott névelő használati módja stb. A latin szavak gyakori használata a tanuk beszédjében nagyon fontos jelzés arra vonatkozóan, hogy a Székelyföld már e bírósági jegyzőkönyv keletkezésének időszakában fejlett iskolahálózattal rendelkezett, hiszen a sófalvi tanuk beszédjében mindegyre latin szavak, sőt fél mondatok is megjelennek. A latin szavak jelenlétén túl azonban örömmel vehetjük észre a mai magyar jogi szakkifejezések pontos megfelelőjét, mint amilyen az alperes, anyai jószág, anyai rész, árva, felperes, hivatal, ítélni, ítélet, kereset, kezes, törvény, zálog, zálogosítás stb.

A Székely Oklevéltárban fennmaradt okiratok tanúsága szerint már a XVI. században sem siette el a bíróság a döntését, sőt már akkor is egy per több éven keresztül át húzódott. Sófalvi Nagy Kelemen árván maradt gyermekeinek ügye is 1595-től 1597.-ig húzódott. Az előbb idézett bírósági jegyzőkönyveken kívül ugyanis még továbbiakat találunk az oklevéltárban, sőt olyan szerencsénk van, hogy meg van a bíróság ítélete is. A bíróság ítélete előtt azonban még föl lehet lelni a levéltárban, a három árva ügyében egy jegyzőkönyvet, mely szintén azt bizonyítja, hogy a bíróság milyen alaposan és minden körülményt megvizsgálva dolgozott, mielőtt meghozta volna az ítéletét:

„(14) 1597. Sabbato pr. a. fe. dom. drimamp.Trinitatis [jún.7.]

Delibertaum. Miért az alperes azzal áll be, hogy ő is bizonyítani akart, és most is bizonyítani akar, bizonyítson, az mit akar, az törvény meg nem fogatkoztatja, mert az felperes bizonyoságit is csak azért vette be az törvény, ahogy ide munkálottak volt. Azért az feleperes is protestál, hogy ő is bizonyít, bizonyítson az mit akar.

Sabbato pr.p.b. Mariae v. [szept. 13.]

1 t. A. Dorothea relicta quondam primp. Valentini Ágoston [Ágoston Bálint lófő] de Sófálva, primp., j.etc. Arra én emlékezem, hogy mikor Nagy Kelemenné el ígérte vala magát Vajda Jánosnak egyszer hozott vala nem tudom ha Ágoston Emreh [a sófalviak még ma is Imre helyett Emrét mondanak] avagy Nagy Kelemenné egy vendelt [a vendel, vagy vendély zsírosbödön szerű edény,ennél azonban jóval nagyobb lehetett, mára már kiveszett a szokincsből], meg nyitám, tahagh viasz vagyon benne, kövek is valának gyűrűbe valók, patyolat gyolcs ing, sahos párnahéj, posztó, míg az eliszeri Nagy Kelemenné vásznában is vala benne, gyanakodom azért, hogy Ágoston Emreh hozta volt oda, aztán azt az vedélyt Vajda Jánosni hozták vala. Annak utána esmét [ismét] egy éjjel Nagy Kelemenné az mű udvarunkra jöve és az önne szekerére téve, mert **Szentkirályrul jött vala sóért**, hozott vala az öccsével, Borbarával esmét egy vendélyt, lakat vala rajta, de azt én nem tudom, mi volt abban, mert azt meg nem láttam, ezt Katóval fogta vala oda hozni. Afelett volt két gypjú lepedő is, melyekbe az előszöri vendélyt takarták volt.

2., A. Emericus Ágoston de Sófálva, primp. J.etc. Egyszer hogy immár el ígérték vala Nagy Kelemennét, én töllem küldé Nagy Kelemenné egy vedélyt Agoston Bálintni, ala vüm [?!]. Azon közbe tahag [tehát] meg látogatok másnap Nagy Kelemenné és Ágoston Bálintné, láttam hogy gyolcs ruhák valának benne s egy akasztaló, de én egyebet nem vettem eszembe, mi volt s mi nem, mert csak tekintőleg láttam. Valami székeni [?!] emlékeztetnek vala, de az még akkor volt, mikor el nem ígérték vala az asszonyt, de én előttem fel nem nyitotta, nem tudom mi volt benn. Hallottam Álnok Jánostól, mondotta, hogy ha ötet meg vallatná hozzá mondana Nagy Kelemenné pénzéhez.”(Székely O. (új) i.m.:303-304.old.)¹⁵⁸

Az udvarhelyszéki bírósági jegyzőkönyv is tanusítja, hogy milyen nagy szerepet játszott a sófalviak életében a só, hiszen a kapcsolatok kiépítését, a Székelyföld többi részével való szerves érinkezést jelentette, mely olyan szorossá is tudott válni, mint egy házasság. A sóért Sófálvára jövő fuvarosok megismerkedtek a sófalvi lányokkal, vagy özvegyasszonyokkal és így házasságkötések jöttek létre. Sófálváról azonban nem csak a nők mentek férjhez más vidékre, hanem a férfiek is kötöttek házasságot más faluban élő nőkkel, így találunk nagyon sok Sófálvi vezetéknevű személyt Székelyudvarhelyen, Malomvalván, Pálfálván stb.

A sófalvi három árva ügyében megvan az oklevéltár anyagai között a bírósági ítélet is, mely a következőképpen szól:

„1597. Sabbato a.dom.X Trinitatis[aug.2.]

Quibus hactenus habitis deliberatumque nostrae in causam praescriptam utrisque partibus submittendam visum est nobis.

Deliberatum. Miért az bizonyságok vallják, hogy az három árváknak tizenkét disznóikat becsén fl. 3 Kelemen Mihály kezébe hagytak volt, de az után ugyan az asszony kezébe hagyta az A. az disznókat, azon becsén es hogy azok fele ...[olvashatatlan szöveg az eredetiben] osztásra való 2 disznók ...,És hogy Szovátáru egy tehenet adott el, melyeket Udvarhelyt adtak el, az egy forinttal is adós vala az I. az A.-nak, per hoc az tizenkét disznó árát adja meg az I., az három forintot. Az mennyi pedig osztozásra maradt volt, azt tudakozzuk meg és adják meg az többinek osztozás szerint. Az Szovátán való egyik tehenet szolgálknak fizettek, ezzel nem tartozik az I., de az másikat ahogy Udvarhelyt adatta el az asszony, az árának az három részét adja meg az I. Az egy forint adósságot fizesse meg az I. az A.-nak. Az mint pedig az későbbben meg vallott bizonyságok vallják, hogy két vendélybe egymást vitt el az I. felesége, melyeket meg kívánna az A., azok felől mint hogy egy bizonyság is nem vallja, mennyi volt,

vagy mennyit ért volna, az A. az ország törvénye szerént való törvénnyel veheti meg, eskettesen róla hitével fl.2. Afelett minden forintrul egy-egy embert kell állatni, ha vetni akar, úgy vethet. Afelett az mely marhákat Sófálvárul vitt az asszony Szentkirályra, miért immár az asszony meg holt, azoknak is három része az árvákra maradt, negyed része az alperestől való árvájának.

A. et I. appellant sedem iudiciarium serenissimi domini principis.

Escripta transmissio 1597 anno.”

A Kriterion könyvkiadó által kiadott Székely oklevéltár első kötetében is találunk Sófálvára vonatkozó, illetve sófalviakat említő peres ügyet, az 1590. június 22. bejegyzés szerint „Agoston Balint, soffalvi, teszen prókátor hivatal Szombatfalvi Mathe ellen, Domokos Petert hitta meg absque onore, costituala Bogarffali Mihalt.” (138 old.) Gyermecktartás, illetve pontosabban gyermek felnevelés miatt pereskedik Szombatfalvi Máté a sófalvi Ágoston Bálinttal „Introductio testium nobilis Matthaei Zombatfalwi út A-is contra coniugem Valentini Agoston de Soffalwa út I-am” szavakkal kezdődik az 1590. augusztus 31.-i jegyzőkönyv, de ezt követően már magyarul rögzítik a tanúk vallomásait. A bíróság döntésének végrehajtói között szintén találunk sófalviakat: „executores Georgiffi Mathe [Györgyfi Máté], Balint deak [Bálint deák], Illyes Mathe de Soffalua[Sófálvi Illyés Máté]” (Székely O.(új): i.m. 138-139 old.)¹⁵⁹

Közvetett módon tehát ez által is bizonyítható, hogy a sófalvi iskola már 1590. augusztus 31.-én is már létezett, hiszen Bálint deák, mint végrehajtó szerepel a peres ügyben, tehát Bálint deák sófalvi lakos. Mint ahogy Bálint deák más olyan peres ügyekben is szerepel, ahol a sófalviak is jelen vannak.

Kápolnás-oláfalvi Tófalvi László 1590. évi peres ügyében a sóval kapcsolatosan az alábbiak olvashatók: „Mas dologertt ezert is hittam, hogy ez I-nek az atia, Peter Benedek, en velem Thoffalj Lazlowal jeowe **az aknara**, kinek egj nehanj eztendeie vagion, eo nekj **hitelben** akkor **soott nem adanak**, Kaczio Antal leon kezes az **so arraert**, melliet ennekem az Kaczio Antal fianak megh kellett fizetnem, Kaczio Farkasnak.” (Székely O.(új): i.m. 202. old.)¹⁶⁰ Az idézett peres ügyből kiderül, hogy Sófálvától viszonylag elég messzi lévő Kápolnás-Oláhfaluból is elmentek sóért. A só azonban már nem ingyenes, fizetni kell érte, de aki nem tud fizetni, ha megbízható ember, kap hitelbe is sót. A só áráért kezeskedik a sófalvi Kacsó Antal.

A magyar rovásírásról és a sófalvi leletekről

Sófálva korai megjelenését az is valószínűsíti, hogy jelenlegi református templomának padlózata alatt egy XIII. - XIV. századi kisebb és régebbi templom alapjai találhatók, mint ahogy a jelenlegi templom déli és nyugati bejárati ajtaja szintén ebben a korban keletkezhetett, a nyugati ajtón pedig a kökeret összeszereléséhez útmutatót adó székely-magyar rovásírás található. Székely- magyar rovásírás volt egészen az 1970-es évekig a Kodáros hegyén létezett impozáns kővön is, mely követ akkor szétdaraboltak és házépítéshez használták fel. Kodáros hegyén a temető szélétől nem messzire volt található az a hatalmas kő, melyre én magam is gyerekkoromban sokszor felmáshoztam és sokszor megcsodáltam. Szerencsére, hogy Szekeres Lajos, parajdi bányász és sóvidéki régiségeinknek gyűjtője, valamint a Parajdi Múzeum egyik alapítója ezt az impozáns, szép követ lefénnyképezte oly módon, hogy látszódjon a kő tetején bevéssett rovásírás. A kodárosi rovásírásos követ Szekeres Lajos le is rajzolta és így sikerült e rajzról egy másolatot készíteni. Templomunk nyugati bejárata köpilléreinek összeillesztésekor a vakolat eltávolítása után szabad szemmel is nagyon jól látható, hogy mindenik köpillér-szelet végén egy-egy kb. 15 cm. hosszúságú rovásírásos jel látható. A betűk élesen kivehetőek és egyértelműen székely-magyar rovásírásos betűk. Szász Tibor András felsősófálvi református lelkipásztor olvasata szerint, a

rovásírásos bevésés egyértelműen utal a kőkeret összeillesztési módjára és mondanivalójára is. A késő gótikus kőkeret eredetileg nem ott állhatott, hanem az már a XIII.-XIV. században az első és kisebb méretű sófalvi templomban került először beépítésre, majd a falú létszámának gyarapodásával szükségessé vált egy nagyobb templom felépítésének. Napjainkra sajnos ismeretlenné vált a székely rovásírás még a székelység körében is, ezért érdemes néhány sorban figyelmet szentelni a magyar kultúrának ezen ősi bizonyítékáról.

"Honfoglalásunk 1100. évfordulója kapcsán számtalan tanulmány lát napvilágot, TV és rádióműsorokban értekezések hangzanak el történelmünkről s ezen belül kultúránk helyéről, milyenségéről az európai népek kultúrájához viszonyítva. Napjaink furcsa divatja, hogy szinte unalomig emlegetik a magyarság Európához való felzárkózásának szükségességét, azt sugallva, mintha a magyar nép és a többi európai nép kultúrája között egy óriási szakadék tátongana s ezért nekünk szükségszerűen, szinte kötelező módon szégyellnünk kellene magyarságunkat. A minap a Kossuth Rádiót hallgatva figyeltem fel egy olyan kijelentésre, hogy Árpád fejedelmünk nem köthetett szerződést a honfoglalást megelőzően, hiszen a magyarok írástudatlanok voltak, nem ismerték az írást. A nyereg alatt puhított, nyers húst evő, földművelést, kézművességet stb. nem ismerő, barbár magyarságkép kialakításához úgy látszik szükségszerűen hozzátartozik az írástudatlanság jelzője is, az ügyeletes "népművelők" szerint. Az ilyen jelenségek sűrű előfordulása miatt gondoltam, hogy írnom kell a magyarság ősi kultúrájának egyik gyöngyszeméről - a rovásírásról.

Az iskolában ugye azt tanultuk mindnyájan, hogy a magyar nyelv egyik legősibb emléke I. András királyunk Tihanyi alapítólevele, hiszen ebben a latin nyelvű oklevélben jó néhány magyar szó is előfordul, mint pld. a monorea bukurea - mogyoróbokor-, feheruvaru rea meneh hodu utu rea- a fehérvárra menő hadiútra-, stb. Majd következett a magyarázat, hogy milyen fejletlen volt abban az időben a magyar nyelv és írás. Az előbbiekből azonban, csak annyi igaz, hogy a Tihanyi alapítólevelél az első olyan nyelvemlékünk, amelyben a latin ábécé-betűivel leírtak néhány tucat magyar szót. A latin ábécé használata népünknel a kereszténység felvételével egy időben jelenik meg, de ez ugyan olyan lassan terjed el, mint a keresztény hit. Az első királyaink bizony nagyon kemény kézzel kell leverjenek több pogánylázadást és tüzzel-vassal irtják, üldözik a sámánokat, táltosokat - a régi hitvilág és kultúra képviselőit -, valamint az ősi kultúrához kapcsolódó tárgyi emlékeket, így a rovásírást is. A magyarság a kereszténység felvétele előtt is ismerte az írást, erről tanúskodnak pl. az arab történetírók feljegyzései (900-as évek), amikor azt írják a turkokról (az arabok így nevezték a magyarokat), hogy ha a főfejedelmük tudatni akart az alvezéreivel valamit "...az alsóbbrendű fejedelmek valamelyikének írni akart, előhívatta vezírjét, és megparancsolta, hogy nyilat (nyílvezzőt) hasítson ketté. A vezír aztán rovásjegyeket metszett bele, melyeket a turkok előkelői ismerték és elmagyarázták annak értelmét, amelyet a főfejedeleme (ki) akart (fejezni), s akihez intézte volt, megértette..." E feljegyzéseken kívül tárgyi bizonyítékok is vannak arra vonatkozóan, hogy elődeink ismerték az írást. Thúróczi János 1488. évi krónikája, Bonfini, Oláh Miklós (1836 körül), Verancsics Antal, Szamosközi István 1593-ban, Baranyai Decsi János 1598-ban egy sajátos ősi írásról beszél, melyeket fapálcákra kézzel róttak. Luigi Fernando Marsigli olasz hadmérnök és tudós 1690-ben Erdélyben akadt rá egy kb. 150 cm hosszú botra, melyre rovással rótt naptárt jegyeztek.

Marsigli hazavitte Bolognába a botnapárt, melyet pontosan lemásolt és megpróbálta megfejteni is. Ezt követően lassan elindult a kutatás a magyarság ősi írásmódjával kapcsolatosan, melyet neveztek "hun", "hun-szkíta", "szkíta", "székely", "székely-magyar" írásnak is. A magyar rovásírásos emlékek nagy többségben Erdélyben s ezen belül is a Székelyföldön maradtak fenn, de nem lebecsülendő mennyiségben fordulnak elő Magyarország területén is. Rovásírásos régészeti emlékeink közül megemlíthetem a következőket:

- Békáspovádon az Árpád-házi temetőben föltárt íjvég csontmarkolat lemezén lévő rovásjelek (45. sz. lovas sír),
- Deszk határában feltárt Árpád-házi temető 87. sz. sírjában talált rovásírásos gyűrű,
- Battonyán, Székesfehérvárott, Ladánybenén, Kunkerekegyházán, Klárfalván, Pomázon, Mezőberényben, Hódmezővásárhelyen, Esztergomban talált gyűrűkön rovásjeles feljegyzések találhatók.

Korai kéziratos, rovásírásos emlékeink közül megemlíthetem a Nikolsburgi ábécét, mely feljegyzésen leolvashatók a rovásírás szabályai is - a rótt írás jobbról balra halad, ugyancsak ilyen emlék a már előbb említett Marsigli által felfedezett rovásírásos botnaptár.

Felíratos rovásírásos emlékeink közül a következőket említem meg:

- 1) A felsőszemerédi (Lévai járás) római katolikus templom oldalában fennmaradt későgótikus kőkapun látható felíratot, melynek olvasata: 1482 Kürakó János mester.
- 2) Székelyderzs unitárius templomában az egyik téglá felírata: Miklós derzsi pap.
- 3) Bögöz református templomának északi falán - Szent Lászlót is ábrázoló falfestmény mellett - 1930-ban fedeztek fel rovásírásos emléket, olvasata: Atyhai Estván.
- 5) Csíkszentmihályi templom rovásfeliratának olvasata: "Úrnak születésétől fogván írnak ezerötszázegy esztendőbe, Mátyás, János, Estván kovács csinálták, Mátyás mester, Gergely mester csinálták."
- 6) Az isztambuli rovásírásos felirat keletkezésének kalandos a története is, hiszen I. Szelim szultán hét esztendeig (1512-től 1519-ig) tartotta vissza Béla Barlabást, II. Ulászló királyunk követét és kíséretét. A követtség egyik tagja a következő szöveget róttá fel szállásuk istállójának falába . >> Ezer öcáz tizenöt esztendőben íráq eszt: Bilaji Barlabás kettő esztendejik it valt: nem tön császár..., Keteji Székel Tamas irtán eszt; Szelimbök császár ittenében száz lóval.<<
- 7) Énlakán az unitárius templom festett mennyezetének rovásírásos felírata: >> Egy az Isten Georgius Muzsnai Dakó.<< Az írás keletkezésének ideje 1668., ez az évszám azért is figyelemre méltó, hogy még ekkor is használták egyesek az ősi magyar rovásírást.

Az eddig említett rovásírásos feliratok mellett még megemlíthetem a dálnoki, tordaszentmihályi, erdőszentgyörgyi, bonyhai és középajtai feliratokat is. Elsőképpen, származásunk kutatásánál is számolni kell olyan tényekkel, hogy a magyar rovásírás 50 %-os egyezést mutat a föníciai csoportba tartozó népek rovásíráásával, az etruszkkal 43,4 %-ot, míg a türkkal mindössze 28,6 %-ot. Nem elhanyagolható az sem, hogy a rovásírásos szövegeket olvasva rádöbbenhetünk arra - eddigi ismereteinkkel, iskolai tanulmányainkkal ellentétben -, hogy a magyar nyelv nem is volt olyan fejletlen ezelőtt ötszáz, de akár ezer évvel sem, mint ahogy ezt elhitették velünk, csak annyi történt, hogy a latin ábécé betűinek átvételekor, nagyon sok hangra nem volt meg a megfelelő betű. A latinban nincs különbség az a és á, e és é, és egyáltalán nincs ő, ü, cs, gy, ny, ty, zs, stb. Bizony ilyen hiányokkal már nem is olyan könnyű a magyar beszédet leírni. Marsigli által fellelt, de időben az Árpád-házi királyaink uralkodása idejéből származó rovásírásos botnaptáron érdekes módon szinte a mai kiejtésnek megfelelően leírt szavakat találunk s hogy még jobban lehessen érzékeltetni a különbséget a két írásmód közt, ezért zárójelben feltüntettem, hogy miképp próbálták volna abban az időben leírni a szavakat latin betűkkel.

Küskarácsony (Ciscaracion), Bodogasszony (Bodogasion), Balázs (Bolas), Kolozs (Colos), László (Laslo), gyümölcs (gimils), Püspök (pispec), Szent Gyergy (Zent Gergy).

A példákat lehetne sorolni, de azt hiszem ez a néhány is meggyőz sokakat arról, hogy nem a beszélt nyelvünk élt oly hatalmas változást, hanem a latin betűs ábécét kellett nyelvünk szabályai szerint átalakítani. Ne feledjük, hogy mily sokat kellett ezen a különbségen - mármint a beszélt és írott nyelv közti különbségen - a reformkor nagyjai dolgozzanak: próbáljuk csak elolvasni egy 1800 körül írt magyarul írt szöveget. Bizony nem lenne könnyű.

A középkorban írkák a székelvekről, hogy kevés jellel sokat mondanak. Ennek a leírásnak, megállapításnak alapja, hogy a rovásírás használatakor, nagyon gyakran a magánhangzókat elhagyták, vagy betűcsoportokat vontak össze, vagyis a mai gyorsíráshoz hasonló módon lehetett rövidíteni és gyorsítani az írást. Az eddig elmondottak is jelzik, hogy rovásírásunk népünk egyik legnagyobb kultúrkincse, melyet igyekeznünk megismerni és megismertetni." (Dr. Szekeres Sándor: A magyar rovásírásról, Monori Strázsa, 1996 július 25, Monori Önkormányzat lapja, V. évf. 7. szám.4-5 old)¹⁶¹

Még ha ki is vészett a rovásírás a Székelyföldről a XX. századra, a rovásírás maradványait teljesen nem sikerült eltörölni, hiszen gyerekkoromban a pásztorfiúk érdekes jeleket véstek a botok felső, vastagabbik felére, melyet annak idején díszítésnek gondoltam. Később bebizonyosodott, hogy egyesek ismerték a számrovás rejtjelmeit is itt a Sóvidéken. "Felső-Sófálván töltötte a gyermekkorát Lukács Albert /szül. 1926./. Akkor látta, hogy a pásztornak rovott botja volt. A bot tetejére gyökérből alakította ki a gömb formájú bunkót. Ez alatt 15 centit simán hagyott a kéz részére. Lennebb hat vagy nyolc oldalra alakította. Erre a szakaszra díszítőmintákat metszett. Alatta kettős gyűrűvel zárta az egységet. Következett a számrovásos rész. Külön lapon fel volt róva az átvett fejősjuhok száma, külön oldalon a meddő juhok száma. Arra már nem emlékszik, hogy milyen rovásjeleket alkalmazott a pásztor. Rovott botot több alkalomkor látott, ugyanis gyermekkorában a szülei időnként felküldték a havasi legelőre, sőt vitt a tinóknak." (Márton Béla: A számrovás emlékei a Sóvidéken és környéken, Hazanézó 2000XI.évf. 1.sz. 25. old)¹⁶²

VII. Fejezet: Néhány gondolat a jövőről

A turizmus, a faluturizmus és az előrehaladás egyéb lehetőségei

Tekintettel arra, hogy Felsősófalva Marosvásárhelyt Székelyudvarhellyel összekötő országút mentén fekszik, a Sóvidék közepén, egy szélmentes völgyben, melyet viszonylag magas hegyek vesznek közre, azokon túl pedig észak felé egy tisztásokkal és erdőkkel tarkított fennsík van, ideális turisztikai központ lehetne. Sófálvá határában fehérlik a sófalvi Sóhegy, amely már önmagában turisztikai kuriózum. Felsősófalvától keletre 5 km-re van Korond, a híres fazekas falu, ahol népi kerámiát lehet látni. Aki kíváncsi végigkövetheti a kerámia teljes gyártási folyamatát. A kerámián kívül Korondnak még van egy sajátossága, hiszen messzi földön egyedülálló módon itt dolgozzák fel a taplót, melyből díszeket, sapkákat készítenek. Korondon a katolikus egyházközség mellett unitárius egyházközség is van. Korond és Felsősófalva között több ásványvíz forrás fakad, ezek közül ismertebb az Árcsó és a Fingó. A Fingó borvíz érdekes kőolaj és kénés ízű víz, mely a helyiek tapasztalata szerint nagyon jó a gyomorbetegségekre. A székelyek az ásványvizet következetesen borvíznek mondják. Az Árcsótól Sófálvá felé, közel az országúthoz van a sóspajta, ahol sósvizet gyűjtenek, melyet étkezési és gyógyászati célra használnak. A sóspajta épületének érdekessége az, hogy olyan székely-füzfangos zárszerkezete van, melyet csak a székely logikát jól ismerők tudnak megnyitni. A sóspajtától északra aragonit telep van. Az aragonit egy márványszerű anyag, melyet régebb fel is dolgoztak. A sóspajtától nyugatra az aszfalt útról dél felé letérve el lehet jutni Atyhába, ebbe az érdekes, szinte hegytetőre épült székely faluba.

Felsősófalvával szemben a Korond vize déli oldalán található Alsósófálvá, mely gazdag élő néphagyományokban. A falu érdekessége, hogy nagyon sokan tudnak zenélni, köszönhetően Kiss Sándor tanítónak, aki minden zenehallással rendelkező alsósófálvi gyermeket megtanított valamilyen hangszeren zenélni, amíg a faluban lakott, ezért még ma is több százan tudnak valamilyen hangszerrel bántani.

Felsősfalvától nyugatra fekszik Parajd, a Kis Küküllő völgyében. Parajd legnagyobb nevezetessége a Sóbánya, melyet bárki meglátogathat. A sóbánya levegője nagyon hasznos természetes gyógyszer a légzőszervi megbetegedésekre. A sóbánya jelenlegi vezetése igyekszik is kihasználni ezt, mert a föld alatt kápolnát létesített, a gyerekeknek játszótérrel, hogy kellemesebbé tegyék az időtöltést. A sóbánya gyógyfürdőt is működtet, melynek forró, sós vize több mint 2000 méter mélyről jön fel. A gyógyfürdőnek van fedett, u.n. kádas része és egy nyitott medence is. Parajdon meg lehet nézni a sómalmot és a falumúzeumot is. Télen pedig a Bogdán tetőn és a Bucsin tetőn sízésre alkalmas terep és elég jó szállás lehetőség is van.

Parajdtól nyugatra, Felsősfalvától alig 15 km-re van Szováta, Sóvidék egyetlen városi települése, melynek világhírű a sós fürdője. Szováta a leghíresebb tavak fürdésre is alkalmasak, ilyen a Medve tó és a Mogyorósi tó. Szováta is vannak gyógyászati célra alkalmas kádas fürdők, ahol reumatikus és női betegségeket lehet gyógyítani. A szováti fürdőtelep északi részén, a Patakmajorban igazi csendes környezet fogadja a turistát. A Patakmajortól északra kirándulni lehet a Cserepeskőre és a Mezőhavasra. Szováatától északnyugatra található Vármező, ahol friss pisztrángot lehet fogni, illetve fogyasztani is, igen kellemes csendes környezetben. Szováta fürdőtelepén a legigényesebb szabadidőtöltésre vágyók is megtalálhatják az elvárásaiknak megfelelő helyet, hiszen nagyon sok szálloda, panzió és magánfogadó van a telepen, de aki olcsóbban szeretne megszállni, az megtalálhatja az igényeinek megfelelő szálláslehetőséget az ún. faluban, családi házaknál.

Szóvátától nyugatra található Sóvárad, Sóvidék legnyugatibb települése, melynek régi, szép református templomán kívül az is az érdekessége, hogy itt a római uralom idején egy római tábor létezett, mely örködött a sóvidéki só fölött.

Sóvidék összes települése ideális hely a falusi turizmus számára és itt akár Szováta városa is szóba jöhet, mert a városnak van egy falusias része, mely meghitt, családias hangulatú üdülésre tökéletesen alkalmas.

Felsősfalvát körülvevő hegyek és fennsíkok kiváló teret adhatnak az olyan igényes nyaralóknak is, akik meg szeretnék közelről ismerkedni a természettel, hiszen a faluból akár 30-40 km távolságra is gyalogtúrákat lehet szervezni. Aki nem bírja az ilyen hosszú gyaloglást, az akár 1-2 km megtétele után is a természet „lágy ölé” teremhet. Lehetőség lenne a Felsősfalvához tartozó Sófalvi hegyen, romantikus, tanyasi környezetben eltölteni néhány napot, de erre alkalmas Pálpataka és Fenyőkút tanyasi, havasi világa. Az érintetlen természetén kívül, meg lehet ismerkedni a hagyományos székely paraszti életmód minden csinyjával-binjával. Olyan élményekkel gazdagodhat az a turista, aki ezt a fajta nyaralást választja, hogy ezzel talán Afrika rejtett területei versenyezhetnek csak. Ami viszont szinte megfizethetetlen, az a biztonságérzet és a tényleges biztonság. A nyaralni vágyó magyar itt nagyobb biztonságban van, mint a Balaton mellett. A történelem iránt érdeklődők meglátogathatják a felsősfalvi templomot, Kodáros, Firtos, Tartod és Rapsonné székely várakat. Az irodalom kedvelői Áprily Lajos nyomába eredhetnek Parajdon, a zene rajongói Haydn nyomait kereshetik ugyancsak itt, a képzőművészet kedvelői Benczédi Sándor korondi alkotását nézhetik meg, de megtekinthetik ugyancsak itt az egyik legnagyobb élő magyar festő, Páll Lajos képeit is. Korond a magyar népi kerámia székesfővárosa. Akit érdekel a népművészet és a magyarság őstörténete, az föltétlenül látogasson el Korondra és tekintse meg a színpompás állandó jelleggel nyitott kerámia kiállítást, ami nem is nagy nehézség, hiszen az országút mellett üzletek hosszú sora várja a nézelődőket és a vásárlókat. Aki még kíváncsiabb a kerámiakészítésre, az jó néhány fazekas műhelyét felkeresheti, hogy a helyszínen nyerjen tapasztalatokat a magyar kerámiaművészetről. A díszítő motívumok a magyar nép ősi motívumai, de ha figyelmesebben megnézzük ezeket a mintákat és történelmi ismereteink is vannak, meglepetéssel fedezhetünk fel avar és hun díszítőelemeket a korondi kerámiákon.

Sóvidék bármely településéről csodálatos lovas-kocsis kirándulásokat lehet szervezni a déli hegyek alatt elterülő falvakba: Székelypálfalvára, Firtosvávaljára, Firtosmartonosra, Énlakára, Etédre, Siklódra, Küsmődre, Kőrispatakra is.

A turizmus olyan gazdasági ágazat lehetne a Székelyföldön, melynek segítségével az egyre fogyó magyar népességet meg lehetne tartani, hiszen a Sóvidék bizonyos települései és élen Felsősfalvával egyre jobban el kezdett néptelenedni.

Felsősfalva mellett azonban ennél sokkal aggasztóbb helyzet is, vannak, hiszen ismerünk olyan falvakat, ahol már bezárták az iskolákat, mert nincsenek gyerekek akik iskolába járjanak, de olyan falvak is lesznek hamarosan, ahol már egyáltalán nem lesz lakosság. Tragikus, a szászok eltűnése is, de figyelmeztető a székelyföldi magyarság számára, hogy ha nem változtatunk a családellenes és egykézű magatartásunkon, bizony belátható időn belül a szászok sorsára fogunk jutni.

Annak ellenére, hogy a népességfogyás aggasztó méreteket kezd ölteni, a helyzet még korántsem reménytelen, hiszen a székely falu is belekerülhet abba az egészséges gazdasági, politikai információs világba, mint az Európai Unió rendszere, ahol már nem lehet hermetikusan elzárni népeket és embereket egymástól. Ezáltal véget érhet a sok évtizedes kényszerű elzártság és nemzeti elnyomás és végre valahára prosperálhat a székelyföldi magyarság is.

A kommunizmus évtizedei után remélhetően egyre inkább szorosabbra válhat a székely falu és anyaország viszonya is, hiszen ezt tapasztalhattuk az utóbbi évtizedben is, mint ahogy ezt tapasztalhattuk más országok határon túlra került nemzetrészeivel is, hiszen nem csak mi vagyunk az egyedüliek, ahol határokon átnyúló azonos etnikumhoz tartozó emberek között szorosabbra vált a viszony. Elég, ha megemlítjük – a román -moldáv, lengyel – ukrán, szlovák – magyar, horvát - magyar, osztrák – olasz, svéd – finn stb., - viszonyt, az olyan országok és népek között viszonyt, melyek azt jelzik, hogy a harmadik évezredben már nem lehet kínai falszerű falakat húzni, az azonos néphez tartozó emberek közé. Ezért vagyok bizakodó, még akkor is ha a székely falu néhány súlyos gondját fel is említettem. Nagyon remélem azt, hogy úgy a magyarországi politika és társadalom, mint más tényezők is olyan irányba fognak hatni, amelyek lehetővé teszik a székely falu és az anyaország közötti kapcsolat szorosabbá válását.

A magyar alkotmány előírásain túl, 2001-ben végre megszületett a szomszédos államokban élő magyarokról szóló törvény, mely a jelenlegi politikai viszonyok között a leghatékosabb eszköz a határon túli magyarok és az anyaország kapcsolattartására. Törvényi szinten szabályozza a magyar parlament, hogy a folyamatos kapcsolattartás biztosítása, az e törvényben foglalt kedvezmények és támogatások igénybe-vételének lehetővé tétele, a kulturális, gazdasági és családi kapcsolatok zavartalanítása és a személyek és eszmék szabad áramlásának érvényesítése érdekében a területére történő beutazás és ott-tartózkodás tekintetében, a hatálya alá tartozó személyek részére a legkedvezőbb elbánást biztosítja. A törvény hatálya alá tartozó személyek által igénybe vehető kedvezmények és támogatások közül, az alábbiakat fontos megemlíteni: művelődés, kultúra, tudomány ; kitüntetés, ösztöndíj; társadalombiztosítási ellátás és egészségügyi szolgáltatás; utazási kedvezmények; oktatás; diákkedvezmények; pedagógusok továbbképzése; szülőföldön nyújtható oktatási támogatás; munkavállalás; a közszolgálati hírközlő szervek támogatása, a határon túli szervezetek támogatása.

Az egységes magyar nemzet megfogalmazása végre-valahára törvényi szintre is emelkedhetett, hiszen a jogszabály, azon előírása, mely szerint az e törvény hatálya alá tartozó személyeket a kultúra területén Magyarországon a magyar állampolgárokkal azonos jogok illetik meg, olyan történelmi tette a magyarságnak, mely a második világháború békeszerződéseit követően példa nélkül áll. Ha arra gondolunk, hogy a kommunizmus évei alatt, pedig éppenséggel szándékosan igyekeztek mesterségesen elfeledtetni a több, mint

ötmillió magyar létét, melyből három és félmilliónyi a szomszédos országokban él és éppen az anyaországnak nevezett területen alakult ki egy olyan furcsa helyzet, hogy az itt élő magyarok közül nagyon sokan éppenséggel elfelejtették, hogy a határon túl is élnek magyarok, a jelenlegi törvény elfogadását követően óriási lépést tettünk a magyarság jövőjének biztosítása terén.

A teljesség igénye nélkül megemlíthetem, hogy a Magyar Köztársaság a szomszédos államokban élő magyarok számára a kultúra és művelődés terén az alábbiakat biztosítja: a közművelődési intézmények használatának jogát és ezen intézmények szolgáltatásai igénybevételeének lehetősége; a kulturális javak hozzáférhetővé tételét a nyilvánosság és a kutatás számára; a műemléki értékek és a rájuk vonatkozó dokumentumok hozzáférhetővé tételét; a levéltári anyagok tudományos célból történő kutatását. Az e törvény alá tartozó határon túli magyarok az alábbi szolgáltatásokat igényelhetik ingyenesen: könyvtárlátogatás, a könyvtár által kijelölt gyűjteményrészek helyben használata, az állományfeltáró eszközök használata, információk a könyvtár és a könyvtári rendszer szolgáltatásairól, beiratkozás esetén a nyomtatott könyvtári dokumentumok kölcsönzése. Kiemelkedő tevékenység esetén kitüntetés és ösztöndíj nyújtása.

Munkavállalás esetén egészségbiztosítási- és nyugdíjbiztosítási ellátásra szereznek jogosultságot, ezen kívül pedig pályázat útján munkavállalás nélkül is igényelhetik a fenti szolgáltatásokat.

A határon túli magyarok Magyarországon 6.éves korig és 65. életévét betöltött személy esetén korlátlan számú díjmentes utazásra lesznek jogosultak, ezen kívül pedig 90 %-os utazási kedvezményre évente négy alkalommal, valamint csoportos utazás esetén a 18 év alatti személyek két kísérője évente egy alkalommal.

A törvény hatálya alá tartozó személyek jogosultak Magyarországon felsőoktatási intézményeiben résztvenni és jogosultak a diákkedvezményekre, valamint a határon túli pedagógusok továbbképzésre is.

Nagyon fontos kedvezménye a törvénynek az a fajta szülőföldön nyújtható oktatási támogatás, melynek alapján a legalább két kiskorú gyermeket nevelő szülő kaphat, abban az esetben, ha magyar nyelvű oktatási intézménybe jár és az oktatási intézmény a szülőföldön működik. Hiszen abban az esetben van jövője a határon túl élő magyarságnak és ezen belül a Székelyföldön való magyarságnak is, ha legalább családonként két-három magyar gyermeket nevelnek fel. Ha nincs elegendő magyar gyermek, akkor lehet bármilyen szép elképzeléseket papírra vetni, de akkor ki kell mondani őszintén azt, hogy a székely falu jövője, az erdélyi magyarság, de az összmagyarság jövője is közép és hosszútávon kilátástalan. Az optimális gyermeklétszám, családonként el kellene érje a három gyermeket, ha azt akarjuk, hogy legyen jövő.

A Magyar Köztársaságban személyesen igényelhető támogatásokat a „Magyar igazolvány” és a „Magyar hozzátartozói igazolvány” birtokában lehet igénybe venni.

Merem remélni, hogy lesz a székely falunak is jövője, hiszen az utóbbi évtized nemzetközi történései, abba az irányba hatnak, hogy vége van a nacionalista központosítási törekvéseknek, a népességcseréknek és a diktatúráknak. Ceausescu és Milošević jól példázta azt, hogy napjainkban nem lehet büntetlenül visszaélni a világban, s aki az Európai Unióban akar előrehaladni, akkor csak ezt az irányt választhatja. Ezért is lényegtelen lesz, hogy Romániának, vagy Magyarországnak, vagy éppen Belgiumnak hívják azt az országot, ahol élni akar, mert egységes elbírálás esetén a székelységet nem lehet eltüntetni. Az Európai Unió, a régiók Európája is, hiszem azt, hogy hamarosan létrejöhet egy olyan régió, melyet úgy fognak nevezni, hogy Székelyföld Régió és akkor az anyaország, vagy éppen néhány régiója olyan fejlesztési elképzeléseket valósíthat meg, amely ténylegesen megteremtheti egy új jövő alapjait.

A turizmusnál meg kell jegyezni, hogy a sajátos sóvidéki mikróklíma miatt nagy jövője van a gyógyturizmusnak is, hiszen a csodálatos levegő mellett, már Parajdon Sósfürdő működik, az asztmás megbetegedések kezelése céljából 1974-ben Parajdon létesítettek egy 40 férőhelyes kórházi részleget, ahol a wieliczka (Lengyelország, Árpádházi Szent Kinga) sóbánya terápiái tapasztalataiból kiindulva Telegdy Károly (akkori sóbánya igazgató) és Dr. Veres Árpád orvos (azóta elhunyt) beindították gyógyítást. Már az 1980-as években a parajdi sóbányában gyógyított asztmás betegek éves szinten 2500-3000 személy volt, és ez a szám folyamatosan emelkedik.

A gyógyturizmusnál nem kell elfelejteni, hogy már Garibaldi és Verdi mellett Kossuth Lajos is kezeltette magát olaszországi emigrációja idején a Firenze melletti Monsummanónál. A parajdi sóbánya asztmatikus terápiáját a turizmus terén kombinálni lehetne az egész Sóvidék csodálatos gyógyhatásaival, mint például a Szóvátai-fürdő komplexum, az alsó- és felsősófalvi, békástanyai, pálpataki, fenyőkúti és atyhai falusi turizmus vagy a korondi kerámiai-népművészeti turizmussal.

A turizmus lehet az a húzóágazat, amely a sóbányászat, földművelés, erdőgazdálkodás, ffeldolgozás és más gazdasági ágazatokkal párhuzamosan, de akár külön-külön is beindíthatják a gazdasági fellendülést is. Véleményem szerint egyre inkább vigyázni kell értékeinkre, a földre, a házakra és egyéb ingatlanokra, mert nem sok idő fog beletelni és szép lassan eladják a sóvidéki emberek saját kincsüket és beindulhat egy nemkívánatos felvásárlási irányzat.

Remélem, hogy a sóvidéki emberek is rájönnek arra, hogy milyen nagy esélyeket rejt a biótermék turizmus, lovas-, ásványvíz (sós és savanyú ásványvizek)-, gyógynövény turizmus, nagyvadak turizmusa, néprajzi - néptánc turizmus és jobban meg fogják becsülni saját értékeiket és nem hagyják azt, hogy ebek harmincadjára kerüljenek a sok évszázad során megteremtett kincseink.

Természetesen kiemelt módon kell őrizni és értékelni, ugyanakkor értékesíteni a székely föld egyik legnagyobb vagyonát az erdőt, hiszen az kedvező politikai hatások miatt a részben reprivatizált termőföld és a visszakapott erdők ekkora hatalmas kincset jelentenek, hogy ezeket a lehetőségeket megfelelő módon használják ki a sófalvi emberek, akkor ők is gazdagok lehetnek, akár a korondiak. El kell gondolkodni azon, hogy Felsősófalvának még mindig van közel 900 hektár közbirtokossági erdője és legelője, s ezen kívül soknak van saját tulajdonú erdeje is, ezért fel kell ismerni azt a nagy lehetőséget, hogy a fakitermelés szakosított kell legyen és nem csak tőkeként, vagy csak gerenda, illetve deszkaárúként kell csak értékesíteni az erdő zöld aranyát, hanem a fel kell ismerni azt, hogy a fának lelke van, és ha e táj embere visszaemlékszik őseire, rájön arra, hogy milyen gyönyörű dolgokat lehet készíteni a fából. Tehát a fát fel kell dolgozni, szép bútorokat és egyéb piacképes eszközöket kell belőle készíteni, és így vidékünk emberei is az anyagi, gazdasági haladás útjára léphetnek.

Sóvidék és általában a Székelyföld prosperitásában a fent elmondott kritériumokon kívül nagyon jelentős szerepet kaphat az informatika, az információs forradalom behatolása, hiszen a fejlett világban már nincsenek annyira helyhez kötve a munkahely és a lakás közötti távolsághoz. Sokan dolgoznak a számítógépek segítségével 50-150 km távolságra munkahelyüktől, anélkül, hogy ezt a távolságot naponta meg kellene tegyék, a jövő útja ez is lehet. Ezért is kell hangsúlyoznom, hogy nem szabad elkótyavetyélnünk sem a földeket sem a földeket és az erdőket, mert ha az Európai Unió irányába haladunk néhány év múlva a Sóvidék is egy turista paradicsom lehet.

Ezért is tartom nagyon fontosnak a sóvidéki teleházak létrehozását, a teleház mozgalom elterjesztését, az informatikai és kommunikációs forradalomban való részvételt, hiszen minden szellemi adottságunk meg van ahhoz, hogy az információs társadalom fejlődésével egyidejűleg mi is jobban élhessünk.

Nem szabad azonban elfeledni azt, hogy a gazdasági előrehaladás csak fokozatosan történhet meg és a fejlődés bármilyen téren is csak fokozatosan indulhat meg. Ne akarjon senki sem versenyezni a svájci vagy görögországi szállodai árakkal, hiszen sokan olyan drágán akarják adni a szállást, mint az előbbi helyeken és akkor el vannak csodálkozva, hogy pangnak a szállodai szobák és nem jelenik meg a falusi turizmus, mert a vendég drágálja a szolgáltatás árát. Nem szabad elfeledni, hogy jobb a sűrű fillér, mint a ritka forint.

Ki tudja merre?

Ha visszatekintünk az elmúlt századokra, megállapíthatjuk, hogy Sóvidék népe átélte békésebb és virágzóbb időszakokat is, de összességében azt kell mondanunk, hogy a sóvidéki embereket, mint általában a székelyek többségét is gyakrabban sújtotta a nehézség, a küszködés és a sanyarú sors, mint a világ békésebb tájain élő embereket. A sóvidéki ember, azonban az akaratosabb fajtából van faragva, csakúgy, mint Tamási Áron székelyeinek többsége, ezért is adja egyik könyvének cím gyanánt azt, hogy "akaratos népség". Az akaratoság mellett természetesen jelen volt a sóvidéki emberben az évődő, viccelődő karakter is. Szintén Tamásit érdemes példaként felhozni a sóvidéki ember sajátos furfangos megjelenítésére, hiszen ha beleolvassunk a Sóvidéki társasjáték című elbeszélésbe, nem lehet nem észrevenni azt az egészséges, szellemileg rendkívüli világot, ami a sóvidéki emberekben jelen volt még a XX. század első felében is.

Keveset írtam a XX. századról, pedig lett volna mit, hiszen szüleim és nagyszüleim elbeszélése alapján is szinte minden lényegesebb történelemről tudok. Talán éppen ezért is hagytam, hogy a feltárható de eddig szinte ismeretlen Sófálvával igyekezzek alaposabban megismertetni az olvasót. Az I. és II. világháború fájdalmas történései és az 1990-ig tartó nacionál-kommunista diktatúra annyira benne vannak még a mindennapokban, hogy erről az időszakról egyelőre csak érintőlegesen szóltam, mert szülőföldem tönkretétele miatti fájdalom elnyomja az összegzésre készítő hajlamomat.

A II. világháború utáni csodálatos 1956-os forradalmunkról azonban szólnom kell néhány szót, hiszen sokan nem ismerik, hogy e forradalomnak van egy sófalvi hőse is. Budapesten 1956 októberében a szovjet hadsereg támadása után a magyarság foggal körömmel igyekezett megvédeni hazáját, de a sokszoros túlerő és a reménytelen küzdelem ellenére is több, mint két hétig kemény harcok voltak az országban. A budapesti harcok alatt Sófálvi Albert, vagy másképpen Péter Albert - ahogyan a sófalvi ragadványnevet használták -, fegyverrel a kézben keményen harcolt a hazánkat támadó szovjet hadsereg ellen. Egy Budapesten élő, de sófalvi származású földünk mesélte, hogy Sófálvi Albert olyan nagy kitartással vett részt a harcokban, hogy ideje sem volt enni sem. Vassné Marika néni mesélte, hogy Sófálvi Albert arra kérte, hogy legyen szíves adjon egy kis ételt és vizet, mert három napja egyáltalán nem volt ideje enni, hiszen csak folyamatosan lötték az ellenséget. Sófálvi Albert élve szabadult meg a borzalmas harcokból, majd kényszerűen Kanadába kellett emigrálnia, hogy életét mentse.

A sófalvi székelyek olyan csillagfények a Hadak Útján, hogy bizony a legutóbbi időkig minden csepp vérükkel és töretlen hittel gerinchajlongás nélkül, ha kellett a saját vérükkel pecsételték meg magyar népünkhöz való ragaszkodásukat. Nem azt akarom mondani, hogy közülünk nem voltak gyengék vagy félénkek is, de a többség olyan példát mutatott az emberségnek és a magyarságnak, amelyet csak folytatni lehet. Ezért is gondolok arra, hogy minden riasztó népességfogyási jelenség és elöregedés ellenére sóvidéki székely népünk még Főnix madárként még feltámadhat, ha van merészségünk és hitünk.

Optimista akarok lenni azonban, mert hiszem, hogy még lesz jövője a székely Sóvidéknek és kell legyen jövője Erdélynek is, hiszen ilyen gyönyörű tájat Isten elleni vétek lenne, ha veszni hagynánk. "Jó a só; de ha só megízetlenül, mivel sózzák meg?" (Lukács

evangéliuma 14.34) Ne hagyjuk, hogy ízét elveszíthesse a Sóvidék! Hinni kell abban, hogy a sok kilátástalannak tűnő próbálkozás után újból gyökeret verhet a reménység, a lelki, szellemi, demográfiai és anyagi hullámvölgyek után a sóvidéki székelyek is a gyarapodás útjára léphetnek. Még 1954-ben is 37 magyar gyerek született, akiket érdemes névszerint is felsorolni: Csernát Magdolna, Csernát Mária, Deák Margit, Fábián Erzsébet, Fülöp Ágnes, Györfi Rebeka, Kacsó Jolán, Kálmán Róza, Kis Rozália, Kovács Katalin, Lukács Rebeka, Oláh Ilka, Sófalvi Anna, Szász Róza, Vágási Gizella és Veress Margit a lányok közül. A fiuk közül pedig még többen születtek: Deák Dénes, Engi Sándor, Fábián Albert, Fábián Zsigmond, Fábián Sándor, Fülöp Sándor, Kacsó Vencel, Kibédi Sándor, Kis T. Dezső, Lukács Sándor, Maruzsán Sándor, Nyágrus András, Oláh István, Palkó Márton, Palkó Károly, Parajdi Sándor, Soós Károly, Sófalvi Zoltán, Szabó Dénes, Szekeres (Lukács) Sándor és Tóth Mózes. Nemrég tehát szinte két osztályt kellett indítani, hiszen egy osztályba már alig fértek el a gyerekek. Reméljük, remélnünk kell, hogy a jövőben ehhez hasonló gyereklétszám jelenik meg évente a falunkban és akkor a min településünket sem fogja elsodorni az élet. Hinni kell abban, hogy megtelik az óvoda és az iskola összes tanterme és a templom karzata székely gyerekekkel, mert csak úgy léphetünk egy fejlettebb világba, ha a fiatalok zsibongása fölveri a falu csöndjét. Ne feledjétek, hogy "ti vagytok a földnek sava; ha pedig a só megízetlenül, mivel sózzák meg? nem jó aztán semmire, hanem hogy kidobják és eltapossák az emberek." (Máté evangéliuma 5.13)

Református magyarként hittel hiszem, hogy "ha Isten velünk, kicsoda ellenünk?", tehát bizonyára senki, csak hinni kell.

Hiszem, hogy a Székely-Sóvidéket meg lehet tartani annak, ami azzá teszi, hogy a fejlett világban, az Európai Unió egységesülő világában is következetesen megmaradhat magyarnak. Erdély minden népének egy boldogabb jövő reménye csillanhat fel abban az esetben, ha az egységesülő Európában kölcsönösen tisztelni tudja a magyar, a román, a német, a cigány, a zsidó, az ukrán és a többi nép, hiszen az egykori tündérváros népei ha egymásra találhatnának, egy szorgos építkező és egymást tisztelő világban, akkor ezek az emberek Kelet Svájcává varázsolhatják e gyönyörű világot.

"Mert mindenki tűzzel sóztatik meg, és minden áldozat sóval sóztatik meg.

Jó a só: de ha só ízét veszti, mivel adtok ízt neki?

Legyen bennetek só, és legyetek békében egymással." (Márk evangéliuma 9.49-50)

Jegyzetek

- 1.) Vofkori László: Székelyföld útikönyve, Budapest, 1998
- 2.) Orbán Balázs: Székelyföld leírása, Pest, 1868, 133-135 old.
- 3.) Elekes Tibor: A települések és a közigazgatás változásai a Sóvidéken (I.); Hazanéző XII. évf. 2001. 1.sz., 4-13.old.
- 4.) Gub Jenő: Háziállataink dicsérete, Sóvidéki etnozoológia, Hazanéző Könyvek Sorozat, 1999
- 5.) Janitsek Jenő és Szőcs Lajos: Sófalva történeti és mai család- és helynevei, Magyar Névtani Dolgozatok 164, Budapest, 2000, 39.old.
- 6.) Janitsek J., Szőcs L.: i.m., 39. Old.
- 7.) Janitsek J., Szőcs L.: i.m.,
- 8.) Orbán B.: i.m. 133 old.
- 9.) Orbán B.: i.m. 140. Old.
- 10.) Orbán B.: i.m. 142. old.
- 11.) Székely Oklevéltár, szerk. dr. Szádeczky Lajos, Kolozsvár, 1896, 304-305. Old.
- 12.) Székely O.: i.m.
- 13.) Székely Oklevéltár (Új), Erdélyi Múzeum Egyesület Kiadása, Kolozsvár, 1999, 267-269. old.
- 14.) Erdély településeinek nemzetiségi (anyanyelv) megoszlása (1850-1941) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1991
- 15.) Székely Oklevéltár (új): i.m. 267-269. old.
- 16.) Székely Oklevéltár (új): 267. Old.
- 17.) Janitsek J., Szőcs L.: i.m.
- 18.) Kiszeli István: A magyarság őstörténete, Püski Kiadó, Budapest, 1996
- 19.) dr. Szekeres Sándor: Kolozsvári székely táncsoport, Átalvető, 1999. IV. számold
- 20.) Gazda Klára-Haáz Sándor: Székelyek ünneplőben, Planétás kiadó, Budapest, 1998...old.
- 21.) Barabás László: Kapun belül, kapun kívül – népismereti írások, Impress Kiadó, Marosvásárhely, 2000, 100-102 old.
- 22.) Barabás László: Aranycsitkók, maszkurák, királynék, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2000, 72. old.
- 23.) Barabás László: i.m., 73-79. old.
- 24.) Székely O.: I.Kötet, 279. old
- 25.) Anonymus: Magyarok cselekedetei, Ozirisz Kiadó, Bp., 1999, 43-44. old.
- 26.) Anonymus: i.m., 37.old
- 27.) Kézai Simon: Magyarok cselekedetei, Ozirisz Kiadó, Bp., 1999, 89. old.
- 28.) Kézai S.: i.m., 101-102. old.
- 29.) László Gyula: Kettős honfoglalás, Bp.-Dabas, 1978, 134. old.
- 30.) Mahmud Terdzuman: Magyarország története. Tarih-i Üngürüz vagy Üngürüz története. Clivland, Ohio, 1988, 71. old.
- 31.) Tarih-i Ü.: i.m. 160. old.
- 32.) Tarih-i Ü.: i.m. 334-337. old
- 33.) Sebestyén László: Kézai Simon védelmében, Nap Kiadó, 1997, 60. old.
- 34.) Sebestyén L.: i.m., 61. Old.
- 35.) Sebestyén L.: i.m., 61. old.
- 36.) Sebestyén L.: i.m., 55. old
- 37.) Kézai S.: i.m., 117. old.
- 38.) Bertényi Iván: Magyar Történelmi Szöveggyűjtemény 1000-1526 ,(MTSZ) Budapest, 2000, 78. old

- 39.) MTSZ: i.m., 58. old.
- 40.) Julier Ferenc: Magyar hadvezérek, Aqua Kiadó, Budapest, 1992, 100. old.
- 41.) Martinus Zeiler: A magyar királyság leírása, Babits Kiadó, Szekszárd, 1997, 10. és 14. old.
- 42.) Benkő József: Az Erdélyországi nemes székely nemzet képe, Kolozsvár, 1806
- 43.) Werbőczy István: Tripartitum, a dicsőséges magyar királyság szokásjogának hármaskönyve, Téka kiadó, Bp., 1990, 485. old.
- 44.) Orbán B.: i.m.,
- 45.) Ferenczi István: A parajdi Rabsonné-vára „kincsei”; Hazanéző, 1991 II. évf., 1. Sz, 8. old.
- 46.) Sófalvi András: Nem épített várat a székely?, Hazanéző, 1997.,VII.,évf. 2. sz.
- 47.) Sófalvi A.: i.m.
- 48.) Orbán B.: i.m., 135. old
- 49.) Orbán B.: i.m., 135. old.
- 50.) Kőváry László: Tájképek utazási rajzokban, Kriterion Könyvkiadó, 1984, 153. old.
- 51.) Benkő József: Transsilvania specialis. Erdély földje és népe. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest-Kolozsvár. II. Könyv. A székelyek földje [fordította Szabó György], 27. old.
- 52.) Benkő J.: i.m., 82. old.
- 53.) Benkő J.: i.m., 58. old.
- 54.) Benkő J.: i.m., 52. old.
- 55.) Benkő J.: i.m., 56. Old.
- 56.) Kőváry László: Erdély történelme IV.kötet, (Pesten Ráth Mór, Kolozsvártt Stein János bizománya. 1863.), 40. old
- 57.) Váradi Péter Pál, Gaál Anikó: Erdély. Székelyföld. Korond és vidéke
- 58.) Horváth István: A székely sóbányászat rövid története, Parajd, 1998
- 59.) MTSZ: i.m.
- 60.) MTSz.: i.m., 402-404. old
- 61.) Jakab Elek, Szádeczky Lajos: Udvarhely vármegye története a legrégibb időktől 1849-ig, Pallas-Akadémia Kiadó, Csíkszereda, 1994, 100. old.
- 61.) Jakab, Szádeczky: i.m., 100. Old.
- 62.) Székely O.: i.m., III. köt., 63. old.
- 63.) Jakab, Szádeczky: i.m., 249. Old.
- 64.) Jakab, Szádeczky: i.m., 257-258. old.
- 65.) Jakab, Szádeczky: i.m., 258. old.
- 66.) Fekete András-Józsa András-Szőke András-Zepeczánér Jenő: Szováta 1578-1989, Múzeumi Füzetek, Haáz Rezső Kulturális Egyesület; Székelyudvarhely, 1998, 26. old.
- 67.) Fekete, Józsa, Szőke, Zepeczánér: i.m., 26. old.
- 68.) Fekete, Józsa, Szőke, Zepeczánér: i.m., 26-27. old.
- 69.) Fekete, Józsa, Szőke, Zepeczánér: i.m., 27. Old.
- 70.) Fekete, Józsa, Szőke, Zepeczánér: i.m., 29. old.
- 71.) Erdélyi Országgyűlési Emlékek; Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae; szerk. Szilágyi Sándor, 13. köt. (1661-1664) Bp., 1888, Magyar Tudományos Akadémia – röviden EOE.
- 72.) Jakab, Szádeczky: i.m., 262. Old.
- 73.) Jakab, Szádeczky: i.m., 264. old.
- 74.) Jakab, Szádeczky: i.m., 267. old.
- 75.) Jakab, Szádeczky: i.m., 273. old.
- 76.) Jakab, Szádeczky: i.m., 270. Old.
- 77.) Orbán B.: i.m. 14. old.

- 78.) Józsa András: Reformáció a Sóvidéken, Hazanéző, A korondi Firtos Művelődési Egylet folyóirata, 2000 év. 1. sz.
- 79.) Józsa András: i.m.
- 81.) dr. Szádeczky Kardoss Lajos: A székely nemzet története és alkotmánya, Kiadta „Hargitaváralja” J.SZ.K.m A Franklin –Társulat Bizománya, 1927, 129. old.
- 82.) Jakab, Szádeczky: i.m., 263. Old.
- 83.) Székely Oklevéltár, Budapest, szerk. Szabó Károly, 1872-1934, 86-89. old.
- 84.) Székely O.: i.m., 88-89. Old.
- 85.) Székely O.: i.m., 132-133. old.
- 86.) Székely O.: i.m., 162-164. Old.
- 87.) Székely Oklevéltár (Új), Kriterion Kiadó, Bukarest, 1983, 23. old.
- 88.) Székely O.-Új: i.m., 65. Old.
- 89.) Erdélyi Országgyűlési Emlékek
- 90.) Székely O.: i.m., II. kötet, 204-208.old.
- 91.) Székely O.: i.m., II. kötet, 234. Old.
- 92.) Székely O.: i.m., II. kötet, 237. old.
- 93.) Jakab, Szádeczky: i.m., 294-295. Old.
- 94.) Jakab, Szádeczky: i.m., 299. old.
- 95.) Jakab, Szádeczky: i.m., 301-302. Old.
- 96.) Jakab, Szádeczky: i.m., 307. old.
- 97.) Jakab, Szádeczky: i.m., 29. old.
- 98.) Jakab, Szádeczky: i.m., 308. old.
- 99.) Jakab, Szádeczky: i.m., 330. Old.
- 100.) Jakab, Szádeczky: 341-343. old.
- 101.) Jakab, Szádeczky: i.m., 311. Old.
- 102.) Jakab, Szádeczky: i.m., 321. old.
- 103.) Jakab, Szádeczky: i.m., 78. Old.
- 104.) Jakab, Szádeczky: i.m., 343. old.
- 105.) Jakab, Szádeczky: i.m., 360. Old.
- 106.) Jakab, Szádeczky: i.m., 361. old.
- 107.) Jakab, Szádeczky: i.m., 374. old.
- 108.) Jakab, Szádeczky: i.m., 374. Old.
- 109.) Jakab, Szádeczky: i.m., 383. old.
- 110.) EOE : 293. old.
- 111.) EOE. 293. old.
- 112.) EOE: 446-447. old.
- 113.) Tófalvi Zoltán: A sóvidéki népoktatás története a XVII. századtól 1848-ig, Hazanéző. 1990.I.2., sz., 26. old.
- 114.) Jakab, Szádeczky: i.m., 434. old.
- 115.) Székely O.: i.m., 50-52. Old.
- 116.) Jakab, Szádeczky: i.m., 448. old.
- 117.) Jakab, Szádeczky: i.m., 530. Old.
- 118.) Jakab, Szádeczky: i.m., 449. old.
- 119.) Jakab, Szádeczky: i.m., 458-459. old.
- 120.) Székely O.: i.m., 297-298. old.
- 121.) Jakab, Szádeczky: i.m., 461. Old.
- 122.) Székely O.: i.m., 329-330. old.
- 123.) Jakab, Szádeczky: i.m., 470. Old.
- 124.) Jakab, Szádeczky: i.m., 471. old.
- 125.) Jakab, Szádeczky: i.m., 530. Old.

- 126.) Horváth I.: i.m., 37-46. old.
- 127.) Kovách Sándor: Verejtékből fakadó sóvirágok, Gödöllő, 2000, 72. Old.
- 128.) Dümmerth Dezső: Az Árpádok nyomában, Panoráma, 1977, 84-85. old.
- 129.) Jakab, Szádeczky: i.m., 396. old.
- 130.) Székely O.: i.m., 287-288. Old.
- 131.) dr. Szádeczky Kardoss Lajos: i.m., 254. old
- 132.) Székely O.: i.m., 92. old.
- 133.) Janitsek J, Szőcs L.: i.m., 27. old.
- 134.) Janitsek J, Szőcs L.: i.m.,old.
- 135.) Jakab, Szádeczky: i.m., 565. old.
- 136.) Dávid László: A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei, Kriterion Kiadó, Bukarest, 1981, 127-129. old
- 137.) Dávid L.: i.m., 129. Old.
- 138.) Benkő J.: i.m., 60. old.
- 139.) Benkő J.: i.m., 61. old.
- 140.) Benkő J: i.m., 274-277. Old.
- 141.) Józsa András: Reformáció a Sóvidéken, Hazanéző, 2000, XI. évf. 1.sz., 11. old.
- 142.) Péterfy László: Kibéd és egyháza, Infopress Rt, Székelyudvarhely, 1999, 56. old.
- 143.) Madar Ilona: Sóvidék vallásosságáról, Hazanéző, 2000, XI. évf., 25. Old.
- 144.) Sófálvi András-Szász Tibor András: Sófálva középkori temploma in. Hazanéző, XI. évf., 2000, 2. sz., 5. old.
- 145.) Szász Tibor András: Felsősófalvi Református Templomban tartott prédikációja 2000. V. 27.-én
- 146.) dr. Szekeres Sándor: 2000. május 27.-én a Székely Mózes Általános Iskola névadási ünnepségén elmondott beszéde
- 147.) Hazanéző, 1996 VII. évf., 1. sz. 8. old.
- 148.) Tófalvi Zoltán: A sóvidéki népoktatás története a XVII. századtól 1848-ig, Hazanéző, 1991, II, 1sz., 26. Old.
- 149.) Tófalvi Z.: i.m., 27. old.
- 150.) Tófalvi Z.: i.m., 28. old.
- 151.) Madar Ilona: Sóvidék vallásosságáról, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1998, 49. old.
- 152.) Tófalvi Z.: i.m. 27. old.
- 153.) Madar I.: i.m., 50-52. Old.
- 154.) Dávid L.: i.m. 128. old.
- 155.) Dávid L.: i.m., 128. Old.
- 156.) Pallas Nagy Lexikona, Pallas XV. köt., Palass Irodalmi és Nyomdai Rt., 1897., Budapest., 527..old.
- 157.) Székely Oklevéltár (új): 192-195. old.
- 158.) Székely Oklevéltár (új) 303-304. old.
- 159.) Székely Oklevéltár (új) 138-139. old.
- 160.) Székely Oklevétár (új) 202. Old.
- 161.) dr. Szekeres Sándor: A magyar rovásírásról, Monori Strázsa, 1996 július 25, Monori Önkormányzat lapja, V. évf., 7. sz. 4-5. old.
- 162.) Mártón Béla: A számrovás emlékei a Sóvidéken és környékén, Hazanéző, 2000 XI. évf. 1.sz. 25. old.
- 163.) Parajdi Kálmán Endre: Jelenkori fotók a településről, VIII. Székelyföldi Táncfőldi, Felsősófalva – 2002
- 164.) Serényi Réka: Sóhegyek Sófálva határában

Bibliográfia

- 1) Anonymus: Magyarok cselekedetei, Oziris Kiadó, Bp, 1999, 43-44
- 2) Barabás László: Aranycsitkók, maszkurák, királynék, Mentor kiadó, Marosvásárhely 2000
- 3) Barabás László: Kapun belül, kapun kívül – népismereti írások, Impress Kiadó, Marosvásárhely, 2000
- 4) Benkő József: Az Erdélyországi nemes székely nemzet képe, Kolozsvár, 1806
- 5) Benkő József: Transsilvania specialis. Erdély földje és népe. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest-Kolozsvár. II.Könyv. A székelyek földje (fordította Szabó György).
- 6) Bertényi Iván: Magyar Történelmi Szöveggyűjtemény 1000-1526, Oziris kiadó, Budapest, 2000
- 7) Dávid László: A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei, Kriterion Kiadó, Bukarest, 1981
- 8) Dümmerth Dezső: Az Árpádok nyomában, Panoráma, 1977
- 9) Elekes Tibor: A települések és a közigazgatás változásai a Sóvidéken(I.); Hazanéző XII.évf. 2001 1. Sz.
- 10) Erdély településeinek nemzetiségi (anyanyelv) megoszlása (1850-1941) Központi Statisztikai Hivatal, Budapest 1991
- 11) Fekete András-Józsa András-Szőke András-Zepeczaner Jenő: Szováta 1578-1989, Múzeumi Füzetek, Haáz Rezső Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 1989
- 12) Ferenczi István: A parajdi Rabsonné-vára „kincsei”: Hazanéző, 1991 II. évf. 1.sz.
- 13) Gazda Klára-Haáz Sándor: Székelyek ünneplőben, Planétás Kiadó, Budapest, 1998
- 14) Gub Jenő: Háziállataink dicsérete, Sóvidéki etnozoológia, Hazanéző Könyvek Sorozat, 1999
- 15) Horváth István: A székely sóbányászat rövid története, Parajd, 1998
- 16) Hunfalvy Pál: Magyarország ethnográfiája, Budapest, 1876
- 17) Jakab Elek, Szádeczky Lajos: Udvarhely vármegye története a legrégibb időktől 1849-ig, Pallas-Akadémia kiadó, Csíkszereda, 1994
- 18) Janitsek Jenő és Szöcs Lajos: Sófalva történeti és mai család- és helynevei, Magyar Névtani Dolgozatok 164., Budapest, 2000 Józsa András: Reformáció a Sóvidéken, Hazanéző, A korondi Firtos Művelődési Egylet folyóirat, 2000 év . sz.
- 19) Julier Ferenc: Magyar hadvezérek, Aqua Kiadó, Budapest, 1992
- 20) Kézai Simon: Magyarok cselekedetei, Oziris kiadó, Bp., 1999
- 21) Kiszeli István: A magyarság őstörténete, Püski Kiadó, Budapest, 1996
- 22) Kovách Sándor: Verejtékből fakadó sóvirágok, Gödöllő, 2000
- 23) Kőváry László: Erdély történelme IV. kötet (Pesten Ráth Mór, Kolozsvártt Stein János bizománya. 1863)
- 24) Kőváry László: Tájképek utazási rajzokban, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1984
- 25) László Gyula: A kettős honfoglalás, Budapest - Dabas 1978
- 26) Madar Ilona: Sóvidék Vallásosságáról
- 27) Mahmud Terdzüman: Magyarország története. Tarih-i Üngürüz vagy Üngürüz története. Clivland, Ohio, 1988
- 28) Martinus Zeiler: A magyar királyság lírása, Babits kiadó, Szekszárd, 1997
- 29) Márton Béla: A számrovás emlékei a Sóvidéken, Hazanéző, 2000, XI. évf., 1.sz.
- 30) Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae; Erdélyi Országgyűlési Emlékek; szerk. Szilágyi Sándor, 13.köt.(1661-1661) Budapest 1888, Magyar Tudományos Akadémia (röviden EOE)
- 31) Orbán Balázs: Székelyföld leírása 1868, 135-135. old.
- 32) Orbán Balázs: Székelyföld leírása, IV. kötet, Pest, 1870
- 33) Pallas Nagy Lexikon, Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1897

- 34) Péterfy László: Kibéd és egyháza, Infopress Rt., Székelyudvarhely, 1999
- 35) Parajdi Kálmán Endre: Jelenkori fotók a településről, VIII. Székelyföldi Tánctábor, Felsősófalva – 2002 (fotók)
- 36) Sebestyén László: Kézai védelmében, Nap Kiadó, 1997
- 37) Serényi Réka: Sóhegyek Sófalva határában (fotók)
- 38) Sófalvi András: Nem épített várat a székely?, Hazanéző, 1997. VII. évf. 2. sz.
- 39) Sófalvi András-Szász András Tibor: Sófalva középkori temploma, Hazanéző, XI. évf., 2000, 23. sz.
- 40) Szádeczky Kardoss Lajos dr.: A székely nemzet története és alkotmánya, Kiadta „Hargitaváralja” J.SZ.K., A Franklin Társulat Bizománya, 1927
- 41) Szász András Tibor: 2000. V. 27.-i prédikációja a Felsősófalvi Református Templomban
- 42) Székely Oklevéltár (új) Erdélyi Múzeum Egyesület Kiadása, Kolozsvár, 1999, 267-269
- 43) Székely Oklevéltár, Budapest, szerk. Szabó Károly, 1872-1934
- 44) Szekeres Sándor dr., 2000 május 27.-én elmondott beszéde, a Székely Mózes Általános Iskola névadó ünnepségén
- 45) Szekeres Sándor dr.: A magyar rovásírásról, Monori Strázsa, 1996 július 25, Monori Önkormányzat lapja, V. évf., 7. Sz.
- 46) Szekeres Sándor dr.: Kolozsvári székely tánccsoport, Átalvető 1999
- 47) Tófalvi Zoltán: Hazanéző, 1990, I. évf. 2. sz.
- 48) Tófalvi Zoltán: A sóvidéki népoktatás története a XVII. századtól 1848-ig, Hazanéző, 1991, II. évf., 1. sz.
- 49) Vofkori László: Székelyföld Útikönyve, Budapest, 1998 ;1
- 50) Werbőczy István: Tripartitum, a dicsőséges magyar királyság szokásjogának hármaskönyve, Téka kiadó, Budapest, 1990
- 51) Zepeczaner Jenő: Udvarhelyszék az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc idején, Székelyudvarhely, 1999

Felsőőfalva in den Platz und den Zeit

Geographische und Demographische Einführung

Felsőőfalva (übersetzen Wort zu Wort Oberzalzdorf) im Siebenbürgen genannt auch Siebenbürgerland am Ostgrenzgebiet von ehemaligen historischen Ungarns-Territoriums und zwar in der Mitte Europas - im Karpaten-Bazin heißt auch Seklerland-gegend, den II. Weltkrieg folgende Friedens - Einkommen von Paris seit 1947 im Rumänien heute Harghita-land liegt. Übrigens die geographische Mitte Europas findet man im heutigen Karpat-Ukraine, das nur 200 km nördlich entfernt von Seklerland.

Also kann man richtig sagen das Seklerland in der Mitte Europas liegt, nur des sowjetischen politischen Herrschafts wegen wurde ständig als Teil von Ost-Europa gehandelt und genannt. Für eine genauere Begrenzung des Dorfes Felsőőfalva ist unbedingt notwendig zu beschreiben - wo diese Siedlung im Seklerland liegt und wie groß das Seklerland ist.

Seklerland, ist ein gut begrenzte geographische-historische und demographische Einheit von Siebenbürgen, ein 13.500 km² großes Gebiet heute, aber nach einige beschränkte Meinungen nur auf 10.876 km² geschätzt mit fast 600 Siedlungen. Auf die theoretische Minderung des Seklerlands Gebiets gibt's keine andere Erklärung wenn wir nicht ein selbstvernichtende Politik, die einigen charakterisiert aufnehmen, und zwar bei der letzten territorialen Umorganisation des Landes von 1968 große Gebiete mit ungarischen Siedlungen wurden zu Moldavien zugesagt davon, aber das Land und das Volk bleibt weiterhin Sekler. Genau ist die Lage auch mit Aranyosszék-Woran zu Sekler-Bevölkerung wurden Rumänen angesiedelt die bis den heutigen Tage sind vermehrt, aber davon auch dieses Gebiet ist Sekler. Falls Seklerland wir mit einigen europäischen Ländern vergleichen wir gleich erfahren das Seklerland nicht unbegründet Land genannt ist. Bis wann Malta mit 316 km² und 381 603 Einwohnern, Zypern mit 9.251 km² und 754.064 Einwohnern, Luxemburg mit 2.586 km² und 429.080 Einwohner (Suveräne Länder sind). Seklerland ohne Aranyosszék in 1992 hatte 808.827 Einwohnern, davon 80% sind ungarische Bevölkerung.

Seklerland, lateinisch heißt Terra Siculorum oder Regnum Siculorum, rumänisch Tara Secuilor, ungarisch Székelyföld, hatte meistens in seiner Geschichte Ungarns seit 1000 nach Christus, seit christlicher Staatsgründung von Ungarn bis türkische Besetzung in 1541 hatte von ungarischer Königsmacht abweichende selbstbestimmende Autonomie und selbstbestimmende staatliche Einheit gewesen, da die Länder als Udvarhelyszék, Marossszék, Csíkszék, Orbaiszék, Sepsiszék und Aranyosszék reichlich, wirtschaftlich und militärisch hatten eine privilegierte Lage. Diese außer gewöhnliche - selbstbestimmende privilegierte Lage aus dem Gesamtheits - Ungarn kam von folgender Tatsache. Im Karpaten Becken existierende Bevölkerung haben eine wichtige Rolle gespielt schon bei der Ungarn Staatsgründung und später in der Staats-Verteidigung. Die Hauptrolle spielte die militärische Stärke vom Sekler. Wegen dieser Kriterien dürfen sie privilegierte außergewöhnliche Rechte in Geschichte Ungarns genießen. Nach ungarischen Gesetzen sie hatten Adels Statut und so meistens von Sekler waren freie Herren.

Ungarn-Staat: Nach der türkischen Eroberung des Landes im Jahr 1541 zerfällt das Land in drei Teile. Die ungarische Staatliche Kontinuität bedeutende Siebenbürgern Fürstentum /1541-1711/ Seklerland hat seine außergewöhnliche autonome Lage in dieser Zeit immer bewahren, wie die Sachsen von Siebenbürgen (Universitas Saxonum, Erdélyi Szászok) Die selbstbestimmende suveräne Inhalt fängt an nur nach dem Habsburger-Herrschaft in Ungarn zu mindern, aber die Autonomie reichlich wurde nur im 1876 völlig abgeschafft wonach die Sekler-Länder werden in die Komitate wandeln - Nach dem I. Weltkrieg im Jahre

1920 Ungarn wird verteilt. Mit dieser Verteilung auch Seklerland fällt zu Rumänien. Die Autonomie von Seklerlandes wird sogar in stalinische Rumänien wieder aufgelegt sein überwiegende Teil liegt Maros Ungerischen Autonom Region, aber die Ungarische Autonomie wurde vom Nicolae Ceasescu in 1968 abgeschafft. In selbe zeit verliert Felsősfalva seine selbständige Statut und Ortsverwaltung und wird mit Alsósfalva, Békástanya und Parajd zusammengeschlossen mit der Ortsverwaltung im Parajd. Damit wurde sein über Jahrhundert existierende Selbstständigkeit und Selbstverwaltung abgeschafft und seine weitere Entwicklung kommt zum Stillstand. Im selbe Jahren die Bevölkerung des dorfes fängt an zu mindern. Bis 1968 selbständig funktionierende Dorf-Verwalter war der Bürgermeister (der letzte war Parajdi Mózes). Nacher der erste Mann des dorfes heist Volksratspräsident oder nur Präsident. Nach der Abschaffung seinem Selbstverwaltung die Ortverwaltung wird im Parajd verlegt und die interesse vom Gemeinde sind vom Gemeinde gewählte personen so genannte Dorsverantwortern vertreten. Die bekannte Dorfsverantwortern warer Parajdi Károly, Szekeres Balázs, Molnár János und Kovács Vilmos.

Unter dem kommunistische Diktatur verliert Seklerland nicht nur seine Autonomie sondern kommt zu eine ausgeprägte, gebremste Entwicklung des Wirtschaftes. In Seklerland liegende 600 Siedlungen überwiegend sind Dörfer, aber findet man hier auch zahlreiche Städte wie Marosvásárhely (Neu Markt), Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda, Székelyudvarhely, Kézdivásárhely, Kovászna, Szováta, Gyergyószentmiklós, Borszék, Tusnád, Szentkeresztbánya, Balánbánya usw. Seklerlands Bevölkerung sind überwiegend auch heute Ungarn, in dem letzten Jahrhunderte kamen anderen Völkern auch zu und zwischen ungarische Bevölkerung und dort sind eingesiedelt, zbp. Rumäne, Zigeuner, Armenier, Juden, Deutscher, Italiener. Einige von diesen Völkern sind identifiziert mit der überwiegende ungarische Bevölkerung zbp. Armenier, Deutschen, Italiener bis wann die anderen haben gut aufbewahren die ausgeprägte nationalitäts Eigenschaften wie die Rumänen haben sogar in bestimmten Gegend vom Seklerland sogar ein Teil vom ungarische Bevölkerung assimiliert wie im nördliche seite im Marosszék. Seklerlands ostgrenze ist identisch mit dem ostgrenze von ehemaligen Ungarn, Süden grenzt mit dem ehemaligen Maros-Torda Komitat und am Norden grenzt mit Bistritz-Nassau Komitat. Sein Nord-Südliche axe ist 168 km Lang zwischen Borszék und Kökös und sein Ost-West axe ist 140 km Lang vom Mezőbánd bis Gyimesbükk.

Seklerlands relief ist meistens Berglandschaft und Hügellandschaft, aber man findet hier auch kleinere hoch ebene, und diese Landschaft bestimmt die existenzielle Lebensführung der Bevölkerung.

Felsősófalva in Space and Time

Geographical and Ethnographical Survey

Felsősófalva is placed at the Eastern part of the former historical Hungary called Transylvania or Transylvania country, in the middle of Europe, in the region of the Carpathian basin called Szeklerland, since the Parisian peace-treaty of 1947 in Romania, Hargita county. By the way, the geographical centre of Europe is only 200 km northward from Szeklerland, in the present-day Kárpátalja, so we can say that Szeklerland is in Central Europe - only the Soviet political dominance made these areas seem to be part of Eastern Europe.

For the more exact placement of Felsősófalva it is necessary to show the placement of the village in Szeklerland, where it is and how large Szeklerland is.

Szeklerland is a well-definable geographical-historical-ethnographical region in Transylvania, its area takes **13.500 km²**; but today there are people who mean by this the „narrower” Szeklerland that takes only 10.876 km² and in this context it contains only 600 settlements. The theoretical reduction of the area of Szeklerland can not be explained except for the acceptance of that self-denying policy characteristic of some of us, for, although since the latest areal reorganization (1968) extended areas and Hungarian settlements have been attached to the Moldovian counties, this land is still Szekler. The case of Aranyosszék is the same: although beside Szeklers Romanians were settled who have since increased in number, that land, too, is Szekler. If we compare the extension of Szeklerland to those of a few European countries, we can see that it is not accidentally called by some people Szekler country; Malta lies on 316 km² with 381.603 inhabitants; Cyprus lies on 9.251 km² with 754.064 inhabitants and Luxemburg which plays an important role in the European union lies on 2.586 km² with 429.080 inhabitants. Without Aranyosszék **the population of Szeklerland in 1992 is 808.827 people, with more than 80% of Hungarian nationality.**

Szeklerland, Terra Siculorum or Regnum Siculorum in Latin, Tara Secuilor (Country of Szeklers) in Romanian, Seklerland in German has most of the time had autonomy in the course of history. During the history of the Hungarian state, since the formation of the Christian Hungarian statehood (1000 A.D.) to the occupation of the centre and the capital of the country by the Turks (1541) it has formed a special autonomous public administrative unit different from that of the royal counties, for **Udvarhelyszék, Marosszék, Csíkszék, Kézdiszék, Orbaiszék, Sepsiszék and Aranyosszék** had a special legal, economical, military position. The special position of Szeklers within the Hungarian state resulted from the fact that the Szeklers, as at the Hungarian conquest a population already existing in the Carpathian basin, they played an important role in the foundation and later in the defence of the Hungarian state. The military force of the Szeklers was the first important criteria for which in the course of history most of the Szeklers managed to avoid serfhood; according to the Hungarian laws nobles had the same legal status.

When in 1541 the Hungarian state was divided into three parts, Szeklerland, even during the Transylvanian Principality (1541-1711) meaning the continuity of the Hungarian statehood, preserved its special autonomous position, like the Transylvanian Saxons as well (Universitas Saxonum, Siebenbürgische Sachsen) and their independence began to decrease only after the Habsburg reign over Hungary, but legally it stopped only in 1876 when the Szekler "sedes" were transformed into counties.

With the division of **Hungary** in 1920 after the first World War Szeklerland also became a part of Romania, and from 1940 to the end of the second World War and in an international law aspect until the February of 1974 it became part of Hungary again.

The autonomy of Szeklerland was restored in the Stalinist Romania for its main part belonged to the **Maros Hungarian Autonom Territory** which was stopped by Nicolae Ceausescu in 1968. At the same time, unfortunately, the independent community status of Felsősfalva was also stopped, when, together with Alsósfalva and Békástanya it was attached to Parajd, ceasing thus its independence of many centuries and making its development impossible. The leader of the independent community functioning until 1968 was the judge (Parajdi Mózes was the last), later the first person of the village was called "president". After the ceasement of community status Felsősfalva was represented in the leadership of Parajd community by the "village responsables". These were the following in chronological order: Parajdi Károly, Szekeres Balázs, Molnár János and Kovács Vilmos.

During the communist dictatorship not only the autonomy of Szeklerland stopped but its former slower-faster development was replaced by stagnation and regression. Most of the near 600 settlements of Szeklerland are villages, but there is also a number of towns as follows: Marosvásárhely, Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda, Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Kézdivásárhely, Kovászna, Szováta, Borszék, Tusnád, Szentkeresztbánya, Balánbánya etc.

Most of the inhabitants of Szeklerland are still Hungarian national, but in the latest centuries other people have settled between or beside Hungarians, such as: Romanians, Gypsies, Armenians, Jews, Germans, Italians etc. Some of these people have become assimilated into the majority Hungarian people (e.g. Armenians, Germans, Italians), while others preserved their national identity (e.g. Romanians, who at some parts of Szeklerland, especially in the west and north of Marosszék, have assimilated some of the Hungarians into themselves).

The east of Szeklerland coincides with the east border of former Hungary, at the South with former „Saxonland”, in the north-west it borders on former Maros-Torda county, in the north on Beszterce-Naszód county; its north-east axle runs from Borszék to Kőkös on 168 km, its east-west axle runs from Mezőbánd to Gyimesbükk on 140 km.

The terrain of Szeklerland is mainly mountainous, but there are hills and smaller plain areas, too, which have permanently determined the life style of the inhabitants of this region.

Transleted by: *Krisztina Sófalvi*

Géographie et démographie de Felsőőfalva

Le village de **Felsőőfalva** (en traduction française : Village-sel) est situé dans la partie est de la *Transylvanie*, région qui appartenait auparavant à la Hongrie (Royaume Hongrois puis Empire Autriche-Hongrie) et qui se trouve aujourd'hui en Roumanie, à la suite des traités de Paris qui ont conclu la deuxième guerre mondiale.

Le centre géographique de l'Europe se trouve en Ukraine, et plus précisément dans la région de *Kárpátalja* (Transcarpathia), 200 Km au nord de **Székelyföld (Terre des Sicules)**. Quant à *Székelyföld*, c'est une région à l'intérieur de la Transylvanie, une entité historique, géographique et ethnologique bien délimitée avec une superficie de 13.500 km² où les hongrois constituent la majorité de la population. Au cours des décennies du régime communiste en Roumanie, la superficie de la région historique de *Székelyföld* a été diminuée à travers des remaniements administratifs, en découpant et en rattachant des morceaux de son territoire aux autres départements, majoritairement habités par une population roumaine. Ces remaniements administratifs ne sont pas explicables que par la volonté de séparer et affaiblir les communautés hongroises.

En comparaison, la superficie de la Malte est de 316 km² avec une population de 381.603 de personnes. Pour le Chypre : 9.251 km² et 754.064 d'habitants ; pour le Luxembourg : 2.586 km² et 429.080 d'habitants. Après ces chiffres on comprend mieux pourquoi les *székelys* se permettent d'utiliser le terme **Pays Sicule** à leur région.

En 1992 la population de Székelyföld comptait 808.827 d'habitants dont 80% d'ethnie hongrois.

Székelyföld (Terre des Sicules, en latin Regnum Siculorum ou Terra Siculorum en roumain Tara Secuilor, en allemand Seklerland) possédait au long de son histoire une autonomie administrative car depuis la fondation de l'Etat chrétien hongrois en 1000, les „départements” qui composaient Székelyföld (Udvarhelyszék, Maroszsék, Csíkszék, Kézdiszék, Orbaiszék, Sepsiszék et Aranyoszsék) possédaient un régime juridique, économique et militaire spéciale.

Ce statut spéciale des *székelys* (sicules) , c'est à dire des habitants de Székelyföld, provenait de leur rôle qu'ils ont joué dans la défense des frontières de l'Est de la Hongrie au moyen âge.

En contrepartie de cette activité la communauté *székely* a pu obtenir le statut de **noblesse**.

A la suite de la défaite devant l'invasion des turcs l'Etat hongrois a été divisé en trois parties en 1541, et pendant l'occupation c'était la **Principauté de Transylvanie**, qui en gardant son statut autonome spéciale a pu garantir la continuité de la souveraineté de l'Etat. Cette autonomie sera ensuite affaiblie jusqu'en 1876, année quand l'autonomie disparaît juridiquement aussi.

Lors de la division de la Hongrie en 1920 à la suite de la première guerre mondiale, Székelyföld fut rattaché à la Roumanie.

Pendant le régime communiste il a été créé la **Région Autonome Hongrois de Maros** qui contenait la grande partie de Székelyföld, mais cette région n'as pas assuré une autonomie réelle et n'existait que jusqu'à 1968.

C'est en cette année que les décideurs politiques de l'époque ont aboli le statut de commune indépendant de **Felsősófalva** et ils l'ont attaché à la commune de Parajd en supprimant ainsi son indépendance et en mettant des freins à son futur développement.

A partir de cette date la population de la commune commence à diminuer.

La personne la plus importante de la commune dans la période d'avant 1968 était *le juge de la commune* (le dernier s'appelait Mózes Parajdi). Ensuite, cette fonction était assurée par le *président* de la commune. Pendant la période où Felsősófalva ne possédait plus le statut indépendant de commune, il a été représenté dans le conseil local de Parajd par ses délégués. Ces personnes étaient les suivantes: Károly Parajdi, Balázs Szekeres, János Molnár et Vilmos Kovács.

Pendant les années de la dictature communiste le Székelyföld a perdu son autonomie et en plus, son développement a été complètement bloqué.

En Székelyföld on compte au total presque 600 communes dont plusieurs villes: Marosvásárhely, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, Kézdivásárhely, Kovászna, Szováta, Borszék, Tusnád, Szentkeresztbánya, Balánbánya etc.

La majorité de la population de Székelyföld est d'ethnie hongroise, mais pendant les derniers siècles y se sont établies des autres ethnies aussi. Comme les roumains, les arméniens, les tsiganes, les juives, les allemand etc.

Une partie de cette population s'est assimilées aux hongrois (allemands, arméniens) tandis que des autres ont préservé leurs coutumes et spécificités (par exemples les roumains qui dans certains parties du Székelyföld ont assimilé les hongrois).

Les frontières d'est du Székelyföld coïncident avec les frontières de la Hongrie historique, celles de sud touchent le territoire saxon (szászföld). A nord-ouest il est voisin avec l'ancien territoire Torda-Maros, au nord avec Beszterce-Naszód. La longueur de son axe nord-sud (de Borszék à Kökös) est de 168 Km, l'axe est-ouest (de Mezőbánd à Gyimesbükk) est de 140 km.

Le Székelyföld est une région principalement montagneuse, caractéristique qui a déterminé le mode de vie de ses habitants.

Fotók

Felsősófalva látképe 1942-ből

Az országzászló felszentelése – 1940

A felszabadulás emlékére állított emlékoszlop – 1940

Katonák az első világháborúban

Sófalviak a második világháborúban

Leventék

Fiumei pénzügyőrök a Szászvárosban – 1917

Második világháborús gyalogosok

Munkaszolgálatosok az 1930-as években

Lelkészavatás

Harmóniumavatás

Presbitérium

Presbitérium

Leégett, mint Sófálva – 1931

Fúvószenekar

Fúvószenekar – 1929

Fúvószenekar – 1929

Fúvószenekar – 1970-es években

Ezüstkalászos gazdaavatás – 1943

Negyedik osztályos gyerekek és tanítójuk – 1943

A Fülöpök – 1930-as évek

Nyicu Mihály és zenekara

Sófalviak tánca

Kolozsvári diákok sóvidéki tánca

Kolozsvári diákok sóvidéki legényes tánca

Kolozsvári diákok sóvidéki táncbemutatója

Szüreti bálozók – 1938

Szüreti bálozó legények 1973-ban

Szüreti bálozók 1973-ban

Sófalvi legényes

Sófalvi legények 1976-ból

Krall András

Sófalvi magyar katonák a II. világháború ideje alatt

Szekeres Balázs esküvője

Sófalviak a Tóth Lászlók esküvőjén

Tűzoltóság

Jelenkori fotók a településről

Felsősófalvi református templom

A felsősőfalvi Székely Mózes Általános Iskola névadó ünnepsége

Az iskolások műsora a névadó ünnepségen

Télvíz idején a békástanyai szóróványtelepülésen

Istentisztelet utáni „abrakolás” – cukorkaosztás a gyerekeknek

Juhaimnak maradékát összegyűjtöm...

A felsősófalvi lelkész – Szász Tibor András – útban a békástanyai szórványgyülekezetbe

Sóvidéki tanyavilág - Békástanya

Napnyugta a havason - Békástanya

VIII. Székelyföldi Tánc tábor, Felsősfalva – 2002

Felsősfalviak zárótánc a 2002 tánc táborban

Az alsósófalviak hagyományőrző Ilyéstemetés bemutatása

Tánctanítás, tánctanulás

... a gyerekeknek is

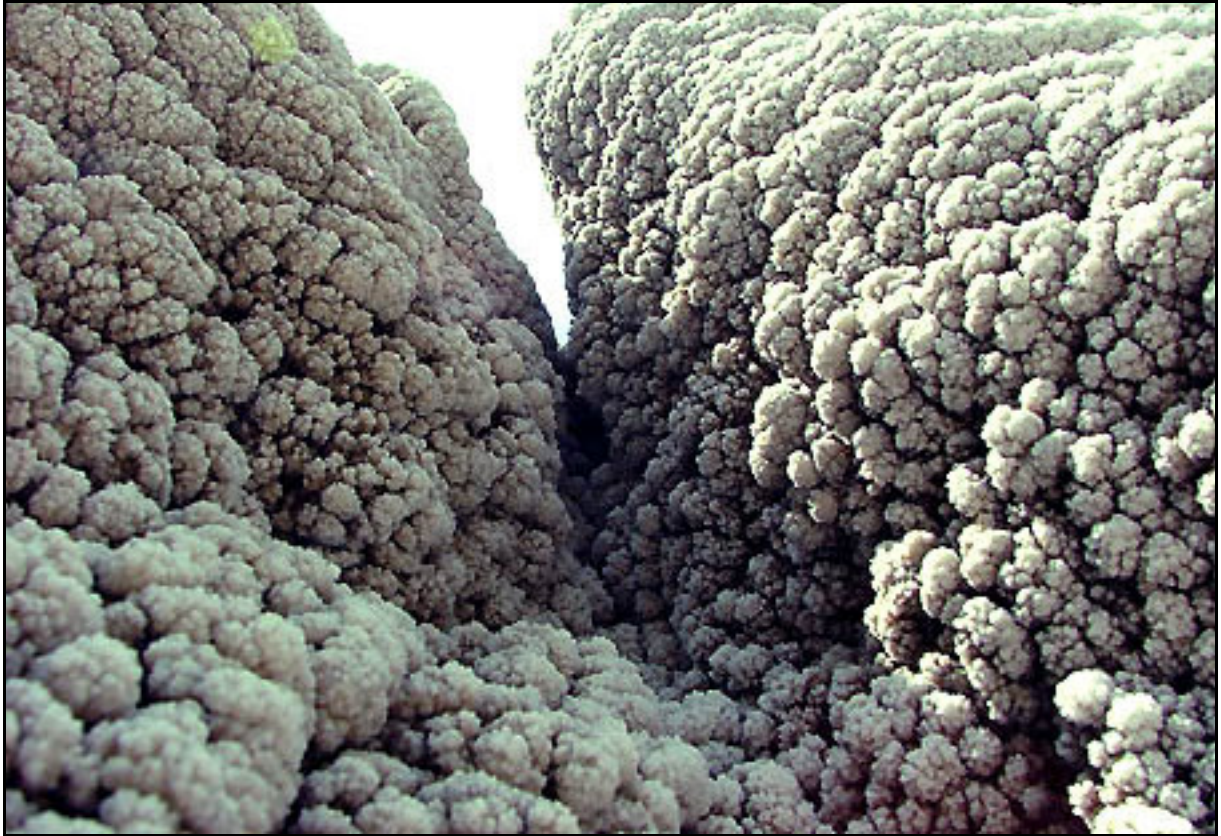
„Ide nézz a figurára ...”

Kóré Géza és zenekara

Sóhegyek Sófalva határában**Felszínre törő só**

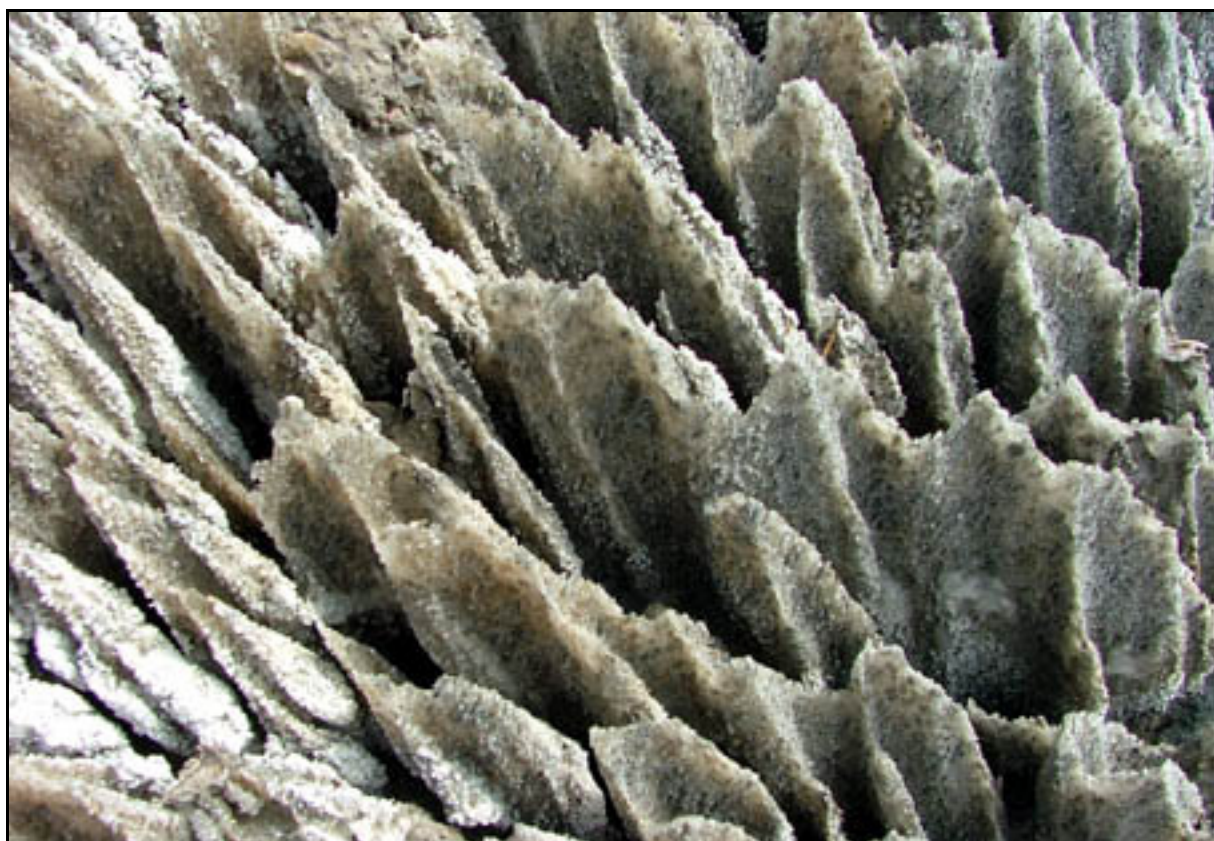

Sóvirágok

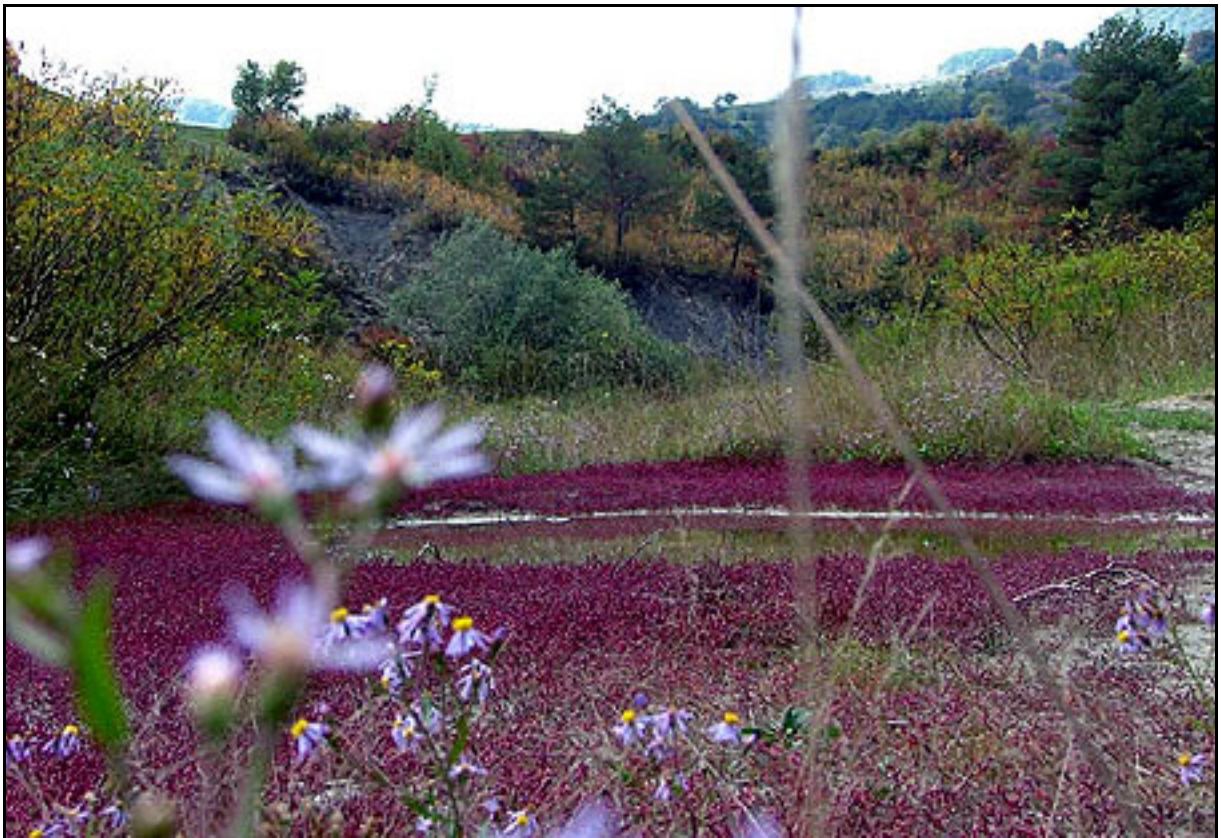
Meredek sósziklafal

Csapadék erodálta sósíkla

A talajon kicsapódó, lerakódó só

Sziksófű – a sós, agyagos talajon élő igénytelen növény

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ HELYETT	3
I. FEJEZET: FELSŐSÓFALVA TÉRBEN ÉS IDŐBEN.....	5
FÖLDRAJZI ÉS NÉPESSÉGFÖLDRAJZI ISMERTETÉS	5
FELSŐSÓFALVA ÉS A SZÉKELYFÖLD-SÓVIDÉK.....	7
NÖVÉNY ÉS ÁLLATVILÁG.....	11
FELSŐSÓFALVA HELYNEVEI.....	12
FELSŐSÓFALVA TEMETŐI.....	14
II. FEJEZET: SÓVIDÉK LAKOSSÁGA.....	16
FELSŐSÓFALVA LAKOSSÁGA:.....	16
EGY XVII. SZÁZADI LUSTRA (KATONAI ÖSSZEÍRÁS) MEGÁLLAPÍTÁSAI ÉS TANULSÁGAI	21
SÓFALVA CSALÁDI NEVEI	26
ANTROPOLÓGIAI TŰNÖDÉS	27
III. FEJEZET: SZELLEMI ÉS TÁRGYI ÖRÖKSÉGÜNK.....	28
NYELVÜNKRŐL	28
SÓVIDÉKIEK TÁNCÁRÓL	28
A SÓFALVIAK ÉPÍTÉSZETE.....	31
FELSŐSÓFALVIAK NÉPVISELETE	34
HÚSVÉTI ÉS PÜNKÖSDI SZOKÁSOK.....	36
FARSANGI SZOKÁSOK.....	37
GYERMEKJÁTÉKOK	43
KALÁKA	45
FONÓ, GUZSALYAS, TOLLÚTÉPŐ, TÖRÖKBÚZA HÁNTÁS	46
IV. FEJEZET: EGYESÜLETEK ÉS KÖZÖSSÉGI SZERVEZŐDÉSEK.....	47
A TŰZOLTÓSÁGRÓL.....	47
V. FEJEZET: SÓ ÉS TÖRTÉNELEM	49
FELSŐSÓFALVA ÉS A SZÉKÉLYSÉG TÖRTÉNELMÉBŐL	49
SÓVIDÉK VÁRAI, KODÁROS VÁRA	59
SÓ ÉS VIDÉKE. SÓ ÉS A TÖRTÉNELEM VISZONTAGSÁGAI	61
A SÓFALVI SÓKAMARÁSOKRÓL ÉS SZÉKELY MÓZES ERDÉLYI FEJEDELEMRŐL	73
A SÓFALVI SÓBÁNYA HELYZETE SZÉKELY MÓZES FEJEDELEMSÉGE UTÁN	79
SÓFAVIAK A II. RÁKÓCZI FERENC VEZETTE SZABADSÁGHARCBA.....	82
ERDÉLY AZ OSZTRÁK URALOM ALATT.....	83
A SÓBÁNYÁSZOK HIMNUSZA ÉS A SÓVIDÉKI SÓBÁNYÁSZAT EMLÉKEINEK ELTŰNTETÉSE	86
A SÓFALVI SOLYMÁROK	88
SÓFALVA SZÉTVÁLÁSA ALSÓ- ÉS FELSŐSÓFALVÁRA.....	91
SÓFALVIAK AZ 1848-1849-ES SZABADSÁGHARCBA.....	97
AZ 1867-ES KIEGYZÉSTŐL AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG.....	99
AZ ELSŐ ÉS MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ VESZTESÉGEI.....	100
VI. FEJEZET: TEMPLOM ÉS ISKOLA	103
EGYHÁZ, TEMPLOM ÉS HITVILÁG	103
A SÓFALVIAK ISKOLÁBA JÁRÁSÁRÓL ÉS AZ ISKOLÁRÓL	109
TÖRVÉNYTISZTELŐ, RENDTARTÓ SZÉKELY FALU	119
A MAGYAR ROVÁSÍRÁSRÓL ÉS A SÓFALVI LELETEKRŐL	125

VII. FEJEZET: NÉHÁNY GONDOLAT A JÖVŐRŐL	128
A TURIZMUS, A FALUTURIZMUS ÉS AZ ELŐREHALADÁS EGYÉB LEHETŐSÉGEI	128
KI TUDJA MERRE?	133
JEGYZETEK	135
BIBLIOGRÁFIA.....	139
FELSŐSÓFALVA IN DEN PLATZ UND DEN ZEIT	141
FELSŐSÓFALVA IN SPACE AND TIME	143
GÉOGRAPHIE ET DÉMOGRAPHIE DE FELSŐSÓFALVA.....	145
FOTÓK.....	147
JELENKORI FOTÓK A TELEPÜLÉSRŐL	166
VIII. SZÉKELYFÖLDI TÁNCTÁBOR, FELSŐSÓFALVA – 2002.....	171
SÓHEGYEK SÓFALVA HATÁRÁBAN.....	176

Hiszem, hogy a Székely-Sóvidéket meg lehet tartani annak, ami azzá teszi, hogy a fejlett világban, az Európai Unió egységesülő világában is következetesen megmaradhat magyarnak. Erdély minden népének egy boldogabb jövő reménye csillanhat fel abban az esetben, ha az egységesülő Európában kölcsönösen

tisztelni tudja a magyar, a román, a német, a cigány, a zsidó, az ukrán és a többi nép, hiszen az egykori tündérkert népei ha egymásra találhatnának, egy szorgos építkező és egymást tisztelő világban, akkor ezek az emberek Kelet Svájcává varázsolhatják e gyönyörű világot.

*„Mert mindenki tűzzel sóztatik meg, és minden áldozat sóval sóztatik meg. Jó a só: de ha a só ízét veszti, mivel adtok ízt neki? Legyen bennetek só, és legyetek békében egymással”
(Márk evangéliuma 9.49–50).*

Dr. Szekeres Lukács Sándor

